TADEUSZ BOROWSKI

BÖYLE BUYURUN GAZ'A BAYANLAR BAYLAR

Çeviren : Mete Tunçay

Atillâ Türk' ün Önsöz'ü ve Nazi Toplama Kampları Üstüne SİYAH SÜT Denemesiyle

GÖÇEBE YAYINLARI

BÖYLE BUYURUN GAZ'A BAYANLAR BAYLAR TADEUSZ BOROWSKI

TADEUSZ BOROWSKI

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar, Baylar

Çeviren: Mete TUNÇAY

Atilâ Türk'ün Önsöz'ü
ve Nazi Toplama Kampları üstüne
SİYAH SÜT denemesiyle

GÖÇEBE
YAYINLARI

Göçebe: 7
Tarih Dizisi, Belgesel-anlatı
Bu metin
This Way to the Gas, Ladies and Gentlemen
adlı İngilizcesinden çevrilmiştir
Tadeusz Borowski
Böyle Buyurun Gaz'a
Bayanlar, Baylar

Çeviren: Mete TUNÇAY

Yayına Hazırlayan: Atilâ Türk

Kapak Tasarım: Yaşar Selçuk
Kapak Resmi: 1992'de Polonya'da yayımlanan
T.Z.H. Swiebocki'nin derledikleri
Auschwittz - Voices from the Ground
adlı kitaptan alınmıştır.
Fotoğrafları Adam Bujak çekmiştir.

ISBN: 975-8143-16-6
Bilgisayar uygulama KARAKEDİ GRAFİK TASARIM
Elif Koçak
Dizgi: Sevgi Çelik
Baskı, Cilt: Mors Basım Ltd. Şti. (0212) 629 06 83
Birinci Baskı: 1997 Göçebe Yayınları
Göçebe Yayınları Selçuk Kitabevi kuruluşudur.

Göçebe Yayınları
Bahariye Cad. 37/41 Kafkas Pasajı
81310 Kadıköy-İstanbul
Tel/Fax: (0216) 337 72 75

TADEUSZ BOROWSKI

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar, Baylar

Çeviren: Mete TUNÇAY

Atilâ Türk'ün Önsöz'ü
ve Nazi ToplamaKampları üstüne
SİYAH SÜT denemesiyle

GÖÇEBE
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER:

Önsöz (Çevirinin başına gelenler)..... 7

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar, Baylar..... 21

Harmenz'de Bir Gün 42

Yürüyeduran İnsanlar 73

Auschwitz, Bizim Yuvamız 89

Schillinger'in Ölümü 131

Paketli Adam 135

Akşam Yemeği 139

Gerçek Bir Hikâye 143

Sessizlik..... 146

Ocak Saldırısı 149

Bir Ziyaret 158

Taştan Dünya 160

Siyah Süt Yoğurdumuz Karadır Bayanlar, Baylar ile Toplama Kampı Edebiyatı ve Türkiye üzerinedir..... 165

Toplama Kampı Sosyal Sınıflar Düzeni 199

Albüm 229

Bu çeviri metni yayımlanmak üzereyken, Borowski'nin öykülerinin Sayın Zeyyat Selimoğlu tarafından Almanca çevirileri esas alınarak 1981 yılında Yazko yayınları arasında **Taşlaşan Dünya** adı altında Türkçeye aktarılmış bulunduğunu öğrendim, (258 sayfa). Arkadaşım Atilâ Türk yurtdışında yaşadığı için, onun bu çevirinin varlığından haberi olmamış. Ben bilmeliydim, ama benim de dikkatimden kaçmış. Selimoğlu'nun çevirisini kütüphanelerde bulmak kolay olmadı. Piyasada mevcudu çoktan tükenmiş. Aslı Lehçe olan metni, ben İngilizce çevirisinden aktarmıştım. Almanca edisyon, hayli farklı bir düzenlemeyle hazırlanmış. Onun başındaki birinci ve üçüncü uzun öykülerle, sonundaki birer ikişer sayfalık kısa öyküler, İngilizce edisyonda yok. Ortak öyküler ise bambaşka bir sırayla sunulmuş.

Bu durumu okuyuculara belirtmeyi dürüstlük açısından gerekli gördüm.

Mete TUNÇAY
10 Temmuz 1997

ÖNSÖZ

BİR ÇEVİRİNİN BAŞINA GELENLER

İKİ

Bir yüzyılın yedide biri'nden sonra, bu üçüncü gelişim Türkiye'ye. Eğirdir'de annemle hasret demliyoruz. Balkona oturmuşuz. Göl bir çarşaf. Açık mavi senin, koyu yeşil benim. Renkhevenk. Üzümler tada ha durdu ha duracak. Burnumda pekmez köpüğü kokusu. Genzim ayva alığı. Eğirdir'de Eğirdir'i özlüyorum. "*Türküler yalan söylemez*". Çocukluğumun türküsü, *yüz yüzeyken yüzüne hasret kaldım.* Frankfurt'un sözünü etmemeye çalışıyoruz. Anacığımın yüreği bulgur evsiyor. Haklı. Hep yanında kalayım istiyor. Dokunsam ağlayacak. Ben, bir kahve daha yapayım deyip mutfağa kaçıyorum. Kapı zili. Selim Çavuş'un eline sağlık. Tamiri iyi yapmış. Anacığımın seksenine tırmanan kulağına iyi geliyor. Benim yüreğim ağzıma. Vesilânım teyze, gözün aydın. Kim ki? Mutfağın kapısından başını uzatıp bana bakıyor. Konuk karşılamaya hazır mıyım teftişinde. İşaretle, üstümü değişirim, anladım demek istiyorum. Ocağın altını kısıp odama. Bir gömlek yeter. Kravat takacak halim yok. Atilâ bey gelmiş dediler de. Beyfendi tanıyamadım sizi. Annem. Özür diler gibi. Buyurun. Terlik vereyim size. Oğlunuz evde yok mu? Gömleğimin düğmelerini iliklerken, evdeyim, buyurun lütfen. Mâşalllah pek değişmemişsiniz Atilâ Bey. Elinde gazeteye sarılı paketi dinamit tutar gibi kolluyor. Saçları ak. Sesi ve çekingenliği delikanlı. Tanımıyorum kesinlikle. Kapımız açık elbet. Ben sizi fotoğrafınızdan tanıyorum. Annemin gözlerine ansızleyin bir kuşku çöküyor. Demin kendi kendine, kim ki, der gibi, fısıldarcasına: Hayırdır İnşallah! Konuğun gözlerinin içine akıyorum. Hayır. Sınav kapısında öğrenci. Kaynananız sizi seviyormuş. Kahve pişiriyordum. Soğuk içecek de var. Annem rahatlar gibi. Zahmet etmeyin hiç. Bizimkiler

Çınaraltı'nda bekliyor. Bir merhaba, hoş geldiniz deyip gideceğim. Bu kahve Alman Kahvesi. Hayır anne. Misafirimize bir "Atilâtürk Kahvesi" yapayım daha iyi. Frankfurt'ta oturuyormuşsunuz. Evet. Frankfurtlu oldu artık oğlum. Bu akşam dönüyor yine. Allaha emanet. Geldiğiyle gittiği bir oluyor. Şu Almanya'nın neyi var, nesi var, anlayamadım. Atilâ Türk'ü var anacığım. Anlamayacak ne var bunda. Afyonkarahisar Madensuyu. Soğuk. Rakı yudumlar gibi. Ağırdan. Kahve sütlü. Höpürdetmeden. Kurabiyeyi çekinerek. Hani Fakir Baykurt bir romanında söyletir. *"Köye mezarlıktan girilir."* Konuğumuz söze nereden gireceğini kestiremiyor. Paketinizi şöyle divana koyun isterseniz. Bizim evde, benim kitaplardan başka bir şey kaybolmaz. Üzerinden ağır bir yük kalkmış gibi. Ayağa kalkıyor. Paketi açıyor. Dosyaya benziyor. Buyurun Atilâ bey. Yirmi yıllık bir suçtan, bu yükten kurtarın beni !

ÜÇ

12 Mart yıllarındayız. Ben ilk kez "yurdumu" yitiriyorum, SBF (Siyasal Bilgiler Fakültesi) Yurdu artık bizim değil. Polisin. Hocam Mete Tunçay da işi'ni yitiriyor. Yanılmıyorsam, Millî Kütüphanede araştırmalarını sürdürüyor. Öğrencilerini de elinden alacak değiller ya. Sıkça ziyaret ediyorum. Saygıyla. Bulunmazlaştırılmış kitaplara ulaşmamı sağlıyor. Sağ olsun. Meşhur bilgin Carr'dan *"Tarih nedir?"*in çevirisine *"1926 İzmir Komünist Tevkifatı"* belgelerinin Latin harfleriyle günümüz Türkiye Türkçesi'ne aktarımına nezaret ediyor. *"Teracim-i Ahval Ansiklopedisi'*nde *"Atatürk Dönemi Türkiyesi Yabancıları"* çalışmasını yayınlama olanağı arıyoruz. Rahmetli Mehmet Filiz'in Odak Yayınevi'nde benim *"Aydınlık Fevkâlâde Gençlik Nüshası"*nın çeviriyazım tıpkıbasımı yanına *"Sayılarla Türkiye İşçi Sınıfının Gelişmesi: 1840-1940"* ile *"Osmanlı'dan Miras Aldığımız Türkiye Gençliği ve Marksizm'in Türkiye'ye Girişi"* denemelerimi ekleyip bir kitap yapmayı tasarlıyorum. Talihsiz bir gerçekleşme de olsa, kitap çıkıyor. Bu arada Hocam Mete Tunçay, İngilizce'sinden Polonyalı bir yazarın Toplama Kampı yıllarını anlatan öykülerini çevirmiş. Bir formaya sığacak belge-

sel resimleriyle birlikte basılmak üzere bana veriyor. Bir solukta okuyorum. Kapak hazırlığı, kâğıt tedariki, askerliği erteleme derken, radyoda arananlar arasında adım duyuruluyor. "Her yiğidin bir direk hakkı var"dır. Benden önce başkalarına söylediklerine göre? Ayağımla gidip teslim olmuyorum. Arayan bulur. Arayan beni bulamıyor ama, "Tek Nüsha Çeviri"yi buluyor.

Çeviri Ankara'daki ev basıldığında mı "bulunmuş", Eğirdir'deki baskın aramalarında mı, bilmiyoruz. Bir ihtimal anacığım sakladı da? Şu kitaplardan, kitaplarından çektiğim, çektiğin der durur. Ah benim güzel anam. Ağaçe! Büyük toprak ve mülk sahiplerinden olmak kolay mı? Ağalık vermekledir denilmiştir. Alacaklı olmak kötü değil. Bedelini ödemeden sahip olduğumuz bilgi bile yok. Daha ne istiyorsun?

DÖRT

Yirmi yıllık suç? Yirmi yıllık yük?

Tanrı sevindireceği kulunun önce eşeğini çaldırtır, sonra buldurturmuş. Mete Tunçay'ın Çevirisi. İşte. Tek nüsha emek. Ne yapmalı? Ulan teşekkür et önce! Yeridir. Nutkum tutulmuş. Ağzım yüzüme sığmıyor. Sevinçten. Kucaklamak, sarılmak geçiyor içimden ak saçlı konuğu. Heyecanla ben de ayağa kalkmışım. Dona kalmışım. Parmaklarında tuttuğu bir ateş sanki. Öyle istençle veriyor bana. "**Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**".

Roma'ya gelip Papa'yı görmeden dönersiniz. Ben de öyle yaptımdı. *Azizim Peter Kilisesi*'ni, Bernini'nin ününe ün katan Kiliseyi görmemek olmaz.O'nun, cümle kapısı yerine koyduğu direklerarası-mermer sütunlar avlusu (Portikus) önündeki meydana zahmet edersiniz efendim. Etraf, gözistan insanlar denizidir. Bir uçurumun kenarına gelmişler sanki. Portikus'un önündeki bu meydanda bir mozayik. Bu mozayikte dört mermer sütunun gölgesi bir noktada birleşiveriyor. Bu harika, Bernini Usta'nın öztasarımı mı, yoksa bir tesadüf mü? Bilen yok. Ömrünüzde kaç direk, sütun, dönemeç, dönem var? Dört mü?

Ömrün sonbaharında, bir ışık küresi'nin yanardöner pırıltıları gibi anılara damgasını vuran kaç olay, kaç kişi, kaç eser... sayılabilir?

İçinizde birikmiş yaşanmışlıklar, acıklı üzünçlü çelişkiler; uyum telleriyle gerili sevinçlerden hangileri bir noktada öpüşüyor, kesişiveriyorlar?

BEŞ

Eskişehir Sıkıyönetim Komutanlığı görev bölgesi içinde o zaman Isparta. Sizin evin basılmasında ben de görevliyim. Eğirdir yarımadası: Kale Mahallesi Göl'den, sokaklardan kuşatıldı. Asker, candarma, polis. Yazık. Anneniz çok çekti. Eeveldeee... Annem silik anıları içinden konuğumuzun kim olduğunu çıkarmaya çalışıyor. Şimdi biraz tanır gibiyim. Siz sivil giyimliydiniz galiba. Emrin demiri kestiği günlerdi Vesilânım teyze. Kitap defter ne varsa topladık sonunda. Yazılı kâğıt parçalarını bile. Çuvallara doldurduk. Benim elime daktilo bir metin geçti. Baktım. Üzerinde sizin adınız yok. Bir Rus'un. Hayır. Moskof değil. Lehistan'dan dostuz. **Tadeusz Borowski**. Bir de Mete Tunçbilek mi? Bir Türk adı daha var. Evet. Hocam *Mete Tunçay*. Ne olur ne olmaz. Günahsız biri daha dosyanıza eklenip başı yanmasın diye. Önce o ilk sayfayı yırtıp cebime koydum. İçim yine rahat değil. Cebinize de sığmaz. Nasıl "yürüttünüz"? Bak şimdi. Yahu böyle söylenir mi? Terbiyesizlik bu seninkisi de. Yani! Özür dilemeye hazırlanırken merakımı yenemiyorum: Nerede buldunuz çeviriyi? Kitaplıkta mı? Onu söyleyecektim ya. Aslında annenize vakit kazandırmak, iki çift lafla yüreğine su serpmek için fırsat arıyorum. Evin içi silahlı insanlarla dolu. Ya dışarısı! Dışarda da seyredenler! Annem araya giriyor. Komşularına hayli içerlemiş olmalı. Minder altına bile tüfek doğrultuyorlar, diyor. Anneniz bir süre sonra şaşkınlığını yendi. Yatak odasıydı galiba. Yüklük içinde bir valizi açmaya çalışıyorlar. Bağırı bağırıverdi: Bakın! Bakın! Kefenlerimin içine de bakın! Tam zamanıydı. Üzülmeyin siz, ben yerleştiririm deyip içeri girdim. Herhalde siz saklamıştınız? Hayır. Ben değil. Ben kendimi saklamaya çalışıyordum. Yalnız annemden iyice saklamasını rica ettiğimi hatırlıyorum. Bu muydu o sık sık sorduğun çeviri? Telefonda. Frankfurt'ta. Selanik'te. Israrla. Bir iki şöyle aradım. Aslında üstüne düşmedim doğrusu.

Basılır, yine başına bir iş çıkartırlar diye. Aman ne değerli çeviriymiş. Söylendiğine bakmayın siz. Sevincime apaçık ortak olduğu belli. Ana yüreği! Ah güzel anam benim.

ALTI

İnsan yaptığı iyilikleri unutandır. Asıl kötülükler unutulmuyor. *Vicdan* dediğimiz bu olmalı.

Hangi kültürün, uygarlığın dişil adlarında *Vicdan* var?

Bizim *Vicdan Gelin*'lerimiz çoktur.

Karşımda bir "*Vicdan Baba*" oturuyor.

Bak. *Alkışın Tarihi*'ni yayınlamadığım iyi olmuş. *Alkışın Tarihi* çalışmama yeni bir bölüm eklemek zorunluğu doğuyor.

YEDİ

Gerçeği dostlarınıza söylersiniz. Yalan, düşmanların paylaştığı. Gerçekler gizli kalamıyor. Dostluklar da.

Açlık kötü. İnsanlar, değerleri de yemeye başlıyor. Üzülebilmek, merhamet yetenekleri, miras bırakılabilir insancıllıklardan olmaktan çıkmış mı?

Vicdan'ın Gözü Kör olmaya görsün.

Düşürüldüğümüz bunalımın boyutlarını, Dibe vurunca mı fark edeceğiz.

SEKİZ

Bir "tarihî" sır paylaşırcasına. Yirmi yıldır "kayıp" olmuş saydığım bir dostumla yeniden buluşuyorum sanki.

Vicdan Baba ile gecikmeli, ertelenmiş bir tanışma. Hocam Mete Tunçay'a yirmi yıllık mahcubiyetimden de kurtarıyor beni.

Dostluk kazandırıcıdır.

DOKUZ

Salondayız. Annem kahvelerimizi yeniliyor. İki defa Yirmi, Kırk yıl ediyor. Göl artık çarşaf değil. Yeşil yeşil. Mavi mavi yırtılıyor. Hafiften Lodos. Anamın içi renkâhenk. Artık yüreği bulgur evsimiyor. Frankfurt'a hiç dönmeyeceğim sanki.

Konuğumuzun sesini alçaltmasından, fısıldar gibi

konuşmasından, annemin bizi yalnız bıraktığını fark ediyorum. Son derece olağan, sıradan bir anısını anlatır gibiydi. Övünmesiz. Kibirsiz. Abartısız. Sade. Beklentisiz. Şimdi söylediklerini, söyleyeceklerini annem duymasın endişesinde. Duygulu yanını keşfettiriyor. Çeviriyi "yürütüşü"nün nasılı'nı annem duysun istemiyor. Veya annem, ana sezgisiyle, söyleşiyi sonuna kadar dinlemek istemiyor, bizi yalnız bırakmak bahanesiyle!

İlk, kapak sayfasını yırtıp cebine koyarken "suç üstü" yakalanıyor kardeşime.

Kardeşime?

Kardeşim, Ankara Atatürk Erkek Lisesi'nde yatılı öğrenci o sıralar. Lise müdürü Veli Bey, konuklarına Kımız ikram eden, ünlü "Ülkücü" öğretmenlerden bir memur. *Selim Şavku Türk*'e rahat yüzü göstertmedi. Devrimciliği yüzünden. Kurtuluş Lisesi'ne gündüzlü yazıldı. Rahatlamıştı. Ardından 12 Mart. Ağabeyi kaçak. Sevdiği kız da Eğirdir'de. Ankara'dan ayrıldı. Demek ünlü baskınlarda evdeydi. Gözistan bir sarışın. Çağla yeşiliyle lacivert karışmış gözlerine. Göl'den ödünç almış. "Kapı gibi delikanlı" derler ya. Öyle. Kitaplara, okumaya aşırı düşkünlüğü yok. Gizli bir şair ama. Dingin bir yanardağ. 12 Mart Karanlığı'na kurban verdik.

Ölüm büyük. Karşı durulmuyor. Bu ölüm değil ki? Cinayet. Elveda diyemedim. Sarılıp koklayamadım. Soğuk yüzünü göremedim. Dokunamadım. Bir kürek toprak görevim bile yasak. Bilemedim. Haberim olmadı hiç. Hâlâ inanamam ölmüş olacağına. Yıl-lar-dır kulaklarım kapı zilinde. Ne zaman kapı çalınsa, yüreğim ağzımda. Ansınızın çıkıp geliverecek.

Benim için belki kapanan(?) bir yara. Ya annem için? Her gün büyüyen bir gizli yara olmalı. Selim'i konuşamayız yanında. Nasıl ince bir amca bu konuğumuz. Besbelli. Aşk olsun.

ON

Memuriyette kırklamışım. Başıma böylesi gelmiş değil. İsimlerin yazılı olduğu sayfayı bir yandan yırtıyorum. Bir yandan gözüm kapıda. Bir gören olursa? Cinayet delili değil ya yok

ettiğim. Arkamda bir hışırtıyla irkiliyorum. Kardeşiniz Yeşil Murattır denir. Yemyeşil bakıyor bana. Adil bir yargıç gibi. Sakin. İşaret parmağımı, büzülmüş dudaklarıma götürüyorum. Başını eğiyor. Pantalonundan sıyırdığı fanilasının içine sokuyor elini: Büyülenmişim sanki. Tarif ettiğini aynen yapıyorum. Gömleğimin düğmelerini çözmemle, telli dosyayı olduğu gibi belime, kemerimin altına yerleştirmem bir oluyor. Kravatımı biraz gevşetiyorum. Ceketimin düğmelerini de ilikleyip, kollarım göğsümde kavuşuk, başlıyorum dolaşmaya evinizin içinde. Buna dolaşma da denmez ya. Zaten salona altı kapı açılıyor. İçerisi silahlı komandolarla dolu. Kapıların birinden girip öbüründen çıkıyorum. Kardeşinizin ağzını bıçak açmıyor. Onurlu. Gözü yerde değil. Başı eğik değil. İkide bir annenize su getiriyor. Bir de, biz gitmeden mutlaka bir tutanak tutulmasını, çuvallara ne konulmuşsa bir bir liste edilmesini ısrarla istiyor. Yaşatabilseydik dehşetli bir avukatınız olurdu. Almanya'ya gitmezdiniz. Gösterişli baskını bitirdiğimizde Selim'in sitemi hâlâ kulaklarımda: "Kıl çuvallar Atilâ Türk'ün malı değil. Hemen geri getirin. Ortakçılara harmanda ne vereceğiz!"

ONBİR

Vicdan Baba, Şavku Selim Türk'ü ziyarete gelmiş. Kendimi zorlayarak bütün sorularımı erteliyorum. Kardeşimi dinlemeye doyamıyorum.

ONİKİ

Hayır. Uzun süre okumadım "yürüttü"gümü söylediğiniz. Dosyayı. Merak mı? Olaylar meraka mecal mi bırakıyor? Gizli neyi olabilir çocuklarımızın Hatıra Defterleri'nden başka? İnsanın, kendi çocukları da olsalar, çok yönlü "gizli" yanlarıyla da, yüzgöz olmaları gerekmiyor. Kendi geleceğimize de mi güven duymayacağız? Kontrolün ölçülerini karakollara teslim edemeyiz. Eve karakol kurulur mu? Hem bizim dinimizde kitap ve yazı kutsal değil mi? Ne zaman okudum? Yılını, ayını, gününü siz de kestirebilirsiniz. Cenaze törenine siz de mi? Elbette Sağ olsunlar. Dağ ve Komando Okulu Komutanı Sayın

Adnan Doğu Paşa, Belediye Başkanı İbrahim Gençay, Selim'e layık bir tören düzenlediler. Tabutu bayrağa sarılı. Askerî bando. Ne çok seveni varmış. Bütün Eğirdir. Çevre. Akıp gelmiş çelenkler. Yediden yetmişe. Arkadaşları son fotoğrafını büyütmüşler. Yıllar sürdü, O'nu konuşur dururduk.

ONÜÇ

Al sana hayata kaynanalık! Atilâ Türk. Hayatın kaynanası...

Belkıs Abla'mın bir ara yok oluverdiği, kucaklardan düşürülmediğim çocukluk günlerim. Saydam yanaklarına, peltek konuşmasına hasretimle katmerleşen sorularıma yarım yamalak yanıtlar alıyorum. Ne zaman Belkıs'ı özlesem, sorsam. Evin içini bir suskunluk ve hüzün kaplıyor. Seziyor muydum? Gördüklerime ne demeliydi? Nereye girsem, hangi odaya, sözler bıçak gibi kesiliveriyor. Fısıltılar arttıkça merakım depreşiyor. Özlemim. Sık sık ağlıyorum, nedenini bilmeden. Fısıltıları çözdüğüm gün çocukluğum birdenbire sona eriveriyor.

Menenjitmiş. Ne ki? Ölüvermiş. Ölüm nasıl bir şey olsa gerek? Isparta'ya gömülmüş. Bak! Bunu biliyorum.

Afşar Köy'e düğüne gittik ya. Afşar'a mezarlıktan giriliyor.

Ablamın ölümünü taksit taksit öğreniyorum. Çocukluğumu yitirişim işte birdenbire. Ansızleyin yetişkinlerin ilgileriyle, dertleriyle dolup taşıyorum. Elveda çocukluğum! Belkıs bala-ablamın ölümü, bana, hayata kaynanalık etmek mirası bırakmıştır.

Al sana hayata kaynanalık!

Sabrı ödünç alamazdın.

Suyu içmekle bitiremezdin. Görmekle güneşi tüketemezdin. Zenciden kara'yı silemezdin. Benden bu sevdayı.

Güneş Batı'dan doğuncaya.

Selim Şavku. Şavku Selim Türk. Güzümün, yüreğimin Şavk'u. Burnumun direğinde, yüreğimin derinliğinde sızlıyorsun.

Bazen: *"Ya sen gel! Ya beni aldır !"*

ONDÖRT

Peki neden şimdi? Çeviri delikanlı olsun diye, büyüsün diye mi?

Belki. Ama artık buna mecburdum.

Ne mecburiyeti?

Çeviri yeniden benim elimde. Artık kızım da yaşamıyor... Onu da kaybettik...

"*Yalnız taş, olmaz duvar demişler* " –*Levnî* (ölümü: İstanbul, 1733).

ONBEŞ

Artık susarak konuşuyoruz. Var olma'nın, Geride kalma'nın yükü çökmüş omuzlarımıza. Yaşıyor olmanın. Annem elinde bir paketle görünüyor. Beyfendi, Atilâ bunu Selanik'te buluştuğumuzda Atatürk'ün doğduğu evi ziyaretten sonra almıştı. Kısmet sizeymiş. Teyzeciğim niye zahmet ettiniz? Anacığım benden atik davrandı yine. Ben üstü örtülü olmayan, açık bir armağan vermeyi yeğlerdim. Bana müsaade deyip kalkıyor. Annemin ellerini (hayır, sözgelimi söylemiyorum, gerçekleyin iki elini teker teker) öpüyor. Vedalaşmak için bana döndüğünde ben odama koşuyorum. Papuçlarınızı giyedurun. Sizi geçirmeye geliyorum. İki saniye bağışlayın lütfen. Çınaraltı'na kadar refakat ederim diye düşünüyorum. Cüzdanında, ne bileyim cebinde, bir yerde mutlaka kızının bir fotoğrafı vardır. Bekleyenleri arasında torunu, torunları da olabilir? Bu gelişimde Antalya kapısından girmiştim Türkiye'ye. İstanbul'a, Ankara'ya geçemeden dönüyorum. Geçen gelişlerimde de görüşemediklerim, buluşamadıklarım olmuştu. Onlar için aldığım koku ve içkileri bir keten torbaya koyuyorum. Bir de, klarnet ustası Musevi Giyörgi Faydman'dan iki CD. Cümle kapısının eşiğini atladık atlatamadık. Burda vedalaşalım Atilâ bey. Zahmet etmeyin. Kucaklaşıyoruz. Kirpiklerimizde inci daneleri. Ayaklarınıza sağlık. Her şey için teşekkürler. Ömrümün yarısı sizi tanıyamadan geçtiği için mütessirim. Efendim adresinizi bari verseydiniz. Hiç olmazsa Çeviri yayınlanınca getirirdim. Hayır hayır. O günü görmek kısmet olursa kitapçıdan alırım, merak etmeyin. Ben sizi hâlâ fotoğrafınızdan tanıyorum... Hoşça kalın.

Hoşça kal! Vicdan Baba. Kendine iyi bak. O kadar azınlıksınız ki. Allah uzun ömürler versin.

İçimden arkasından bir kova su dökmek geçiyor.

ONALTI

Ayın ondördünde. Hem de onaltısında. Ay oğlan. Dalım. Balım. Akkardeşim. Balkardeşim.

Ölüm kolay. Zor olanı yaşamak. Yoktan yonga da kopar.

Duyuyor musun bizi Selim Şavku Türk? Bir Vicdan Baba, bir Vicdan Gelin getirmiş.

HAYAT SENİ SEVİYORUM

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar, delikanlı bir çeviri. Yirmi yaşında. Polonya'da yazılıp yayınlanabilmesi için iki-buçuk, bilemedin üç yıl gerekmişti. Türkçe'ye çevirisinin yayınlanabilmesi için yirmi yıl. Yazarıyla yaşıt, ender çevirilerinden biri. Polonya'daki Türkler de okusun. Elçilikler araya girmeli.

Çevirinin macerası, aslının macerasıyla karşılaştırılabilir değildir.

ONSEKİZ

Onbir Anlatı'nın toplandığı eserin çevirisi. 115 soluklaşmış daktilo sayfası. Sanıyorum Hocam Mete Tunçay, Millî Kütüphane'deki geçici zoraki görevindeyken başlamış ve DİSK Araştırma Kurulu'nda İstanbulda çalışırken sürdürmüş çeviriyi. Daktilo aynı daktilo. Ancak hem şeridi değişmiş, hem de kâğıtların boyutları. Kâğıt boyutları, Mete Tunçay'ın bilginliği yanında çalışkan ve başarılı çevirmenliğini ele veriyor. *Karl R. Popper*'i (*Açık Toplum ve Düşmanları,* 2 cild) çevirdiği yıllardan kalma kâğıtlar ile, emek verdiği *Türk Sosyal Bilimler Cemiyeti* ve İstanbul'dan Ankara'ya geldikçe gecelediği (?) *Apaydın Oteli*'nin, DİSK antetli kâğıtlarının ters yüzlerini, çevirinin daktilosunda tasarruf etmiş. Antetli kısımları kesilmeye çalışıldığı için değişik boyutlar almış dosya kâğıtları. Az sayıdaki düzeltmeler elle yapılmış.

Siyaset ve Düşünce Tarihi birincil kaynakları -belgelerinden seçki- derleme çevirileri ve yazıları (tanıtma, değerlendirme, eleştirileri de dahil) Mete Tunçay'ın ilgi-düşünce alanlarının genişliğini, renkliliğini, zenginliğini gösterir. **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar** çevirisinin kimi temel ve özgün çizgilerine değinmek istiyorum.

Çeviride kimi değiştirme önerileri not etmişim. "Aslına sadık çeviriler güzel olmuyor, güzel çevirilerde de sadakat yok" denir. Fransız: "*les belles- infiéles*", İtalyan: "*traduttore-traditore*" diyor. İngilizce'nin tadını çıkaran Mete Tunçay'ın bu çevirisi, sizin de farkına varıp seveceğiniz yalın güzellik başarısında.

Zamane Dünyasında, ne "*Auschwitz Edebiyatı*"nın, ne yazarının, ne de eserinin Nobel Komitelerince bile pazarlanmadığı bir dönemde, 12 Mart Türkiyesi'nde, **Tadeusz Borowski**'yi keşfedip çeviri emeğine d e ğ e r bulduğu için de Mete Tunçay'ı alkışlamak gerekiyor. Ama asıl, virgülünü bile değiştirmeye hakkımızın olmadığını düşünüyorum. Bileğinin hakkına, "bağımsızlaşmış" bu delikanlı çeviri, aslı nasılsa öylece okuyucusuna ulaşmalı diyorum. *Yakın Siyasî Tarihimiz*'in olduğu kadar, *Çeviri Dili Türkçe*'mizin de özgün belgesidir, dokundurtmamalı.

Ama şu dokunaklı noktaya dokunmalı: Mete Tunçay, bilimsel çalışmalarında, alanının standart, aşılamaz, örnek çalışması *Türkiye'de (Geleneksel) Sol Akımların Tarihi*'ni, *Atatürk Dönemi Cumhuriyet Türkiyesi Tarihi*'ni yazarken, gösterdiği başarılı-ışık tutucu, yoğun araştırma çabalarını, historiyografimizi, Tabulardan, mit(oloji)lerden kurtarmak, her kuşağın geçmişi yeniden ele almak görevleriyle taçlandırırdı. Bu çevirisinde, **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'da da, bu titiz çizgisine tanık oluyoruz... *Auschwitz Toplama Kampı*, Alman Nazizmi (*Faşizm*'in) *Ölüm İmparatorluğu Karşı-Ütopyası*'nın baş deneme tahtası, baş ölüm fabrikasıdır. Devlet Planlaması, parti-ordu-yığın destekli toplu soykırımı kanedim (cinayet)lerinin yeniden tartışılması **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'ı okumak, okuyucusuna böylesi sorumluluklar da yüklüyor.

Geçmiş, namazcıl-tapınmacıl hatırlanmaklardan kurtulmalı. Toplumsal hafıza, otantik yaşanmışlıklar sınırına hapsedilmemeli. Tarihsel anı'lar, tarihsel bellek; efsaneler -tabular içinde, sırf ve yalnız alkışlar ve kargışlarla alçılaştırılıp şemaşablon soyutluklarına temcit pilavı olmasın artık.

Yerleşik, egemen, resmî tarihyazımcılığının yaklaşımları, ürünleri; Tartışma Kültürü de içinde olmak üzere, Kültür Antropolojisi, Semiotik gibi bilim disiplinleri için, hattâ Diplomasi Tarihi için de, ilginç sayılabilirler. Bize ilginçlikler değil, gerçekler gerekli. Antropolojik saptamalar, oldukları gibi tarihsel süreçlere aktarılamaz. Kin-nefret ve öc-intikam kışkırtıcılığı, toplumsal hafızanın kurumlaştırılmasında kullanılamamalıdır artık. Bilimsel disiplin yöntemleriyle uygulanan Karşılaştırma'lar: benzerlikleri bulup saptamak kadar, farkları-çelişkileri de bulup saptamak zorundadır. Tarih, kısa erimli, bencil, kör-vicdansız siyasî çıkarlara memur-oyuncak edilememeli.

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar'ı okumak, okuyucusuna böylesi sorumluluklar da yüklüyor. **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'ın kendisi, bu Görev'e olağanüstü yardımcı ve yol gösterici.

ONDOKUZ

Türkiye'ye ilk iki gelişimde, evde aramadığım yer kalmamıştı. Umudumu yitirdim. Mete Tunçay'a çeviri borcumu ödemek için, 2. Dünya Savaşı sonrası Polonya Edebiyatı üzerine, "*Nazım Hikmet'in Varşovası*"na ek olarak çalışırken, **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'ın İngilizce, Almanca çevirilerinden birini bulup Türkçeleştirme kuruyorum. Yazarının kim olabileceğini saptadım. Ardından Vicdan Baba mucizesi. Gerçek adını bilmiyorum. Söylemedi. **Anonim** kalmak isteği, temizyürekliliğine, baba yüreğine de uygun. "Vicdan Baba"dan daha denk bir ad da bulamazdık doğrusu.

Peki, bir formalık görsel malzeme belge'lere ne olmuştu? Bunları Vicdan Baba'ya sormayı unutmuşum. Ama size ilk kez yayınlanmış olacak birincil kaynak belgeler sunacağım eklerde.

YİRMİ

Tek nüsha çeviri elimde. Frankfurt'a gelir gelmez. Mete Tunçay'a muştuluyorum telefonla. Beklemediği bir sevinç. Bir Önsöz yaz. Gönder. Basalım, diyor keyifle.

Kaç ay geçti. Hâlâ gönderemiyorum. Yazarı, eseri hakkında belgeler bulayım, Toplama Kampları arşivlerinde çalışayım. Bu arşivleri tanıtayım. Eserin ve türü içindeki yerinin değerlendirmesini deneyeyim. Çekmecelerdekileri de kullanayım. "Faşizm" Kurbanlarını yansıtmak yetmez. Faşizm celladları da anlaşılsın. Bir *Kronoloji ve Sözlükçe* ekleyeyim. Çevirinin yayınlanabilmesi için geçen süre kadar sonra, tesadüfler ve antifaşist (Batı) Alman Cumhuriyet Başsavcısı **Dr. Fritz Bauer**'in yorulmaz -ısrarlı-yürekli-vicdanlı çabaları sonucu açılabilen (20 Aralık 1963 - 19 Ağustos 1965) *Frankfurt **Auschwitz Mahkemesi***'nin on sekiz bin sayfayı aşkın duruşma tutanaklarında ve **Auschwitz Arşivi**'nin kilometreler tutan belgelerinde **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'ı satır satır doğrulayayım derken, baktım için dışım, gecem gündüzüm **"Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar"** olmuş. Artık onlar ayrı birer kitap olacak. Son'a, Öfkenize, Kederinize, Utancınıza yardımcı olacağını umduğum bir özet ekleyeceğim, hocam uygun bulursa.

Auschwitz'teki yangın, İstanbul'u da yakabilir, tutuşturabilir. Auscwitz bizim kanayaklı Kızkardeşimiz.

Olmaz, olamaz deniyordu. Oldu işte.

Hâlâ dehşetler, hayretler içinde: nasıl olur, nasıl oldu diye birbirimize, kendi kendimize sorup duruyoruz.

Toplam altı milyon Musevi Yahudi Kurban'ın bir milyonu, Auschwitz'te yok edildi.

Oldu işte!

Yine olabilir.

Hem de her yerde!

Atilâ Türk

Eğirdir- Frankfurt,

Temmuz-Kasım 1995.

BÖYLE BUYURUN GAZ'A, BAYANLAR BAYLAR

Hepimiz çırılçıplak dolaşıyoruz. Nihayet, bit-temizliği sona eriyor ve çubuklu giysilerimiz, Siklon B çözeltisiyle dolu tanklardan geri geliyor – Siklon B, giysilerdeki bitler ve gaz odalarındaki insanlar için gayet etkin bir öldürücüdür. Yalnız, "İspanyol keçileri"yle* bizimkilerden ayrılan bloklarda kalanların hâlâ giyecek bir şeyleri yok. Bizim giysiler geldi artık, ama yine de çıplak geziyoruz, sıcak dayanılır gibi değil. Kamp sıkı sıkı kapatılmıştır. Kapılardan dışarı ne bir mahpus sızabilir, ne de tek başına bir bit. İş Komandoları çalışmayı bıraktılar. Bütün gün boyunca, binlerce çıplak adam yollarda voltalıyor, alanlarda kümeleşiyor, duvarlara yaslanıyor ya da damların üstünde yatıyor. Kuru tahtada uyuyoruz, çünkü döşeklerimiz ve battaniyelerimiz hâlâ dezenfekte edilecek. Gerideki bloklardan F.K.L. *-Frauen Konzentration Lager-* görünüyor; orada da bit-kıyımı tam yol devam etmekte. Yirmisekiz bin kadın çırılçıplak soyulmuş ve barakaların dışına çıkarılmış. Blokların arasındaki geniş avluda kaynaşıyorlar.

Sıcak artıyor, saatlerin de sonu gelmek bilmiyor. Olağan uğraşımız bile yok: Krematoryumlara giden geniş yollar bomboş. Kaç gündür yeni ulaşım gelmedi. Kanada'nın** bir bölümünü kaldırdılar ve Harmenz'deki bir iş Komandosuna bağladılar - en

* Dikenli tele sarılmış çapraz kalaslar.

** "Kanada", kampta servet ve rahatlık anlamına gelir. Daha özel olarak da, gaz odalarına gönderilmek üzere ulaşım kafileleri geldikçe, insan trenlerini boşaltmaya yardım eden bir iş ekibinin ya da Komandosunun üyelerini anlatır.

zorlu ekiplerden biri bu. Kampta kıskançlığa dayanan özel bir adalet türü vardır: Zengin ve güçlüler bir kez düşmeye görsün, arkadaşları en dibe kadar gitmeleri için ellerinden geleni esirgemezler. Eh, akça ağaç ormanları yerine Fransız parfümü kokan Kanada, bizim Kanada'mız da, bütün Avrupa'dan az mı elmas ve para topladı.

Birkaçımız en üst ranzada oturuyoruz, bacaklarımızı kenardan sarkıtmışız. Çıtır çıtır, gevrek ekmek somunlarını dilimliyoruz. Tadı biraz bozuk, hani o kolay bayatlamayan ekmeklerden. Ta Varşova'dan gönderilmiş - daha bir hafta önce, bu beyaz somun annemin elimdeydi ... Tanrım, Tanrım...

Domuz pastırmasını, soğanı kağıttan çıkarıyor, bir de yoğutulmuş süt tenekesi açıyoruz. Henri, şişman Fransız, Strasburg, Paris, Marsilya ulaşımlarında gelen Fransız şaraplarını yüksek sesle hayalliyor... Vücudundan habire terler akıyor, bir yandan.

"Dinle, *mon ami,* [dostum] rampaya bir daha gidişimizde sana sahici şampanya getireceğim. Demek hiç içmedin?"

"Hayır içmedim. Ama kapıdan nasılsa sokamazsın, dalga geçmeyi bırak. Onun yerine, niçin bana bir çift ayakkabı 'örgüt'lemiyorsun - şu, üstü delik delik, çift kat pençeli olanlardan; hem bana çoktandır söz verdiğin gömlek nerede?"

"*Patience,* [sabır] *patience.* Yeni ulaşımlar gelince bütün istediklerini getireceğim. Yine rampaya gideceğiz."

"Ya bir daha 'kremo' ulaşımı olmazsa?" diyorum yazıklanarak. "Görmüyor musun, hayat ne kadar kolaylaştı burada: gelen paketlere artık sınır konmuyor, dayak da yok. Eve mektup bile yazabiliyorsun... İnsan, her çeşit konuşmalar duyuyor; kahrolası, adamlar tükenecek!"

"Saçmalama." Henri'nin ciddi yüzü ritmik hareketler yapıyor, ağzı sardalya dolu. Uzun zamandır arkadaşız, ama soyadını bile

bilmiyorum. Büyük bir çabayla lokmasını yutarak, "Saçmalama" diye tekrarlıyor, "Adamlar bitmez, yoksa biz bu batasıca kampta açlıktan gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle geçiniyoruz."

"Yalnız onlar mı? Paketlerimiz de var ya ..."

"Elbette var. Senin var, arkadaşının var, daha on kişinin var. Polakların bazılarına paket geliyor. Ama bizler, Yahudiler, Ruskiler? Ulaşımlardan yiyecek yürütemesek, 'örgüt'leyemesek, siz o paketlerinizi rahat rahat ziftlenebilir misiniz sanıyorsun? Bırakmazdık ki!"

"Bırakırdınız bal gibi – Yunanlılar nasıl açlıktan geberiyorlarsa, siz de geberirdiniz. Burada kim yolunu bulursa, kuvvet onda."

"Boş ver. Sizin de var, bizim de var, niye kavga edelim?"

Doğru niye kavga edelim. Onların yeterince yiyeceği var, benim de var, beraber yemek yiyoruz, aynı ranzalarda yatıyoruz. Henri ekmek kesiyor. Bir de domates salatası yapıyor. Kantinin hardalıyla öyle lezzetli oluyor ki.

Altımızda, barakanın daracık geçitlerini tere batmış adamlar dolduruyor ya da aşağı ranzalarda sekizer onar yatıyorlar. Çıplak, erimiş vücutları ter ve bok kokuyor; avurtları çökük. Tam benim altımda, dip ranzada bir haham uzanmış. Başı bir battaniye parçasıyla örtülü, ağlaya ağlaya monoton bir sesle İbranice bir dua kitabı okuyor (kampta bu tür kitaptan bol şey yok).

"Biri şunu sustursa yahu. Tanrı'yı paçasından yakalamış gibi sayıklayıp duruyor."

"Kımıldamak canım istemiyor ki. Bırak sayıklasın. Böyle yaparsa, fırına daha çabuk alırlar, fena mı?"

Komünist ve *rentier* olan Henri, bilgece bir edayla "Din halkın afyonudur" diyor. "Tanrı'ya ve ahrete inanmasalar, fırınları çoktan yıkarlardı."

"Peki öyleyse siz niye yıkmadınız?"

Soru iyi oturdu, Fransız boş veriyor. Yalnızca,

"Budala" diyor ve ağzına bir domates tıkıyor.

Tam kestirirken, kapıda ansızın bir hareket. Müslümanlar* telâşla ranzalarına sığınıyorlar. Bir haberci koşarak Baraka Kıdemlisinin yatağına gelip, birşeyler söylüyor. Kıdemli asık suratla hemen yerinden fırlıyor.

"Kanada! *Antreten*! [Sıraya gir] Ama çabuk olun! Ulaşım var!"

Henri, "Hey koca Tanrı!" diye bağırıp ranzadan atlıyor. Domatesinin kalanını yuttuğu gibi ceketini kaparak aşağıdakilere haykırıyor: "*Raus*,[Okso; fırla]" göz açıp kapayıncaya kadar kapıda. Öteki ranzalardan da gürültüler yükseliyor. Kanada rampaya gitmeye hazır.

"Henri, ayakkabılar!" Arkasından sesleniyorum.

"*Keine Angst*! [merak etme]" Haykırarak cevap veriyor, dışarı çıktı bile.

Yiyecekleri kaldırmaya girişiyorum. İçinde, Varşova'daki babamın bahçesinden gelen soğanlarla domateslerin, Portekiz sardalyaları, Lublin jambonu (ağabeyim göndermiş) ve Selâniğin sahici tütsülenmiş koç yumurtalarıyla karıştığı bavulumu çepeçevre bir iple bağlıyorum. Pantalonumu ayağıma geçirip ranzadan aşağı kayıyorum.

"*Platz*! [yer]" Bağırarak, bana yol açmaları için Yunanlıları itekliyorum. Kapıda Henri'ye tosladım.

"*Was ist los*? [Ne var]"

"Bizimle rampaya gelmek ister misin?"

"Elbette, neden olmasın?"

"Öyleyse, al ceketini! Birkaç kişi eksiğimiz var. Kapo'ya söyledimdi zaten" ve beni kapıdan dışarı itiyor.

Diziliyoruz. Biri numaralarımızı yazıyor. Baş taraftan biri

* Kampta bedence ve ruhça yıpranmış mahpuslara Müslüman denir; bunların yaşamaya devam edecek ne güçleri ne de iradeleri kalmıştır — tam, gaz odalık olmuşlardır, yani.

haykırıyor, "Marş marş," kapıya doğru koşuyoruz - kalabalığın her dilden bağırma çağırmaları - ama, gerisin geriye barakalarına sokuldular bile. Herkes rampaya gidecek kadar kısmetli olamaz ki... Neredeyse kapıya vardık. *Links, zwei, drei, vier*! [Sol, iki, üç, dört] Vücutlarımız dimdik, kollarımız bükülmeden kalçalarımızın yanına uzanmış, çabuk çabuk kapıdan geçiyoruz; iyi, adeta zarif bir yürüyüş. Elinde koca bir tomar kağıt, uykulu bir S.S. bizi sayıyor, beşer beşer ileri gönderiyor.

Hepimiz geçtikten sonra, "*Hundert*! [yüz]" diyor.

"*Stimmt*! [tamam]" önden boğuk bir ses yanıtlıyor onu.

Hızlı yürüyoruz, koşar adım. Her yanda muhafızlar var, otomatiklerini kucaklamış genç adamlar. II B Kampını geçiyoruz, sonra terkedilmiş barakalar ve gözlerimizin alışık olmadığı yeşil bir küme - elma, armut ağaçları. Çepeçevre dizilmiş nöbetçi kulelerini geçtik ve koşarak yola çıktık. Geliyoruz işte. Birkaç metre kaldı. Rampa orada, ağaçların arasında.

Sevimli küçük bir istasyon, herhangi bir taşra durağından farksız; yüksek kestane ağaçlarının çevrelediği ufak bir alan, yer sarı çakıllarla kaplı. Az ötede, yolun kenarında küçücük bir tahta kulübe; demiryolu barınaklarının hiç bu kadar çirkin ve entipüfteni yoktur; ileride eski raylar, kalaslar, baraka parçaları, tuğlalar, döşeme taşları öbek öbek yığılmış.

Birkenau için buradan malzeme yükleniyor: kampa levazım, gaz odalarına insan. Kamyonlar gelir gider, kereste, çimento, insan yüklerler –hergün tekrarlanan düzenli bir iş.

Muhafızlar raylar boyunca, kirişlerin oraya, Silezya kestanelerinin yeşil gölgelerine yayılıyorlar; rampayı sıkı bir çember aldılar. Suratlarından akan terleri siliyor ve mataralarını kafalarına dikiyorlar. Sıcak dayanılır gibi değil; güneş ta tepede hiç kımıldamadan duruyor.

"Çök!"

Ray istiflerinin yanısıra daracık gölgeler var, oraya oturuyoruz. Aç Yunanlılar (Birkaçı gelmiş, Tanrı bilir nasılsa) rayların altını karıştırıyor. Biri küflü bir ekmek parçası buluyor, biri de yarıyarıya çürümüş bir iki sardalya. Yiyorlar.

"*Schweinedreck*,[domuz boku]" uzun boylu, mısır püskülü saçları ve hülyalı mavi gözleri olan genç bir muhafız yere tükürüyor. "Tanrı aşkına; birazdan barsaklarınıza doldurmak için öyle çok yiyeceğiniz olacak ki, patlayacaksınız!" Tüfeğinin kayışını düzeltip yüzünü bir mendille siliyor.

"Hey şişko!" Postalı hafifçe Henri'nin omuzuna dokunuyor. "*Pass mal auf*, su içmek ister misin?"

"Tabii, ama Markım yok." Fransız profesyonel bir havayla cevap veriyor.

"*Schade*, çok kötü."

"Hadi hadi, Bay Posten, benim sözüm yetmiyor mu artık? Şimdiye kadar hiç mi iş yapmadık? Kaça?"

"Yüz. *Gemacht*? [oldu]"

"*Gemacht*."

Suyu içiyoruz, ılık ve tatsız. Parasını, buraya daha gelmemiş olan insanlar ödeyecek.

Henri bana dönerek, "Şimdi gözünü aç" diyor. Boş şişeyi fırlatıp attı. Şişe raylara çarpıyor, paramparça. "Para alayım deme sakın, kontrol edebilirler. Hem, para neyine yarar? Yeterince yiyeceğin var. Elbise de alma, yoksa kaçmayı tasarladığını sanırlar. Yalnız kendine bir gömlek bul, ipekli olsun, yakayla birlikte. Bir de yelek. Eline içecek bir şey geçerse, zahmet edip beni çağırmaya kalkma. Ben yolumu bulurum. Aman ayağını denk al, yoksa ayvayı yersin."

"Burada adam döverler mi?"

"Elbette. Kıçında gözlerin olmalı. *Archaugen*.[göt gözü]"

Etrafımızda Yunanlılar oturuyor, çeneleri doymak bilmezcesine işlemekte, kocaman insan-böcekler gibi. Kokuşmuş ekmek parçaları geveliyorlar. Huzursuzlar, bundan sonra ne olacak diye merak içindeler. Koca koca kirişleri ve ray yığınlarını görünce gözleri korkmuş. Ağır yük taşımaktan hiç hoşlanmıyorlar.

"*Was wir arbeiten*? [Ne iş yapacağız]" diye soruyorlar.

"*Niks. Transport kommen, alles Krematorium, compris*? [Hiç. Ulaşım gelir, hepsi Krematorium [a], anladın mı [Fransızca]]"

"*Alles verstehen.* [Herşey anlaşıldı]" Krematorium Esperantosuyla cevap veriyorlar. Âlâ o ağır rayları oynatmak ya da kalasları taşımak zorunda olmayacaklar.

Bu arada, rampa gittikçe hareketleniyor, canlanıyor; gürültü gittikçe artıyor. Beklenen hayvan vagonlarını açıp boşaltacak ve tahta merdivenlerden gidecek takımlar ayrılıyor. En etkin biçimde çalışmaları için kendilerine talimatlar veriliyor. Motorsikletler geliyor, S.S. subayları getiriyorlar: madalyaları, rütbe işaretleri pırıl pırıl, deri çizmeleri iyice cilalanmış, sert yüzleri parlayan, güçlü kuvvetli adamlar. Bazılarının elinde çantalar var, bazılarında da ince, esnek kamçılar. Bu, onlara herşeye hazır ve çevik bir hava veriyor. Kantine girip, çıkıyorlar – yolun kenarındaki çirkin kulübe onların kantini; yazın burada maden suyu içerler. *Studentenquelle* [*Öğrenci pınarı*] ve kışın da sıcak bir bardak şarapla içlerini ısıtırlar. Devletçe konulan usule uygun biçimde, kollarını Romalılar gibi kaldırarak birbirlerini selâmlıyorlar, sonra içtenlikle el sıkışıyor, sıcak gülümsemelerle, evlerinden gelen mektupları, çocuklarını, ailelerini konuşuyorlar. Bazıları rampanın üstünde, ihtişamla bir aşağı bir yukarı geziniyor. Yakalarındaki gümüş kareler ışıl ışıl. Çizmelerinin altında çakıllar hışırdıyor, bambu kırbaçlarını sabırsızlıkla hafiften şaklatıyorlar.

Biz raylara yaslanarak dar gölge şeritlerine uzanmışız, düzensiz aralıklarla nefes alıyoruz; arasıra çeşitli dillerde bir iki

söz geçiyor aramızda ve yeşil üniformalar giymiş bu anlı şanlı adamları, yeşil ağaçları ve uzaktaki bir köyün kilise kulesini dalgın gözlerle seyrediyoruz.

"Ulaşım geliyor" dedi, biri. Ayağa fırlıyoruz, bütün gözler aynı yöne çevrilmiş. Dönemeçten, ardarda hayvan vagonları sökün ediyor. Tren manevra yapıp geri geri istasyona giriyor. Bir kondoktör dışarı sarkıp elini sallıyor, düdüğünü öttürüyor. Lokomotif cırtlak bir düdükle karşılık vererek poflaya poflaya rampaya yanaşıyor. Demir parmaklıklı ufacık pencerelerden solgun, zayıf, bitkin insan yüzleri görünüyor; saçları darmadağın, korku içinde kadınlar, traşsız erkekler. İstasyona sessiz sessiz bakıyorlar. Sonra, aniden vagonların içinde bir kaynaşma ve tahta kapıları yumruklama başlıyor.

"Su! Hava!" – bitik, umutsız çığlıklar.

Başlar pencerelere sokuluyor, ağızlar hava yutmak için açılıp, kapanıyor. Bir iki nefes çekiyor, sonra kayboluyorlar; yerlerine başkaları geliyor, onlar da kayboluyorlar. Çığlıklar ve inlemeler artıyor.

Rütbe işaretleri ötekilerden daha kalabalık yeşil üniformalı bir adam, başını sabırsızlıkla sallıyor ve dudaklarını kızgınlıkla buruşturuyor. Sigarasından derin bir nefes çektikten sonra, ansızın atıp muhafıza işaret ediyor. Muhafız otomatik tüfeğini omuzluyor, tren boyunca bir sürü kurşun sıkıyor. Herkes sustu, şimdi. Bu sırada kamyonlar geldi, basamaklar kondu. Kanada adamları vagon kapılarının önünde yerlerini aldılar. Çantalı S.S. subayı elini kaldırıyor.

"Her kim altın alırsa ya da yiyecekten başka bir şey alırsa, *Reich* [Devlet] malını çaldığı için kurşuna dizilecektir. Anlaşıldı mı? *Verstanden*?"

"*Jawohl*![Başüstüne]" bir ağızdan karşılık veriyoruz.

"*Also los*! [Öyleyse haydi] Başla!"

Kol demirleri sökülüp, kapılar ardına kadar açılıyor. Taze hava dalga dalga treni dolduruyor. İnsanlar ... her çeşidinden, inanılmaz çantalar, bavullar, hurçlar, bohçalar, paket yığınları, altlarına gömülmüş, insanlıktan çıkacak biçimde içiçe tıkılı insanlar (bu eşyalar onların geçmişleriydi, geleceklerini de bunlarla başlatacaklardı). Canavarca sıkışmış, sıcaktan kendilerinden geçmiş, havasızlıktan boğulmuş, birbirlerini ezmişler. Şimdi açık kapılara saldırıyor, ağla toplanıp kumsala saçılan balıklar gibi nefes alıyorlar.

"Dikkat! Dışarı çıkın, eşyanızı da alın! Herşeyi çıkartın. Bütün Bunları şuraya koyun. Evet, ceketlerinizi de. Yaz mevsimindeyiz. Sola yürüyün. Anladınız mı?"

"Acaba bize ne yapacaklar efendim?" Trenden çakılların üstüne atlıyorlar, endişeli, bitikler.

"Neredensiniz?"

"Sosnowiec-Bcdzin'den. Efendim, ne yapacaklar bize?" Yorgun gözlerimizin içine bakarak soruyu inatla tekrarlıyorlar.

"Bilmiyorum, ben Lehçe bilmem."

Kampın yasası bu: ölümlerine giden insanlar sonuna kadar aldatılacak. Gösterilmesine izin verilen tek şefkat biçimi. Sıcak müthiş. Güneş, tam başımızın üstünde asılı adeta. Beyaz sıcak gök, hava titreşiyor, arada bir, hafif bir rüzgar esince bir fırının yakıcı nefesi gibi geliyor üstümüze. Dudaklarımız çatlamış, ağızlarımızda kanın tuzlu tadı, güneşin altında yatmaktan vücutlarımız güçsüzleşmiş, ağırlaşmış. Su!

Kocaman, rengârenk bir insan dalgası, eşyalarını sırtlamış trenden dökülüyor –yeni bir yatak arayan kör, çılgın bir nehir gibi. Fakat daha kendilerine gelmeye fırsat bulamadan, ciğerlerine temiz havayı çekip göğe bir bakamadan ellerindeki bohçalar sökülüp alınıyor, sırtlarından ceketleri soyuluyor, para çantaları, şemsiyeleri toplanıyor.

"Ama lütfen efendim, güneş için ... Veremem .. "

"*Verboten*! [yasak]" Bizden biri sıkılı dişlerinin arasından havlar gibi bağırdı. Arkamızda bir S.S. duruyor –sakin, etkili, dikkatli.

"*Meine Herrschaften*,[Efendilerim] böyle buyurun, bayanlar baylar; eşyalarınızı etrafa dağıtmamaya çalışın lütfen. Biraz iyi niyet gösterin" diyor nezaketle; elleri hareketli, durmadan ince kamçısıyla oynuyor.

"Tabiî tabiî," diye yanıtlıyorlar geçerken; şimdi tren boyunca biraz daha rahat yürüyorlar. Bir kadın el çantasını almak için çabucak eğiliyor. Kamçı uçuverdi, kadının çığlığı; tökezleyip sel gibi akan kalabalığın ayaklarının altında kalıyor. Arkasından ince bir sesle bir çocuk ağlıyor: "Mamele!" – siyah bukleli küçücük bir kız.

Yığınlar büyüyor. Bavullar, bohçalar, battaniyeler, ceketler, daha düşerken açılıp içinden bozuk paralar, altınlar, kol saatleri saçılan el çantaları; çıkış yollarının iki yanında ekmekler dağ gibi birikiyor, bir sürü et, salam; toz şekerleri çakılların üstüne dökülüyor. İnsanlarla tıkabasa dolu kamyonlar kulakları sağır eden bir homurtuyla motorlarını işletiyor, çocuklarından ayrılan kadınların ağlama ve çığlıklarıyla geride kalan erkeklerin şaşkın sessizliği arasından geçip gidiyorlar. Bunlar sağ tarafa ayrılmaları emredilenler – sağlıklı ve genç olanlar kampa gönderilecek. Sonunda onlar da ölmekten kurtulamayacaklar, ama önce çalışmaları gerekiyor.

Kamyonlar boşalıp dönüyor, dev bir iletim kayışı gibi aralıksız işliyorlar. Bir Kızıl Haç Kamyoneti de durmadan gidip geliyor – onun taşıdığı, bu insanları öldürecek olan gaz. Kaputun üstündeki kocaman haç, kan kırmızısı, güneşte eriyor gibi.

Kamyonların başındaki Kanada adamları, bir nefes almak için olsun, bir an bile duramazlar. İnsanları merdivenlere itiyorlar, her bir kamyona altmış kişi istif ediliyor – üç aşağı, beş yukarı. Yan-

larında genç, iyi traş olmuş, "kibar bir bay" duruyor, elinde defter bir S.S. subayı. Hareket eden her kamyon için deftere bir işaret koyuyor; onaltı tane gidince bin kişi demektir, üç aşağı beş yukarı. Subay sakin, dakik. O defterini işaretleyip de elini sallamadan bir tek kamyon bile kalkamaz: *Ordnung muss sein.*[Düzen yerine getirilmeli] İşaretler binleri buluyor, binler koca koca ulaşımları. Sonradan biz bunları yalnızca "Selânik'ten gelenler," "Strasburg'tan gelenler," "Rotterdam'dan gelenler" diye anacağız; bu da "Sosnowiec -Bcedzin'den gelenler" olacak. Sosnowiec-Bcedzin mahpusları seri numarası olarak 131-2 alacaklar –bin elbette, ama biz kısaca 131-2 diyeceğiz.

Ulaşımlar haftalarla, aylarla, yıllarla birikiyor. Savaş bitince defterlerindeki işaretleri sayacaklar – dört buçuk milyonu bulacak. Savaşın en kanlı muharebesi; güçlü, birleşmiş Almanya'nın en büyük zaferi. *Ein Reich, ein Volk, ein Führer* [Tek Devlet, tek Halk, tek önder] –ve dört krematoryum.

Tren boşaltıldı. Zayıf, çiçek bozuğu bir S.S. vagonların içine göz atıyor, tiksinerek başını sallıyor ve bizim gruba el ediyor, sonra parmağını kapıya doğru uzatarak:

"*Rein.* Temizleyin!"

Vagonlara çıkıyoruz. Köşelerde insan pislikleri ve atılmış kol saatleri arasında ezik, çiğnenmiş bebekler, koca kafalı, şiş şiş karınlı çırçıplak ucubeler. Her elimize birkaçını alarak tavuk gibi taşıyoruz.

"Kamyonlara götürmeyin, kadınlara verin" diyor S.S., bir yandan sigarasını yakıyor. Çakmağı iyi işlemedi, dikkatle inceliyor.

"Alın şunları, Allah aşkına!" Kadınlar gözlerini elleriyle örterek benden dehşet içinde kaçınca patlıyorum.

Allahın adını anmam tuhaf bir biçimde yersiz kaçıyor; çünkü kadınlar da bebekler de, biri kalmamacasına kamyonlara gidecekler. Hepimiz bunun ne demek olduğunu biliyoruz ve bir-

birimize nefret ve dehşetle bakıyoruz.

"Ne, almak istemiyor musunuz?" Çiçek bozuğu S.S. şaşmış ve kınayan bir vurguyla soruyor, elini tabancasına uzatıyor.

"Ateş etme. Ben taşırım." Uzun boylu, saçları ağarmış bir kadın ellerimden küçük cesetleri alıyor ve bir an gözlerimin ta içine bakıyor.

"Zavallı oğlum" diye fısıldıyor ve gülümsüyor bana. Sonra sendeleye sendeleye yürüyor. Trene yaslanıyorum. Müthiş yorgunum. Biri yerinden çekiyor.

"En avant, [İleriye Fr.] rayların yanına, gel haydi!"

Başımı kaldırıyorum, karşımdaki yüz sudaki bir yansıma gibi akıyor; büyük, şeffaf; hareketsiz ağaçlar ve insan denizi içinde eriyor ... Gözlerimi kırpıştırıyorum: Henri.

"Dinle beni Henri, biz iyi insanlar mıyız?"

"Aptalca bir soru, niçin soruyorsun?"

"Bak bana dostum, niçin bilmiyorum, ama ben bu insanlara kızıyorum – onların yüzünden burada olduğum için kızıyorum. Hiçbir acıma duymuyorum. Gaz odalarına gideceklerine üzülmüyorum. Hepsi kahrolsun! Elimden gelse, üstlerine atılıp yumruklayabilirim. Patalojik bir şey olmalı, hiç anlayamıyorum ..."

"Hah, tam tersine, bu çok doğal, önceden kestirilebilir, hesaplanabilecek bir şey. Rampalarda yoruluyorsun, isyan ediyorsun–nefretini boşaltmanın en kolay yolu da, senden zayıfına yönelmen. Onun için, buna sağlıklı bir şey bile diyebilirim. Basit bir açıklama, *compris?"* Ray yığınına rahatça yaslanıyor. "Bak şu Yunanlılara, nasıl tadını çıkarıyorlar! Ellerine geçen herşeyi tıkındılar. Az önce biri koca bir marmelat kavanozunu kafasına dikip bitirdi."

"Domuzlar! Yarın içlerinden yarısı sıça sıça ölecek."

"Domuzlar mı? Sen de aç kalmıştın ama."

"Domuzlar!" Hırsla tekrarlıyorum . Gözlerimi yumdum. Hava kabus gibi çığlıklarla dolu, ayağımın altındaki toprak titriyor, göz kapaklarımda yapış yapış bir ıslaklık hissediyorum. Gırtlağım kupkuru.

Kasvetli geçiş töreni akıyor da akıyor – kamyonlar kuduz köpekler gibi uluyorlar. Gözlerimi sıkı sıkı kapıyorum, ama yine de trenden sürüklenerek çıkarılan cesetleri, ezik bebekleri, ölülerin üstüne yığılan sakatları, dalga dalga görüyorum ... Yük vagonları geliyor, elbise, valiz ve bohça yığınları büyüyor, insanlar dışarı çıkıyor, güneşe bakıyor, bir iki nefes alıyor, su dileniyor, kamyonlara doluşup gidiyorlar. Yine yük vagonları geliyor, yine insanlar ... Kafamın içinde sahneler birbirine karıştı – bütün bunlar gerçekten oluyor mu, yoksa ben mi hayal görüyorum, emin değilim. Başımda bir uğultu, mutlaka kusmalıyım.

Henri kolumu dürtüyor.

" Uyuma, ganimetleri yükleyeceğiz."

Bütün insanlar gitmiş. Uzakta, son birkaç kamyon toz bulutları arasında yürüyor, tren de yolunu tutmuş, birkaç S.S. subayı rampada bir aşağı bir yukarı gezinıyorlar. Yakalarında gümüşler ışıl ışıl. Çizmeleri parlıyor, kanlı canlı yüzleri parlıyor. Aralarında bir de kadın var - işin başından beri orada olduğunu ancak şimdi kavrıyorum - kupkuru, düz göğüslü, kemikli; renksiz saçları geriye taranıp "Nordik" bir topuz yapılmış; elleri geniş eteğinin ceplerine sokulu. Sıçan gibi, kararlı bir gülümseme ince dudaklarına yapıştırılmış, rampanın dörtbir yanını kuşkuyla süzüyor. Kendisi çirkin olan ve çirkin olduğunu da bilen bir kadın nefretiyle, kadın güzelliğini horgörür bu kadın. Evet, onu eskiden de birçok kereler görmüştüm, iyi tanıyorum: F.K.L.'in komutanı o. Buraya, yeni kadın hasadını denetlemek için gelmiş; çünkü bazıları kamyona bineceklerine yayan gidecekler – toplama kampına. Orada bizim

oğlanlar, Zauna'nın berberleri saçlarını usturayla traş edip "dış dünya" utanmalarına bir güzel gülecekler.

Ganimetleri yüklemeye girişiyoruz. Koca koca bavulları kaldırıp kamyonların üstüne koyuyoruz. Sıra sıra diziliyorlar, sımsıkı kapalı. Zaman zaman biri çıkıp ya zevk için ya da votka yahut parfüm bulmak umuduyla çantalardan birini bıçakla deşiyor. Sepet örgülü valizlerden biri açılıverdi: takım takım elbiseler, gömlekler, kitaplar yere düşüyor ... Eğilip küçük, ağır bir paket alıyorum. Birşeylere sarılı, açıyorum – iki avuç dolusu altın, bilezikler, yüzükler, broşlar, elmaslar ...

"*Gib hier*, [Buraya ver]" bir S.S. yumuşacık istiyor; elindeki çantayı uzatmış, içi şimdiden altın ve renk renk yabancı para dolu. Çantayı kilitliyor, bir subaya veriyor, bir başka çanta alıyor, bu boş daha; bir sonraki kamyonun yanına dikiliyor. Altın *Reich*'a gidecek.

Hava sıcak, korkunç sıcak. Gırtlaklarımız kurumuş, söylediğimiz her söz boğazımızı acıtıyor. Bir yudum su için neler vermezdik! Daha hızlı, daha hızlı; bir an önce bitsin de dinlenelim. Nihayet işimiz tamam, bütün kamyonlar uzaklaştı. Şimdi geri kalan bütün pisliği çarçabuk temizliyoruz: "*Schweinerei*'ın izi kalmamalı geride." Fakat daha son kamyon ağaçların arkasında kaybolup da biz gölgede dinlenmeye giderken, dönemecin ötesinden tiz bir düdük sesi geliyor. Yavaş yavaş, korkunç bir yavaşlıkla, istasyona bir tren girmekte; lokomotiften kulakları sağır edici bir yanıt yükseliyor. Yine ufacık pencerelerde bitkin, solgun yüzler, sanki kağıttan kesilmiş gibi dümdüz; ama kocaman, ateşle yanan gözler. Kamyonlar dönüp gelmeye başladı bile, defterli kibar bay yerini aldı, S.S.' ler altın ve para doldurulacak çantalarla Kantinden çıkıyorlar. Trenin kapılarındaki mühürleri söküyoruz.

Artık insanın kendisini tutması olanaksız. Ellerindeki bavulları kabaca çekip alıyor, ceketlerini sırtlarından sabırsızlıkla

söküp çıkarıyoruz. Gidin, gidin, kaybolun! Gidiyor, kayboluyorlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar. Bazıları biliyor.

İşte bir kadın – çabuk çabuk yürüyor, ama sakin görünmeye çalışıyor. Pembe melek yüzlü küçük bir çocuk onun ardından koşuyor, yetişemeyince de minik kollarını uzatıp ağlıyor: "*Mama! Mama!*"

"Kadın, al çocuğunu kucağına!"

"Benim değil efendim, benim değil!" Histerik bir sesle bağırıyor ve ellerini yüzüne örterek koşuyor. Saklanmak istiyor; kamyonlara binmeyeceklerin, yayan gideceklerin, sağ kalacakların yanına ulaşmak istiyor.

Genç, sağlam, güzel bir kadın, yaşamak istiyor.

Fakat çocuk ardından koşuyor, ağlıyor: "Anne, anne, bırakma beni!"

"Benim değil, hayır benim değil o!"

Andrey, Sivastopollu bir denizci, kadını yakalıyor. Gözleri votkadan ve sıcaktan camlaşmış. Bir yumrukta yere yıkıyor, düşerken de saçından asılıp ayağı dikiyor yine. Yüzü hiddetten seğiriyor.

"...na kodumunun Yahudisi! Kendi çocuğundan kaçarsın ha! Ben sana gösteririm orospu!" Kocaman eliyle kadının nefesini kesiyor, sonra tuttuğu gibi kaldırıp sanki ağır bir buğday çuvalıymışcasına kamyonun içine fırlatıyor.

"Al! Al bunu da kahpe!" çocuğu da kadının ayaklarına atıyor.

"*Gut gemacht*, [İyi yaptın] aferin. Soysuz analara işte böyle yapmalı" diyor, kamyonun başındaki S.S. "*Gut, gut, Russki.*"

Andrey, "Kapa çeneni" diye homurdanıyor sıkılmış dişlerinin arasından, uzaklaşıyor oradan. Bir pılı pırtı yığınının altından bir matara çıkarıyor , mantarını açıyor, bir iki büyük yudum alıyor, sonra bana uzatıyor. Sert votka gırtlağımı yaktı. Başım dönüyor, bacaklarım titriyor, yine kusacak gibi hissediyorum kendimi.

Sonra, ansızın, görülmeyen bir kuvvet tarafından ileriye sürülen bir nehir gibi kaynaşan kalabalığın üstünde bir genç kız beliriyor. Trenden yumuşacık iniyor, çakıllara bir serçe gibi sıçrıyor, çevresine soru sorarcasına bakıyor, sanki biraz şaşırmış. Güzel kumral saçları omuzlarına dökülü, başını sabırsızlıkla silkip saçlarını geri atıyor. Doğal bir hareketle ellerini blûzunun üstünden geçiriyor, rahat rahat etekliğini düzeltiyor. Bir an öyle durup kalabalığı süzüyor, sonra bize dönerek kayan bir bakışla yüzlerimizi inceliyor, birini arıyormuş gibi. Farkında olmadan ona bakakalıyorum, gözgöze gelinceye kadar.

"Dinle, bizi nereye götürecekler, söylesene?"

Tek kelime etmeden ona bakıyorum. Önümde bir kız duruyor işte, çekici güzel saçları, yuvarlacık göğüsleriyle genç bir kız; sırtında küçük bir keten bluz, gözlerinde bilge, olgun bakışlarla, işte önümde durmuş, dosdoğru yüzüme bakıyor, bekliyor. Bir yanda gaz odası var: ortaklaşa ölüm, iğrenç ve çirkin. Öte yanda saçları usturaya vurulmuş bir baş, bunaltıcı sıcakta kalın Sovyet pantalonları; pis, rutubetli kadın vücutlarının öğürtücü kokusu, hayvanca açlık, insanlık-dışı çalışma, sonra yine aynı gaz odası; ancak daha korkunç, daha müthiş bir ölüm ...

Bunu niye getirmiş ki? İncecik bileğinde güzel bir altın saat görünce, kendi kendime düşünüyorum. Nasılsa elinden alacaklar.

"Söyle," diye yineliyor.

Ses çıkarmıyorum. Dudakları geriliyor.

"Ben biliyorum" diyor, başını yana savunarak, sesinde gururlu bir küçümsemeyle. Kamyonlara doğru kararlı yürüyor. Biri onu durdurmaya kalkıyor, kız yana itiveriyor adamı ve basamakları çıkıyor. Uzaktan, ancak rüzgârda uçuşan kumral saçlarını şöyle bir görebiliyorum.

Trene dönüp ölü bebekleri taşıyorum, eşyaları boşaltıyorum. Cesetlere dokunuyorum, ama içimde büyüyen durdurulmaz

dehşete hâkim olamıyorum bir türlü. Cesetlerden kaçmak istiyorum, heryeri kaplamışlar: çakılların üstünde dizililer, rampanın betonunda, hayvan vagonlarının içinde. Bebekler, iğrenç çıplak kadınlar, vücutları seğirmelerle kıvrılakalmış adamlar. Koşmaya başlıyorum –gidebildiğim kadar gideceğim, fakat hemen bir kırbaç şaklıyor sırtımda. Gözümün ucuyla S.S.'i görüyorum, ağız dolusu küfrediyor. İleri atılıp Kanada grubunun içine dalıyorum. Kendimi kaybettirdim, burada ray yığınlarına dayanıp biraz daha dinlenebilirim. Güneş ufka indi, rampayı kırmızımsı bir ışıkla aydınlatıyor şimdi: ağaçların gölgeleri uzadı, hortlaklar gibi. Günün bu saatinde doğaya çöken sessizlik içinde, insanların çığlıkları ta göğe yükseliyor adeta.

Ancak bu uzaklıktan, kaynaşan rampadaki cehennem tümüyle görünüyor. Son bir umutsuz kucaklaşmayla sarılmış bir çiftin yere yuvarlandığını görüyorum. Adam parmaklarını kadının etine geçirmiş, elbisesini de dişleriyle kavramış. Kadın histeriyle çığlık çığlığa; yalvarıyor, ağlıyor ayrılmamak için –sonra gırtlağına koca bir postal basınca sesi kesiliyor. Çekip biribirlerinden ayırıyor ve hayvan götürür gibi sürükleyerek kamyona yüklüyorlar. Bir ceset taşıyan dört Kanada adamını seyrediyorum: kocaman, şişmiş bir kadının cesedi. Lânet okuyarak, kan ter içinde giderken, bir yandan da, rampanın üstünde başıboş köpekler gibi uluya uluya gezen çocukları tekmeleyerek kendilerine yol açıyorlar. Başka bir takım adamlar çocukları omuzlarından, başlarından, kollarından tutup tutup kamyonlara, yığınların üstüne fırlatıyor. Şişko ölüyü taşıyan dört kişi onu arabaya kadar kaldıramadılar, ötekilerden yardım istiyorlar; koca et külçesini hep birlikte omuzlayıp koyuyorlar kamyona. İri, şişmiş, kabarmış cesetler rampadan toplanıyor; üstlerine de sakatlar, bayılanlar, hastalar, kendilerini bilmeyenler yığılıyor. Bütün küme vıyır vıyır, uluyor, inliyor. Şöför motoru çalıştırıyor, kamyon yürümeye başlıyor.

"*Halt! Halt!*" bir S.S. arkalarından sesleniyor. "Dursana kahrolası!"

Frak giymiş, kolu bantlı bir ihtiyarı kamyona sürüklüyorlar. Başı çakıllara ve kaldırım taşlarına çarpıyor, inleyerek tek bir cümleyi hiç durmadan tekrarlıyor: *"Ich will mit dem Herrn Kommandanten sprechen* - Komutanla konuşmak istiyorum ben ..." Yaşlılara özgü bir inatçılıkla, bütün yol boyunca bu sözleri sayıklıyor. Kamyona atılmış, ayaklar altında kalmış, nefesi kesildi kesilecek, hâlâ inliyor: "*Ich will mit dem ...*"

"Bana bak, ihtiyar!" genç bir S.S. sesleniyor, neşeyle gülerek. "Yarım saate kalmaz, en büyük komutanla konuşacaksın. Yalnız, sakın onu *Heil Hitler* diye selâmlamayı unutma!"

Başka birkaç kişi de, tek bacaklı küçük bir kızı taşıyorlar. Kollarından ve tek bacağından tutmuşlar. Gözyaşları kızın yüzünü ıslatıyor, bir yandan da yavaşça "Canım acıyor efendim" diyor, "canım acıyor ..." Onu da kamyona, ölülerin üstüne fırlatıyorlar. Onların yanısıra diri diri yanacak.

Akşam çöktü, serin ve berrak. Yıldızlar görünmeye başladı. Raylara yaslanıp yatıyoruz. İnanılmayacak kadar sessiz etraf. Yüksek lamba direklerinden ölgün ampuller sallanıyor; ışıklı bir çemberin dışında sızılamayacak bir karanlık uzanıyor. Bir adım atsa insan ebediyyen kaybolabilir. Ama muhafızlar bakıyorlar, otomatikleri de hazır.

" İstediğin ayakkabıları buldun mu?"

"Hayır."

"Niye?"

"Tanrım, bittim ben, tümden bittim."

"Şimdiden mi? Topu topu iki ulaşımda ha?" Bir bana bak. Ben.. Noelden beri en az bir milyon kişi elimden geçti. En kötüsü de Paris dolaylarından gelen ulaşımlar – insan hep arkadaşlarına rastlıyor."

"Peki, ne diyorsun onlara?"

"Önce bir banyo yapacaklarını, sonra da kampta buluşacağımızı. Sen olsan ne söylerdin ki?"

Cevap vermiyorum. Votkayla kahve içiyoruz; biri bir kakao tenekesi açıp şekerle karıştırıyor. Avuçluyoruz, kakao dudaklarımıza yapışıyor. Yine kahve, yine votka.

"Henri, ne bekliyoruz hâlâ?"

"Bir ulaşım daha gelecek."

"Ben yokum onu boşaltmakta. Artık dayanamayacağım."

"Çöktün demek? Nasıl Kanada iyi miymiş, ha?" Henri, beni bağışlarcasına sırıtıyor ve karanlıkta kayboluyor. Bir an sonra geri geliyor.

" Tamam. Sen burada sessiz sessiz otur. Yalnız S.S.' ler görmesin. Sana ayakkabı bulmaya çalışacağım."

"Tek beni bırak da. Ayakkabıları boş ver." Uyumak istiyorum. Vakit çok geç oldu.

Bir düdük sesi daha, bir ulaşım daha. Yük vagonları karanlıktan çıkıp lâmbaların altından geçiyor, sonra yine gecenin içine dalıyorlar. Rampa küçük, ama ışıklı alan daha da küçük. Boşaltma grup grup yapılacak. Bir yerlerde kamyonlar homurdanıyor. Geri geri gelerek basamaklara yanaşıyorlar, kara kara, hortlaklar gibi, farları karşıdaki ağaçları ışığa boğuyor.

"Wasser! Luft! [Su! Hava!]" Herşey yine baştan başlıyor, sanki aynı filmin geç bir seansta tekrar gösterilmesi gibi: bir tarafa muhafız ateş etti, tren sessiz donakalıyor. Ancak bu keresinde, küçük bir kız ufacık pencereden yarı beline kadar sarkıyor, sonra da dengesini yitirip çakılların üstüne düşüyor. Bir an öyle şaşkın yatıyor, sonra ayağa kalkıp bir çemberin içinde döne döne gitgide hızlanarak yürümeye başlıyor, kollarını hiç bükmeden havada sallıyor, nefes almaya çalışıyor, bir yandan da zayıf bir sesle ağlıyor. Trendeki cehennemde aklını kaçırmış olmalı. Ağlaması

çok asap bozucu: bir S.S sükunetle yaklaştı gerisinden, ağır postalıyla kızın iki omuzunun arasına bir vuruyor. Kız düştü yere. S.S. sırtına basıp tabancasını çekiyor, ateş ediyor, bir daha ateş ediyor. Kız yüzükoyun kaldı, vücudu katılaşıncaya kadar ayakları çakıl taşlarını dövdü durdu. Trenin kapılarını açmaya başladılar.

Rampaya döndüm, kapıların yanında duruyorum. Ilık, bulandırıcı bir koku tütüyor içeriden. Tavanın yarısına kadar vagonu dolduran bir insan kütlesi hareketsiz, birbirlerine dolaşmış öylece, buram buram tütüyor hâlâ.

"*Ausladen*! [Boşaltın]" emir verildi. Bir S.S. karanlıktan ışıklı alana giriyor. Göğsünde koca bir elektrik feneri asılı. İçeriye tutuyor.

"Neden öyle koyun gibi duruyorsunuz? Boşaltmaya başlasanıza!" Kamçısı sırtımıza çarpıyor. Ben bir cesedin eline yapıştım, parmakları bileğimi sıkı sıkıya kavrayıverdi. Bir çığlıkla kendimi geriye atıyor ve sarsak sarsak uzaklaşıyorum. Yüreğim ağzıma geldi, gümbür gümbür çarpıyor. Artık bulantımı tutamıyorum. Trenin altına eğildim, kusmaya başladım. Sonra bir sarhoş gibi gidip istiflenmiş raylara uzanıyorum.

Serin, sevecen madene yapışmış yatıyorum. Kampa dönmeyi, döşeğim yok ama ranzamı hayalliyorum, bu gece Gaz'a gitmeyecek olan yoldaşlarımın arasında uyumayı hayalliyorum. Birdenbire kamp bana bir barış barınağı gibi görünüyor. Evet, başkaları ölüyor olabilir, ama sen nasılsa sağsın, yeterince yiyeceğin var, çalışmak için yeterince gücün var ...

Rampanın üstündeki ışıklar pırıl pırıl kırpışıyor, insan dalgaları -ateşli, heyecanlı, şaşkın insanlar- hiç bitmeyecekmiş gibi akıyor, akıyorlar. Şimdi kampta yeni bir yaşamla karşılaşacaklarını düşünüyor, kendilerini bekleyen zorlu mücadeleye hazırlanıyorlar kafalarından. Bilmiyorlar ki, birazdan ölecekler; elbiselerine ve vücutlarına itinayla sakladıkları altınların, paraların, elmasların

artık onlara bir yararı yok. Tecrübeli profesyoneller etlerinin her köşesini arayacak, dillerinin altından altınları, rahim kanallarından, kıçlarından elmasları çıkaracaklar. Altın kaplama dişlerini bile sökecekler. Sıkıca mühürlenmiş çantalarda Berlin'e gönderecekler onları.

S.S.'lerin kapkara siluetleri, mağrur, işini-bilir hareketler yapıyor. Defterli kibar bay son işaretlerini koyuyor, sayıları topluyor, yuvarlak hesap: onbeş bin.

Bugün krematoryumlara çok kamyon gitti, pek çok.

İşler bitmek üzere. Ölüler rampadan kaldırılıp son kamyona yükleniyor. Kanada adamları kucak kucak ekmek, marmelat, şeker yüklenmiş, parfüm ve temiz çamaşır kokularıyla dönüş için sıraya diziliyorlar. Bütün kamp artık günlerce "Sosnowiec-Bcedzin'in sözünü edecek. "Sosnowiec-Bcedzin" iyi, zengin bir ulaşımdı.

Biz kampa doğru yürürken yıldızlar solmaya başlamıştı bile. Gök yavaşça ağarıyor ve başlarımızın üstünde yükseliyor –gün kırılmakta.

Krematoryumlardan büyük duman sütunları çıkıyor ve yukarıda ağır ağır Birkenau'un üstünden Trzebinia yönündeki ormanlara doğru akan koskoca bir kara nehre katılıyor. "Sosnowiec-Bcedzin" ulaşımı çoktandır yanıyor.

Nöbet değiştirmeye giden tepeden tırnağa silâhlı bir S.S. birliğiyle karşılaşıyoruz yolda. Adamlar hızlı hızlı yürüyorlar, omuz omuza, tek bir kitle, tek bir irade.

"*Und morgen die ganze Welt* .. [Ve yarın bütün Dünya..]" ciğerlerini paralarcasına marş söylüyorlar.

Önlerden bir buyruk geliyor: "*Rechts ran*! Sağa çark marş!" Yollarından çekiliyoruz.

HARMENZ'DE BİR GÜN

i

Kestane ağaçlarının gölgesi yeşil ve yumuşak. Yeni sürüldüğü için hâlâ nemli olan toprağın üstünde usulcacık yayılıyor ve sabah tazeliğinin kokusunu taşıyan deniz-yeşili kabarıklarda yükseliyor. Ağaçlar yolun iki yanında yüksek bir çit gibi, tepeleri göğe karışmış. Çukurların oradan ağır ve başdöndürücü bir bataklık kokusu geliyor. Yeşil kadifeye benzeyen çimenler hâlâ şebnemle gümüşlü, ama güneşin altında topraktan buharlar tütmeye başladı bile. Sıcak bir gün olacak.

Fakat kestane ağaçlarının altı yeşil ve yumuşak. Gölgede kuma oturmuşum, elimde ayarlı bir İngiliz anahtarı, demiryolundaki rayların somunlarını sıkıştırıyorum. Koca anahtar ne güzel serin, elime de iyice oturuyor. Zaman zaman raylara vuruyorum. Çın çın öten madeni bir ses, bütün Harmenz'i dolanıp ta uzaklardan yabancı bir yansıma halinde geri geliyor. Bir sürü Yunanlı etrafıma toplanmış. Küreklerine yaslanarak dinleniyorlar. Sclânik'ten ve Makedonya bağlarından gelen insanlar gölgeyi sevmez. Açıkta duruyor, gömleklerini çıkarıyor, kabuk ve yaralarla baştan başa kaplı, inanılmayacak kadar zayıf omuzlarını güneşe veriyorlar. Hava gitgide daha çok ısınıyor.

"Bugün ne sıkı çalışıyorsun öyle! Günaydın Tadek. Bir şeyler yemek ister miydin?"

"Günaydın bayan Haneczka! Hayır, teşekkür ederim. Aslında böyle güm güm vuruşum, yeni Kapo'muz yüzünden ... Ayağa kalkmadığım için bağışlayın beni; anlarsınız ya, savaşın içindeyiz, *Bewegung, Arbeit* ... [Hareket, İş]"

Bayan Haneczka gülümsüyor.

"Anlarım elbette! Biliyor musun, sen olduğunu bilmeseydim tanıyamayacaktım seni. Hani o kümesten sana çaldığım kabuklu patatesleri yemek için çalılıklara saklandığın günleri hatırlıyor musun?"

"Yemek mi? Yutardım onları, sayın bayan! Dikkat, S.S. geliyor."

Bayan Haneczka yeninden bir avuç arpa çıkarıp yere serpiyor –tavuklar dört bir yandan koşuşuyorlar. Sonra çevresine bakıyor, omuz silkiyor.

"Oh, şef yalnızca. Onu küçük parmağımda oynatırım, istesem."

"Şu minicik parmağınızda mı? Siz çok cesur bir kadınsınız Bayan Haneczka."

İngiliz anahtarını raylara vurarak, onun onuruna "*La donna e mobile*"yi çıkarmaya çalışıyorum.

"Allah aşkına bu kadar gürültü etme!" diyor. "Gerçekten bir şeyler yemek istemez misin? Eve gidiyorum, sana birşeyler getirebilirim."

"Pek çok teşekkürler Bayan Haneczka, beni yeterince beslediniz, yoksul olduğum zamanlar ..."

"... yoksul, ama dürüsttün," alayla tamamlıyor sözümü.

"Ihh, çaresizdim, herhalde," yanıtlıyorum. "Çaresiz dedim de aklıma geldi, sizin için enfes iki kalıp sabunum vardı –adların en güzelini taşıyan, "Varşova" marka, ama ..."

".. ama, her zamanki gibi, biri çaldı, değil mi?"

"Her zamanki gibi, biri çaldı gerçekten. Hiçbir şeyim yokken, ne rahat uyurdum. Ya şimdi! Paketlerimi ne kadar sarıp sarmalasam, iple, telle bağlasam, birileri aşırmanın yolunu buluyor hep. Daha birkaç gün önce, benden bir kavanoz bal 'örgüt'lemişlerdi, şimdi de sabunları yürüttüler. Ama şu hırsızı bir elime geçireyim!"

Bayan Haneczka güldü.

"Gözümün önünde canlandırabiliyorum ... Sakın çocukluk etme, canım! Sabuna gelince, kendine dert etme onu. Bugün İvan iki kalıp verdi bana. Ah sahi, az kalsın unutuyordum, şu küçük paketi İvan'a verir misin lütfen, içinde bir parça yağ var." Böyle diyerek, ağacın dibine küçük bir paket bıraktı. "Bak işte, bana verdiği sabunlara."

Kağıdını açtı, bana pek tanıdık göründüler. Bayan Haneczka'nın yanına gidip yakından inceledim. Kocaman kalıpların ikisinde de Kral Sigismund'un kabartma başıyla "Varşova" yazısı vardı.

Hiçbir şey söylemeden paketi geri verdim.

Aradan biraz geçince, "Evet, çok güzel sabunlar" dedim.

Tarladan yana baktım, dağılmış çalışan işçilere doğru. Patateslerin yanındaki bir grupta İvan'ı seçtim. Adamlarının çevresinde bir çoban köpeği gibi dikkatle dönüyor, uzaktan duyamadığım şeyler bağırıyor ve uzun sopasını sallıyordu.

"Hele şu hırsızı bir yakalayayım" dedim, havaya konuştuğumu farketmeden. Bayan Haneczka gitmişti. Uzaktan dönüp seslendi.

"Yemek her zamanki gibi, kestanelerin altında."

"Sağolun!"

Yine anahtarı raylara vurmaya ve somunları sıkıştırmaya koyuldum.

Bayan Haneczka Yunanlılara arasıra birkaç patates verdiği için onu çok severlerdi.

"Bayan Haneczka *gut, extra prima.* Madonna'n mı senin?"

"Madonna'm mı?" sertçe karşı çıktım, dikkatsizlikten parmağıma indirmiştim anahtarı. "Dost o, anlıyor musun? *Camarade, filos, compris Greco bandito?* [Yoldaş, dost [Yun.], anladın mı [Fr.] Yunan haydutu]"

"Greco niks bandito, Greco gut man. [Niye ondan birşeyler alıp yemiyorsun.] *Patatas?"*

"Aç değilim ben. Yeterince yiyeceğim var."

"Nix gut, nix gut." Oniki güney ulusunun dilini bilen Selânikli yaşlı hamal başını salladı. "Biz açız, her zaman açız, her zaman, herzaman ..."

Kemikli kollarını iki yana uzattı. Kabuk ve yaralarla kaplı derisinin altında, adaleleri sanki ondan tümüyle ayrıymışlar gibi tuhaf tuhaf oynadı. Bir gülümseme, yüzünün gergin çizgilerini birazgevşetti, ama gözlerindeki sürekli ateş sönmedi.

"Açsanız, kendiniz yiyecek isteyin ondan. Versin size. Haydi, şimdi işimize bakalım, *laborando,*[çalış] *laborando,* sizden bıkmaya başladım."

"Yok Tadek, yok, haksızsın bence." Yaşlı, şişman bir Yahudi geriden çıkıp gelmişti. küreğini toprağa yasladı, başımda dikilerek sözüne devam etti. "Sen de aç kalmıştın zamanında, onun için bizi anlaman gerek. Ondan bir kova patates istesen, ne olur sanki?"

"Kova" derken ağzı sulanıyordu.

"Asılma bana, Becker -sen ve senin felsefen - çekin arabanızı toprağı kazmana bak, *compris* [anladın mı]? Hem sana birşey diyeyim mi: senin Gaz'a gitme sıran gelince, ben kendim yardım edeceğim gitmene büyük bir zevkle. Neden biliyor musun?"

"Neden, Tanrı aşkına?"

"Poznan'dan ötürü. Yoksa, senin Poznan'ın dışındaki Yahudi kampında kamp kıdemlisi olduğun doğru değil mi?"

"Ne çıkar bundan?"

"Ya kendi halkından insanları öldürdüğün yalan mı? Çalınan bir lokma margarin ya da bir parça ekmek için direğe asarmışsın* onları."

* Bir adamı direğe asmak, kampta küçük suçlar için verilen bir ceza idi. İnsanın bilekleri arkasından bağlanır ve geriden direğe asılırdı.–kolları yuvalarından çıkana kadar.

"Hırsızları astım."

"Dinle bak, Becker. Diyorlar ki karantinadaymış senin oğlun."

Becker parmaklarıyla küreğin sapını sıkı sıkı kavradı; gözleriyle vücudumu, boynumu, başımı tartmaya başladı.

"Elinden o küreği bıraksan iyi edersin, bana öyle öldürecekmiş gibi bakmaktan da vazgeç. Söylesene, kendi oğlunun senin öldürülmen için emir verdiği doğru mu –Poznan yüzünden?"

"Doğru" dedi, karanlık bir sesle. "Poznan'da öteki oğlumu kendi elimle astığım da doğru; hem boynundan, kollarından değil. Ekmek çalmıştı."

"Domuz!" diye patladım.

Fakat Becker, bu yaşlı, hüzünlü, kır saçlı Yahudi sakinleşmişti bile. Bana yukarıdan aşağıya adeta acıyarak baktı, sonra sordu:

"Ne zamandır kamptasın, sen?"

"Hah, birkaç aydır."

"Biliyor musun Tadek, sen iyi bir çocuksun." Hiç beklemiyordum böyle konuşmasını. "Ama gerçek açlığı tanımamışsın, doğru mu?"

"Bu, açlıkla ne kastettiğine bakar."

"Gerçek açlık, bir adamın bir başka adamı yenecek bir şey gözüyle görmesi demektir. Ben işte öyle aç kaldım, anlıyor musun?" Hiçbir şey demeden, yalnız elimdeki anahtarla arasıra raylara vuruyor, acaba Kapo geliyor mi? diye mekanik bir biçimde sağa sola bakınıyordum. O sözüne devam etti: "Bizim oradaki kamp küçüktü ... Hemen bir yolun yanındaydı. Yoldan birçok insanlar geçerdi, iyi giyimli erkekler, kadınlar da. Pazarları kiliseye giderlerdi, örneğin –bizim önümüzden geçip. Ya da gezintiye çıkmış çiftler. Biraz ötede de bir köy vardı. Oradaki insanların herşeyleri tamamdı, bizden topu topu yarım mil uzakta. Bizimse yalnız turplarımız ... Oh Tanrım, adamlar biribirlerini yemeye hazır duruma gelmişlerdi! Anlıyor musun beni: yağımızla ken-

dilerine votka, ekmeğimizle sigara alan aşçıları öldürmeyecektim de, ne yapacaktım? Oğlum da çaldı, onu da öldürdüm. Ben hamalım, yaşamı tanırım."

Yahudiye merakla baktım –sanki onu şimdiye kadar hiç görmemişim gibi.

"Ya sen, sen kendi tayınından başka birşey yemiyor muydun?"

"Ben başka. Ben kamp kıdemlisiydim."

"Buraya bakın! Hey! *Laborando, laborando, presto!* [Çabuk [İtalyanca]]" Birden haykırmaya başladım; dönemeçte bir S.S. bisikletlisi görünmüştü. Geçerken bizi dikkatle süzdü. Bütün sırtlar bükülmüş, bütün kürekler dolu dolu yükseliyordu yerden. Ben de şiddetle raylara vurmaya başladım. S.S. ağaçların arkasında kayboldu. Kürekler durdu; Yunanlılar olağan uyuşukluklarına döndüler.

"Saat kaç?"

"Bilmiyorum. Yemeğe çok var daha. Ama sana birşey diyeyim mi Becker, ayrılmadan önce; bugün kampta bir seçme olacak. Dilerim, sen de bütün bu uyuz kabuklarınla, yaralarınla bacayı boylarsın tezelden!"

"Seçme mi? Nerden biliyorsun ..."

"Bozuldun değil mi? Olacak işte, hepsi o kadar. Korkuyorsun ha? Kurdun hikâyesini bilirsin ..." Kendi aklımı pek beğenmişcesine gülümsedim ve "Kremo" dediğimiz popüler bir kamp tangosunu ıslıklayarak oradan uzaklaştım. Yahudinin birdenbire bütün içeriğini yitiren gözleri bomboş havaya bakakaldı.

ii

Döşediğim demiryolu, bütün alanı örümcek ağı gibi kaplamıştı. Bir ucunu, kamyonların krematoryumlardan taşıdıkları yanmış kemik yığınlarına dayamıştım; bir ucunu, kemiklerin en sonunda atılacakları çukurların oraya; bir yerde bir kum tepesinin yanından

geçirmiştim –kum buradan alınıp kuru bir zemin sağlamak için batak yerlere serpilerek düzlenecekti; başka yerlerde de kumu dağıtmak için hazırladığım duraklara uzanıyordu. Yıldız gibi saçılan hatların kesiştiği orta noktada, çepeçevre dönen koskoca bir makas tablası vardı.

Yarıçıplak bir grup insan, ağır tablanın çevresine sıralandılar, eğilip parmaklarıyla kavradılar altından.

"Hoooy hop!" bağırıyor, bir yandan da daha etkili olsun diye ellerimi bir orkestra şefi gibi sallıyorum. Adamlar gerildiler, bir daha. Aralarından biri tablanın üstüne devriliverdi. Arkadaşlarının tekmeleri arasında emekleyerek çıktı dışarıya; toprak, ter ve gözyaşıyla çamurlanmış yüzünü kaldırdı yerden, inledi:

"*Zu schwer, zu schwer* ... Çok ağır, yoldaş, çok ağır ..." Sonra kanayan yumruğunu ağzına götürdü, oburca emdi.

"Haydi işe, *auf!* Kalk bakalım! Şimdi bir daha! Hoooy hop!"

"Hooop" diye koro halinde yankılandı adamlar. İyice eğildiler, kemikli, iskeletleri çıkmış sırtlarıyla; vücutlarındak her adale gerildi. Fakat tablaya yapışan eller, oynamadan çaresiz sarkıyordu.

"Hooop!"

"Hooop!"

Ansızın iki büklü sırtlara, kemer kemer omuzlara ve eğik başlara bir dayaktır yağdı. Bir kürek kafalarını yarıyordu, kemiğe kadar; bellerinde patlıyordu gümbür gümbür. Tablaya yapışan insanlar kaynaştılar; müthiş bir sesle tabla oynadı yerinden, havaya yükseldi; adamlarının başları hizasında ilerlemeye başladı, ama düştü düşecek.

"Köpekler!" diye haykırdı arkalarından Kapo. "Benim yardımım olmasa hiçbir şey yapacağınız yok. "Nefes nefeseydi, kırmızı, şiş yüzünü sildi, sanki onları ilk olarak görüyormuş gibi dalgın bir bakışla grubu süzdü. Sonra bana döndü.

"Hey demiryolcu! Amma sıcak bugün, değil mi?"

"Öyle Kapo. Tabla üçüncü kuluçka aracının oraya konacak, tamam mı? Peki ya raylar?

"Şu hendeğe doğru gidecek."

"Ama arada bir tümsek var."

"Kaz onu öyleyse. İş öğlene bitmiş olmalı. Akşama da benim için dört tane sedye yap. Belki kampa taşınması gereken cesetler olur. Sıcak değil mi, ha?"

"Evet, ama Kapo ... "

"Beri bak demiryolcu, bir limon ver bana."

"Sonra yamak gelip alsın, şimdi yanımda yok."

Birkaç kere başını salladı ve topallayarak yürümeye başladı. Birşeyler yemek için çiftlik evine gidiyordu, ama orada yiyecek bulamayacaktı, eminim –mahpusları böyle dövdükçe. Tablayı indirdik. Korkunç bir gayretle rayları bitiştirdik, hizaladık ve çıplak ellerimizle somunları sıktık. Sonunda, aç, ateşli adamlar dinlenmek için yere uzandılar, zayıf vücutları kan lekeleri içindeydi. Güneş iyice yükseldi gökte, sıcak öldürücü olmaya başladı.

"Saat kaç yoldaş?"

"On," gözlerimi raydan ayırmadan cevap verdim.

"Tanrım, tanrım, hâlâ iki saat var yemeğe. Bugün kampta bir seçme olacağı ve hepimizin kremoya gideceği doğru mu?"

Seçmeyi çoktan biliyorlardı. Gizlice yaralarını tımar ediyor, daha temiz ve daha az gibi göstermeye çalışıyorlardı. Sargılarını koparıp atıyor, adalelerini oğuşturuyor, akşama daha taze ve canlı görünmek için üstlerine başlarına su sürüyorlardı. Yaşamak için olanca güçleriyle, kahramanca savaşıyorlardı. Ama bazıları artık umursamıyordu bile. Bunlar yalnızca kırbaçlanmıyalım diye yerlerinden kımıldıyor, açlıklarını bastırmak için ot ve yapış yapış balçık yiyorlardı; hayalet gibi, canlı cenaze dolanıyorlardı ortaklıkta.

"Hepimiz ... Krematoryum. Ama bütün Almanlar da *kaput* olacak. Savaş *fini*. Almanlar ... krematoryum. Hepsi: kadınlar, çocuklar. Anlıyor musun?"

"Anlıyorum, *Greco gut*. Merak etme, seçme falan olmayacak, *keine Angst*."

Tümseği kazıyorum. Hafif, yatkın kürek elimde sanki kendiliğinden işliyor. Kalın kalın ıslak toprak dilimleri kolayca çıkıyor ve havada uçuyor yumuşacık. Kahvaltıda insan ekmek ve sarmısakla füme jambon yiyip de bir teneke koyu süt yuvarlamış olunca, çalışmak hoş kaçmıyor, doğrusu.

Kommandoführer, hastalıklı, ufak tefek bir S.S., kazmacılar arasında gezmekten usanmış, tuğladan kuluçka aracının daracık gölgesine oturuyor, gömleğinin önü açılmış zayıf göğsünde. Kırbaçlama uzmanıdır kendileri. Daha önceki gün tattım acısını sırtımda.

"Ne haber, döşeyici?"

Küreğimi sallıyorum, toprağın üstü dilim dilim kalkıyor.

"Orzel'de üçyüz bin Bolşevik can vermiş."

"İyi haber, ha? Sen ne diyorsun bu işe?"

"Elbette iyi haber. Hele aynı sayıda Alman da öldüğü için. Böyle giderse, yılın sonuna kalmadan Bolşevikler burada olacak."

"Demek öyle sence?" Acı acı gülümsedi ve olağan soruyu sordu, "Yemeğe ne kadar var daha?"

Cep saatimi çıkarıyorum, üstü Romen rakkamlarıyla işaretli antika bir şey. Babamın böyle bir saati vardı eskiden, onun için hoşuma gidiyor. Kampta bir paket incire aldım.

"Onbir şimdi."

Alman tuğla duvarın yanından kalkıp geliyor, saatimi alıyor elimden.

"Bana ver bunu. Beğendim."

"Veremem, benim kendi saatim. Evden getirdim, hatıra."

"Veremezsin ha? Çok kötü bu." Kolunu hızla sallıyor, saati tuğla duvara çarpıp parçalıyor. Sonra sakin sakin gölgeye oturuyor gerisin geri, ayaklarını altına alıyor. "Sıcak değil mi hava?"

Tek söz etmeden kırık saatimi alıyorum yerden ve ıslık çalmaya başlıyorum. Önce bir fokstrot, sonra eski bir tango, sonra "Varşova Şarkısı" ve bütün Polonya süvari marşları, en sonunda da siyasal solun tüm repertuvarı.

Fakat tam "Enternasyonal"in yarı yerindeyken, birden upuzun bir gölge görüyorum üstümde. Ağır bir el sırtıma vuruyor. Başımı çeviriyor ve korkudan donakalıyorum. Kapo'nun kocaman, şişik kırmızı suratı burnumun dibinde, elindeki küreği tehlikeli bir biçimde sallıyor. Hapishane üniformasının çubukları, uzakta duran ağaçların yeşiliyle karşıtlaşıyor. Üstünde 3277 yazılı küçük bir kırmızı üçgen gözlerimin önünde, gitgide daha çok büyüyor.

"Neydi o, ıslıkladığın hava?" gözlerimin içine bakarak soruyor.

"Bir çeşit uluslararası şarkı, efendim."

"Sözlerini de biliyormusun?"

"Eh ... bazılarını Birkaç kere dinlemiştim" diyorum sakınarak.

"Ya bunu da dinledin mi?"

Çatlak bir sesle "Kızıl Bayrağı" söylemeye başlıyor. Elinde küreğini bırakıyor, gözleri heyecanla parlıyor. Sonra âniden kesiyor marşı, eğilip küreğini alıyor ve başını sallıyor, yarı küçümseme yarı acımayla.

"Seni gerçek bir S.S. duysaydı, şu anda sağ kalmazdın. Ama buradaki ..."

Tuğla duvara yaslanmış oturan hastalıklı Alman tatlı tatlı gülüyor:

"Sen buna ağır çalışma mı diyorsun? Kafkasta olmalıydın da, görmeliydin - benim gibi!"

"Evet, ama efendim, şimdiden koca bir çukur doldurduk insan kemikleriyle, kimbilir daha önce kaç kuyu doldurulmuş ve ne kadar da Vistül'e dökülmüş –ne siz bilirsiniz, ne ben."

"Yeter pis köpek!" kalktı yerinden, kırbacına bakınıyor.

Kapo çabucak "Adamlarını al, yemeğe git" diyor.

Küreğimi atıp, kuluçka aracının köşesini dönüyorum hemen. Uzaktan hâlâ Kapo'nun çatlak ve astımlı sesi geliyor:

"Evet, evet pis köpekler! Hepsinin hesabını görmek gerek, birini bırakmamacasına. Haklısınız, sayın *Herr Kommandoführer*."

iii

Yürüdüğümüz yol Harmenz'in içinden geçiyor. Yüksek atkestaneleri mırıl mırıl, gölgeleri her zamankinden daha yeşil görünüyor, ama her nasıl oluyorsa daha kuru da. Kurumuş yapraklar gibi. Gün ortasının gölgesi bu.

Yola çıkınca, küçük bir evin önünden geçiyorsunuz, yeşil kepenkli. Ortalarına yürek biçiminde küçük delikler açılmış; pencerelerde kırmalı beyaz perdeler yarıya kadar çekili. Pencerelerin altında zarif, uçuk renkli güller büyümüş. Camların önündeki dört köşe kutu gibi saksılardan sevimli küçük küçük pembe çiçekler sarkmış. Koyu yeşil bir sarmaşığın gölgelediği verandanın merdivenlerinde, ufak bir kız çocuğu kocaman, somurtkan bir köpekle oynuyor. Canının sıkıldığı besbelli olan köpek, kulaklarının çekilmesine aldırmıyor, ancak arasıra sinekleri kovalamak için iri kafasını sallıyor iki yana. Kızın üstünde beyaz bir elbise var, kolları güneşten yanmış, sütlü kahve. Köpek siyah bir Dobermann Pinscher. Çocuk, Harmenz'in şefi olan *Unterscharführer*'in kızı; saksılı, kırma perdeli küçük eve de, onun evi.

Yemek dağıtılan düzlüğe varmadan, şöyle birkaç metre yumuşak, yapış yapış çamurlu bir yerden yürümek zorundasınız, odun tozu karıştırılmış, dezenfektan serpili. Bu, Harmenz'e mikrop taşımayalım diye. Ben çamurun ötesinden dolaşıyorum dikkatle ve

düzlüğe çıkıyoruz, sıra sıra çorba kazanları dizilmiş, şimdiden. Bir kamyon kamptan getiriyor bunları. Her *Kommando* grubunun kazanı tebeşirle işaretli. Etraflarında dolanıyorum. Zamanında gelmişiz - kimse yiyeceğimizi çalmamış daha.

"Bu beşi bizim, iyi, alın buradan. Oradaki iki sıra kadınlara, dokunmayın sakın. Hah işte biri bu." Yüksek sesle konuşuyor, bir yandan da, bir sonraki *Kommando'*ya ait olan bir kazanı çekiyorum, yerine bizimkilerden birini bırakıp, bu ötekinin yarısı kadar ancak. Çabucak tebeşir işaretlerini değiştiriyorum.

"Alın şunları be!" dikilmiş, onaylayan gözlerle bakan Yunanlılara bağırıyorum.

"Hey sen , ne yapıyorsun öyle, kazanları değiştirip? Dur, bekle!" Öteki *Kommando'*nun yemeğe gelen adamları sesleniyorlar, ama biraz geciktiler.

"Kim neyi değiştiriyor be? Diline dikkat et, karışmam ha!"

Bize doğru koşmaya kalkıyorlar. Fakat Yunanlılar kazanları toprağın üstünden hızla çekip götürüyorlar, söylene söylene, kendi dillerinde ağız dolusu söverek, *putare* ve *purka*; dürtüklüyor ve haydi haydi diyorlar birbirlerine, ta dünyanın geri kalanını Harmenz'den ayıran çizginin ötesinde kayboluncaya kadar. Arkalarından gidiyorum. Kazanların başındaki adamların beni baştan aşağı giydirdiklerini hâlâ işitebiliyorum, ne ailem kalıyor kalaylanmadık, ne gelmiş geçmişim. Ee, ne yapalım, böyle bu işler, bugün benim sıramdı, yarın onların olur, ilk gelen konar. Bizim bu *Kommando* yurtseverliğimiz hiçbir zaman spor sınırlarını aşmıyor, onun için zararı yok.

Kazanlardaki çorba fıkırdıyor. Yunanlılar birkaç adım arayla koydular kazanları yere, nefes nefeseler, kuma saçılmış balıklar gibi. Kazanların iyi örtülmeyen kapaklarından şeritler halinde sızan yapış yapış sıvıyı parmaklıyorlar. Bu toz, pislik ve ter karışmış sıvının tadını bilirim ben de. Kendim kazan taşıyalı çok olmadı daha.

Yunanlılar sessizce dikiliyor ve bekleyişle bakıyorlar gözlerimin içine. Ciddi bir yüzle ortadaki kazanın yanına gidiyorum, kapağın burgusunu yavaş yavaş çeviriyorum, sosuzluk kadar uzun bir yarım-saniye elimi tutuyorum kazanın üstünde ve – açıyorum. Bir düzine gözün ışığı sönüveriyor birden – ısırgan çorbası. Kazanda beyaz ince bir sıvı var, sarı halkalar halinde erimiş margarin yüzüyor üstünde. Fakat herkes dibinde ne olduğunu biliyor renginden: doğranmamış bütün bütün, lif lif ısırgan sapları, sebze çürüğü gibi, çok da pis kokar. Çorba, dibine kadar hep aynıdır: su, su, su ... Bir an dünya kararıyor, adamların gözünde. Kapağı yerine koyuyorum. Tek söz etmeden kazanları taşıyoruz, bayırdan aşağı.

Geniş bir yay çizerek, İvan'ın ekibinin patateslerin yanındaki çayırı yolduğu yere yürüyorum. Adamlar, çubuklu kamp giysileriyle uzun bir sıra halinde dizilmiş, bir kara toprak şeridi boyunca. Arada biri, bir kürek oynuyor, biri eğiliyor, bir zaman öyle kalıyor, sonra ağır ağır doğruluyor, küreğini yana sallıyor, uzun bir süre yarı dönmüş hareketini tamamlamadan duruyor. Biraz geçtikten sonra, bir başkası kımıldıyor, küreğini sallıyor ve yine kesikli, aynı ağır hareket. Buradakiler elleriyle değil, gözleriyle çalışıyorlar. Bir S.S. ya da Kapo görünür görünmez, ekip başı gayrete geliyor, küreklerin takırtısı biraz canlanıyor. Fakat fırsat buldukça kürekler boş inip kalkıyor. Eller kuklalarınki gibi oynuyor - anlamsız, köşeli.

İvan'ı üstü örtülü bir kuytuda buluyorum. Çakısıyla kalın bir ağaç kabuğuna şekiller oyuyor: kareler, sevgi düğümleri, küçük küçük yürekler, Ukrayna desenleri işte. Güvendiği adamı, yaşlı bir Yunanlı yanında diz çökmüş, torbasına birşeyler tıkıyor. İvan benim geldiğimi farkedip de ceketini üstüne atıncaya kadar, beyaz tüylü bir kanatla kırmızı bir kaz gagası şöyle bir gözüme çalınıyor, torbanın ağzından. Yağ cebimde erimiş, pantalonumda çirkin bir leke oldu.

"Bayan Haneczka'dan" diyorum, sakin bir sesle.

"Bir haber yollamadı mı? Yumurta gönderecekti de."

"Yalnız sabunlar için teşekkür ettiğini söyledi. Çok beğenmiş."

"İyi. Dün gece Kanada'daki Yunanlı bir Yahudiden satın aldım. Üç yumurtaya."

İvan içyağının kağıdını açıyor. Ezik ezik, yumuşak, sarımtrak. Görünüşü midemi bulandırıyor, belki bu sabah çok füme jambon yedim de, ondandır. Hep ağzıma geliyor meret.

"Ah, orospu! İki güzelim kalıp sabunu aldı, bütün gönderdiği de bu ha? Kek falan vermedi mi?" İvan kuşkulanarak bakıyor bana.

"Çok haklısın İvan, sana hakkını vermedi doğrusu. Sabunları da gördüm ..."

"Gördün ha?" telâşlanıyor. "Eh gitmeliyim ben. Adamlarıma bir görünmem gerek."

"Evet gördüm. Sana gerçekten az verdi. Oysa alacağın daha çok. Özellikle benden. Ama alacaksın, merak etme. Sözüm söz ..."

Biribirimizin gözünün içine sert sert bakıyoruz

iv

Hendeğin bu yanında bir top uzun kamış büyümüş, karşı yanında ise böğürtlen çalıları var, yaprakları toz içinde. Hendeğin dibinden çamurlu bir su ağır ağır akıyor, yeşil kaygan canlılarla vıyır vıyır. Arada bir, çamurların arasından küçük bir yılan balığı da kıvrılarak geçiyor. Yunanlılar bunu çiğ yiyorlar.

Elimde kürek, hendeğe eğilmiş çalışıyorum kenarda – ayakkabılarımı da ıslatmamaya dikkat ediyorum bir yandan. Muhafız küçük bıyıklı, aptal suratlı bir adam, kolundaki bir sürü üçgen çoktandır askerlik yaptığını gösteriyor. Yürüyüp geldi, karşıdan sessiz sessiz beni seyrediyor.

"Ne yapıyorsun, sen orada?" soruyor sonunda.

"Hendeği temizliyorum, efendim."

"O güzel ayakkabıları nereden aldın?"

Gerçekten güzel ayakkabılarım var –elde yapılmış, çift kat pençeli, üstü de delikli Macar stili. Arkadaşlarım boşaltma rampasından getirdiler.

"Burada kamptan aldım; bu gömleği de," bana yarım kilo domatese malolan ipek gömleğimi göstererek açıklıyorum.

"Demek böyle ayakkabılar buluyorsun, ha? Bir de şu benin giydiklerine bak." Eskimiş, çatlamış postallarına işaret ediyor, sağ tekinin burnu da yamalı. Duygularını paylaştığımı gösterecek biçimde, başımı öne sallıyorum.

"Dinle. Seninkileri satsana bana."

Çok şaşmışım gibi bakıyorum, bu öneriye.

"Ama kamp malını nasıl satabilirim size? Nasıl olur bu?"

Tüfeğini karşıdaki sıraya yaslıyor, daha yaklaşıyor ve suya eğiliyor, dipte hayali yansıyor. Küreği vurup şaplatıyorum, dağılıyor.

"Pekâlâ olur, kimse bilmeyince. Sana ekmek veririm, torbamda ekmek var buraz."

Yalnız geçen hafta Varşova'dan tam onaltı somun geldi bana. Üstelik, benimki gibi bir çift ayakkabı en azından bir litre votka eder. Onun için, askere nazik nazik gülümsemekle yetiniyorum.

"Sağolun, fakat kampta öyle güzel tayın veriyorlar ki bize, hiç aç değilim. Yeterince ekmeğim, yağım var. Ama, sizde fazlaysa efendim, kıyıda çalışan Yahudilere versenize. Şu ot taşıyana, örneğin," kızarmış, sulu gözlü sıska bir Yahudiyi gösteriyorum elimle. "Çok iyi bir adamdır, o. Hem benim ayakkabılarım da pek sağlam değil. Pençesi çıktı çıkacak." Gerçekten tabanında bir yarık

var birinin. Bazan oraya birkaç dolar saklıyorum, bazan birkaç mark, bazan da bir mektup. Muhafız dudağını ısırıp çatık kaşlarının altından beni süzüyor.

"Seni niye attılar buraya?"

"Sokakta gidiyordum , toplama vardı. Beni de enselediler, içeri tıktılar, sonra da buraya getirdiler. Hiçbir nedeni yok."

"Hepiniz de böyle söylersiniz."

"Hiç de değil efendim. Bir arkadaşım vardı; bakın o, uygunsuz bir sesle şarkı söylemekten tutuklandı. Biliyorsunuz, *falsch gesungen.*"

Aralıksız hendeğin dibine salladığım kürek sert bir şeye takılıyor. Hızla çekiyorum. Bir tel parçası. Ağzımın içinden sövüyorum. Muhafız bana bakmaya devam ediyor, öylece hareketsiz.

"Was, falsch gesungen?"

"Evet, uzun hikaye. Bir keresinde, Varşova'da bir kilise ayini sırasında, herkes ilahi söylerken, arkadaşım milli marşı söylemeye başladı. Fakat sesi uyumsuz çıktığı için, içeri tıktılar oğlanı. Doğru dürüst şarkı söylemesini öğreninceye kadar bırakmayacaklarını bildirdiler. Muntazaman dövüyorlar da ama hiç faydası yok. Eminim, savaş bitmeden çıkamayacak, çünkü hiç müzik yeteneği yoktur. Hatta bir keresinde bir Alman marşını, Chopin'in "Cenaze Marşı"yla karıştırmıştı."

Muhafız dişlerinin arasından tısladı. Dönüp bankına geri gitti. Sıraya oturdu, tüfeğini eline aldı, dalgın dalgın mekanizmayla oynuyor, doldurup ateşler gibi hareketlerle. Sonra birden, birşey hatırlamışcasına başını kaldırdı.

"Hey sen! Gel buraya! Sana ekmek vereceğim, götürüp Yahudilere kendin verirsin." Ellerini torbasına uzattı.

Olanca nezaketimle gülümsedim.

Hendeğin karşı tarafındaki nöbetçi ve muhafızlar, o yana geçen mahpuslara ihtar etmeden ateş açmaları için emir almışlar. Vuracakları adam başına üç gün izin ve beş mark ödülleri var.

"Yasak bize, ne yazık ki. Ama isterseniz efendim, siz ekmeği bu yana atın. Tutarım, gerçekten tutarım."

Durmuş bekliyorum, ama muhafız ansızın torbasını yere atıp ayağa fırlıyor ve selâm duruyor. *Rottenführer* geçiyor yoldan.

Janek –genç, sevimli bir delikanlı, Varşova'nın yerlisi; kampın yöntemlerini hiç anlamıyor, herhalde hiçbir zaman da anlamayacak- benim yanımda çalışıyor sıkı sıkı; hendeğin dibinden kürekle aldığı çamuru karşı yakaya, muhafızın hemen ayağının dibine yığıyor öbekle. *Rottenführer* yaklaştı ve bize, tıpkı araba çeken bir çift at ya da çayırda otlayan sığırmışız gibi baktı. Janek, ona yayvan, içten bir gülümsedi.

"Hendeği temizliyoruz, efendim. Dibi çamur dolmuş da."

Rottenführer afalladı, konuşan mahpusa tam bir şaşkınlıkla baktı.

"Gel buraya!" dedi.

Janek küreğini yere bıraktı, hendeği sıçrayıp geçti, yürüdü komutanın yanına. *Rottenführer* elini kaldırdı ve olanca gücüyle bir tokat aşketti yüzüne. Janek yuvarlandı, böğürtlen çalılarına tutunmaya çalıştı, olmadı, balçığın içine kaydı. Sular etrafa sıçradı ve ben fıkır fıkır gülmeye başladım.

"Hendekte ne yaptığın umurumda değil, benim. Sen benim ilgime değecek hiçbir şey yapamazsın zaten. Ama bir daha bir S.S.'le konuşurken kasketini çıkar ve esas duruşa geç." *Rottenführer* böyle dedi ve yürüyüp gitti. Janek'e elimi uzatıp çamurdan kurtulmasına yardım ettim.

"Neden yedim ben bu tokadı yahu?" hayretle sordu, aklı iyice karışmış.

"Bir dahaki sefere kendiliğinden konuşma," dedim, "haydi git yıkan şimdi."

Hendeği temizlemeyi bitirirken, Kapo'nun yamağı geldi. Uzanıp torbamı aldım. Bir somun ekmeği, bir parça yağı ve bir baş soğanı yana ayırdım. Bir limon çıkardım. Muhafız karşıdan sessiz sessiz beni gözlüyor. "Al delikanlı, bunu Kapo'na götür" dedim.

"Olur Tadek. Dinle bak, birşeyler yemek ister misin? Hani, tatlı bir şeyler meselâ. Yahut birkaç yumurta. Yok, yok ben aç değilim. Evde yedim. Bayan Haneczka bana rafadan yumurta yaptı. Ne kadın be! Ama hep İvan'ı sorup duruyor. Yalnız, Kapo oraya gidince, yiyecek hiçbir şey vermiyorlar ona."

"Adam dövmekten vazgeçse, verirler belki?"

"Bunu sen söyle ona."

"Peki, sen neciliksin? Birşeyler 'Örgütleme'yi bilmiyor musun sen? Azıcık aklını kullansan, gözünü açsan, adamlardan bazılarının kaz tuttuklarını ve gece barakada kızarttıklarını görürsün, Kapo'n sade suya çorba içerken senin. Sahi, nasıl ısırganları beğendi mi?"

Oğlan bilgiç bilgiç gülümseyerek dinliyor. Yaşı küçük, ama cin gibi. Daha onaltısında olduğu halde, Alman ordusunda askerlik yapmış, bir sürü kaçakçılığı da cabası.

"Şunu açık söyle bakayım Tadek. Biribirimizi tanıyoruz, ne de olsa. Beni kimin izine sürüyorsun?"

Omuzlarımı silkiyorum.

"Hiç kimsenin. Ama kazlara iyi bak, sen."

"Biliyor musun, dün de biri kayboldu ve *Unterscharführer* Kapo'yu kırbaçladı, öyle kızdı ki saatini de elinden aldı. Eh, ben gideyim artık. Gözümü açacağım, söz."

Birlikte yürüyoruz, çünkü yemek zamanı geldi. Adamlar

gereçlerini oldukları yerde bırakıyorlar. Terkedilmiş kürekler, hendeğin kıyısında sıra sıra dizili. Bütün alanda çalışan yorgun mahpuslar yavaş yavaş kazanlara doğru ilerliyorlar –yemekten önceki o kutsal anı uzatmak, birazdan doyuracakları açlıklarının iyice tadını çıkarmak istiyorlar. İvan'ın ekibi en son geliyor, çünkü İvan hendeğin yanında durup "benim" muhafızla uzun uzun konuşuyor. Muhafız eliyle bir şeylere işaret ediyor, İvan başıyla onaylıyor. Fakat adamları sesleniyorlar, sabırsızlanmışlar. Yürüyüp geçerken bana sataşıyor:

"Bir şey beceremedin, değil mi?"

"Gün genç daha" diyorum.

Bana meydan okurcasına yan yan bakıyor.

v

Boş kuluçka barakasında Kapo'nun yamağı tabakları diziyor, sıraları siliyor ve yemek için masayı hazırlıyor. *Kommando*'nun yazıcısı, Yunanlı bir dilci bir köşeye büzüşmüş, kendini mümkün olduğu kadar küçültmeye, göze batmamaya çalışıyor. Açık kapıdan yüzünü görebiliyoruz, kaynamış istakoz renginde; gözleri de bir kurbağa yavrusu gibi sulu. Dışarıda, yüksekçe bir toprak setiyle çevrelenmiş ufak bir avluda mahpuslar toplandı. Ayaktayken nasıl sıra oluyorlarsa, aynı düzende yere oturdular, beşer beşer. Bağdaş kurmuşlar, vücutları dik, elleri iki yanlarında. Yemek verilirken hiç kimse parmağını bile oynatamaz. Sonra, herkesin arkasındaki adamın dizine yaslanmasına izin verirler, ama sırayı bozmak kesinlikle yasak. Solda, toprak seddin gölgesinde S.S. muhafızlar oturuyor sere serpe, tabancaları dizlerinin üstünde. Torbalarından ekmek dilimleri çıkarıyorlar, dikkatle margarin sürüp üstlerine, yavaş yavaş yiyorlar, her lokmanin tadına vara vara. Birinin yanına Rubin çömelmiş, "Kanada"dan bir Yahudi. Fısıl fısıl konuşuyorlar. Ciddi bir iş bu, Rubin'le Kapo adına çevriliyor.

Kapo'nun kendisi, kocaman, kırmızı yüzlü, kazanın başında duruyor.

Ellerimizde taslarla koşuşuyoruz, gören tecrübeli garsonlar sanır bizi. Tam bir sessizlik içinde çorbayı dağıtıyoruz, tam bir sessizlik içinde koparıp geri alıyoruz tasları, boşalmış diplerini umutsuzca sıyırmaya kalkan, yemek anını uzatmak, son bir damla almak, kenarlarını parmaklamak isteyen ellerden. Birden Kapo sıraların arasına dalıyor –tasını yalayan birini görmüş. Yüzünden itip deviriyor sırtüstü, hayalarını tekmeliyor bir süre, sonra geri dönüyor, kollara, dizlere, yüzlere basa basa, yalnız hâlâ yemek yiyenleri çiğnememeye dikkat ederek.

Bütün gözler Kapo'nun yüzüne dikilmiş. İki kazan daha var – ikinci porsiyonlar için. Hergün Kapo bu anın tadını çıkarır iyice. Kampta geçirdiği yıllar, ona adamları üstünde mutlak bir iktidar vermiştir. Kepçesinin ucuyla, ikinci porsiyonu hak eden seçkin azınlığa işaret eder birer birer. İkinci paylar, daha iyi çalışan, daha güçlü, daha sağlam olanlar içindir. Hastaların, sıskaların, eriyip süzülenlerin ikinci bir tas ısırganlı ılık suya hakları yoktur. Gaz odasını boylamak üzere olanlara verilip de ziyan edilmez yiyecek.

Ekip başlarının, görevleri gereği, kazanın dibinden patates ve et parçaları konmuş iki tas çorba almaya hakları vardır. Tasımı elimde tutarak, kararsız, etrafıma bakıyorum. Birinin gözlerinin üstüne dikildiğini anlıyorum, görmeden. İşte, birinci sırada Becker oturuyor, içlerinde açlık okunan patlak patlak gözleri, çorba tasıma zamkla yapıştırılmış adeta.

"Al şunu, umarım içerken boğulursun."

Tek söz etmeden tası elimden kapıyor ve içmeye koyuluyor oburca.

"Tası yanına bırak Kapo'nun yamağı toplarken, sakın Kapo görmesin."

İkinci tasımı da Andrey'e veriyorum. Buna karşılık, elma getirecek bana. Meyva bahçesinde çalışıyor.

"Rubin, muhafızdan ne haberler duydun?" Gölgede oturmaya giderken yanından geçtiğim sırada, alçak bir sesle soruyorum.

"Kiev'i işgal ettiklerini söyledi" fısıldıyor.

Şaşkın durakalıyorum, Rubin sabırsızlıkla sallıyor elini, yoluma gideyim diye gölgeye yürüyorum. İpek gömleğimin kirlenmemesi için, ceketimi katlayıp altıma seriyorum, sonra rahatça uzanıyorum üstüne. Yemek molasında herkes elinden geldiğince dinlenir.

Kapo iki tas çorbasını içtikten sonra, kuluçka barakasına giriyor uyku çekmek için. Yamağı cebinden bir dilim söğüş et çıkarıyor, kesip ekmeğin üstüne koyuyor, aç kalabalığın önünde yemeğe başlıyor, arasıra da bir soğan dişliyor, elma gibi. Adamlar hâlâ sıra halinde, biribirlerine yaslanıp yayılıyorlar. Yüzlerini ceketleriyle örtüp kestirmeye koyuluyorlar, ağır, ama rahatsız bir uykuya dalarak.

Andrey'le ben gölgede yatıyoruz. Az ötede başları beyaz mendillerle örtülü kızları görüyoruz - yakınlarda bir kadın *Kommando*'su var Kızlar el sallıyor, fıkırdıyor, dikkatimizi çekmeye çalışıyorlar. Bizimkilerden birkaçı da el sallıyor. Kenarda bir kız diz çökmüş, başında kocaman ağır bir kalas tutuyor. *Kommando*'nun muhafızı olan S.S. arada bir köpeğini salıveriyor. Köpek gidip yüzüne sıçrıyor kızın, sert sert havlayarak.

"Hırsız mı?" Andrey'e dönerek, tembelce soruyorum.

"Hayır, tarlada Petro'yla bastılar. Petro'yla bastılar. Petro kaçtı" diyor.

"Beş dakika taşıyabilir mi o kalası?"

"Taşıyabilir; kuvvetli bir kız."

Taşıyamadı. Kolları sarkıverdi, kalas devrildi, kız da önündeki pisliğin içine düştü, hıçkıra hıçkıra. Andrey başını çevirip bana bakıyor.

"Bir sigaran yok mu? Ne kötü. Ah hayat!" Ceketini başına sarıp yeniden uzanıyor ve uykuya dalıyor. Benim de tam içim geçiyordu ki, Kapo'nun yamağı kolumdan çekti.

"Kapo seni istiyor. Ama dikkat et, çok kızgın."

Kapo yeni uyanmış, gözleri kançanağı gibi. Ovuşturuyor, sonra boşluğa bakarak, bana:

"Sen!" diyor, parmağıyla göğsüme dürterek. "Çorbanı niye başkasına verdin?"

"Benim başka yiyeceğim vardı."

"Peki o sana ne verdi, karşılık?"

"Hiçbir şey."

İnanmazlıkla başını sallıyor iki yana. Kocaman çeneleri oynuyor, geviş getiren bir ineğinkiler gibi.

"Yarın hiç çorba almayacaksın. Bu, yiyecek başka şeyi olmayanlar içindir. Anladın mı?"

"Peki, Kapo."

"Niçin sana söylediğinm dört sedyeyi yapmadın hâlâ? Unuttun mu?"

"Zamanım olmadı. Bütün sabah nasıl çalıştığımı gördünüz."

"Bu öğleden sonra yapacaksın onları. Ve ayağını denk al, birine seni uzatmayayım. İnan ki, elimden gelir ha!"

"Şimdi, gidebilir miyim?"

Ancak o zaman yüzüme bakıyor doğruca. Derin düşüncelerinden zorla ayrılmış bir adamın cansız, boş bakışları perçinleniyor üstümde.

"Niye buradasın, hâlâ?"

vi

Yol boyunca büyüyen kestane ağaçlarının altından boğuk bir çığlık geldi. Anahtarlarımı, somunlarımı topladım, sedyeleri

üstüste dizdim ve seslendim:

"Janek, kutuyu unutma sakın, emi!" Yola koştum.

Yerde, inleyen ve kan tüküren Becker. İvan başında, neresi gelirse hiç bakmadan tekmeliyor: yüzüne, sırtına, karnına vuruyor habire.

"Bak ne yapmış! Senin bütün yemeğini midesine indirmiş, hırsız domuz!"

Bayan Haneczka'nın teneke tası, dibinde hâlâ biraz yemek kalmış,çamurlara atılı duruyor. Becker'in yüzü gözü de, olduğu gibi, yemek bulaşığı.

"İğrenç suratını soktum içine" diyor İvan, nefes nefese. "Al, sana teslim bu alçak, benim gitmem gerek."

Becker'e dönüyorum. "Tası yıka ve ağacın altına koy. Kapoya da dikkat et. Dört sedye yaptırdı bana, daha şimdi bitirdim. Anlamını bilirsin bunun, değil mi?"

Yolun üstünde Andrey iki Yunanlı Yahudiye yürümesini öğretiyor. Bilmiyorlar. Kapo kafalarında iki tane sopa kırdı ve "ya öğrenirsiniz" dedi, "yoksa ..." Andrey ikisinin de ayaklarına birer değnek bağlamış ve elinden geldiğince yırtınıyor anlatmak için: "İşe yaramaz piç seni, sağını solunu bilmez misin sen? *Links,*[sol] *links*!" Dehşet içindeki Yunanlılar, gözleri yuvalarından fırlamış ayaklarını sürüye sürüye bir çember çizerek yürüyorlar durmadan. Koca bir tüz bulutu havaya yükseliyor. Hendeğin kenarında, benim ayakkabılarımı isteyen muhafızın hemen yanında, birkaç arkadaşım toprağı düzenlemekle uğraşıyorlar, harıl harıl. Çamurların üstüne taze toprak atıp, tersiyle düzlüyorlar hafiften, hamur açar gibi. Alanın ta öbür ucuna gideceğim. Yumuşak toprakta derin ayak izleri bırakarak yakınlarından geçiyorum. Sesleniyorlar bana:

"Hey Tadek, yeni ne var ne yok?"

"Pek birşey yok, yalnızca Kiev'i almışlar!"

"Doğru mu, gerçekten?"

"Ne salakça soru!"

Bağrışarak konuşuyoruz, onları geçip hendek boyunca yürümeye devam ediyorum. Ama ansızın arkamdan birinin haykırdığını işittim:

"*Halt, halt, du Warschauer!* [Dur, dur, sen Varşovalı]"

Hendeğin karşı kıyısından, "benim" muhafız bu yana koşuyor, tüfeğini üstüme doğrultmuş, "Dur, dur!"

Duruyorum. Muhafız böğürtlenlerin arasından geçmek için kendini zorluyor; silahının emniyetini açıyor.

"Ne dedin bakayım, sen şimdi? Kiev hakkında? Demek, siyasal söylentiler yayıyorsun? Demek, senin gizli bir örgütün var! Numaran, numaran, seri numaranı söyle çabuk!"

Hırstan titreyerek bir parça kağıt çıkarıyor cebinden, sinirle kalemini aranıyor. Midemin ta içinde bir boşluk duyuyorum, ama hemen topluyorum kendimi.

"Affedersiniz efendim, fakat yanlış anladınız herhalde. Lehçeniz pek kuvvetli değil. Ben Andrey'in şu yoldaki yunanlıların ayaklarına bağladığı değneklerin sözünü ediyordum.* Ne gülünç durduklarını söylüyordum."

"Doğru. Tam öyle diyordu." Çevreme toplanan adamlar başlarını sallayarak onaylıyorlar beni.

Muhafız tüfeğinin dipçiğini sallıyor, hendeğin ötesinden bana vurmak istercesine.

"Sen, sen! ... Seni hemen siyasal kesime rapor edeceğim. Haydi söyle bakalım numaran kaç?"

"Yüz ondokuz, yüz ..."

"Kolunu göster!"

"İşte, buyurun." Kolumdaki dövmeyi uzattım. Bu uzaklıktan nasılsa okuyamayacağına güveniyorum.

* Lehçe değnek sözünün söylenişi, "Kiev"e pek benzer.

"Daha yakına gel!"

"Bakın o *verboten*. İsterseniz beni rapor edebilirsiniz, ama "Beyaz Vaska" gibi aptal değilim ben."

Birkaç gün önce, Beyaz Vaska nöbet tutulan çizgide bir kayın ağacına tırmandı, süpürge sapı yapmak için birkaç tane dal kesecekti. Kampta böyle saplı süpürgeler, ekmek ya da çorbayla değiştirilebilir. Ama muhafızın biri tüfeğini kaldırdığı gibi ateş etti. Kurşun Vaska'nin göğsunden girdi yanlamasına, kürek kemiklerinin arasından çıktı. Oğlanın ölüsünü kampa biz taşıdık.

Kızgın kızgın yürüyorum. Dönemeçte Rubin arkamdan yetişiyor.

"Gördün mü şimdi yaptığını? Ne olacak şimdi?"

"Ne olabilir ki?"

"Hah, benden öğrendiğini söyleyeceksin onlara ... Oy, ne iyi iş yaptın ama! Niye bağırırsın öyle yahu! Sen beni mahvetmek için yaratılmışsın be Tadek!"

"Ne korkuyorsun? Bizim ağzımız sıkıdır."

"Bilirim, sen de bilirsin, ama *sicher ist sicher*. [Güvenlik güvenliktir.] Tedbir almalıyız mutlaka. Bana bak, muhafıza şu senin ayakkabıları versene? Eminim razı olur. Ben kendim gider konuşurum onunla. Senin için yaparım bunu. Seninle eskiden iş çevirmiştik, değil mi?"

"Âlâ. Şimdi, onlara senden de söz etmem gerekecek, Rubin."

"Bana bak Tadek, geleceğimiz karanlık görünüyor ... Ver şu ayakkabılarını herife, ben ayrıntıları sonradan konuşurum onunla. Fena bir adam değil."

"Tek kusuru, fazla yaşamış olması. Ayakkabılarını vermeyeceğim, çünkü onları seviyorum. Fakat bak, bir saatim var. İşlemiyor, camı da kırık; zaten sen neciliksin? Kurnaz adamsın sen Rubin. Aslında kendi saatini de verebilirsin ona, sana havadan geldi nasılsa."

"Oy, Tadek, Tadek ..."

Rubin saati kapıyor elimden. Uzaktan bir nara duyuyorum.

"Hey, demiryolcu!"

Koşuyorum sesin geldiği yana. Kapo'nun gözleri fena parlıyor, ağzının iki ucunda köpükler var. Elleri, kocaman goril elleri, ileri geri sallanıyor, parmakları sinirinden kıvır kıvır.

"Rubin'le ne değiş tokuş ediyorsun?"

"Görmediniz mi Kapo? Sizden hiçbir şey kaçmaz. Saatimi verdim ona."

"Neee?" Elleri gırtlağıma uzanıyor ağır ağır.

Hiç kımıldamadan (birden onun vahşi bir hayvan olduğunu düşündüm), gözlerimi yüzünden ayırmadan, bir solukta anlatıyorum:

"Ona saatimi verdim, çünkü muhafız yıkıcı eylemlerde bulundum diye beni siyasal kesime rapor etmek istiyor."

Kapo'nun elleri yavaş yavaş gevşedi ve iki yanına sarktı gövdesinin. Çenesi aralandı, ihtiyar bir köpek gibi. Küreğini ileri geri sallıyor, kararsız.

"İşinin başına dön. Gözünü aç, yoksa seni o kendi yaptığın sedyelerden biriyle taşırlar kampa ..."

O anda birden esas duruşa geçiyor ve kasketini çıkarıyor şimşek gibi. Ben de kendimi bir yana atıyorum, arkadan bir bisiklet geldiğini görünce. *Unterscharführer*, bütün Harmenz'in efendisi, bisikletinden sıçrayıp iniyor, yüzü kızarmış, heyecanlı .

"Bu çılgın *Kommando*'ya da ne olmuş böyle? Niçin adamların ayaklarına değnek bağlayıp geziyorlar? Niye çalışmıyorlar?"

"Yürümeyi bilmiyorlar mı? Öldür onları öyleyse! İşittin mi hem, bir kez daha kaybolmuş?"

Kapo bana dönerek hırlıyor, "Ne duruyorsun daha burada, salak salak? *Unterscharführer*'in söylediğini duydun. Git Andrey'e, hesaplarını görsün. *Los!*"

Kestirmeden uçuyorum.

"Bitir işlerini, Andrey! Kapo'nun emri."

Andrey eline bir sopa alıp rastgele vurmaya başlıyor. Yunanlı başını örtüyor eliyle, sonra inleyerek devriliyor. Andrey sopayı adamın gırtlağına dayıyor, iki ucuna abanıp sallamaya başlıyor. Çabucak yürüyüp ayrılıyorum oradan.

Uzaktan, Kapo'yla S.S.'in benim muhafızla konuştuklarını görüyorum. Kapo elleriyle sert sert bir takım işaretler yapıyor, kasketi gözlerinin üstüne kadar inmiş. Sonra onlar uzaklaşıyor, bu kere Rubin muhafıza sokuluyor. Muhafız yeni oturduğu banktan kalkıyor, hendeğe yaklaşıyor, oradaki toprak yığınına basıyor bir ayağıyla. Az sonra, Rubin işaret ediyor bana.

"Gel de Bay Muhafıza teşekkür et, seni rapor etmediği için."

Saatim Rubin'de değil artık.

Muhafıza teşekkür ediyorum ve işime dönüyorum. Yolda, İvan'ın güvendiği adamı, yaşlı Yunanlı beni durduruyor.

"*Camarade, camarade,* [Yoldaş, yoldaş] o S.S. ana kamptan geldi, değil mi?"

"Başka nereden olacak?"

"Öyleyse, seçme söylentisi doğru, bugün için!" Kırsaçlı, bitik, Selânikli ihtiyar tüccar küreğini bir yana atıyor, kollarını havaya kaldırıyor, cezbeye girmiş gibi:

"*Nous sommes des hommes miserables, O Dieu, Dieu!* [Biz zavallı insanlarız, oh Tanrım, Tanrım [Fr.]]"

Soluk-mavi gözleri, eşit ölçüde soluk ve mavi bir göğe dikili.

vii

Küçük dekovil arabasını kaldırmaya çalışıyoruz. Ağzına kadar kum doluyken, makas tablasında raydan çıkıverdi. Bir deri bir kemik dört çift kol öne arkaya sallıyor arabayı. Hareket ettiriyor, ön

tekerleklerini raylara oturtuyoruz. Şimdi altından kaldıraçla uğraşıyoruz –fakat gerisini de tam raylara kadar yükseltmiştik ki, birden bırakıyoruz hepimiz ve doğruluyoruz.

"*Antreten*! [Sıraya]" Bağırıyor ve düdüğümü öttürüyorum ben de.

Araba gerisin geriye yuvarlanıyor, tekerlekleri toprağa gömülüyor. Biri kaldıracı yana itiyor, arabanın üstünde doğruca makas tablasına kumlar dökülüyor. Ziyanı yok, yarın temizlenir.

"*Antreten.* [Sıraya] Ancak bir an geçtikten sonra, tabur olmak için vaktin çok erken olduğu dank ediyor kafamıza. Güneş hâlâ tepemizde. *Antreten* zamanında gelip konduğu ağaçların üstünden çok uzak daha. Saat taş çatlasa üçten fazla olamaz. Adamlar şaşkın ve endişeli. Beşer beşer sıraya diziliyoruz, dirsek-teması, dik-dur, kemerlerimizi sıkıyoruz.

Kamp yazmanı bizi tekrar tekrar sayıyor.

S.S.'ler ve Kamp muhafızları ev yönünden gelip çember içine alıyorlar bizi. Hareketsiz duruyoruz. *Kommando'*nun gerilerinde, birkaç kişi üstünde iki cesedin yattığı sedyeleri taşıyor.

Yolun üstünde herzamankinden çok bir kaynaşma var. Harmenz halkı bizim erken ayrılışımızdan tedirgin olmuş, ileri geri geziniyorlar yolda. Fakat kampta kaşarlananlar için durum açık – gerçekten "seçme" olacak.

Bayan Haneczka'nın parlak başörtüsü yakınlarda gözümüze ilişip kayboluyor birkaç kez. İşte geldi yine. Soru soran gözleri yüzümüzden kayıyor. Sepetini yere koydu, kümese dayandı, bakınıyor. Nereye baktığını izliyorum. Gözleri endişeyle İvan'a dikildi.

Kapo ile hastalıklı *Kommandoführer* S.S.'lerin arkasından çıkageliyorlar.

"Açılın bakalım ve ellerinizi havaya kaldırın" diyor Kapo.

Şimdi anlıyoruz: aranacağız. Ceketlerimizin düğmelerini

çözüyoruz. torbalarımızın ağzını açıyoruz. Muhafız seri ve etkin, arıyor. Ellerini vücudunuzda gezdirip torbanıza daldırıyor. Benimkinde, bir iki soğan, bayatlamış bir parça jambon, ekmeğimin geri kalanını ve kampın bahçesinden geldiği besbelli olan elmaları buluyor.

"Bunları nereden aldın?"

Başımı kaldırıyorum – "benim" muhafız.

"Paketle geldi, efendim."

Gözümün içine bakıyor, alaylı bir gülümsemeyle.

"Aynısını bu sabah yedim ben."

Ceplerimizin içini dışına çıkarıyorlar – koçanıyla mısırlar, otlar, tohumlar, elmalar, ayçiçekleri: arasıra keskin bir çığlık yükseliyor, biri dayak yemekte.

Ansızın *Unterscharführer* taburun ortasına dalıyor ve şişkin bir torbayı sıkı sıkı tutan İvan'ın ihtiyar Yunanlısını kenara sürüklüyor.

"Aç şunu!" emrediyor.

Yunanlı elleri titreyerek ipi çözüyor, *Unterscharführer* içine şöyle bir gözatıp torbanın Kapo'ya sesleniyor.

"Bak Kapo, bizim kaz burada."

Ve koca bir kazı çıkarıyor torbadan, kanatları açılmış. Koşup gelen Kapo'nun yamağı sevinçle bağırıyor:

"İşte, işte, demedim mi ben?"

Kapo kırbacını kaldırdı, vuracak.

"Yapma," diyor S.S., onu durduruyor. Kılıfından tabancasını çekiyor ve silâhını sallayarak Yunanlıya dönüyor.

"Nereden aldın bunu? Söylemezsen seni vuracağım."

Yunanlı hiç ses çıkarmıyor. S.S. tabancasını doğrulttu. İvan'a bakıyorum. Yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmiş. Gözlerimiz karşılaştı.

Dudaklarını sıkıp ileri çıkıyor. S.S.'in yanına yürüyor, kasketini eline alıyor:

"Ben verdim ona."

Bütün gözler İvan'a çevrildi. *Unterscharführer* yavaşça kamçısını kaldırdı. İvan'ın yüzüne indiriyor, bir, iki, üç kere. Sonra başına vurmaya girişiyor. Kamçı ıslık çalıyor uçarken. İvan'ın yüzünde kanlı yarıklar açılıyor, ama yere düşmüyor. Ayakta, kasketi elinde, kolları iki yanına yapışık. Darbelerden sakınmaya çalışmıyor, yalnız belli belirsiz ayaklarının üstünde sallanıyor.

Unterscharführer yoruldu sonunda.

"Alın seri numarasını şunun, bir rapor hazırlayın. *Kommando* - serbest!"

Düzgün, asker adımlarıyla yürüyüşe geçiyoruz, gerimizde bir yığın ayçiçeği, çerçöp, paçavra, ezik elma, en üstlerinde de kanatları gerilmiş kırmızı gagalı koca bir kaz ölüsü bırakarak. *Kommando*'nun arkasında İvan tek başına yürüyor hiç kimseye dayanmadan. Ondan sonra da, dallarla örtülmüş cesetleri taşıyan sedyeciler geliyor.

Bayan Haneczka'nın yanından geçerken dönüp bakıyorum. Solgun ve dik duruyor, ellerini göğsüne bastırmış. Dudakları titriyor. Başını kaldırıp bana baktı. O zaman iri kara gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördüm.

Sayımdan sonra barakalara tıkıldık. Ranzalara uzanmış, duvarlardaki deliklerden dışarıya bakıyor, seçmenin sona ermesini bekliyoruz.

"Nedense, bu kahrolası seçme benim suçummuş gibi geliyor bana. Sözlerin ne garip bir gücü var ... Bu Auschwitz'de uğursuz sözler bile hemen gerçekleşiyor."

"Boş ver, üzme canını" diyor Kazik, "onun yerine, bana şu sosisle gidecek birşeyler versene."

"Domatesin yok mu?"

"Alay mı ediyorsun?"

Yaptığın sandviçleri itiyorum elimle.

"Yiyemiyeceğim."

Dışarıda bizim seçme hemen hemen bitti. S.S. doktor seri numaralarını seçilenlerin toplamını kaydettikten sonra, yandaki barakaya ilerliyor. Kazik de kalkmaya hazırlanıyor.

"Ben gidip sigara bulmaya çalışacağım. Ama biliyor musun Tadek, sen gerçekten süt kuzususun be. Biri benim yemeğimi yeseydi, kıymaya çevirirdim Onu."

O an, aşağıdan kocaman bir gri kafa çıkıyor, kırpışan bir çift suçlu göz, ranzanın kenarından bize bakıyor. Becker bu, yüzü çökmüş ve herzamankinden daha yaşlı görünüyor.

"Tadek, kremoya gidiyorum ben."

Daha çok eğilip gözlerinin içine bakıyor – sakin ve boş gözleri.

"Tadek, o kadar uzun zamandır öyle açım ki. Bana yiyecek birşeyler var. Bu son kere."

Kazik dizime vuruyor, "Tanıyor musun bu Yahudiyi?"

"Becker" diyorum usulca. "Peki Yahudi, gel yukarı, ye. Karnın doyunca kalanını da al, kremoya götür birlikte. Çık haydi. Ben burada yatmıyorum nasılsa, bitin umurumda değil onun için."

"Tadek," Kazik kolumdan çekiyor, "gel benimle. Benim orada enfes bir elmalı kek var, evden gelme."

Aşağıya inerken beni dürttü.

"Bak" diye fısıldadı.

Becker'e baktım. Gözleri yarıyarıya kapalı ve tahtayı aranıyor, tutunup kendini ranzaya çekmek için el yordamıyla.

YÜRÜYEDURAN İNSANLAR

Hastane barakalarının arkasındaki geniş düzlükte bir futbol sahası yapmaya başladığımız zaman, ilkbaharın başıydı daha. Sahanın yeri çok iyiydi: solda bir dolu çocukları, sevimli bakıcıları ve helâlarda saatlerce oturan kadınlarıyla çingeneler; geride dikenli telden bir çit, onun ardında demiryolu ve bitip tükenmez trenlerin geliş gidişiyle boşaltma rampası, rampanın arkasında da kadınların kampı - *Frauen Konzentration Lager*. Hiç kimsenin bu adın tümünü söylediği yoktu, tabii. Yalnızca eF.Ka.eL. diyorduk, yetiyordu. Alanın sağında krematoryumlar yer alıyordu: bazıları rampanın gerisinde F.K.L.'e bitişik, bazıları daha yakında, hemen çitin yanıbaşında. Toprağa sağlamca yerleşmiş, tıknaz yapılar. Kırların önünde de, gaza giderken geçilen küçük bir koru.

İlkbahar boyunca futbol sahasında çalıştık, vakit buldukça. İşi bitirmeden önce de barakaların pencerelerinin önlerine çiçekler dikmeye ve blokları kırmızı tuğla tozundan zikzaklı desenlerle süslemeye giriştik. Ispanak, kıvırcık salata, ayçiçeği ve sarmısak ektik. Futbol sahasının kenarlarından söktüğümüz çimen tabakalarını barakaların arasına döşedik ve hergün helâlardan fıçılarla su taşıyarak suladık bunları.

Tam çiçekler açacakken futbol sahasını tamamladık.

Ondan sonra bütün bitkiler yüzüstü bırakıldı, hastalar yataklarında bir başlarına kaldı ve biz futbol oynamaya başladık. Hergün akşam yemeği biter bitmez canı isteyen sahaya çıkıyor ve topu ayağına geçirince oradan oraya sürüp duruyordu. Ötekiler çitin yanında öbek öbek yığılıyor, bütün kampın başından sonuna, arada demiryolu, karşıdan karşıya F.K.L.'deki kızlarla konuşuyordu.

Bir gün ben kaleciydim. Pazarları hep olduğu gibi, hastane hademeleri ve nekahatteki hastalar, oyunu seyretmek için hatırı sayılır bir kalabalık halinde kenara toplanmışlardı. Kalede sırtım rampaya dönük duruyordum. Birara top avuta çıktı ve çitin yanına kadar yuvarlandı. Ardından koştum, tam eğilip alırken rampaya bir baktım.

O anda bir tren gelmişti. Hayvan vagonlarından insanlar iniyor ve küçük koruya doğru yürüyorlardı. Benim durduğum yerden parlak renkler görülüyordu. Anlaşılan, kadınlar şimdiden yazlık elbiselerini giymeye başlamışlardı; o mevsim ilkti bu daha. Erkekler ceketlerini çıkarmışlardı, beyaz gömlekleri ağaçların yeşiliyle keskin bir karşıtlık meydana getiriyordu. Yürüyüş kolu yavaş ilerliyor, yük vagonlarından inen insanlar çoğaldıkça eni de gitgide büyüyordu. Sonra durdular. İnsanlar çayırlara oturup bizden yana bakmaya başladı. Topu alıp yerime döndüm, atışımı yaptım. Top ayaktan ayağa gezdi biraz, sonra havada geniş bir yay çizerek yeniden kaleye geldi. Tekmeledim, dışarı çıktı, çimenlerin arasına gitti. Yine almak için seyirttim. Fakat tam eğilirken, şaşkın bakakaldım – rampa bomboştu. Bütün o renkli yazlık giysileriyle yürüyenlerden bir tek kişi bile kalmamıştı. Tren de çekip gitmişti. F.K.L. bloklarıyla aramızda yine görüntüyü kapatacak birşey yoktu; hademelerle hastalar dikenli tel boyunca duruyor, karşıdan karşıya seslenerek kızlarla yarenlik ediyorlardı.

Bir futbol oyununda iki avut atışı arası, benim hemen arkamda üçbin kişi oldurulmuştu.

Sonraki aylarda küçük koruya yönelen yürüyüş kolları iki ayrı yoldan gitmeye başladı: biri doğruca rampadan gidiyor, öteki hastane duvarının yanından geçiyordu. Bazıları krematoryumlardan öteye de yürüyecek kadar iyi bahtlıydılar, ta *Zauna*'ya kadar. Bunun anlamı, yalnızca bir yıkanmak, bir temizliğinden geçmek, berberde cascavlak olmak ve sırtına yyeni bir mahkûm elbisesi geçirmekten daha fazla bir şeydi. Bu, sağ kalmak demekti. Evet,

bir toplama kampında, ama – yine de sağ kalmak.

Sabahları hastanenin yer tahtalarını silmek için erkenden kalktığım zaman, insanların her iki yoldan yürüdüklerini görüyordum. Kadınlar, erkekler, çocuklar. Ellerinde bohçalar.

Yemeğe oturduğunda -hem, hiç de kötü bir yemek değildi, hani- insanlar yine yürüyorlardı. Bizim blok güneş ışıkları altında pırıl pırıldı: kapıları ve pencereleri sonuna kadar açmış, toz kalkmasın diye de döşemelere su serpmiştik. Ben öğleden sonraları, Auschwitz'deki postaneden gelen paketleri sahiplerine veriyordum. Yazıcı da mektupları dağıtıyordu. Doktorlar yaraların sargılarını değiştiriyor ve hastalara iğne yapıyorlardı. Bütün blokta deri-altı enjeksiyonları için bir tek iğne vardı. Sıcak akşamüstleri barakanın eşiğine oturur, Pierre Loti'nin *Mon frére Yves*'ini okurdum – bir yandan da insanlar yürüyedururlardı, her iki yoldan.

Sık sık gecenin ortasında barakadan dışarı çıkardım. Dikenli tellerin üstündeki lambalar karanlıkta parlardı. Yollar kapkaraydı. Fakat, ta uzaktan kulağıma binbir ses gelirdi, mırıl mırıl – insanlar yürüyedururlardı. Sonra birden bütün gök aydınlanır, korunun üstünden bir alev dalgası yükselirdi ... ve müthiş çığlıklar.

Geceye öylece bakakalıyordum, sessiz, duygusuz, dehşetten donmuş. Bütün vücudum titriyor ve isyan ediyordu, hem de her nasıl oluyorsa bu, ben katılmadan. Artık vücuduma hakim olamıyordum. Zihnim tamamıyla sakindi, yalnız bedenim isyan etmiş gibiydi.

Çok geçmeden, hastaneden ayrıldım. Günler önemli olaylarla dolu geçiyordu. Müttefik Orduları Fransa kıyılarına çıkartma yapmışlardı. Rus cephesi, kulağımıza gelenlere bakılırsa, Varşova yönünde batıya doğru ilerlemeye başlamıştı.

Fakat Birkenau'da gece gündüz insan yüklü trenler dizi dizi istasyona geliyordu. Kapıların mühürleri sökülüyor ve insanlar yürümeye başlıyorlardı.

Kampın çalışma kesiminin yanında yarım bırakılmış, tamamlanmamış C kesimi vardı. Burada, yalnız barakalarla etraflarındaki yüksek voltajlı tel engeller bitirilmişti. Barakaların tavanları henüz katranlı kağıt kaplanmamıştı, bazılarının içlerinde daha ranzaları bile çatılmamıştı. Ortalama bir Birkenau bloku, üç kat ranza hesabıyla beşyüz kişi kadar alır. Fakat C Kesimindeki her blokta şimdi rampadan seçilen binden fazla genç kadın istiflenmişti ... Yirmi sekiz blok - otuz küsur bin kadın. Saçları usturayla traş edilmiş, hepsine daracık kolsuz yazlık giysiler verilmişti. Fakat hiç çamaşır verilmiyordu onlara. Ne kaşık, ne tas, hatta ne de kendilerini temizlemeleri için bir bez parçası. Birkenau bir dağ sırasının eteğinde, bataklık araziye kurulmuştu. Gündüzleri hava sıcak ve öyle berrak oluyordu ki, dağlar ayan beyan görülüyordu; fakat sabahları kalın, buzlu bir sis örterdi onları. Sabahleyin havanın soğukluğu içe işliyordu. Bu bizim için, sıcak bir yaz gününden önce, diriltici bir serinlik demekti; fakat sağımızda, yirmi metre ötede, sabahın beşinden beri sıra olmuş duran kadınlar soğuktan morarıyor ve bir keklik sürüsü gib i biribirlerine sokuluyorlardı.

O kampa Acem Pazarı diye ad takmıştık. Güneşli, sıcak günlerde kadınlar barakalarından çıkar ve blokların arasındaki enli yollarda sereserpe otururlardı. Parlak yazlık giysileri ve traşlı başlarına bağlanmış gözalıcı mendilleriyle renkli, hareketli bir doğu pazarı havası yaratırlardı – egzotik görünüşü dolayısıyla, bir Acem Pazarı.

Uzaktan bakınca kadınların ne yüzleri vardı, ne yaşları – yalnızca beyaz lekeler ve pastel şekiller.

Acem Pazarı daha tamamlanmamıştı. Wagner Kommandosu bütün o kesim boyunca bir yol yapmaya başlamıştı, ağır bir silindir geçirerek toprağı sıkıştırıyorlardı. Başkaları boru tesisatıyla uğraşıyor ve Birkenau'un bütün kesimlerine konulacak olan el-yüz yıkama yerlerini yapmaya çalışıyorlardı. Daha başkaları, Acem Pa-

zarına kampın temel donanımını taşımaktaydı — battaniyeler, teneke kaplar ve kaşıklar. Bütün bunlar, bir baş denetçinin (görevli S.S. subayının) gözetimi altında depolara yerleştiriliyordu. Ama tabiatıyla malzemenin çoğu anında toz oluyor, o işte çalışan adamlar tarafından ustaca "örgütleniveriyordu".

Birkaç arkadaşımla ben de Acem pazarındaki her Blok Kıdemlisinin kulübesine bir çatı yapıyorduk. Bize böyle bir şey yapmamız emredilmiş falan değildi, ama hayrımıza da yapmıyorduk bu işi. Ne de bütün sorumlu görevlere getirilmiş olan F.K.L. kadınlarının eski (küçük) seri numaralarına karşı bir dayanışma duygusuyla. Aslında, biz de "örgütlenmiş" katranlı kağıt ve yine "örgütlenmiş" zift kullanıyorduk. Damına döşenen katranlı kağıdın her tabakası, ziftin her kovası için kıdemlinin bir şeyler ödemesi gerekiyordu. Kapo'ya birşeyler, Kommandoführer'e birşeyler, Kommando'nun hatırlılarına birşeyler. Bu birşeyler altın olabilirdi, yiyecek olabilirdi, blokundaki kadınlar olabilirdi, kendi vücudu olabilirdi. Duruma bakardı.

Benzer bir anlaşmayla elektrikçiler elektrik tesisatı yapıyor, marangozlar "örgütlenmiş" keresteyle kulübeler dikip içlerini döşüyor, duvarcılar döküm sobalar bulup yerlerine çimentoluyorlardı.

Ben bu garip kampın anatomisini işte o sıra öğrendim. Katranlı kağıtlarla zift tenekelerine bir el arabasına doldurur, sabahtan kapıya dayanırdık. Nizamiyede siyah deri çizmeler giymiş sarışın S.S. kadın-muhafızlar dururdu. Üstümüzü aradıktan sonra içeri girmemize izin verirlerdi. Sonra kendileri de blokları denetlemeye çıkarlardı. Birçoklarının duvarcı ve marangozlar arasında sevgilileri vardı. Tamamlanmamış yıkanma yerlerinde ya da Blok Kıdemlilerinin kulübelerinde onlarla yatarlardı.

El arabamızı sürü süre kampa girer, barakaların arasındaki küçük bir alanda durup ateş yakar zifti eritirdik. Hemen bir kadın

kalabalığı çevremizi alırdı. Bizden kendilerine birşeyler vermemizi isterlerdi hep: bir çakı, bir mendil, bir kaşık, bir kurşun kalem, bir parça kağıt, bir ayakkabı bağı ya da ekmek.

"Baksanıza," derlerde, "sizler bulursunuz nasılsa. Bu kampta eskisiniz, sağ kalmışsınız. Herhalde istediğinizi ele geçiriyorsunuzdur. Niçin bizimle de paylaşmıyorsunuz onları?"

Önce üstümüzde ne varsa verdik, hiçbir şeyimiz kalmadığını göstermek için ceplerimizi de tersyüz ettik. Gömleklerimizi bile çıkarır, teslim ederdik ellerine. Sonra, yavaş yavaş kampa cebimiz boş gelmeye ve onlara hiçbir şey vermemeye başladık.

Bu kadınlar, bir başka kesimde, yirmi metre öteden baktığımız zaman hep aynı gibi görünüyorlardı, ama gerçekte hiç de benzemiyorlardı biribirlerine.

Aralarında saçları kesilmemiş küçük kızlar vardı; bir Son Yargı tablosundan fırlamış küçük melekler gibi ortalıkta gezinen. Bizim etrafımızı saran kadınlara şaşkınlıkla bakan ve biz kasaba adamlarını dudak bükerek süzen genç kızlar vardı. Sonra, yitik kocalarından bir haber almak için yalvaran evli kadınlar ve çocuklarının izini bulabilmek için çırpınan anneler vardı.

"Biz öyle yoksuluz, öyle çok üşüyoruz, öyle açız ki," diye ağlaşıyorlardı, "Deyin bize, onlar biraz olsun daha iyi durumdalar mı acaba?"

"Herhalde," diyorduk, her zamanki takılmalarımızı, alaycılığımızı bir yana bırakıp, ciddi ciddi, "Tanrı âdilse eğer."

"Ölmediklerine eminsiniz değil mi?" Kadınlar yüzümüzde birşeyler ararcasına bakıyorlardı.

Tek söz etmeden uzaklaşıyorduk, bir an önce işimize dönmeye can atarak.

Acem Pazarı'ndaki Blok Kıdemlilerinin çoğunluğu, yeni gelenlerin dillerini konuşmayı beceren Slovak kızlarıydı. Bu

kızlardan herbirinin gerisinde bir çok yıllık toplama kampı tecrübesi vardı. F.K.L.'in ilk günlerini hepsi hatırlıyordu – dişilerin cesetleri baraka duvarları boyunca yığılır, hastane yataklarında kokuşurdu yerlerinden kaldırılmadan, blokların içinde insan dışkıları tepeleme yükselirdi.

Kaba tavırlarına karşın, Blok Kıdemlileri kadınlıklarını ve insanca yumuşaklıklarını korumuşlardı. Belki onların da sevgilileri vardı, belki onlar da battaniye ve elbise alabilmek için karşılığında, margarin ve konserve çalıyorlardı, ama ...

... ama Mirka'yı anımsıyorum, kısa boylu, tıknaz, "pembe" bir kız. Kulübesi de hep pembeydi, bloka bakan penceresinde pembe kırmalı perdeler. Kulübenin içindeki pembe ışık, kızın yüzünü de pembe parlatırdı, sis gibi hafif bir tüle sarılmışcasına. Bizim *Kommando*'da Mirka'yla sevişen, çok çürük dişli bir Yahudi vardı. Her zaman Mirka'ya taze yumurta satın almak için kampta öteye beriye koşar, sonra bulduklarını yumuşak bir şeylere sarıp dikenli tellerin üstünden atardı ona. Mirka'yla uzun saatler geçirir, ne barakaları denetleyen S.S. kadınlara ne de beyaz yazlık üniformasının belinde koskoca bir tabancayla kampı gezen bizim şefe aldırış ederdi.

Bir gün, birçoğumuz bir damda uğraşırken Mirka koşa koşa geldi. Yahudiye telâşla seslendi, sonra bana döndü:

"Sen de gel, ne olursun! Belki bir yardımın dokunur!"

Çatıdan aşağıya kaydık. Mirka ellerimize yapıştı ve bizi kendi kulübesine sürükledi. Yatakların arasında, bir yığın rengârenk yorgan ve battaniye, en üstünde de bir bebek yatıyor. Mirka, nefes nefese,

"Bakın," dedi, "ölüyor! Ne yapsam? Acaba neden böyle birdenbire hastalandı?"

Çocuk uyuyordu, ama çok huzursuzdu. Altın çerçeve içinde bir güle benziyordu - ateşli yanaklarını sarı saçları bir hale gibi çevrelemişti.

"Ne güzel çocuk" diye fısıldadım.

"Güzel mi!" Mirka çığlığı bastı. "Bütün bildiğin senin, güzel olduğu. Ama her an ölebilir! Gaza götürmesinler diye saklamak zorunda kaldım! Ya bir S.S. kadın bulursa onu? Yardım edin bana!"

Yahudi Mirka'nın boynuna sarılmak istedi. Kız, itti elini ve ansızın hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Omuzlarımı silktim, arkamı döndüm ve barakadan çıktım.

Uzakta, rampaya girip çıkan trenleri görüyordum. Küçük koruya doğru yürüyecek yeni insanlar getiriyorlardı. Bir Kanada grubu rampadan dönüyordu, geniş kamp yolunda, onun yerini almaya giden bir başka Kanada grubuyla rastlaştılar. Ağaçların tepelerinin üstünde dumanlar yükseliyordu. Kaynayan zift tenekesinin yanına çömeldim ve ağır ağır karıştırarak uzun bir süre düşündüm. Bir noktada, kafamda vahşi bir düşünce doğuverdi: Ben de gül renkli yanakları ve açık sarı saçları olan bir çocuğum olsun isterdim. Sonra, böylesine saçma bir fikre güldüm yüksek sesle ve sıcak zifti dökmek için çatıya tırmandım.

Bir başka Blok Kıdemlisini anımsıyorum, kocaman kırmızı kafalı, büyük ayaklı ve elleri çatlak çatlak. Onun ayrı bir kulübesi yoktu, yalnız yatağının çevresine bir ip gerilmiş, üstüne birkaç battaniye atılmıştı.

Ranzalara doluşan kadınlara işaret ederek, "Kendimi onlardan ayırdığımı sanmalarını istemiyorum" derdi. "Belki onlara birşey veremiyorum, ama onlardan da birşey almayacağım, hiç olmazsa."

Bir gün şakalaşırken bana birden soruverdi: "Ölümden sonraki yaşama inanır mısın, sen?"

"Bazen inanırım" diye sakınarak yanıtladım. "Bir keresinde, hapisteyken inanmıştım, sonra bir de bu kampta ölmek üzereyken inandım."

"Ama kötülük yapan cezasını çekecektir, değil ml?"

"Herhalde öyledir - meğer ki, adaletin insan -yapısı ayraçlardan başka bir takım ilkeleri olsun. Biliyorsun hani ... nedenlerle dürtüleri açıklayan ve bir suçu, evrenin genel uyumunun ışığında önemsiz kaldığını göstererek ortadan kaldıran türünden. Bir düzeyde işlenen bir suç, bir başka düzeyde cezalandırılabilir mi?"

"Ama ben normal, insanca bir anlamda demek istiyorum!"

"Cezalandırılmalı elbet. Hiç kuşkusuz."

"Ya sen, elinden gelseydi iyilik eder miydin?"

"Benim ödül aradığım falan yok. Dam yapıyorum ve bu toplama kampında sağ kalmak istiyorum."

"Fakat onların," çenesiyle belirsiz bir yönü işaret etti, "cezasız kalabileceğini sanıyor musun?"

"Adaletsiz olarak acı çekenler için yalnızca adaletin yetmeyeceğini sanıyorum. Bunlar suçluların da adaletsiz olarak acı çekmesini isterler. Ancak böylesi, adalet gibi gelir onlara."

"Sen akıllı oğlansın" deki yüzünü buruşturarak, "Ama bir somun ekmeği, sevgiline çoğunu ayırmadan, adalet üzere bölüştürmeye gelince hiçbir şey bilmezsin." Yürüyüp bloka girdi. Kadınlar sıra sıra ranzalarda yatıyorlardı, kafa kafaya vermişler. Yüzleri hareketsiz, yalnız gözleri canlı görünüyordu, büyük ve parlak. Kampın bu kesiminde açlık çoktan başlamıştı. Kırmızı kafalı Kıdemli ranzalar arasında dolandı, düşündüklerinden ayırmak için kadınlarla ayrı ayrı konuştu. Şarkıcıları çekti ortaya, şarkı söylemelerini istedi; dansçılara dansetmelerini söyledi, ozanlara şiirler okuttu.

"Her zaman, hiç durmadan bana analarını soruyorlar, babalarını soruyorlar. Onlara mektup yazmamı istiyorlar."

"Benden de istiyorlar. Ne kötü."

"Hadi sen de be! Sen geliyorsun, sonra gidiyorsun, ama ben? Onlara yalvarıyorum, yakarıyorum – gebeyseniz doktora çıkmayın,

hastaysanız barakada kalın! Ama bana inanıyorlar mı, sanırsın? Hiç faydası yok, ne kadar korumaya çalışsan, kâr etmiyor. Kendileri ille de gaza itmek için düşerlerse, ne gelir elinden?"

Kızlardan biri bir masanın üstüne çıkmış, çok sevilen bir şarkı söylüyordu. Bitirince, ranzadaki kadınlar alkışlamaya başladı. Kız gülümseyerek başını öne eğdi. Kırmızı kafalı Kıdemli yüzünü kaba elleriyle örttü.

"Dayanamıyorum artık!" diye fısıldadı, "Çok iğrenç bir şey bu!" Sonra birden masaya çıktı. Şarkıcı kıza "İn aşağı!" diye haykırdı.

Kadınlar sustular. Elini kaldırdı.

"Susun!" diye bağırdı, oysa kimsenin çıtı çıkmıyordu. "Bana anababalarınızı, çocuklarını sorup duruyordunuz. Size söylemedim, acıdım. Ama şimdi söyleyeceğim — hastalanırsanız size de aynı şeyi yapacaklarını bilin! Çocuklarınız, kocalarınız, anababalarınız başka bir kampta falan değil. Onları bir odaya tıkıp gazladılar! Gazladılar, anlıyor musunuz? Başka milyonlarcası gibi, benim kendi anam ve babam gibi. Şimdi derin çukurlarda, fırınlarda yanıyorlar ... Çatıların üstünde gördüğünüz duman, size dedikleri gibi tuğla harmanından gelmiyor. Sizin çocuklarınızın dumanı o! Haydi şimdi şarkı söylemeye devam edin." Sözünü sükûnetle bitirdi, parmağıyla dehşete uğramış şarkıcı kıza işaret ediyordu. Sonra arkasını döndü, barakadan çıkıp gitti.

Auschwitz'de olsun, Birkenau'da olsun koşulların gittikçe düzeldiği inkâr edilemezdi. Başlangıçta dayaktan öldürmek kuraldı, sonraları bu ancak istisnaî hale geldi. Önceleri, kuru yerde, o da kalabalık yüzünden yalnız bir yanınıza yatabilirdiniz, öbür yanınıza dönmeniz için emir verilmesi gerekirdi; sonra ranzada yatmaya başladınız ya da canınız nerede isterse – bazan yatak bile bulabilirdiniz. Başlarda sayım için tabur olunca iki gün ayakta beklediğiniz bile olurdu, sonraları yalnızca ikinci gong çalana kadar –

saat dokuzda sayım bitiyordu artık. İlk yıllarda size postadan paket gelmesi yasaktı, sonra yarım kiloya kadar izin verdiler, daha sonra kısıtlama büsbütün kaldırıldı. Önceleri her çeşit cep kesinlikle yasaklanmıştı, ama sonrada Birkenau'da sivil giysiler bile görülmeye başladı. İlk üç ya da dört yıldan sonra, kampta yaşam gitgide "daha iyileşiyor"du. Yaşadığımız dehşetlerin bir daha asla geri gelmeyeceğine emindik ve sağ kaldığımız için gurur duyuyorduk. Almanların cephede işleri ne kadar kötü giderse, bizim durumumuz o kadar düzeliyordu. İşleri gittikçe kötüleştiğine göre de ...

Acem Pazarı'nda ise zaman adeta tersine işliyordu. 1940'ın Auschwitz'ini yeniden görüyorduk. Kadınlar, bizim bloklarda hiç kimsenin elini bile sürmeyeceği çorbaları açgözlülükle içiyorlardı. Ter ve dişi kanı kokuyorlardı. Sabahın beşinde sayım için sıraya diziliyorlardı. Sonunda sayıldıkları zaman saat dokuzu buluyordu. Sayım bitince, soğuk, bulaşık suyu gibi bir kahve içiyorlardı. Öğleden sonra üçte akşam sayımı başlıyordu ve yemek yiyorlardı: üstüne bir şey sürülmüş ekmek. Çalıştırılmadıkları için, *Zulage*'ye, ek iş tayınına da hak kazanamıyorlardı.

Bazan günün ortasında fazladan bir sayıma çekiliyorlardı. Birerle kol diziliyor ve tek sıra yürütülüyorlardı. Deri çizmeli, iriyarı, sarışın S.S. kadınlar aralarında sıskaları, çirkinleri, şiş karınlıları çekip alıyor ve – Göz'ün içine atıyorlardı. Göz denilen şey, baraka muhafızlarının elele tutunarak teşkil ettikleri kapalı bir çemberdi. İçi kadınla dolunca, kampın kapısına doğru bir ölüm dansı halinde ilerler, orada büyük, kamp-çapında bir Göz'e katılırdı. Beşyüz, altıyüz, bin seçilmiş kadın. Sonra hepsi birden yürüyüşlerine başlardı – her iki yoldan.

Bazan bir S.S. kadın bir barakaya uğrardı. Ranzalara eğilir, kadın kadına sorardı. Doktora görünmek isteyen var mıydı, gebe olan var mıydı aralarında? Hastanede süt ve beyaz ekmek verileceğini söylerdi.

Ranzalardan fırlarlarıd, Göz onları yutardı, kapıya yürürlerdi – küçük koruya doğru.

Sırf vakit geçirmek için -çünkü bizim kampta yapacak işimiz çok azdı- Acem Kampı'nda uzun saatler harcardık; ya Blok Kıdemlileriyle oturur, ya barakaların duvarına yaslanır ya da helâlarda çene çalardık. Kıdemlilerin kulübelerinde çay içilir yahut onların yataklarına uzanıp birkaç saat kestirilirdi. Baraka duvarlarına yaslanınca marangozlarla ve duvarcılarla lâflardınız. Çevrenizde mutlaka birçok kadın olurdu, küçük şık kazaklar giymiş, ayaklarında çorap. Hangisini isteseniz, parlak bir ipekli parçasına ya da bir madalyona yatardı sizinle. Zamanın başından (kalübelâdan) beri, kadın pazarının bu kadar ucuzu görülmemiştir, herhalde.

Kadın ve erkek helâları bitişikti, aralarında yalnız bir tahta perde vardı. Kadınlar tarafı hep kalabalık ve gürültülüydü, bizimkindeyse betonun serinliği ve sessizlik hüküm sürerdi. Orada saatlerce oturur, helânın güzel bekçisi küçük Katia'yla âşıkâne konuşmalar yapardınız Kimsenin utanıp sıkıldığı ya da bu durumdan rahatsızlık duyduğu yoktu. Öyle şeyler görmüştük ki ...

Aylardan Hazirandı. Gece gündüz insanlar yürüyordu -– her iki yoldan. Bütün Acem Pazarı, güneşin doğmasından batmasına kadar tabur olup bekliyordu. Günler sıcak ve güneşliydi, çatılardaki katranlar eriyordu. Sonra yağmurlar geldi, onlarla birlikte de buz gibi rüzgarlar. Sabahları soğuk insanın içine işliyordu. Sonra, hava yine düzeldi. Trenler aralıksız rampaya geliyor ve insanlar yürüye duruyordu... Biz çoğu zaman durup bekliyor, işe gidemiyorduk, bütün yolları kaplamışlardı. Yavaş yavaş gruplar halinde yürüyorlardı, bazen elele. Kadınlar, yaşlı adamlar, çocuklar. Dikenli tellerin önünden geçerlerken sessiz yüzlerini bize çevirirlerdi. Acırlar, gözleri yaşla dolar, yiyelim diye çitin üstünden ekmek atarlardı.

Kadınlar bileklerinden saatlerini çıkarır ve ayaklarımızın dibine fırlatırlardı, haydi alın anlamına işaretlerle.

Kapıda bir bando fokstrotlar ve tangolar çalıyordu. Geçen yürüyüş koluna kamp gözlerini dikmiş bakıyordu. Bir insanın güçlü duyguları ya da şiddetli tutkuları anlatmak için yararlanabileceği çok olanağı yoktur. Küçük ve önemsiz şeylerden söz ederken kullandığı aynı jestleri yapar. Aynı sıradan sözleri kullanır.

"Şimdiye kadar kaç kişi geçti acaba? Mayıs-ortasından beri iki ay oldu. Günde yirmibin kişiden saysan - aşağı yukarı bir milyon!"

"Her gün bu kadar çok kişiyi gazlamış olamazlar. Ama ... kimbilir, dört fırın, bir sürü de derin çukurla ..."

"Şöyle hesapla, bir de: Koszyce ve Munkacz'dan yaklaşık 600.000. Hepsini toplamışlardır, besbelli. Budapeşte'den? Su içinde 300.000."

"Ne farkeder ki?"

"*Ja,* ama sonu geliyor artık. Hepsini doğramış olacaklar."

"Merak etme, daha vardır."

Omuzlarınızı silker, yola bakarsınız. Kalabalığın arkasından yavaş yavaş S.S.ler geliyor ve nazik gülücüklerle insanlara yürümelerini söylüyorlar. Çok uzak değil, diyorlar. Bir ihtiyarın omuzuna dokunuyorlar, adam yandaki hendeğe koşuyor, pantolonunu telaşla sıyırıp gülünç bir hoplamayla yere çöküyor. S.S.lerden biri sesleniyor, parmağıyla da köşeyi dönen kalabalığı gösteriyor. Ufak tefek ihtiyar hemencecik başını sallıyor, yine gülünç bir hoplamayla doğrulup pantalonunu çekiyor beline, yetişmek için seyirtiyor arkalarından.

Gaz odasını boylamak için bu kadar acele eden adamın görünüşü, fıkır fıkır güldürüyor sizi.

Sonra depoların çatılarında çalışmaya başladık, akan damlarını ziftliyorduk. Depolarda dağ gibi giyecekler, ıvır zıvır eşya, daha açılmamış bohçalar yığılıydı. Gaza gönderilen insanlardan alınan

hazineler, dışarıda, güneşin ve yağmurun altında rastgele küme küme atılmıştı.

Her gün zift tenekesinin altında bir ateş yaktıktan sonra, kendimize güzel bir hoşaf "örgüt"lerdik. Biri bir kova su getirir, bir başkası bir torba kiraz ya da erik kurusu bulur, bir üçüncüsü de biraz şeker araklardı. Hepsini kaynattıktan sonra, çatıda işle uğraşanların yanına taşırdık. Daha başkaları domuz pastırması ve soğan kızartır, mısır ekmeğiyle yerlerdi. Elimize geçirebildiğimiz herşeyi çalıyor ve kampa götürüyorduk.

Depoların çatısından alev alev yanan ocaklar ve tam yol işleyen krematoryumlar çok iyi görünürdü. İnsanların içeri girerek soyunduklarını seyrederdiniz. Sonra S.S.ler gelip pencereleri kapatır ve kapak vidalarını sıkarlardı. Birkaç dakika sonra, daha biz bir katranlı levhayı doğru dürüst yerleştirmeden pencereleri ve yan kapıları açar, içerisini havalandırırlardı. Sonra *Sonderkommando** gelip cesetleri yakma çukurlarına sürüklerdi. Bu iş böyle devam ederdi, sabahın köründen gecenin yarısına kadar — her Allahın günü.

Bazan bir ulaşımın gazlanması daha yeni bitmişken, geciken kamyonlar hastaları getirirdi. Bunlara gaz harcanmazdı artık. Soyundurulurlar; *Oberscharführer* Moll ya onları tüfeğiyle vurur ya da canlı canlı bir alev çukuruna iterdi.

Bir gün hasta annesinden ayrılmayı reddetmiş bir genç kadın da geldi gecikenlerle. Zorla soyunduruldular, anne önden gönderildi.

Kızı çukura götürecek adam, vücudunun kusursuz güzelliğinden çarpılmıştı, hayran hayran başını kaşıdı. Bu kaba, ama insanca jesti gören genç kadın gevşedi. Yüzü kızararak adamın koluna yapıştı.

* *Sonderkommando*, çoğu Yahudilerden oluşan ve özellikle krematoryum görevlerine koşulan bir çalışma ekibi.

"Söyle, ne yapacaklar bana?"

Adam kolunu çekmedi, "Cesur ol" dedi.

"Cesurum! Görmüyor musun, senden bile korkmuyorum! Söyle hadi!"

"Gel, cesur ol. Ben seni götüreceğim. Bakma yalnız."

Elini tuttu, yürüttü, öteki eliyle kadının gözlerini örtüyordu. Yanan yağın cızırtısı, kokusu ve çukurdan yükselen sıcaklık kadını dehşete düşürmüştü. Kendisini geriye atmaya kalkıştı. Ama adam, hafifçe başını eğdi kadının, ileriye doğru. O sırada *Oberscharführer* ateş etti, nişan bile almadan. Adam birden, alevler yükselen çukura itti kadını. Yuvarlanırken attığı müthiş, kesik çığlık, kulaklarında yankılandı.

Acem Pazarı, çingene kampı ve F.K.L. rampadan seçilen kadınlarla tıklım tıklım dolunca, Acem Pazarı'nın yanında yeni bir kamp kurdular. Buna Meksika adını taktık. Yeni kamp da tamamlanmamıştı, orada da Blok Kıdemlilerine kulübeler yapmak, elektrik döşemek, pencere takmak işleri başladı.

Her gün ötekine benziyordu. İnsanlar yük vagonlarından iniyor, yürüyeduruyorlardı —her iki yoldan.

Bizim kampta yaşayanların da kendi sorunları vardı: evden paket ve mektup bekliyorlar, arkadaşları ve sevgilileri için birşeyler "örgüt"lüyorlar, düşünüyor, kuruyorlardı. Geceler gündüzleri izliyor, kuru havalardan sonra yağmurlar sökün ediyordu.

Yazın sonuna doğru trenler gelmez oldu. Krematoryumlara gitgide daha az insan gönderiliyordu. Önce kamp, adeta boşalmış ve eksik göründü gözümüze. Sonra herkes alıştı. Başka önemli olaylar oluyordu zaten: Rus Ordularının ilerlemesi, Varşova'nın ayaklanması ve yakılması, kamptan hergün ayrılan, bilinmeyen bir geleceğe doğru, Batıya, yeni hastalıklara ve ölüme giden ulaşımlar; krematoryumlardaki başkaldırma ve bir *Sonderkommando*'nun kaçışı, sonra da bütün kaçanların tutulup vurulması.

Daha sonra sizi de kamptan kampa sürükleyip durdular – ne bir kaşık, ne bir tabak ne de kendinizi temizlemeniz için bir bez parçası.

Belleğinizde ancak imgeler kalır. Bugün dönüp de Auschwitz'deki o son yazı düşününce, hâlâ her iki yoldan hüzünle yürüyen o bitip tükenmez, renkli kalabalık gözümün önüne geliyor, başı ileriye doğru eğilmiş, alevlerin yükseldiği çukurun yanındaki genç kadın, barakanın karanlığında bana sabırsızlıkla bağıran kocaman kırmızı kafalı kız:

"Kötülük cezalandırılmayacak mı? Normal, insan anlamında demek istiyorum."

Sonra çürük dişli Yahudiyi görüyorum, her akşam yukarıdaki ranzamın yanına gelip başını dikerek ısrarla soruyor:

"Bugün yeni paket var mı? Bana Mirka için birkaç yumurta satmaz mısın? Mark veririm. Yumurtayı öyle çok seviyor ki ..."

AUSCHWITZ, BİZİM YUVAMIZ

(Bir mektup)

i

Auschwitz hastanesinde öğrenciyim, artık, Birkenau'nun koskoca nüfusundan topu topu on kişi seçildik, buraya eğitim görmeye gönderildik – sağlık görevlisi olacak, neredeyse doktor sayılacağız. İnsan vücudundaki her kemiği, baştan başa dolaşım sistemini tanımamız, karın zarının *(peritoneum)* ne olduğunu, stafilokok ve streptokokları iyileştirmeyi, apandisit almayı ve gaz şişkinliklerinin *(emphysema)* çeşitli belirtilerini öğrenmemiz gerekiyor.

Yüce bir görevimiz olacak: hastalanmak "bahtsızlığı"na uğrayan ya da yaşama karşı genel olarak ilgisini yitiren hapishane arkadaşlarımızı sağlığına döndüreceğiz. Kampın (doğal!) ölüm oranını azaltmaz ve tutukluların moralini yükseltmek, bize - Birkenau'nun yirmibin kişisinin arasından seçilen on kişiye- düşecek. Ya da kısacası, Birkenau'dan ayrılırken, S.S. doktoru bize böyle söyledi. Sonra herbirimize yaşımızı ve uğraşımızı sordu; ben "öğrenciydim" deyince, hayretle kaşlarını kaldırdı.

"Ne okuyordun?"

"Sanat tarihi," alçak gönüllülükle yanıtladım.

Başını salladı, ama ilgilenmekten caymıştı besbelli, arabasına atlayıp uzaklaştı.

Sonra çok güzel bir yol boyunda Auschwitz'in hastane bloklarındaki konuklar kesimine yerleştirdiler. Bu zahmetli iş biter bitmez, Staszek (hani biliyorsun, bana bir keresinde kahverengi bir

pantolon vermişti) ile birlikte, kampı dolaşmaya çıktık: ben bu mektubu sana ulaştırabilecek birini aramaya, Staszek de akşam yemeğine biraz yiyecek bulmak için mutfaklara ve levazım odalarına – bir somun ekmek, bir parça domuz içyağı ve en azından bir kangal sosis gerekiyordu, çünkü beşimiz bir aradaydık.

Ben, şiştim ister istemez; bileğimdeki seri numarası bir milyonun üstünde – oysa bu kampta, benim gibi milyon küsurlara dudak büken "eski" sayılar dolu. Ama Staszek, kendi ilişkileri aracılığıyla mektubumu ulaştıracağına söz verdi, çok ağır olmamak şartıyla. "Bir kıza hergün mektup yazmak can sıkıcı olmalı" diyor.

Böylece, insan vücudundaki bütün kemikleri ve karın zarının ne olduğunu öğrenir öğrenmez, sana da çektiğin deri hastalığını nasıl iyileştirebileceğini ve ranzada yanında yatan kadına ateşinin yükselmesine karşı ne alması gerektiğini bildireceğim. Fakat şimdiden biliyorum ki, *ulcus duodeni*'nin ilâcının ne olduğunu keşfetmesem bile, senin için bayağı Wilkinson uyuz merhemi bulamayacağım, çünkü kampta hiç yok ondan. Biz hastalarımıza yalnızca nane suyu sürüyor, bir yandan da çok etkili bir takım sihir sözleri söylüyoruz – ne yazık ki, bu sözleri tekrarlayamayacağım.

Kampın ölüm oranını düşürmeye gelince: bir süre önce, bizim blokun ileri gelenlerinden biri hastalandı; kendisini çok kötü hissediyordu, ateşi yüksekti, gitgide daha çok ölmekten söz ediyordu. Bir gün beni çağırdı. Yatağının yanına iliştim. Gözlerimin içine endişeyle bakarak sordu: "Ne dersin, ben bu kampta bir hayli tanınmıyor muyum?"

"Etrafta sizi tanımayan ... ve her zaman hatırlamayacak tek kişi yoktur," masum masum cevap verdim.

"Bak şuraya" dedi, pencereye işaret ederek.

Ormanın arkasında, uzun alev sütunları göğe yükseliyordu.

"Ben ayrı olmak istiyorum. Herkesle birlikte, yığın halinde

değil. Anlıyor musun?"

"Merak etmeyin" dedim sevecenlikle. "Ayrı bir kefeniniz olmasını bile sağlayacağım. Morgtaki oğlanlara sözüm geçer."

Hiç sesini çıkarmadan elimi sıktı. Sonra bir şey olmadı. İyileşti ve daha sonra, ana-kamptan bana bir parça yağ yolladı. Ayakkabılarımı parlatmak için kullanıyorum, çünkü balık yağını katılaştırarak yapmışlar. İşte sana, benim kamptaki ölüm oranını düşürmeye nasıl katkıda bulunduğuma dair bir örnek. Ama bir günlüğüne kamptan bu kadar söz etmek yeter.

Bir aydır evden mektup alamıyorum ...

ii

Güzel günler geçiriyoruz: ne sayım için tabur olmak var bize, ne de yerine getirilecek ödev. Bütün kamp hazırolda bekliyor, ama biz, bir başka gezegenden gelen şanslı seyirciler, pencerelerden sarkıyor, dünyaya bakıyoruz doya doya. İnsanlar bize gülümsüyor, biz onlara gülümsüyoruz; bize "Birkenaulu yoldaşlar" diyorlar, bir acıma havasıyla -öyle kötü ki bahtımız Birkenau'da- ve bir suçluluk duygusuyla -onların öyle iyi ki burada-. Pencerede hemen hemen kırsal bir manzara var, tek bir kremo görünmüyor ortalıkta. Buradaki insanlar Auschwitz'e bayılıyorlar. "Auschwitz, bizim yuvamız ..." diyorlar gururlanarak.

Doğrusu, gururlanmakta haklılar, Buranın nasıl bir yer olduğunu gözlerinin önünde canlandırasın istiyorum: korkunç Pawiak'ı al, ona Serbia'yı* ekle; yirmisekizle çarp ikisini ve bu hapishaneleri biribirlerine öyle yakın yerleştir ki, aralarında daracık geçitler kalsın yalnız; sonra bütün bu şeyi çift sıra dikenli telle çevir ve üç yanına, yüksek bir duvar çek betondan; çamur yerine kaldırım taşı döşe yollarına, bir iki de kansız ağaç dik. Sonra

* İki Varşova hapishanesi.

da içine onbeş bin adam kapat — hepsi toplama kamplarında yıllar geçirmiş, inanılmaz acılar çekmiş ve en müthiş mevsimleri bile atlatıp sağ kalmış, ama şimdi ütülü pantalonlar giyiyor ve yürürken iki yana yalpalıyorlar diledikleri gibi. Bütün bunları yaptıktan sonra, niçin Birkenaulu uğraşdaşlarına küçümseme ve acımayla yukarıdan baktıklarını anlarsın — Birkenau ki barakaları tahtadandır, yolları taş döşenmemiştir ve musluklarından sıcak su akan hamamlar yerine, dört krematoryumu vardır.

Hastane hademeleri odasının duvarları bembeyaz badanalı, yeri beton, ranzaları üç katlı, pencereleri "özgür dünya"dan bir yolu güzelce görüyor. Yoldan bazan bir adam geçer, bazen bir otomobil, bazan bir at arabası, bazan da tek başına bir bisikletli — o günlük çalışmasını bitirmiş evine dönüyordur, belki.

Ta uzaklarda (küçücük bir pencerenin çerçeveleri arasına ne kadar büyük bir genişliğin sığabileceğini düşünemezsin; savaştan sonra, ölmez sağ kalırsam, yüksek bir evde oturmak isterdim, pencereleri açık araziye bakan) bir takım evler var, arkalarında da koyu mavi bir orman. Orada toprak siyah görünüyor, rutubetli olmalı. Hani, Staff'ın* bir sonesindeki gibi, "Bir ilkbahar Yürüyüşü," hatırladın mı?

Bir başka pencere de, iki yanında kayın ağaçları sıralanmış bir küçük yola bakıyor - *Birkenweg*. Akşamları sayımdan sonra bu yolda bir aşağı bir yukarı geziniyoruz, ciddi, ağırbaşlı; tanıdıklarımızın yanından geçerken başımızı eğerek selâmlaşıyoruz. Bir köşede bir yol işareti duruyor ve bir heykel grubu: iki kişi bir sıraya oturmuş konuşuyorlar, arkalarından bin üçüncüsü eğilmiş, dinliyor. Bunun anlamı şöyle: ayağınızı denk alın ... konuştuğunuz herşey duyulur, yorumlanır ve uygun yerlere bildirilir. Auschwitz'de herkes herkes hakkında bilinebilecek herşeyi biliyor: kim ne zaman "Müslüman"laşmış, kimden ne kadar çalmış, çarptığı,

* Polonyalı bir lirik ozan

başını yaktığı adamların sayısı. Birine bir başkası için övücü bir söz söyleyecek olursanız, bilmiş bilmiş sırıtıyor.

İşte, birçok kereler büyütülmüş bir Pawiat düşün, çiftsıra dikenli telle çevrilmiş. Hiç de Birkenau'a benzemiyor — orada gözetleme kuleleri uzun bacakları üstüne tünemiş leyleklere benzer, üç direkte bir ışıldaklarla; ama dikenli tel tek sıradır.

Hayır, burası çok farklı: iki direkte bir ışıldaklar var, gözetleme kuleleri sağlam beton ayaklı, dikenli telden çitler iki kat, üstelik bir de yüksek beton duvar.

Birkenweg'te dolaşıyoruz, tertemiz traşlı yüzlerimiz, taptaze, içimiz rahat. Öteki mahpuslardan bazıları küçük gruplar halinde 10 numaralı blokun önünde oyalanıyorlar, orada demir parmaklıkların ve tahtalarla sıkı sıkıya kapatılmış pencerelerin arkasında kızlar var — deneme kobayları; ama mahpusların çoğu "eğitim" bölümünün çevresinde toplanıyorlar, bir konser salonu, bir kitaplığı ve bir müzesi olduğu için değil, birinci kattaki "Puf" nedeniyle. Sana oradan gelecek mektubumda söz ederim artık.

Biliyor musun, sana yazmak çok tuhafıma gidiyor – yüzünü görmeyeli öyle çok oldu ki. Bazan neye benzediğini güç hatırlıyorum , vargücümle gözümün önüne getirmeye çalışıyorum ama hayalin belleğimde soluyor gitgide. Fakat seni gördüğün rüyalarım inanılmayacak kadar canlı, adeta fizik bir gerçeklikleri var. Zaten rüya dediğimiz şey, zorunlu olarak salt görüntüsel değildir. Derin bir duyumsal yaşantı olabilir, insan bir nesnenin ağırlığını, bir vücudun sıcaklığını duyabilir rüyasında ...

Seni bir kamp ranzasında, tifodan sonra, saçın kazınmış olarak düşünmek zor geliyor bana. Seni hâlâ son kere Pawiak hapishanesinde gördüğüm gibi görüyorum: uzun boylu bir genç kadın, gözleri kederli, yumuşak bir gülümsemeyle. Daha sonra, Gestapo karargâhında başını önüne eğmiş oturuyordun, o yüzden siyah saçlarını görebildim yalnızca, onlar da şimdi usturaya vurulmuş.

İşte, belleğimde en canlı kalan bu; artık yüzünü doğru dürüst anımsamıyorsam da, bu resmin senin. İşte onun için, sana böyle uzun mektuplar yazıyorum – akşamüstleri Staryzewska Caddesindeki konuşmalarımız gibime geliyor böylesi. Ve işte onun için, mektuplarım hüzünlü değil. Ben kendimi tutuyorum, senin de kendini kaybetmediğini biliyorum. Herşeye karşın. Gestapo karargâhında yüzünü saklamana karşın, geçirdiğin tifoya, zatürreye karşın – ve traşlı başına karşın.

Fakat burada öyle insanlar var ki ... düşün bir kere, toplama kampının, hakkında o kadar fantastik hikâyeler dinlediğimiz o ilk yıllardaki toplama kampının bütün inanılmaz dehşetlerini yaşamış, yine de sağ kalmışlar. O zamanlar 26-27 kiloya düşmüşler, döğülmüşler, gaz odası için seçilmişler – bunları düşününce, bugün niçin o gülünç sıkı ceketleri giydiklerini, niçin iki yanlarına yalpalayarak yürüdüklerini, Auschwitz'i niçin öve öve bitiremediklerini anlıyorsun.

Birkenwerg'de geziniyoruz; şıkız, sivil elbiselerimiz sırtımızda, ama ne yazık ki seri numaralarımız çok yüksek! Çevremizde yüzüç binlerden, yüzondokuz binlerden bol şey yok ... Buraya daha erken gelmediğimize hayıflanıyoruz! Çubuklu hapishane giysileriyle bir adam yaklaşıyor: numarası yirmiyedi bin - başdöndürücü bir eskilik! Bir otuzbircinin camlaşmış bakışları ve kovalanan bir av hayvanının yürüyüşüyle genç bir adam oysa.

"Neredensiniz yoldaşlar?"

"Birkenau'dan arkadaş."

"Birkenau'dan mı?" Kaşlarını çatarak inceliyor bizi. "Çok da iyi görünüyorsunuz? Müthiş, müthiş ... Nasıl dayanıyorsunuz orada?

Witek, uzun boylu sıska arkadaşım, çok usta bir müzisyen, gömleğinin manşetlerini çekiştiriyor.

"Biz piyano bulmakta güçlük çektik hayli, ama onun dışında iyidir, idare ediyoruz."

"Eski numara," sanki yoğun bir sisin ardındaymış gibi bakıyor bize.

"Çünkü ... buralarda biz korkarız da Birkenau'dan ..."

iii

Eğitime başlamız yine ertelendi: komşu kamplardan, Janin, Jaworzyn ve Buna'dan seçilen sağlık görevlilerinin gelmesini bekliyoruz ve daha uzakta olmakla birlikte Auschwitz'e bağlı olan başka kamplardan. Bu arada, Dachau'dan gelen ve hep *Kameradschaft* [Yoldaşlık] sözünü dilinden düşürmeyen şefimizin, kara kuru, ufacık Adolphe'un çektiği yüce ahlâk söylevlerini dinlemek zorundayız. Bizleri eğitmekle kampın sağlığını düzeltmeyi umuyor, sinir sistemi hakkında herşeyi öğreterek de ölüm oranını düşürmeyi. Adolphe son derece hoş bir adam; gerçekten, başka bir dünyadan gelmiş sanki. Fakat Alman olduğu için, bir türlü hayalle gerçeği ayıramıyor ve sözleri, sanki her zaman doğruyu anlatırlarmışcasına olduğu gibi kabul etmek eğiliminde. Bize *Kameraden* diyor ve böyle bir şeyin mümkün olabileceğini sanıyor. Kampın giriş kapısında, madeni bir levhaya *"Arbeit macht Man Frei"* (çalışmak insanı özgür kılar) yazılı. Herhalde inanıyorlardır buna: S.S.ler de, Alman mahpuslar da– Luther, Fichte, Hegel, Nietzsche'yle yetiştirilmişler.

İşte böylece, şimdilik okul yok bize. Kampta dolaşıyor ve kendi kendime psikolojik notlar alıyorum aklımdan. Aslında, üçümüz birlikte geziyoruz - Staszek, Witek ve ben. Staszek genellikle mutfakların ve levazım odalarının çevresinde dolanıyor, geçmişte iyiliğinin dokunduğu adamları arıyor, şimdi de onların kendisine yardım etmelerini bekliyor. Ve gerçekten de, akşama doğru bir geçit resmidir başlıyor. Garip, insanda kuşku uyandıran tipler gelip gidiyorlar, temiz traşlı yüzleri şefkatle gülümsüyor. Üstlerine sıkı sıkı oturan ceketlerinin cebinden bir parça margarin, bir parça

beyaz hastane ekmeği, kalın bir dilim salam ya da birkaç sigara çıkarıyor, tıpkı sessiz bir filmdeki gibi, bunları alt ranzaya bırakıp kayboluyorlar. Ganimeti paylaşıyor ve evden gelen paketlerimizdeki yiyeceklere ekliyoruz, sonra renkli tuğlalar döşeli ocağımızda yemek pişiriyoruz kendimize.

Witek bıkıp usanmadan bir piyano aramakla geçiriyor vaktini. Müzik odasında kocaman bir kuyruklu piyano var, "Puf"la aynı blokta; fakat iş saatlerinde çalmak yasak, sayımdan sonra da pazarları senfoni konserleri veren müzikçilerin tekelinde. Bir gün gidip şunları dinlemeliyim.

Müzik odasının tam karşısına gelen, üstünde "Kitaplık" yazılı bir kapı keşfettik, fakat güvenilir kaynaklardan, buranın yalnızca *Reichdeutsch*'lara [Alman soyundan Alman uyruklu] özgü olduğunu ve zaten içeride polis romanlarından başka bir şey bulunmadığını işittik. Bunun doğruluğunu kendim araştıramadım, çünkü oda her zaman bir tabut gibi sıkı sıkıya kapalıydı.

Kitaplığın yanında siyasall büro ve daha ötede de, "kültür bölümü"nü tamamlamak için, müze var. Müzede, mahpuslara gelen mektuplardan toplanmış fotoğraflardan başka bir şey bulunmuyor. Oysa, ne yazık — küçük bir lokma ısırdı diye, bir Yunanlı arkadaşımın gerisine tam yirmibeş sopa yediği, o yarı pişmiş insan karaciğerini serimlemek pek ilginç olurdu.

Fakat, hepsinden önemlisi, bir üst kattaki "Puf". Puf'un pencereleri her zaman hafifçe aralıktır, kışın bile. Ve pencerelerde - sayımdan sonra, elbette- küçük, güzel başlar uzanır dışarıya, narin omuzlarıyla kar gibi beyaz, mavi, pembe, deniz-yeşili sabahlıklarının arasından (ben, renklerden en çok yeşili severim). Dediklerine göre, böyle küçük başlardan onbeş tane varmış, yaşlı Madam'ı saymazsak, devanası gibi memeleriyle, küçük başları, beyaz omuzları vb. gözetim altında tutan. Madam pencereden sarkmaz hiç, o, bekçilik ödevine pek düşkün bir Kerberos gibi her kapısında bekler Puf'un.

Puf'u kampın en önemlilerinden bir kalabalık sarmıştır her zaman. Her Juliet'in en az bin tane Romeo'su vardır. Kalabalığın, rekabetin nedeni işte bu. Romeo'lar yol boyunca, barakaların pencerelerinin önünde dururlar; seslenir, el sallar, çağırırlar. Kamp Kıdemlisi ve Kamp Kaposu oradadır, hastanenin doktorları ve Kommandoların Kapoları da. Bir Juliet için, sürekli bir hayranı olması ender görülen bir şey değildir; ölümsüz sevgi ve savaştan sonra mutlu bir yaşam sürme sözleriyle, kınamaların, kavgaların yanısıra, daha gerçekçi konuşmalar da duyulur, parfümler, ipekli donlar ya da sigaralar üstüne.

Fakat erkekler arasında büyük bir sadakat da vardır: biribirleriyle haksız rekabete girmezler. Pencerelerdeki kızlar körpe ve arzulanan nesnelerdir, fakat tıpkı akvaryumdaki süs balıkları gibi ele gelmeyen türünden.

Puf'un dışarıdan görünüşü böyledir. İçeri girmek için, iyi davranış ve çalışkanlık ödülü olarak yazmanlık bürosundan eline bir kağıt verilmesi gereklidir. Birkenau'dan konuk geldiğimiz için, bize bu bakımdan da öncelik tanımak istediler; ama nazik önerilerini reddettik – alçaklar için hazırlanmış olanaklardan, bırakalım alçaklar yararlansın. Bu yüzden, bağışla beni anlatacaklarım ister istemez ikinci elden olacak; ama çok sağlam tanıklıklara dayanıyorum, örneğin bileğindeki seri numarası, benim son iki rakamımın neredeyse üçte biri kadar düşük olan, yaşlı mahpus M'nin sözlerine, bizim barakadan. Gerçek kurucu babalardan biri, senin anlayacağın! Bu nedenledir ki, yürürken ördekler gibi iki yanına yalpalıyor ve bol paçalı, itinayla ütülenmiş bir pantalon giyiyor, önden çengelli iğnelerle tutturulmuş, Akşamları barakaya heyacan içinde ve mutlu döner. Onun sistemi, "seçkinler"in numaraları okunacağı sırada, büroya gidip beklemektir, gelmeyen birinin çıkmasını. Böyle bir fırsat doğunca, *hier* diye bağırır, izin kağıdını kaptığı gibi Madam'a koşar. Eline birkaç paket sigara tutuşturur onun; hijyenik bir takım işlemlerden geçtikten sonra, ötesine berisine ilâçlı su püskürtülmüş olarak

tarütaze yukarıya fırlar. Juliet'ler daracık koridorda gezinmektedir, sabahlıklarına sarınmışlar oluruna. Yanlarından geçerken, biri mahpus M'ye sorar kayıtsızca:

"Numarası kaç elinizdeki kağıdın?"

"Sekiz," yanlışlık olmasın diye bir daha bakar M.

"Ha, benim değil o, İrma'nın; şuradaki sarışın kız" mırıldanır ve pencereye döner, kalçalarını sallayarak yumuşacık.

Sonra, mahpus M 8 numaralı odaya gider. İçeri girmeden önce kapının üstüne asılmış yönetmeliği okuması gerekir: falan falan ve falana (ayrıntılı bir liste) izin vardır, ama ancak şu kadar dakikalığına. Kapıdaki gözetleme deliğini görünce, hafiften bozulur M - bazan bu delikten öteki kızlar, bazan Madam ya da Puf'un Kommandoführer'i, hatta bizzat Kommandant bakar içeri. Neyse, masaya bir paket sigara atar ve ... aynı zamanda, komodinin üstünde duran iki paket İngiliz sigarası çarpar gözüne. Buraya neden gelmişse, o işi görür ve çıkar ... Dalgınlıkla İngiliz sigaralarını kendi cebine indirerek. Bir daha dezenfekte edilir, sonra gelir bize, kendinden memnun, neşeli, macerasını anlatır. İnceden inceye.

Fakat, arada bir bütün sağlık koruma tedbirleri boşa çıkar ... daha bu yakınlarda Puf'u yine hastalık sarmıştı. Dairenin kapısı kilitlendi, kayıtlardaki numaralardan bütün müşteriler taranıp radikal bir tedaviye tâbi tutuldular. Fakat Puf'a giriş belgeleri üstünde yaygın bir karaborsa olduğu için, çoğucası yanlış adamlar okkanın altına gitti. Ne dersin, yaşam böyle! Puf'un kızları bazan kampın içinde sefere de çıkarlardı. Erkek elbiseleri giyip bir el merdiveniyle gecenin ortasında iniverirlerdi, bir barakada düzenlenen içki şölenine ya da sefahat âlemine katılmak üzere. Ama yakın kesimlerden birindeki S.S. muhafız bu işten hoşlanmamış, onun için son verildi.

Kadınların bulunduğu bir yer daha var: 10 Numaralı deneme bloku. 10 numaradaki kadınlar üstünde yapay tohumlama deneyleri yapılıyor, tifo ya da sıtma mikrobu şırınga ediliyor da-

marlarına yahut ameliyat ediliyorlar. Bu projenin başında bulunan adamı gördüm bir çala: yeşil bir avcı elbisesi giymiş, kafasında şen şakrak bir Tirol şapkası, kurdelesinde rengârenk spor rozetleri ışıldayan – nazik bir satir yüzü vardı adamın. Üniversite profesörüymüş, öyle dediler.

Kadınları demir parmaklıklar ve tahta kepenklerin ardında tutuyorlar orada; ama yine de, arasıra kapısını kırıp girenler oluyor, denekleri hiç de yapay olmayan bir biçimde tohumluyorlar; böylece işine karışılması, eminim, yaşlı profesörü çok kızdırıyordur.

Fakat sakın yanlış anlama – bu adamlar ne manyak, ne sapık, Kamptaki her erkek yeterince karnını doyurup uykusunu alınca, kadınlardan söz eder. Kamptaki her erkek rüyasında kadınları görür. Kamptaki her erkek bir kadın ele geçirmeye çalışır. Kıdemlilerden biri, birçok kereler Puf'un penceresine tırmandığı için, sonunda ceza ulaşımını boyladı. Bir keresinde de, ondokuz yaşında bir S.S., tombul, saygıdeğer bir adam olan orkestra şefiyle bir sürü dişçiyi, diş çektirmeye gelen kadın hastalarla altalta üstüste yakalamış bir cankurtaran arabasının içinde. Oracakta eline geçirdiği bir sopayla, genç S.S., suçluların anatomilerinin en hazır durumda olan yerlerine lâyık oldukları cezayı vermiş hemen. Bu çeşit bir olay, hiç kimse için onur kırıcı sayılmaz: talihin yoksa yakalanırsın, hepsi o kadar.

Kampta kadın saplantısı gittikçe artıyor. Onun için, Puf'taki kızlara kendileriyle aşktan ve aileden söz edilen normal kadınlar gibi davranıyorlar. Onun için, Birkenau'daki F.K.L.'yi ziyaret etmeye can atıyorlar. Bir de düşün ki, bu sorun yalnız Auschwitz'de değil, irili ufaklı bütün toplama kamplarında böyle – yüzlerce *Oflag*'ta, *Stalag*'ta ...

Sana şimdi bunları yazarken ne düşünüyorum, biliyor musun?

Akşamın geç bir saati. Koskoca hasta koğuşunda bir sürü ateşli insan var, rahatsız nefes alan; ben büyücek bir dolabın arkasındayım, başında oturduğum masa karanlık bir pencerenin

yanında – yüzüm, lâmbanın yeşil siperi ve önümdeki beyaz kâğıt cama yansıyor. Franz, Viyanalı genç bir çocuk, buraya geldiği ilk akşam benden hoşlandı; onun masasını, ışığını, kâğıdını kullanıyorum sana bu mektubu yazmak için. Ama bugün kampta tartıştığımız konuları anlatmayacağım: Alman edebiyatı, şarap, romantik felsefe ve materyalizm sorunları.

Ne düşünüyorum, biliyor musun?

Staryszewska Caddesini düşünüyorum. Karanlık pencereye bakıyorum, camda yansıyan yüzüme ve dışarıda gözetleme kulesi ışıldaklarının zaman zaman karanlığı yırtan âni parlayışlarını görüyorum. Geceye bakıyorum ve Staryszewska Caddesini düşünüyorum. Uçuk ve aydınlık göğü hatırlıyorum ve sokağın karşısındaki bombalanmış evin yıkıntılarını. Bütün o günler senin vücudunu ne kadar özlediğimi düşünüyorum. Kendi kendime gülümsüyorum çoğu kez, tutuklandıktan sonra, odamda kitaplarımın ve şiirlerimin yanında senin kokunu ve sabahlığını buldukları zaman kimbilir nasıl şaşırdıklarını gözümün önünde canlandırmaya çalışarak – ağır ve kırmızı sabahlığın, Velasquez'in tablolarındaki işlemeler gibi.

Senin o zaman ne kadar olgun davrandığını düşünüyorum; sevgimize kendini verişini ve -bunu şimdi söylediğim için beni affet- bencillikten büsbütün arınmış olmanı. Yaşamıma nasıl da lütufla girerdin; musluğu bile olmayan tek bir oda, soğuk çayla geçen akşamlar, solgun bir iki çiçek, oyun olsun diye ayakkabılarını kemiren bir köpek ve bir gazyağı lâmbasından başka sana sunacak bir şeyi olmayan yaşamıma.

İnsanlar bana ahlâktan, yasadan, gelenekten, yükümlülükten söz edince, bunları düşünüyorum ve hoşgörüyle gülümsüyorum ... Ya da her türlü duyguyu bir yana bırakıp yumruklarını sıkarak, bunun bir kaba-kuvvet çağı olduğunu ilân ettikleri zaman. Gülümsüyorum ve düşünüyorum ki, bir insan hep bir başka insanı daha çok tanımakla uğraşmalı – sevgi yoluyla. Bu, yeryüzündeki en önemli şey ve en kalıcı.

Pawiak hapishanesindeki hücrem aklıma geliyor. İlk hafta, bir kitap olmadan, akşamları gazyağı lambamın ışıklı çemberi, bir yaprak kâğıt olmadan, sen olmadan bir gün bile dayanamayacağımı duymuştum ta içimden ...

Gerçekten de, alışkanlık güçlü bir şey: inanır mısın, hücremde volta atarken, adımlarımın ritmine göre şiirler düzdüm. Bunlardan birini bir hücre arkadaşımın elindeki Kutsal Kitabın arkasına yazdım, ama ötekileri -Horace tarzında şiirlerdi- hatırlamıyorum artık.

iv

Bugün Pazar. Sabahleyin küçük bir çevreyi-tanıma gezisi daha yaptık; kadınların deneme blokuna bir göz attık (başlarını demir parmaklıkların arasından uzatıyorlar, tıpkı babamın bir zamanlar beslediği tavşanlar gibi; hani hatırlıyor musun — tek kulakları sarkık duran gri şeyler?). Sonra S.K. blokunu gezdik (avlusunda, eskiden kitle halinde kurşuna dizmelerin yapıldığı ünlü Kara Duvar; bugünse böyle işler sessiz sedasız görülüyor — krematoryumlarda). Birkaç sivil gördük: kürk mantolu iki korkmuş kadın ve bir erkek yorgun, endişeli gözlerle. Bir S.S. askeri, geçici bir süre için S.K. blokunun içine taşınan şehir hapishanesine götürüyordu onları. Kadınlar çubuklu elbiseler giyinmiş mahpuslara ve kampın dev tesislerine dehşetle bakıyorlardı: iki katlı barakalar, çift sıra dikenli tel örgü, dışında da beton duvar, sağlam gözetleme kuleleri. Duvarın, altından tünel kazarak kaçamayalım diye, toprağın içine iki metre gömüldüğünü bile bilmiyorlar. Onları neşelendirmek için sırıttık: nasılsa bir iki haftaya kadar serbest bırakılacaklar. Tabiî meğer ki, gerçekten karaborsacılık yaptıkları kanıtlansın o zaman dosdoğru kremoyu boylarlar. Fakat, bu siviller sahiden tuhaf. Kampa, bir yaban domuzunun tüfeğe baktığı gibi bakıyorlar. Nasıl işlediğini bilmeden, anlaşılmaz, neredeyse anormal, insanın dayanma gücünün ötesinde bir şey diye. Seni tutukladıkları zaman duyduğun dehşeti bir hatırlasana?

Bugün, açıklanmaz ve anormal olanla iyice tanışmış; krematoryumlarla, uyuzla, veremle kucak kucağa yaşamayı öğrenmiş; rüzgârın, yağmurun ve güneşin, ekmeği ve turp çorbasının, köleliğin ve kuvvetin gerçek anlamını kavramış, kısacası canavarla hergün ekmek kırmış olarak – ben bu sivillere bağışlayıcı bir hoşgörüyle bakıyorum, bir bilginin sıradan bir adama ya da esrara agâh birinin bir yabancıya bakışı gibi.

Bu gündelik olayların kalıbını anlamaya çalış, olmaz mı? Dehşet, nefret ve tiksintini bastır, bunların hepsi için felsefi bir formül ara. Gazodaları ve kurbanlardan çalınan altınlar için, sayım taburu ve Puf için, korkan siviller ve "eski numaralılar" için.

Odamda, gazyağı lambasının ışığında dansederken ikimiz, sana deseydim ki: bir milyon kişi al ya da iki yahut üç ve onları hiç kimsenin, hatta kendilerinin bile bilmediği bir biçimde öldür; ayrıca yüzbinleri de köle et, aralarındaki dayanışma duygusunu yık, insanın insana acımasını kaldır ve eminim ki, benim delirdiğimi düşünürdün. Ama zaten, bugün bildiklerimi bilseydim bile o zaman, sana söylemezdim herhalde. Keyfimizi kaçırmak istemezdim.

Ama, işte bak şöyle oluşmuş herşey: önce bir tek sıradan ahır, gıcır gıcır badanalı – burada insanları havasızlıktan boğuyorlar. Sonra dört büyük bina kuruluyor, rahat rahat yirmibin kişi alabilecek kadar. Ne sihirbazlık, ne zehir, ne efsun var ortada. Yalnızca trafik düzenini sağlayan birkaç kişi ve binler akıyor, açık bir musluktan akan su gibi. Bütün bunlar, küçük bir koruluğun kansız ağaçlarının hemen yanıbaşında olup bitiyor. Bildiğimiz kamyonlar bir takım insanları getiriyor, sonra dönüp daha başkalarını. Ne sihirbazlık, ne zehir, ne efsun var ortada.

Niçin hiç kimse haykırmıyor, niçin hiç kimse suratlarına tükürmüyor, niçin hiç kimse gırtlaklarına sarılmıyor? Korudan dönen S.S. leri görünce kasketlerimizi çıkarıyoruz başımızdan. Adımız okunursa, kuzu kuzu arkalarından gidip ölüyoruz ve – hiçbir şey yapmıyoruz. Açlıktan kıvranıyoruz, yağmurun altında

iliklerimize kadar ıslanıyoruz, ailelerimizden kopartılıp ayrılıyoruz. Nedir bunun esrarı? İnsanın insan üstündeki bu garip kuvveti? Üstesinden gelinemeyen bu çılgın pasiflik? Tek gücümüz, sayımızın çokluğu– gazodaları hepimizi birden alamaz.

Yahut bir başka yolu var adam öldürmelerinin: gırtlağa kürek sapını dayamak – her gün aşağı yukarı yüz kişi böyle gidiyor. Ya da, önce ısırgan çorbası ve kuru ekmek, kolunda döğme bir numara; sonra genç, sığır gibi bir S.S. çıkageliyor elinde pis bir kağıt parçasıyla, seni de o kamyonlardan birine atıyorlar ... Gaz odası için "Âriler"den de en son adam ayırdıkları tarihi biliyor musun? 4 Nisan. Peki, bizim kampa geldiğimiz tarihi hatırlıyor musun? 29 Nisan. Ya birkaç ay önce gelseydik –hele senin zatürrenle– ne olurdu anlayabiliyor musun?

Ranza komşun kadınlar, sözlerime şaşacaklar. "Bize onun neşeli bir delikanlı olduğunu söylemiştin. Bu mektup ne böyle? Kasvetle dolu!" Herhalde biraz da kırılacaklar. Ama bana öyle geliyor ki, çevremizde olup biten herşeyden söz etmemiz gerekir. Kötülüğü sorumsuzca ya da boşuna anmıyoruz ki, kendimiz de artık onun bir parçası olduk.

Yine meraklı olaylarla dolu geçen bir günden sonra, akşamın geç saati şimdi.

Öğleden sonra, eskiden gaz odasına gönderilen ulaşımların çıkış yeri olarak kullanılan kocaman *Waschraum* [Yıkanma Yeri] barakasında bir boks maçı seyretmeye gittik. Salon tıklım tıklım dolu olduğu halde, bize önde yer açtılar. Bekleme odasını bozup ring yapmışlar. Tepede büyük ışıklar yanıyor, sahici bir hakem (Polonya'dan bir Olimpiyad hakemi) ve uluslararası ün kazanmış boks yıldızları, ama yalnız Âriler - Yahudilerin maçlara katılmaları yasak. Ve hergün düzinelerce diş döken aynı adamlarla, kendi ağızlarında sökülmedik diş kalmamış insanlar, şimdi Czortek'i ya da Hamburg'tan Walter'i yahut kampta yetiştirildiği halde, besbelli birinci sınıf bir boksör haline gelen genç bir oğlanı deli gibi alkışlıyorlar. Bir keresinde ringte Almanları hiç acımadan döven

ve öteki mahpusların dışarıda çektiklerinin öcünü alan 77 Numaranın anısı hâlâ çok canlı. Salonda sigara dumanından göz gözü görmüyor ve boksörler biribirlerine yumrukları indiriyorlar, gönüllerinin çektiği gibi. Belki biraz profesyonelliğe aykırı bir biçimde, ama esaslı bir sebatla.

Staszek, "Bak hele şu Walter'in haline" diye bağırdı,

"Kommando'da aklına eserse, bir 'Müslüman'ı bir vuruşta devirir! Ama burada – üçüncü raund oldu, hâlâ bir şey yok. Hatta dayak yiyor. Ne çok seyirci toplanmış, değil mi?"

Seyirciler sahiden göğün yedinci katına ulaşmışlar sanki; ama biz ön sıraya kurulmuşuz, önemli konuklara ancak böylesi yakışır zaten.

Boks maçından sonra bir başka gösteriye gittim – konser dinlemek istiyordum ya. Bizim burada, isli bacaların topu topu birkaç kilometre uzağında ne biçim kültür harikaları olduğunu, Birkenau'da düşünemezsin bile. Dinle bak – *Tancred* uvertürünü çalıyorlar, sonra Berlioz'dan bir parça, sonra da adında bir sürü "a"lar olan o bestecilerden birinin Fin dansları. Bu müzik, Varşova'da da çalınsa kimse mahçup olmaz. Ama dur, sana herşeyi başından anlatayım: Boks maçından heyecanlı ve memnun ayrıldım, hemen Puf blokuna gittim. Puf'un alt katındaki konser salonu kalabalık ve gürültülüydü. İnsanlar duvarların kenarında dikiliyorlardı; müzisyenler bütün odayı kaplamış, çalgılarını akort ediyorlardı. Pencerenin önünde – yüksekçe bir yer. Mutfak Kaposu (orkestra şefi) oraya çıktı: sonra patates soyma ve el arabası itme görevlileri (sana söylemeyi unuttum: orkestra üyeleri günlerini el arabasıyla tarladan patates getirmek ve getirdiklerini soymakla geçirirler) çalmaya başladılar. Ben bir klarnetle fagotun arasında boş bir sandalye bulup çöktüm ve müziğin içinde kendimi kaybettim. Orta boy bir odada otuz parçalık bir orkestranın çaldığını düşün! Ne kadar büyük ses çıktığını biliyor musun? Kapo-şef kollarını sallarken duvara çarpmamaya dikkat ediyor ve falsolu bir nota çıkaran biri olursa apaçık yumruğunu sıkıyordu, "Ben sana

patates tarlasında gösteririm!" dercesine. Odanın öteki ucundaki iki çalgıcı hayli acemi (biri timpani, öteki viyola) ama ellerinden geldiği kadar uymaya çalışıyorlar. Fagotun sesi bütün çalgıları bastırıyor, ama belki yanında oturduğum için bana öyle geliyordur. Onbeş dinleyici (daha çoğunu alacak yer yok içeride) müzikten çok iyi anlar havalarıyla her parçadan sonra seyrek sepelek alkışlıyorlar ... Bir keresinde biri bizim kampta *Betrugslager* demişti – bir yutturmaca, bir alay. Barakaların yanında dar bir çimen şeridi, köy meydanına benzeyen bir avlu, "Hamam" yazılı bir levha milyonlarca insanı aldatmaya, ölüme kadar kandırmaya yetiyor. Bir boks maçı, duvarın dibinde bir iki yeşillik, çalışkan mahpuslara ayda iki deutsche-mark maaş, kantinde satılan hardal, haftada bir bitten arındırma denetlemesi ve *Tancred* uvertürü dünyayı kandırmaya yetiyor – bizi de. Dışarıdaki insanlar, elbette, buradaki yaşamın berbat olduğunu biliyorlardır; ama herşey bir yana, bir senfoni orkestraları, boks maçları, yeşil çimleri ve ranzalarında battaniyeleri varsa, kimbilir belki o kadar da kötü değildir gerçekte ... Fakat sizi sağ tutmaya yetmeyecek kadar az bir ekmek tayını – alay etmektir insanla.

Yaparken konuşmanıza, oturmanıza dinlenmenize izin verilmeyen iş var ya – o da bir alaydır. Ve derenin kıyısına attığımız -yarısı boş- her kürek toprak, bir alaydır.

Çevrendeki herşeye dikkatle bak ve gücünü koru. Çünkü yaşayanlara bu aldatmaca ve alayları anlatmanın -ölüler adına konuşmanın- bize düşeceği bir gün gelebilir.

Çok olmadı daha, çalışmı Kommando'ları kampa dönerken sıraya girip uygun adımla yürürlerdi. Bando çalar ve taburlar tempoya ayak uydururda. Bir gün D.A.W. Kommandosu* ve daha birçokları -onbin kadar adam- böyle yürürlerken "dur" komutu verildi, kapıda bekletildiler. O sırada, bir sürü açık kamyon, F.K.L.'den çırılçıplak kadınlar yüklemiş, yoldan geçti. Kadınlar

* Hurda ve Enkaz Kaldırma Kommandosu.

kollarını uzatıp yalvardılar:

"Kurtarın bizi! Gaz odalarına götürüyorlar! Kurtarın bizi!"

Kamyonlar ağır ağır önümüzden geçti -onbin sessiz adam- ve kayboldular gözden. Birimiz bile kıpırdamadı, birimiz bile elini kaldırmadı.

v

Tıp eğitimimiz başlayalı hayli oldu, ama sana pek sözünü etmedim, çünkü ders yaptığımız çatı-arası çok soğuk. "Örgütlenmiş" taburelerde oturuyoruz ve son derece iyi vakit geçiriyoruz, hele doğal büyüklükteki insan vücudu modelleriyle oynayabildiğimiz zaman. Öğrencilerin ciddi olanları, gösterilen şeyleri gerçekten öğrenmeye çalışıyorlar; ama Witek'le ben zamanımızın çoğunu biribirimize tahta silgisi atarak ya da cetvellerle düello ederek geçiriyoruz. Kara Adolphe küplere biniyor. Kollarını başımızın üstünde sallaya sallaya Kameradschaft söylevleri çekiyor. Bunun üzerine sessizce bir köşeye gidiyoruz; Witek cebinden karısının fotoğrafını çıkarıyor ve bir yandan, usullacık soruyor bana:

"Dachau'da kaç kişi öldürmüştür bu herif, kimbilir? Yoksa, böyle hareket eder miydi hiç? ... Gırtlağını sıkmak ister miydin ha?

"Hımın... güzel kadın, karın. Nereden buldun onu?"

"Bir gün Pruszkow'da* yürüyüşe çıkmıştık. Bilirsin o koruyu - her taraf taze ve yeşildir, ağaçların arasında büklüm büklüm daracık yollar. Mutluluk ve hazdan gevşemiş yürüyorduk, ansızın çalıların arasından bir S.S. köpeği fırladı ve üstümüze geldi."

"Yalancı! Pruszkow orası, Auschwitz değil."

"Bir S.S. köpeği gerçekten — çünkü yakınlarda bir eve el koymuşlardı S.S.ler. Canavar dosdoğru kıza saldırdı. Ne yapsaydım? Postuna birkaç kurşun sıktım hayvanın, kızı kavradığım gibi, "Gel Irene," dedim, "buradan çabucak kaçalım." Fakat milim

* Varşova yakınlarındaki ağaçlık bir gezinti yeri.

kımıldamadı yerinden. Şaşkınlıktan donakalmış, elimdeki tabancaya bakıyordu. "Nereden buldun o silâhı!" Irene'i ancak hareket ettirmiştim ki, bize doğru seslerin yaklaştığını duyduk. Tarlalara koştuk doğruca, korkmuş iki tavşan gibi. Bu demir parçasının işim için zorunlu olduğuna onu inandırmam hayli uzun sürdü."

Bu arada bir başka doktor yemek borusu (*oesophagus)* ve insan vücudunun içinde bulunan başka şeyler üstüne ders vermeye başlamıştı, ama Witek ona aldırmadan konuşmaya devam etti:

"Bir keresinde bir arkadaşımla kavga etmiştim. Ya ben sağ kalacağım, ya o diye düşündüm. Onun da aynı fikirde olduğunu biliyordum. Üç gün ardında dolaştım, etrafta hiç kimse yokken yakalamak istiyordum. Sonunda, Chmielna Sokağında kıstırdım ve sıktım silâhımı üstüne, fakat istediğim yere isabet ettiremedim. Ertesi gün yolda rastlaştık, kötü kötü baktı yüzüme, 'düştüm de' dedi."

Hikayeyi zamana uygun bularak sordum, "E, peki sen ne yaptın?"

"Hiçbir şey, çünkü hemen o olaydan sonra içeri düştüm."

Arkadaşıyla kavgasının bunda bir etkisi var mıydı, yok muydu, bilinmez, ama Witek hiçbir zaman kaderine yenilmeye razı olmamıştı. Pawiak hapishanesinde hamam hademeliği yapıyordu – bir Ukraynalıyla birlikte, Yahudilere işkence etmekte zevk duyan Kronschmidt'in yardımcısıydı bir çeşit. Pawiak'ın alt katındaki zindanları hatırlarsın: yerler madenî levhâlârla kaplıdır. İşte Yahudileri orada, sıcak bir hamamdan sonra, ileri geri, ileri geri sürünmeye zorlarlarmış karınlarının üstünde. Asker postallarının tabanlarını gördün mü hiç, kabara çivileri çakılı. İşte, Kronschmidt o postallardan giyip, yerdeki bir adamın sırtına çıkar, süründürürken taşıtırmış kendini. Ârilere pek o kadar kötü davranmıyorlardı; ben de yerde süründüm, ama bir başka kesimde – sırtıma da hiç kimse binmedi. Bir kabahatın cezası değil, olağan

bir olaydı bu. Üstelik, beden eğitimimiz vardı: günaşırı bir saat. Önce avlunun çevresinde koşar, sonra yere atardık kendimizi, ellerimize yaslanarak vücutlarımızı bükmeden inip kalkarak; (şnav) iyi, sağlığa yararlı bir jimnastik hareketi!

Benim rekorum yetmişaltı kere inip kalkmak, bir sonraki sefere kadar kollarında müthiş bir acıyla. Fakat jimnastik hareketlerinin hepsinden iyisi, "Uçaklar saldırıyor, sığınağa yatın" oyunuydu. İki sıra mahpus, arkadakiler göğüslerini ön sıradakilerin sırtına yapıştırır, uzun bir merdiveni omuzlar, birer elleriyle tutarak. "Uçaklar saldırıyor, sığınağa yatın!" diye bağırılınca, kendilerini yere atarlar, ama merdiveni omuzlarından ayırmazlar; bırakan, bütün kulübün darbeleri altında, dayaktan gebertilir. Sonra, bir S.S., vücutlarımızın üstündeki merdivene çıkıp, öne arkaya yürümeye başlar basamaklarında. Sonra yine ayağa kalkar ve sırayı bozmadan yine yere yatarsınız.

Görüyorsun ya, açıklanamayan şey gerçekten oluyor: kilometrelerce takla atıyorsun; saatlerce yerlerde yuvarlanıyorsun; yüzlerce kere çöküp sıçrıyorsun; günler geceler boyu hiç kıpırdamadan duruyorsun; bütün bir ay beton bir tabutun - ranzanın- içinde oturuyorsun; iki sandalyenin arasına uzatılan bir tahta sopaya asılıyorsun; kurbağa gibi zıplayıp, yılan gibi sürünüyorsun; boğuluncaya kadar su içiyorsun kovalarla; bin ayrı adam, bin çeşit kırbaçla, sopayla dövüyor seni. Heyecanlanarak hapishane hikâyeleri dinliyorum -Malkini, Suwalki, Radom, Pulawy, Lublin gibi pek bilinmeyen taşra hapishaneleri hakkında- insana işkence yapmanın nasıl canavarca yetkinleştirilmiş teknikleri ve bütün bunların, tıpkı Minerva'nın Jupiter'in kafasından fırlayıp çıktığı gibi, ansızın birinin kafasından doğduğuna inanamıyorum. Bu âni öldürme çılgınlığını, bu dizginsiz atavizm yükselişini anlamak elimde değil ...

Bir şey daha: ölüm. Hergün yeni ulaşımlarla birkaç düzine mahpusun getirildiği bir kamp anlattılar. Fakat kampın ancak belli

bir sayıda insana yetecek kadar yiyeceği varmış -iyice kalmadı aklımda, ikibin mi üçbin mi ne- ve Herr Kommandant mahpusların aç kaldıklarını görmekten hoşlanmazmış. Her adama yiyecek hakkının tam verilmesini istermiş. Fakat yeni gelenler yüzünden, kampta her zaman birkaç düzine fazladan insan olurmuş. Bu nedenle her akşam iskambil kağıtları ya da kibrit çöpleriyle kura çekilirmiş her blokta ve ertesi sabah, kaybedenler işe gitmezmiş. Öğlene doğru dikenli tel örgülerin arkasına götürülür ve kurşuna dizilirlermiş.

Bir de, bu yükselen atavizm dalgasının ortasında başka bir dünyadan insanlar: bundan böyle insanlar arasında fesat kurulmasını sona erdirmek için fesat kuran insanlar, dünyada artık hiç hırsızlık olmasın diye hırsızlık edenler, insanların biribirlerini öldürmelerini önlemek amacıyla adam öldürenler.

Witek, anlıyor musun, işte böyle biriydi -başka dünyadan bir insan- onun için, Kronschmidt'in, Pawiak hapishanesindeki en kara ünlü katilin sağkolu olmuştu. Şimdi yanımda oturup insan vücudunun içinde neler bulunduğunu ve hangi hastalıkların ev ilâçlarıyla nasıl sağıltılacağını dinliyor. Sınıfta ufaktan bir dalaşma çıktı. Doktor, herşeyi 'örgüt'lemekte usta olan Staszek'e döndü ve karaciğer hakkında kendisinin bütün anlattıklarını tekrarlamasını istedi. Staszek tekrarladı, ama doğru olarak değil.

"Söylediklerin çok aptalca şeyler" dedi doktor, "hem cevap verirken, ayağa kalkabilirdin."

Staszek, "Canım isterse otururum" diye karşı çıktı, yüzü kızarmıştı. "Hem bana hakaret etmeye hakkın yok."

"Sus bakalım, sınıf burası!"

"Tabii, beni susturmak istersin, yoksa kampta yaptığın işler üstüne senin söyleyecek çok şeyim var."

Hepimiz taburelere vurmaya ve "evet! evet!" diye haykırmaya başladık; doktor kendini dışarıya attı. Adolphe geldi, *Kame-*

radschaft hakkında bir kaç dakika gürledi; barakalarımıza gönderildik – tam sindirim sisteminin ortasında. Staszek, ne olur ne olmaz, doktor başına bir iş açmaya kalkarsa diye, hemen dostlarını aramaya koyuldu. Ama eminim, doktor böyle bir şeye kalkışmaz, çünkü Staszek'in arkası kuvvetlidir. Anatomi konusunda bir şeyi hepimiz çok iyi öğrendik; kampta etkili adamların omuzuna dayanırsan pek yolculuk etmezsin. Doktora gelince, kampta yaptıklarının birçoğunu herkes biliyor. Galiba cerrahlığını hastaların üstünde deneye deneye öğrendi. Bilimsel araştırma yapıyorum diye kaç hastayı paramparça doğradığını kimbilir ve kaçını salt bilgisizliğinden. Bir hayli çok olmalı, çünkü hastane hep hıncahınç kalabalık ve morg ağzına kadar dolu.

Bu mektubumu okurken, geride bıraktığımız dünyayı büsbütün unuttuğumu düşüneceksin benim. Gerçekten kampı gezip tozuyorum, evirip çeviriyorum kafamda, türlü türlü yanlarını düşünüyorum, derindeki anlamlarını çözmeye çalışıyorum, sanki bizim için buranın dışında bir gelecek olmazmış gibi ...

Fakat odamızı unutmuyorum. Bir keresinde bana getirdiğin yassı termos şişesini. Cebime sığmamıştı da, yatağın altını boylamıştı – pek üzülmüştün. Ya da Zoliborz'da sivillerin toplanışını, bütün gün bana telefonla anlatıyordun – bir önceki durakta indiğin troleybüslerden Almanların sürükleyerek insanları çıkardıklarını, bütün bir sokağı sardıklarını, ama senin tarlaların arasında ta Vistül'e kadar kaçtığını. Yahut ben savaştan, insanın insana vahşiliğinden yakındığım, bir kara cahiller kuşağı olarak yetişeceğimizden endişelendiğim zaman, senin "Toplama kamplarındakileri düşün bir de" dediğini, "Biz yalnızca vakit kaybediyoruz, onlar ızdırap çekerken."

O zamanlar söylediklerimin çoğu safdilce, hamca şeylermiş. Bana şimdi öyle geliyor ki, belki de gerçekte boşuna vakit kaybetmiyorduk. Savaşın deliliğine karşın, farklı olabilecek bir dünya için yaşıyorduk. Bütün bunlar bitince gelecek daha iyi bir dünya

için. Belki bizim burada varoluşumuz bile o dünyaya doğru atılmış bir adımdır. Böyle bir dünyanın mümkün olduğunu, insanlık haklarının geri geleceğini ummadan, toplama kampına bir gün bile dayanabilir miydik sanıyorsun, gerçekten? İnsanların gık demeden gaz odalarına gitmelerinin, bir ayaklanmayı göze almaktan geri durmalarının, duyarsız bir edilginliğe uğramalarının nedeni, bu umudun ta kendisi. Aile bağlarını koparan, analara çocuklarını inkâr ettiren ya da kadınlara bir lokma ekmek için vücutlarını sattıran, erkeklere adam öldürten umuttur. İnsanı bir yaşam günü daha dayanmaya zorlayan umuttur, çünkü o gün kurtuluş günü olabilir. Ah, hatta daha başka, daha iyi bir dünyanın umudu bile değil, yalnızca yaşamın, bir barış ve dinginlik yaşamının umudu. İnsanlık tarihinde şimdiye kadar umut hiçbir zaman insandan daha güçlü olmamıştı, ama hiçbir zaman bu denli zararlı da olmamıştı, bu savaşta, bu toplama kampında olduğu gibi. Bize umudun nasıl elden bırakılacağı hiçbir zaman öğretilmedi, şimdi onun yüzünden çok oluyoruz gaz odalarında.

Bir bak, ne özgün bir dünyada yaşadığımıza: Avrupa'da adam öldürmemiş kaç kişi bulabilirsin ya da birilerinin öldürmek istemediği?

Ama yine de, insanlar arasında sevgi ve barışın hüküm süreceği, aşağılık içgüdülerimizden soylu bir biçimde kurtulabileceğimiz bir dünyayı özlemeye devam ediyoruz. Herhalde, gençliğin doğasından geliyor bu özlem.

Not: Fakat herşeyden önce, ben de sırf şu toplama kampı zihniyetini, sürekli olarak gözlenmenin etkilerini, başkaları dövülür ve öldürülürken çaresizlik içinde onları seyretmenin etkilerini, bütün bu dehşetin etkilerini kafamdan atmak için, bir iki kişiyi öldürmek isterdim. Ama öyle sanıyorum ki, ömrüm boyunca ruhum buruk kalacak. Sağ kalıp kalmayacağımızı bilmiyorum, fakat günün birinde bütün dünyaya olanca gerçeği söylemek ve onu tam adıyla anmak cesaretini bulabileceğimizi düşünmek hoşuma gidiyor.

Birkaç gündür öğlenleri seyir var: bir tabur adam, *für Deutsche* [Almanlara Mahsus] blokundan düzenli yürüyüşe geçiyor ve bağıra bağıra *Morgen Nach Heimat* [Yarın Vatana] marşını söyleyerek kampın çevresinde dönüyorlar, en önde Kamp Kıdemlisi, sopasıyla tempo tutuyor.

Bunlar âdi suçlular ya da ordu "gönüllüleri." Mahkûmlukları küçük suçlardan olanlar cepheye gönderilecekler. Fakat karısıyla kaynanasını kıtır kıtır kestikten sonra, zavallıcık esarette mutsuz olmasın diye kanaryayı kafesinden çıkarıp serbest bırakan adam bahtlıymış – kampta kalacak. Ama şimdilik hepsi buradalar, birarada. Tek bir mutlu aile!

Yürüme sanatını öğretiyorlar onlara ve içlerinde ne zaman bir toplumsal sorumluluk duygusunun belirtileri uyanacak diye gözetim altında tutuyorlar. Gerçekte, daha şimdiden bir hayli "toplumsal" girişkenlikleri olduğunu ortaya koydular: levazım odasının kapısını kırıp içerideki paketlerin bazılarını çaldılar, kantini yağmaladılar, Puf'u tahrip ettiler (yine kapandığı için herkesler pek üzgün). "Ne haltetmeye," diyorlar -hayat akıllıca- "gidip de S.S.ler için canımızı verecekmişiz? ... Postallarımızı kim boyayacak orada? Burada kalmaktan memnunuz biz! Şanlı vatanımız mı? Bizim yardımımız olmazsa parçalanacakmış ... Peki ama orada postallarımızı kim boyayacak, nereden bulacağız parlak genç oğlanları?"

Böylece, çete yürüyor uygun adımla, "Yarın eve gidiyoruz" diye marşlar söyleyerek. Hepsi de şöhretli katiller: Seppel, *Dachdecker*'in başbelası, adamlarını yağmurun, karın altında, biz gibi havalarda çalıştırır hiç acımadan, çekiçle çakarken bir çivi eğriltsen, seni tuttuğu gibi damdan aşağı atar; Arno Böhm, sekiz numara, eski bir Blok Kıdemlisi, Kapo ve Kamp Kaposu – karaborsada çay satanları öldürür, geç kaldığın her dakika ve akşam gongundan sonra ağzından çıkan her kelime için yirmibeş

sopa indirir arkana – Frankfurt'taki yaşlı anababasına her zaman, kısa, ama dokunaklı mektuplar yazan da aynı adamdır, sevgi ve özlemle dolu. Hepsini tanıyoruz: Şu D.A.W.'deki mahpuslara kan kusturur; şu Buna'nın âfetidir; yanındaki sıska durmadan hırsızlık eder, onun için kampa gönderildi ve uyduruk bir Kommando'nun başına getirildi. Biribiri arkasından geçiyorlar: ünlü homoseksüeller, alkolikler, esrarkeşler, sadistler ve en arkadan, Kurt yürüyor — iyi giyinmiş, iki yanına dikkatle bakarak. Ayağını ötekilere uydurmamış, marş söylediği de yok. Benim hatırım için seni bulan, sonra da mektuplarımızı taşıyan o diye düşündüm, kendi kendime. Koşup yanına gittim. "Kurt, açsındır eminim. Yukarı gelsene — seni âdi suçluların arasına soktular demek?" ve penceremizi gösterdim elimle. Gerçekten de, tam akşam yemeğinden önce geldi – yemeği koca ocağımızda pişiriyorduk, taş döşeli. Kurt çok tatlı bir adam (böyle söylemek tuhaf kaçıyor, ama daha iyi bir kelime düşünemiyorum) ve gerçekten biliyor hikâye anlatmasını. Bir zamanlar müzisyen olmak istemiş, fakat zengin bir mağaza sahibi olan babası evden atmış onu. Kurt da Berlin'e gitmiş. Orada bir başka dükkâncının kızıyla tanışmış, bir süre birlikte yaşamışlar. Bazı spor dergilerine yazılar yazmış, bir *Stahlhelm*'le [Çelik Miğfer] kavga etmiş bir gün, o yüzden bir ay hapis yatmış; çıkınca da kızı aramamış bir daha. Kendine bir spor otomobil edinmiş ve döviz kaçakçılığına başlamış. Kızı bir gün sokakta görmüş, ama yanına gidip konuşacak kadar cesareti yokmuş. Sonra yakalanıp içeri atılıncaya kadar Yugoslavya'ya ve Avusturya'ya geziler yapmış. Önceden sabıkası olduğu için (o uğursuz bir ay), hapisten çıkınca toplama kampına yollamışlar, savaşın bitmesini bekliyor şimdi.

Gecenin geç saati – sayım biteli çok oldu. Masanın etrafına oturmuş, hikâyeler anlatıyoruz. Burada herkes hikâye anlatır – işe giderken, kampa dönerken, tarlalarda ve kamyonlarda çalışırken, geceleri ranzada yatarken, sayımda sıra olunca. Kitaplardan hikâyeler, yaşamdan hikâyeler. Hemen hep dikenli tel örgülerin

dışındaki dünya üstüne hikâyeler. Ama bugün nedense bir türlü kamp hikâyelerinden ayrılamıyoruz, belki Kurt yakında gidecek diye.

"Aslında, dışarıdaki insanların kamp hakkında çok az bilgileri vardır. Elbette, boş yere çalıştırıldıklarını duymuştuk – örneğin, yollara taş döşetip sonra yeniden toplatmak gibi ya da o bitmez tükenmez çakıl-mıcır saçmalar etrafa. Besbelli, bütün bunların ne korkunç olduğunu da. Çeşitli hikâyeler dolaşıyordu. Fakat doğrusunu isterseniz, çok da ilgilenmiyorduk. Kesinlikle bildiğimiz bir tek şey vardı – bir kere içeri girince, bir daha çıkamıyordun."

"İki yıl önce gelseydin, senin de küllerin bacadan savrulmuş olurdu çoktan" diye sözümü kesti Staszek (hani şu, her bir şeyleri "örgüt"lemekte usta olan).

Omuzlarımı silktim. "Belki savrulmuş olurdu, belki de olmazdı. Seninki savrulmadığına göre, benimki de savrulmazdı belki. Biliyor musunuz, Pawiak'ta Auschwitz'ten gelmiş biri vardı birara."

"Mahkemeye çıkması için gönderilmiştir, herhalde."

"Evet öyle. Ona sorular sorup dururduk, ama konuşmazdı ki. Yalnızca, 'Gelin, kendiniz görün' derdi," Niye nefesimi tüketeyim boşuna? Küçük çocuklara dert anlatmaya çalışmak gibi olur."

"Kamptan korkuyor muydunuz?"

"Ben korkuyordum. Sabahleyin Pawiak'tan ayrıldık ve kamyonlarla istasyona götürüldük. İyiye alâmet değil, güneş sırtımızdan vuruyor diye düşündük. Demek, Batı istasyonuna gideceğiz. Auschwitz'e. Bizi çabucak yük vagonlarına bindirdiler, alfabe sırasıyla, her vagona altmış kişi. Çok kalabalık değildi."

"Eşyalarını getirmene izin verdiler mi?"

"Evet. Sevgilimin armağanı bir sabahlıkla bir battaniye ve iki çarşaf aldım yanıma."

"Aptal. Arkadaşlarına bırakmalıydın onları. Burada herşeyi

aldıklarını bilmiyor muydun?"

"Herhalde öyle yapmalıydım, ama işte ... Sonra, vagonun bir duvarını söktük cıvatalarından ve giderken dışarıya çıkmaya kalktık! Fakat tepede bir makineli tüfek varmış, ilk üç kişiyi biçiverdi. Bir dördüncümüz de sersemce başını uzatır uzatmaz ensesine yedi kurşunu. Hemen treni durdurdular; topumuz vagonun bir köşesine büzüştük. Çığlıklar, lânet okumalar gırla – ortalık cehenneme döndü! 'Ben yapmayın dememiş miydim?' 'Korkaklar!' 'Hepimizi öldürecekler!' ve küfürler, ama ne küfürler!'

"Kadınlar kesimindeki küfürlerden daha kötü değildir ya?"

"Hayır, onlar kadar kötü değil, ama inanın hayli sert şeyler. Adamlar yığın olmuş üstüste, ben en alttayım. Kendi kendime iyi dedim, ateş etmeye başladıkları zaman ilk vurulan ben olmayacağım. İyiydi de. Ateş açtılar açmaya. Yığına birkaç kurşun sıktılar, iki kişi öldü, biri de karnından yaralandı. Ve *los, aus,* [haydi, dışarı] eşyalarınızı almadan! Tamam dedim, hapı yuttum şimdi. Hepimizin işini bitirecekler. Sabahlığımı geride bıraktığıma biraz üzgündüm, cebinde bir Kutsal Kitap vardı, o da sevgilimin armağanı, anlıyorsunuz ya."

"Battaniyeyi de sevgilinin verdiğini söylememiş miydin?"

"Evet. Battaniyeyi bıraktığıma da esef ediyordum. Fakat yanıma bir şey alamadım, vagonun kapısından aşağı fırlattılar bizi. Kapalı, tıklım tıklım bir yük vagonundan yere düşünce, dünyanın ne harika olduğunu bilemezsiniz! Gök öyle yüksektir ki ..."

" ... ve mavi ..."

"Mavi, evet ve ağaçlar öyle güzel kokar ki. Orman – uzanıp elinin içine almak istersin! S.S.ler otomatiklerini üstümüze doğrultmuş olarak dört bir yanımızı sardılar. Dört kişiyi ayırdılar, geri kalanımızı bir başka vagona teptiler, ölülerle bir yaralı da var arada. Tek vagonda yüzyirmi kişi yola koyulduk. Az kalsın havasızlıktan boğuluyorduk. İçerisi öyle sıcaktı ki, tavandan su sızıyordu adeta. Ufacık bir pencere bile yoktu, her taraf tahta

kaplıydı. Hava ve su diye bağrıştık, ama dışarıdan ateş edilince susuverdik hemen. Sonra hepimiz yere yığıldık, mezbahada kesilmiş sığırlar gibi nefes nefese. Önce gömleğimi çıkardım üstümden, ardından fanilamı. Bütün vücudumdan ter süzülüyordu. Burnum kanıyordu durmadan. Kulaklarım uğulduyordu. Auschwitz'e gelmeyi istiyordum bir an önce. Ne olsa havaya kavuşacaktık. Sonunda, bir rampanın yanında durduk, kapılar açıldı ardına kadar. Taze havayı içime çekince, yeniden gücüme kazandım, dirildim. Bir Nisan gecesiydi – yıldızlı, serin. Sırtıma geçirdiğim gömleğin sırılsıklam olmasına rağmen, soğuğu duymuyordum. Arkamdan biri kucakladı beni. Koyu karanlığın ötesinde, toplama kampının ışıklarını görebiliyordum. Ve onların üstünde de sinirli, kızılımtrak bir alev. Alev sanki dev bir dağın tepesinden çıkıyormuş gibi, altından yükseliyordu karanlık. 'Krematoryum' – kalabalığın arasında bir fısıltı dolaştı."

"Nasıl da anlatıyorsun! Ozan olduğun besbelli ..." dedi Witek, onaylayarak.

"Ölüleri taşıyarak kampa yürüdük. Arkamdan derin derin nefes alanları işittikçe, belki sevgilim de yürüyordur geride diye aklımdan geçirdim. Zaman zaman havada ıslık çalan bir sopanın sesini duyurduk. Kapıya varmadan az önce biri kalçamı süngüledi. Canım acımadı, yalnız bacağıma bir ılıklık yayıldı. Kalçamdan aşağıya kanlar süzülüyordu. Birkaç adım atınca kaslarım sertleşti ve topallamaya başladım. Bize eşlik eden S.S., öndeki birkaç kişiye vurdu sopasıyla, sonra kampa girerken de seslendi hepimize:

'Burada iyice dinlenirsiniz artık.'

Perşembe gecesiydi. Pazartesiye Budy'deki bir iş Kommandosuna verdiler beni – kamptan kilometrelerce uzakta, telgraf direkleri taşımak için. Bacağım çok acıyordu. Ne dinlendim ya!"

"İş mi o da," dedi Witek, "Yahudiler çok daha kötü koşullar altında taşınıyorlar. Ne sızlanıyorsun sen daha?"

Yolculuk biçimleri ve Yahudiler hakkında görüş ayrılığına

düştük.

"Yahudiler ... Yahudilerin ne mal olduklarını bilirsiniz" dedi Staszek. "Biraz bekleyin, hangi kampta olsa ticaretlerini kurarlar. İster krematoryumda olsun, ister ghettoda, herbiri kendi anasını bir tas şalgama satar! Bir sabah bizim Kommando işe çıkmak üzere toplanmıştı, *Sonder*'in hemen yanıbaşında. Moise'i gördüm, eski bir muhasebeci. Mlawa'dan tanırım, o da oralıdır bende. Çocukluk arkadaşıydık, sonra da iş yapmıştık birlikte – biribirimize güvenirdik. "Ne o Moise," dedim, "canın sıkkın görünüyor." "Ailemin yeni resimlerini buldum." "İyi ya! Niye bozuk çalıyorsun öyleyse?" "Ne iyisi be! Cehennemde gibi hissediyorum kendimi. Babamı fırına gönderdim elimle." "Olamaz!" "Oldu, işte. Bir ulaşımla geldi ve gaz odasının tam önünde gördü beni. İnsanları sıraya diziyordum o ara. Boynuma sarıldı, öpmeye başladı yüzümü gözümü, ne olacaklarını sordu. İki gündür yiyecek vermemişler yolda, açtı. Fakat o sırada *Kommandoführer* bana orada dikilip durmamamı, işime bakmamı haykırdı. Ne yapsaydım?'Haydi Baba" dedim, 'git yıkan hamamda, sonra konuşuruz. Şimdi işim var, görmüyor musun?' Böylece gaz odasına gitti. Sonra ceketinin cebinde bu resimleri buldum. Söylesene bu resimleri bulmamın neresi iyi."

Gülüştük. "Hiç olmazsa, artık Ârileri gazlamıyorlar. O olmasın da tek!"

"Eskiden gazlarlardı," dedi bir Auschwitz emektarı, bizim grubumuza katılmış gibi görünen. "Ben çoktandır bu bloktayım ve bir sürü şey hatırlıyorum. Ellerimden ne çok insan geçti doğruca gaz odasına inanamazsınız – dostlar, okul arkadaşları, bizim şehirden tanıdıklar! Şimdi yüzlerini bile unuttum. Adsız bir yığın – hepsi bu. Ama bir olay ömrümce aklımdan çıkmayacak. O sıra, sağlık görevlisiydim. Yaralara bakarken çok da nazik davrandığımı söyleyemem doğrusu. Oyalanacak vakit yoktu. Kola, sırta, her neresiyse oraya şöyle bir sürtüştürürsün, pamuk, sargı ve yallah! Bir sonraki gelsin! Başını kaldırıp da yüzlerine bakmazsın bile.

Hiç kimse de sana bir 'sağol' demez, zaten teşekkür edecek bir şey yoktur ortada. Ama bir keresinde, iltihaplı bir yaraya pansuman yaptıktan sonra, ansızın adam kapıdan seslendi bana: *'Spasibo,* teşekkür ederim Herr Flager'. Zavallı öyle solgun, öyle zayıftı ki, şiş şiş olmuş bacaklarının üstünde zor tutuyordu kendini. Sonra onu görmeye gittim koğuşunda, biraz da çorba götürdüm. Sağ kabasında irinli bir yara vardı, ama zamanla bütün kalçasını da cılk yaralar kapladı. Müthiş ızdırabı vardı. Ağlar ve annesinden söz ederdi. 'Dur be' derdim, 'Hepimizin anası var, ama biz ağlamıyoruz.' Elimden geldiği kadar onu avutmaya çalışırdım, fakat bir daha evine dönemeyeceği için hayıflanıyordu. Ona ne verebilirdim ki? Arada bir, bir tas çorba, bir parça ekmek ... Küçük Toleczka'yı gaz odasına ayrılmaktan korumak için çok çalıştım, ama günün birinde buldular onu da ve adını kağıda yazdılar. Onu görmeye gittim. Ateşliydi. 'Gazodasını boylamamın önemi yok' dedi bana. 'Zaten böyle olacaktı ergeç. Ama savaş bitip de, sen buradan çıkınca ..' Sözünü kestim, 'Sağ kalıp kalmayacağımı bilmiyorum, Toleczka.' Sen sağ kalacaksın' diye inatla yineledi, 'annemi görmeye gideceksin. Savaştan sonra sınırlar kalkacak artık, ülkeler, toplama kampları olmayacak ve insanlar öldürmeyecek biribirlerini. *Wied' eto poslednij boj'* tekrarladı inançla, 'Bu son kavgamızdır bizim, anlıyor musun?' 'Anlıyorum' dedim ona. 'Anneme gideceksin ve benim öldüğümü söyleyeceksin. Artık sınırlar olmasın diye öldüğünü. Savaşlar. Toplama kampları. Söyleyecek misin?' 'Söyleyeceğim.' 'Ezberle şunu: annem Dalniewostoczny ilçesinde, Chabrowsk kentinde, Tolstoy sokağı 24 numaralı evde oturuyor. Tekrarla bakayım.' Tekrarladım. Sonra Blok Kıdemlisi Szary'ye koştum, o hâlâ kurtarabilirdi Toleczka'yı. Elinin tersiyle ağzıma vurdu ve kulübesinden dışarı attı beni. Toleczka'yı gaz odasına götürdüler. Birkaç ay sonra Szary'yi de bir ulaşıma bindirdiler. Tam ayrılacağı sırada, bir sigara verin diye yalvardı. Çocuklara vermemelerini işaret ettim. Vermediler. Belki yanlış bir şey yaptım, çünkü öldürülmek üzere gidiyordu Mauthausen'e.

Ama Toleczka'nın annesinin adresi ezberimde Dalniewostoczny ilçesi, Chabrowsk kenti, Tolstoy sokağı ..."

Sustuk. Kurt konuştuklarımızdan hiçbir şey anlamamıştı, ne dediğimizi merak etti. Witek açıkladı:

"Kamptan söz ediyoruz ve acaba birgün daha iyi bir dünya gelecek mi diyoruz. Sen ne dersin, bu konuda söyleyecek bir şeyin var mı?"

Kurt hepimize gülümseyerek baktı ve Almancayı anlayabilmemiz için tane tane konuştu:

"Benim yalnızca kısa bir hikâyem var anlatacak. Mauthausen'deydim. İki mahpus kaçmış ve tam da Noel gecesi yakalanmışlardı. Asılışlarını seyretmek için bütün kamp tabur edildi. Noel ağacının ışıkları yanmıştı. Sonra *Lagerführer* ileri çıktı ve mahpuslara dönerek havlar gibi komut verdi:

'*Haftlinge, Mützen ab*!'

Başlıklarımızı çıkardık. Gelenksel Noel konuşması yerine, *Lagerführer* şu sözleri söyledi:

'Domuzlar gibi davrananlara, domuzlar gibi davranılır. *Haftlinge, Mützen auf!*"

Kasketlerimizi giydik.

'Dağılın!'

Dağıldık ve sigaralarımızı yaktık." Konuşmuyorduk. Herkes kendi sorunlarını düşünmeye koyulmuştu.

vii

Barakaların duvarları birden yıkılıverse, ranzalara tıkış tıkış istiflenmiş binlerce insan havada öylece asılı kalırdı. Böyle bir manzara, Son Yargı (Kıyamet Günü) konulu ortaçağ tablolarından çok daha iç karartıcı olurdu doğrusu. Çünkü bir insanın görebileceği şeylerin en çirkinlerinden biri, ranzadaki daracık yerinde bir başka insanın uyumasıdır, oysa o yer kendisinindir, çünkü bir bedeni

vardır onun da, sonuna kadar sömürülen bir bedeni: köpekler gibi madeni bir künye asmaktan tasarruf etmek için boynuna, döğme bir numarayla üstünde, gündüz çalışmasına ancak yetecek kadar uyutulan geceleri ve ancak yemek yemesine yetecek kadar vakit bırakılan kendisine. Ve ancak ölüp de ziyan olmamasını sağlayacak kadar yiyecek verilen. Gerçekten yaşamaya gelince, onun için bir tek yeri vardır – ranzanın bir parçası. Geri kalan herşeyi kampındır, Anavatanın malıdır. Fakat bu ufacık yer bile - tıpkı giydiğin gömlek ve kullandığın kürek gibi- senin değildir. Hastalanırsan herşeyin alınır: giysilerin, kasketin, "örgüt"lenmiş atkın, mendilin. Ölürsen -şimdiden kamp defterine kayıtlı- altın dişlerini sökerler. Vücudun yakılır ve küllerin ya gübre olur tarlalarda ya su birikintilerini doldurur. Şu da var ki, yakmakla onca yağ ve kemik ziyan oluyor boşuna, onca et, onca ısı! Ama başka yerlerde insanlardan sabun yapıyorlar, derilerinden abajur, kemiklerinden incik bocuk.

Toprağın içinde ve üstünde çalışıyoruz, bazan tepemizde bir dam, bazan yağmur altında, kazmayla, kürekle, kaldıraçla. Koca çimento torbaları taşıyoruz, tuğlalar örüyoruz, demir çubuklar döşüyoruz, çakıllar yayıyoruz, toprağı çiğniyoruz ... Yeni, canavar bir uygarlığın temellerini atıyoruz. Ancak şimdi kavrıyorum, eski uygarlıkları kurarken ödenen fiyatı. Mısır piramitleri, tapınaklar, Yunan anıtları – ne korkunç suçlarmış meğer! Roma yollarına, tabyalarına, surlarına ne çok kan dökülmüştür kimbilir? Eski Çağlar – efendisinin köleyi alnından damgaladığı, kaçmaya kalkışınca da çarmıha gerdiği bir toplama kampı uçsuz bucaksız! Eski Çağlar – özgür insanların düzenlediği bir alçaklık kölelere karşı!

Platon'u ne çok severdim, bilirsin. Bugün yalan söylediğini anlıyorum onun. Çünkü bu dünyadaki herşey, idealin bir yansıması değil, insan emeğinin, alınterinin, kanının bir ürünü. Piramitleri kuran bizleriz, tapınaklar için mermerleri, imparator yolları için kayaları biçen; kadırgalarda kürekleri biz çektik, sabanları biz

sürdük – onlarsa diyaloglar, oyunlar yazdılar, Anavatan adıyla dolaplarını yutturdular, sınırlara ve demokrasilere savaş açtılar. Biz pislik içinde yüzdük ve gerçek ölümlerle öldük. Onlar "estetik" kaldılar ve ince ince tartışmalara girdiler aralarında.

İnsana adaletsizlik yapılmasıyla ödenecekse karşılığı, güzellik diye birşey olamaz; ne de adaletsizlik karşısında susan bir doğruluk ve ne de onu bağışlayan bir ahlâk erdemi.

Fakat eski tarih ne diyor bizim hakkımızda? Kurnaz köleyi tanıyor Terentius'la Plautus'tan; halk tribunuslarını biliyor, Gracchus kardeşleri ve bir kölenin adını - Spartacus'u.

Tarihi yapan onlardı; oysa bugün hatırlananlar, katil -Scipio- ve yasa koyucular -Cicero ya da Demosthenes-. Etrüsklerin köklerinin kazınması, Kartaca'nın yıkılması üstüne saçma sapan lâflar ediyoruz, ihanet, kandırma, yağma üstüne. Roma Hukuku! Evet, bugün de bir hukuk var!

Almanlar savaşı kazanırlarsa, ne bilecek dünya bizim hakkımızda? Koca koca binalar dikecekler, karayolları, fabrikalar, yüksek anıtlar. Her tuğlanın altında bizim elimiz olacak ve bizim sırtımız taşıyacak çelik rayları, beton levhaları. Ailelerimizi öldürecekler, hastalarımızı, yaşlılarımızı. Çocuklarımızı katledecekler.

Ve unutulacağız; ozanların, hukukçuların, filozofların, rahiplerin sesleri boğacak bizi. Kendi güzelliklerini ortaya çıkaracaklar, kendi erdem ve doğruluklarını. Dinlerini yaratacaklar.

Bugün Auschwitz'in durduğu yerde, üç yıl önce köyler ve çiftlikler vardı. Bol çayırlı otlaklar vardı, gölgeli köy yolları, elma bahçeleri. İnsanlar vardı, başkalarından ne daha iyi, ne daha kötü.

Sonra biz geldik. İnsanları kovaladık, evlerini yıktık, toprağı düzledik, çamur edip yoğurduk. Barakalar, tel örgüler, krematoryumlar kurduk. İskorpit, iltihap ve bit getirdik buraya.

Şimdi madenlerde ve fabrikalarda çalışıyoruz, emeğimizin

ürünleri birilerine muazzam kârlar sağlıyor.

Auschwitz inşaatı hikâyesi çok ilginç. Kampımızı bir Alman Şirketi kurmuş – barakaları, odaları, kulübeleri, ranzaları, bacaları. Sıra faturayı sunmaya gelince, rakkam öyle inanılmayacak gibiymiş ki, yalnızca Auschwitz yöneticileri değil, Berlin'dekiler de şaşkınlıktan küçük dillerini yutmuşlar. Baylar -demişler- mümkün değil, çok fazla kâr ediyorsunuz herhalde, bir yanlışlık olmalı! Maalesef -demiş Şirket- işte faturalar bunlar. Evet ama -demiş Berlin- biz ödeyemeyiz bu kadarını ... Öyleyse yarısı – diye gönülsüz önermiş yurtsever şirket. Yüzde otuzu – pazarlıkta Berlin erkekçe diretmiş ve anlaşmışlar bunda. O zamandan beri bütün faturalar böyle kesiliyor. Fakat Şirketin umurunda bile değil, bütün Alman şirketleri gibi durmadan sermayesini arttırıyor o da. Auschwitz'te çok tatlı kar sağladı ve şimdi sakin sakin savaşın sona ermesini bekliyor. Su boruları döşeyen, kuyu açan, elektrik malzemeleri satan şirketler de aynı durumdalar; tuğla, çimento, demir ve kereste üreticileri de baraka parçaları ve çubuklu hapishane giysileri yapanlar da. Aynı şey o büyük otomobil şirketi için de doğru, hurda ve enkaz kaldırma örgütü için de. Ve Myslawice, Gliwice, Janin ve Jaworzna'daki kömür madenlerinin sahipleri için de. Aramızdan sağ kalacaklar, birgün bu emeğimizin ödenmesini isteyecekler onlardan. Parayla ya da malla değil, zorla çalıştırmakla.

En sonunda hastalar uykuya dalınca seninle konuşmaya vakit buluyorum. Karanlıkta yüzünü görebiliyorum, sözlerim acılık ve nefretle dolu oldukları için sana yabancı geliyordur, ama yine de dikkatle dinlediğini biliyorum.

Senin kaderin artık bir parçam oldu benim. Ellerin kazma tutmaya uymuyor, vücudun da iskorpite alışık değil yalnız. Sevgimiz bağlıyor bizi biraraya ve geride kalanların sevgisi, bizim için yaşayan ve bizim dünyamızı meydana getiren. Anababalarımızın, arkadaşlarımızın yüzleri, geride bıraktığımız şeylerin biçimleri – paylaştığımız şeyler bunlar işte. Hastane ranzalarındaki vücutlarımızdan başka bir yerimiz kalmasa bile, anılarımız ve duy-

gularımız olacak yine de.

viii

Ne kadar memnun olduğumu bilemezsin!

Birincisi – uzun boylu elektrikçi. Her sabah Kurt'la birlikte gidiyoruz ona (Kurt'un tanıdığı), sana yazdığım mektupları götürüyorum. Elektrikçi inanılmayacak kadar eski bir seri numarası, binin azıcık üstünde; salamlar, şekerler, kadın çamaşırları yükleniyor ve bir sürü mektup sokuşturuyor pabucunun bir yerine. Elektrikçi saçsız ve bizim aşkımıza özel bir sevgisi yok. Elektrikçi ona her mektup götürüşümde kaşlarını çatıyor. Sigara vermek istiyorum, itiraz ediyor:

"Buraya bak arkadaş, biz Auschwitz'te mektuba ücret almayız! Mümkün olursa, cevabını da getiririm."

Akşam yine görmeye gidiyorum onu. Bu kere pabucuna uzanıyor, senden bir kart çıkarmak için ve ters ters bakarak veriyor elime. Çünkü elektrikçinin aşkımıza sevgisi yok. Üstelik bir ranzada yaşamaktan pek mutsuz eminim – o bire yarım metrelik kafeste. Çok uzun boylu olduğu için rahat edemiyordur herhalde.

İşte birincisi bu – uzun boylu elektrikçi. İkincisi – İspanyolun düğünü. İspanyol, Madrid'in savunmasına katılmış, sonra Fransa'ya kaçmış ve Auschwitz'i boylamış en sonunda. Fransa'dayken -tam İspanyollara göre bir iş- kendine bir Fransız kadın bulmuş ve ondan bir çocuğu olmuş. İspanyol dikenli telörgülerin gerisinde, çıktığı çıkacağı yok. Fransız kadın illâ evlenelim diye tutturuyor. Bir dilekçe gidiyor, H.'nin kendisine. H. kızıyor: "Ne demek, yeni Avrupa'da *Ordnung* yok mu? Hemen evlendirin bunları!"

Bunun üzerine, Fransız kadın, çocukla birlikte postalanıyor kampa; İspanyol'un sırtından çubuklu mahkûm giysilerini söküp çıkarıyorlar, çamaşırhanede bizzat Kapo'nun ütülediği şık bir takım elbise giydiriyorlar ona, dikkatle bir kravat seçiyorlar ve uygun bir çift çorap -kampın depolarında bunlardan bol şey yok- evlendiriyorlar ikisini.

Yeni evliler resim çektiriyorlar; kadın, çocuğu bir yanında, kollarında koca bir demet sümbül, İspanyol öteki yanında ayakta. Arkalarında — orkestra *in corpore* ve orkestranın arkasında, mutfak komutanı S.S. köpürüyor:

"Rapor edeceğim hepinizi, çalışma saatinde patates soyacağınıza müzik çalıyorsunuz! Çorba hazırlandı, patatesi yok! Sikmişim bütün düğünleri!"

"Sakin ol canım ..." öteki kamp ileri gelenleri yatıştırmaya çalışıyorlar onu. "Emir Berlin'den. Çorbayı patatessiz de içeriz."

Yeni evliler, bu arada resim çektirme törenini bitiriyorlar ve resmî zifâf geceleri için, onurlarına hazırlanan Puf dairesine buyur ediliyorlar. Her zamanki Puf sakinleriyse, geçici olarak 10 numaralı Bloka sürülüyorlar. Ertesi gün kadın Fransa'ya dönüyor ve İspanyol, yine çubuklu giysileriyle sırtında, bir iş Kommandosuna.

Fakat şimdi kampta herkes gururla yürüyor, başı dik.

"Bizim Auschwitz'de düğün bilem olur."

İşte birincisi – uzun boylu elektrikçi. İkincisi – İspanyolun düğünü. Ve üçüncüsü – okul bitiyor. Kursu ilk tamamlayanlar, F.K.L.'in kızları oldu. Onları bir oda müziği konseriyle uğurladık. 10 numaralı Blokun pencerelerine oturdular ve bizim pencerelerden saksafonun, davulun, kemanların sesi yayıldı bütün kampa. Bana sorarsan, çalgıların en sevimlisi saksafon, çünkü hıçkırıyor ve ağlıyor, gülüyor ve kıkırdıyor.

Ne yazık ki, Slowacki* o kadar erken ölmüş, yoksa mutlaka saksafoncu olurdu.

Kadınlardan sonra sıra bize geldi. Tavan-arasındaki derslikte toplandık hepimiz. *Lagerartz* [Kamp hekimi] Rhode (Yahudilerle Ârileri ayırmayan "dürüst" bir adam) sınıfa bir girdi, bize şöyle bir baktı, çok memnun olduğunu, bundan sonra Auschwitz'teki durumun düzeleceğine güvendiğini söyledi ve hemen çıkıp gitti,

* Romantik bir polonyalı ozan.

çünkü soğuktu tavan-arası.

Bütün gün boyunca, Auschwitz'teki herkes bize güle güle dedi. Franz, Viyanalı oğlan, son dakikada bana bir söylev çekti, savaşın anlamı üstüne, ayaküstü. Biraz kekeleyerek, kuran ve yıkan insanlardan söz etti. Berikilerin zaferlerinden ve ötekilerin yenilenmesinden; Urallar'da, Londra'da, Chicago'da, Kalküta'da, karada ve denizde, bizim davamız için göğüşen yoldaşlarımızdan. Bütün yaratıcı insanların gelecek kardeşliğinden. İşte diye düşündüm, kendi kendime, çevredeki ölüm ve yıkımın içinden yükselen mesihçe bir hayal — karakteristik işleme süreci, insan zihninin. Sonra, Franz Viyana'dan yeni gelen paketini açtı, akşam çayını içtik birlikte. Franz Avusturya şarkıları söyledi ve ben şiirler okudum, onun anlamadığı.

Sonra, bana bir takım ilâçlar ve yolda okumam için de birkaç kitap verdiler. Bohçamın içine sokuşturdum, yiyeceklerin altına. İnanır mısın — Angelus Silesius'un yapıtları! İşte böyle, çok memnunum halimden, çünkü hepsi biraraya geldi: uzun boylu elektrikçi, İspanyolun düğünü, okulun bitişi. Üstelik, evden de mektup aldım. Mektuplarım uzun bir zaman dolaşmış, ama sonunda bulmuşlar beni.

Hemen hemen iki aydır evden tek kelime haber gelmemişti, müthiş merak ediyordum. Varşova'nın durumu hakkında inanılmaz hikâyeler dolaşıyordu ortalıkta, umutsuz mektuplar yazmaya başlamıştım bile ben. Ve sonra dün, iki mektup birden aldım, düşünebiliyor musun? Biri Staszek'ten, biri de kardeşimden.

Staszek çok yalın yazıyor, yabancı bir dilin doğruca yüreğinden sana birşeyler aktarmak isteyen bir adam gibi. "Seni seviyoruz ve seni düşünüyoruz" diyor, "kız arkadaşın, Tuska'yı da düşünüyoruz. Yaşıyoruz, çalışıyoruz, yazıyoruz." Yaşıyor, çalışıyor, yazıyorlarmış; yalnız Andrzej vurulmuş, Wacek de ölmüş ayrıca.

Ölümün bula bula, kuşağımızın en yetenekli iki insanını bulması ne yazık, hem de birşeyler yaratma tutkusunu en çok duyan

içlerinden!

Benim onlara her zaman nasıl şiddetle karşı çıktığımı hatırlarsın, herhalde – herşeyi yalayıp yutan emperyalist devlet anlayışları, topluma hiç de dürüstçe olmayan yaklaşımları, devlet sanatı üstüne kuramları, karışık kafalı felsefeleri, boş şiirleri, bütün yaşayış biçimleri ve bilinçsiz ikiyüzlülükleriyle.

Ve bugün, bizi iki dünyaya ayıran sınıra, bizim de birgün nasılsa aşacağımız o sınıra karşın, dünyanın anlamı, yaşama felsefesi ve şiirin niteliği hakkındaki tartışmamızı yeniden başlatıyorum. Ve bugün hâlâ meydan okuyorum, onların tümerkli, saldırgan bir devlet gibi bulaşıcı bir fikri benimsemelerine ve huşu duymalarına, tek kusuru kendimizde olmamasından ibaret kötülük önünde. Bugün bile karşı çıkıyorum, onların gerçekçi olmayan şiirlerine, bütün insan sorunlarından yoksun.

Fakat bizi ayıran engelin ötesinden, hâlâ yüzlerini görebiliyorum da onları, benim kuşağımdan gençler - çevremde büyüyen bir boşluk hissediyorum. Hâlâ o kadar canlıyken, kurmaya çalıştıkları dünyanın ta merkezindeyken gidiverdiler. Veda ediyorum, barikatın öte yanındaki arkadaşlarıma. Bu dünyada bulamadıkları doğruları ve sevgiyi, dilerim öteki dünyada bulsunlar.

Eva, hani evrenin uyumu ve yıldızlar üstüne güzel şiirler okuyan ve hep "işler o kadar da kötü değil, canım ..." diyen kız vardı ya, o da vurulmuş. Bir boşluk, gitgide büyüyen bir boşluk. Bütün bunların bizimle sınırlı olacağını sanmıştım ben. Geri döndüğümüz zaman, canımıza okuyan dehşeti hiç tanımayan bir dünyaya döneceğimizi. Yalnızca bizim dibi boylamış olduğumuzu. Fakat öyle görülüyor ki, onlar da kopartılıp atılıyorlar, yaşamın merkezinden.

Ağaçlar kadar duyarsızız biz, taşlar kadar. Ağaçlar kesilirken, taşlar parçalanırken nasıl hiçbir şey duymuyorlarsa, biz de öylece kalıyoruz.

Öteki mektup kardeşimden. Julek'in mektuplarında ne kadar sevecen olduğunu bilirsin. Yine bizi düşündüklerini, beklediklerini

yazıyor, bütün kitaplarımı ve şiirlerimi saklamışlar.

Eve döndüğüm zaman, raflarımda yeni bir şiir kitabımı bulacağım. Kardeşim, "senin aşk şiirlerin bunlar" diyor. Seninle sevgimizin her zaman şiirlere bağlanmış olması sembolik bir şey gibi geliyor bana. Ve senin için yazdığım, tutuklandığında da yanında bulunan şiir kitabımın şimdi yayınlanması, bir çeşit zafer *in absentia* [gıyapta]. Belki, onu bizim anımıza bastırmışlardır. Fakat (ne olursa olsun) şiirimizi ve sevgimizi canlı tutan, hakkımızı tanıyan arkadaşlara şükran duyuyorum.

Julek anneni gördüğünü de anlatıyor; bizim için dua ediyormuş, döneceğimize ve her zaman birlikte olacağımıza güveniyormuş ... Kampa geldikten hemen birkaç gün sonra senden aldığım ilk kartta neler yazdığını hatırlıyor musun bana? Benim toplama kampına atılmamdan kendini sorumlu gördüğün için, hasta ve perişan olduğunu söylüyordun. Senin yüzünden olmamış mıydı vb. ... Gerçekte nasıl olduğunu öğrenmek ister misin?

Şöyle oldu: Maria'lardan söz verdiğin gibi telefon etmeni bekliyordum. O çarşamba öğleden sonra da, yeraltı okulunun yine benim orada dersi vardı. Bu kere öğretmenlik sırası benimdi sanıyorum, lengüistik anlattım ve galiba lâmbanın gazı bitti.

Sonra senin telefonunu bekledim yine. Telefon edeceğini biliyordum, çünkü söz vermiştin. Ama etmedin. Akşam yemeği için dışarı çıktım mı çıkmadım mı bilmiyorum. Fakat çıktıysam bile, dönüşümde telefonun başında oturdum, öteki odadan duyamam diye korkuyordum. Bazı gazete kupürleri karıştırdım ve Maurois'dan bir hikâye okudum, insan ruhlarını ebediyyen bozulmayacak kalıplara sokmak ve böylelikle sevgilisinin ruhuyla kendisininkini sonsuzluğa kadar birleştirmenin yolunu bulmak için, onları tartan bir adam üstüne. Ama bir raslantıyla iki sirk palyaçosunun ruhlarını tutsak etmeyi başarıyor yalnızca ve kendi ruhuyla sözkonusu kadının ruhları boşlukta ayrı ayrı yüzmeye devam ediyorlar ... Uyuyakaldığım zaman gök ağarıyordu.

Sabahleyin, her zamanki gibi çantamı ve kitaplarımı aldım, eve gittim. Kahvaltı ettim, acele işim olduğunu, ama öğle yemeğine döneceğimi söyledim, köpeğin kulaklarını okşadım ve senin anneni görmeye gittim. O da seni merak ediyordu. Troleybüse binip Maria'lara yollandım. Giderken, çok hoşlandığım Lazienki Parkının ağaçlarını seyrettim uzun uzun. Pulawska Caddesini yürüyerek geçtim. Apartmanın merdivenleri sigara izmaritleri doluydu ve yanlış hatırlamıyorsam eğer, kan lekeleri vardı. Yukarı çıktım ve zili çaldım bizim şifreyi kullanarak. Ellerinde tabancalarla adamlar açtı kapıyı.

O zamandan bu yana bir yıl geçti. Burada birlikte olduğumuz için hiç pişmanlık duymadığımı bilesin diye yazıyorum sana bunları. Başka türlü olabileceği, hiçbir zaman aklıma bile gelmedi. Ve geleceği düşünüyorum çoğu kez. Süreceğimiz yaşamı, eğer ... Yazacağım şiirleri, birlikte okuyacağımız kitapları, çevremizde bulunacak nesneleri. Biliyorum, bunlar küçük şeyler, ama onları düşünüyorum yine de.

ix

Döndük. Eski günlerde olduğu gibi, blokuma gittim, hastalardan bazılarını nane suyuyla ovdum ve etrafta boy gösterdim bir süre, yüzümde bilmiş bir ifadeyle, doktorun ameliyat yapışını seyrettim. Sonra, sana gönderdiğim şu son iki iğnelik Prontisil'i yürüttüm. Daha sonra bizim blokun berberi Hans Liberfreund'u görmeye gittim (Krakow'dan bir lokanta sahibi), bütün hademeler arasında, mutlaka benim en iyi yazar olacağıma karar vermiş o da.

Bütün günü kampı dört dönerek geçirdim, üstümde sana yazdığım mektupla. Hedeflerine erişebilmek için bu kağıt parçalarının bir çift ayak bulmaları gerekli. İşte benim de aradığım bu ayaklar. Sonunda buldum onları – kırmızı, bağlı potinlerde. Ayrıca renkli gözlükler takıyor bu ayakların sahibi, geniş omuzları var ve hergün F.K.L.'e yürüyor, erkek bebek ölülerini toplayıp ge-

tirmek için, bizim erkek istatistikleri büromuzda işlem görmek ve bizim erkek cesetleri morgumuza teslim edilmek üzere; bizim S.D.G.'miz bizzat inceleyecek onları. Evrenin özüdür düzen, ya da daha az şairane söylendikte –*Ordnung muss sein!*

İşte böylelikle ayaklar F.K.L.'e yürüyor ve bu kere bir duygudaşlıkla, değişiklik olsun diye. Ayakların sahibi, kadın mahpuslar arasında kendisinin de karşı olduğunu söylüyor ve bu nedenle, beni anladığını. Mektubumu ücretsiz taşıyacak. Ve belki bir fırsat çıkarsa, beni de kaçıracak gizlice birara. Gerçekten de yolculuğa çıkmak havasındayım hani, ama arkadaşlarıma sorarsan, kalın bir battaniye alıp, beni ençok koruyacak yerlerime sarmalıymışım önce ... Bende bu talih ve ihtiyat olduktan sonra, daha ilk denemede yakayı ele vereceğimi düşünüyorlar. Ben de onlara, gidip Peru uyuz merhemi sürmelerini söylüyorum kendilerine.

Çevremi inceliyorum hâlâ. Hiçbir şey değişmemiş, yalnız her nedense çamur daha da artmış Hava ilkbahar kokuyor. Çok geçmeden, insanlar çamur birikintilerinde boğulmaya başlayacaklar. Ormandan esen rüzgâr bazan çam kokuları getiriyor bir çala, bazan duman. Arabalar gelip gidiyor, bazan bohçalar taşıyarak, bazan Müslümanlar Buna'dan, bazan bürolar için yemek, bazan S.S. askerleri nöbet değiştirmeye gelen.

Hiçbir şey değişmemiş. Dün günlerden pazardı, bit temizliğini denetlemek için kampı dolaştık. Barakalar kıştakinden bile daha korkunç görünüyorlar! Kirli ranzalar, kara, ıslak toprak tabanlar, tertemiz süpürülmüş, fakat insan vücutlarının berbat konusu. Bloklar tepeleme insan dolu, ama bir tek bit yok içeride. Sonsuz bir temizlikleri boşuna olmamış. Denetlemelerden sonra tam ayrılıyorken, bir *Sonderkommando* kremodan kampa döndü yürüyerek. İsten dumandan yüzleri kararmış, şişman ve zengin görünüyorlar, hepsi ağır çuvallar yüklü. Alabilecekleri şeylerin sınırı yok: altından başka herşey, oysa altın en çok kaçırdıkları da.

Küçük küçük insan grupları barakalardan süzülmeye başladılar, yürüyüş koluna koşuyor ve bekledikleri paketleri kapıyorlar el-

lerinden. Birden hava bağrışmalar, küfürler, sopa sesleriyle doldu. Sonunda, *Sonder* kampın geri kalanından taş bir duvarla ayrılan kendi kesimlerinin kapısında kayboldu. Ama Yahudiler hemen ticarete koyuldular, örgütlenmeye ve dostlarını ziyarete.

Birini yakaladım, eski Kommandomdan bir arkadaşım. Ben hastalanıp K.B.'ye gönderilmiştim. O daha "bahtlı" çıktı ve *Sonder*'e katıldı — herhalde günde bir tas çorbaya kazma sallamaktan çok daha iyidir orası. Elimi uzun uzun sıktı.

"Sensin ha! Birşeyler satın almak ister misin? Elman varsa biraz..."

"Hayır, elmam yok" dedim sevgiyle. "Demek sağsın daha, Abbie? E, ne var ne yok bakalım?"

"Pek bir şey yok. Bir Çek ulaşımını gazladım şimdi."

"Biliyorum gelenlerin kim olduğunu. Ama 'kendin' mi gazladın onları?"

"Kendim mi? Benim ne kendimliğim var ki? Fırından bakaya, yine fırına sonra ... Buralarda kişilik ne arar? İllâki kendimizden bir şey duymak istiyorsan — insanları yakmanın yeni bir yolunu bulduk kendimiz. Anlatayım mı?"

Nazikçe ilgilendiğimi belirttim.

"Dinle öyleyse, dört tane küçük çocuk alırsın bol saçlılarından. Kafalarını biribirlerine bağlarsın, sonra saçlarını tutuşturursun. Geri kalanı kendiliğinden yanar ve göz açıp kapayıncaya kadar bütün iş *gemacht*'tır.

"Tebrikler" dedim kuru bir sesle, buluşlarının parlaklığına pek de heyecan göstermeden.

Kahkahalarla güldü ve gözlerini, gözlerimin içine dikti garip bir anlatımla.

"Bana bak doktor, biz bu Auschwitz'te her yoldan eğlendirmek zorundayız kendimizi. Yoksa kim dayanabilir buna?"

Ellerini cebine sokup, allahaısmarladık demeden uzaklaştı.

Fakat bu canavarca bir yalan, yalanın kuyruklusu, bütün bu kamp, bütün bu dünya gibi.

SCHILLINGER'IN ÖLÜMÜ

1943 yılına kadar, Baş Çavuş Schillinger *Lagerführer*'lik ediyor, Birkenau'da "D" iş kesiminin en yüksek komutanı olarak görev yapıyordu; burası, Auschwitz'deki merkezden yönetilen, fakat bütün yukarı Silezya'ya yayılmış koskoca bir irili-ufaklı toplama kampları şebekesinin bir bölümüydü.

Schillinger kısa boylu, tıknaz bir adamdı. Dolgun, yuvarlak bir yüzü, fırçalayarak başına iyice yapıştırdığı çok açık sarı saçları vardı. Gözleri maviydi, her zaman hafiften kısardı; dudakları sıkı, yüzü çoğu kez sabırsızlıkla gerilmiş olurdu. Kişisel görünüşe pek aldırış etmezdi, kampın hatırlılarından rüşvet yediğini de hiç duymadım.

Schillinger, "D" kesimine demirden bir pençeyle hükmediyordu. Bir an durup dinlenmez, kamp yollarında bisikletiyle dört döner, her zaman en az istendiği yerde ansızın bitiverirdi.

Eli bir madeni kazık kadar ağırdı; kendisini pek sıkmadan bir adamın çenesini dağıtabilir ya da canını çıkarabilirdi.

Ödev sevgisi hiç yorulmak bilmiyordu. Birkenau"un öteki kesimlerine sık sık yaptığı ziyaretler, kadınların, çingenelerin ya da *Effektenkammer* "aristokrasi"sinin ödünü koparır, heryerde panik yaratırdı – *Effektenkammer* gaz kurbanlarından toplanan değerli şeylerin saklandığı, Birkenau'nun en zengin kesimidir. Gözetleme kulelerinin çepeçevre sardığı büyük alanın içinde çalışan Komandoları da gözetim altında tutar, önceden haber vermeksizin mahpusların giysilerini, Kapo'ların ayakkabılarını ya da S.S. muhafızların torbalarını araştırırdı. Üstelik, krematoryumları da sık

sık gezer, insanların gaz odalarına tıkılmalarını seyretmeyi severdi. Schillinger'in adı, çoğu kez, Palitsch, Krankenmann ve daha başka ünlü Auschwitz kâtilleriyle birlikte anılıyordu - bunların herbiri, kendi başlarına, yumrukla, sopayla ya da tabancayla onbiner kişi öldürdükleriyle övünüyorlardı.

1943 Ağustosunda, Schillinger'in apansızın ve çok olağan-dışı bir takım koşullar altında öldüğünü haber aldık. Kampta, olayın hepsi sözde doğru, ama gerçekte biribirleriyle çatışan bir sürü anlatımı dolaşıyordu. Bana kalırsa, ben *Sonderkommando* başının bir öğleden sonra ranzama oturup anlattığı şu çeşitlemeye inanmak eğilimindeyim. O gün, çingenelerin depolarından yoğultulmuş süt getirilmesini beklerken, *Sonderkommando* başı, Baş Çavuş Schillinger'in ölümü hakkında şu hikâyeyi anlattı:

"Pazar günü, öğlen sayımından sonra, Schillinger kremo avlusuna bizim şefi görmeye gelmişti. Şef çok meşguldü; kamyonlar rampadan Bcdzin ulaşımının ilk partisini getirmişlerdi."

"Elbet anlarsın ki dostum, bir ulaşımı boşaltmak, herkesin soyunmasını, sonra da gaz odasına girmesini sağlamak, hayli beceri ve akıllılık gerektiren güç bir iştir. İnsanlar içeriye sokulup da kapılar sağlamca sürgüleninceye kadar mallarına hallenmemek, karıştırmaya kalkmamak, hele hele çıplak kadınları ellememek gerektiğini herkes bilir. Salt, kadınların erkeklerin yanında soyundurulmaları olgusu bile, yeni gelenler için büyük bir darbedir. Onun için sistemli bir telaşla çalışır, sahte banyo odalarında güya neler yapılacağını ısrarla belirtirsin. Gerçekten de, yenisi gelmeden bir partiyi gazlayıp cesetlerini toplayacaksan, elini çabuk tutman gerekir."

Sonderkommando başı kendini biraz kaldırdı, mabadinin altına bir yastık tepti, bacaklarını ranzadan aşağı sallandırdı ve bir sigara yakarak sözüne devam etti:

"İşte böyle dostum, durumu anlıyorsun değil mi? Bc.zin

ulaşımıyla uğraşıyorduk. Bu Yahudiler, başlarına ne geleceğini pekâlâ biliyorlardı. *Sonderkommando'*daki bizim oğlanlar da hayli sinirliydi; bazıları o bölgeden gelmişlerdi. Akraba ya da arkadaşlarıyla karşılaşanlar oldu. Ben bile ..."

"Senin oralı olduğunu bilmiyordum... Konuşmandan anlaşılmıyor."

"Bir zamanlar Varşova'da öğretmen okuluna gitmiştim. Onbeş yıl kadar önceydi, sanırım. Sonra Bedzin okulunda öğretmenlik yaptım. Yurtdışında da iş bulmuştum, ama gitmek istemedim. Aile falan. Her neyse, işte ..."

"Herneyse."

"Huzursuz bir ulaşımdı – bunlar, yalnız Auschwitz zenginleriyle nasıl iş çevireceklerini düşünen Hollandalı ya da Fransız tüccarları değildi. Bizim kendi Leh Yahudilerimiz ne olacağının farkındaydılar. Bütün avlu S.S. kaynıyordu. Schillinger de durumu gördüğü için tabancasını çekmişti. Fakat birine aklını takmasaydı, herşey yolunda gidecekti – ama kadının gerçekten klasik bir vücudu vardı. Zaten Schillinger de şefe onun için gelmişti sanıyorum. Neyse, bizimki kadının yanına gidip elini tuttu. Fakat çıplak kadın ansızın bir avuç çakıl taşı kaptığı gibi Schillinger'in yüzüne fırlattı. Schillinger can acısıyla bağırdı ve tabancasını elinden düşürdü, kadın o hızla silahı yerden aldı ve bizimkinin karnına bir çok kereler sıktı. Bütün orası çılgına dönüvermişti. Çırılçıplak kalabalık bu kere haykırarak bize yönelmişti. Kadın bir daha ateş etti ve şefi de yüzünden yaraladı. Onun üzerine, şefle S.S.ler tüyüp bizi yapayalnız bıraktılar. Ama Tanrı'ya şükürler olsun, haklarından geldik. Sopalarla hepsini odaya tıktık, kapılara kol demirlerini vurduk ve Siklon - B vermeleri için S.S.leri çağırdık. Ne de olsa, o kadar zaman tecrübe kazanmıştık."

"*Ja*, elbette canım."

"Schillinger yüzükoyun yatıyor, acısından yerleri tırmalıyordu.

Topraktan kaldırıp -hani pek de nazik olmadan- bir arabaya taşıdık. Yolda sıkılı dişlerinin arasından *"O Gott, mein Gott, was hab' ich getan, dass ich so leiden muss?"* diye inliyordu - Ah Tanrı, Tanrım, bu acıyı hak etmek için ne yaptım ben?"

"Adam en sonuna kadar anlayamamış demek!" Başımı iki yana salladım. "Kaderin ne garip cilvesi. Kamp boşaltılmadan az önce, aynı *Sonderkommando* kendilerinin de temizleneceklerini sezip, krematoryumlarda ayaklandılar, binaları ateşe verdiler ve dikenli telleri kesip tarlalara kaçtılar – S.S.ler de makinalı tüfeklerini üstlerine çevirip hepsini taradı, biri bile sağ kalmadı.

PAKETLİ ADAM

Bizim kesimin *Schreiber'i,* Lublinli bir Yahudi, Auschwitz'e ardında birkaç yıllık Majdanek bilgisiyle gelmiş tecrübeli bir mahkûmdu *Sonderkommando'*da yakın bir arkadaş bulması sayesinde (*Sonderkommando,* Krematoryumlardaki zenginlikler hep onların elinden geçtiği için, kampta son derece etkili bir gruptu) hemen hasta numarası yapmaya başladı ve *K.B.zwei'*ya girmekte hiç güçlük çekmedi - Birkenau'nun hastane kesimine, *Krankenbau II* adını kısaltarak, böyle derdik; orada da *Schreiber'*lik gibi harika bir makam ele geçirdi. *Schreiber,* bütün gün boş bir mideyle kürek sallamak ya da çimento çuvalları taşımak yerine, yazmanlık işlerine bakar. Herkes onu kıskanır, her zaman kendi adamlarına iyi işler ayarlamak isteyen "hatırlılar" onun işine göz dikerlerdi. *Schreiber* hastalar hastaneye girip çıkarlarken onlara eşlik eder, blok sayımını denetler, hastaların kayıtlarını tutar, gaz odasına gönderilmek üzere ayrılacak Yahudilerin seçilmesine de dolaylı olarak katılır – 1943 güzünde, bu eleme kampımızın bütün kesimlerinde aşağı yukarı iki haftada bir tekrarlanıyordu. *Schreiber* hademelerin yardımıyla hastaları Wa*schraum'*a götürür; ayrılan bu hastalar oradan da geceleri kamyonlara bindirilip -o sıralar hâlâ nöbetleşe çalıştırılan- dört krematoryumdan birine sevkedilirlerdi. Sonra, Kasım ayında bir zaman, bizim *Schreiber* âniden ateşlendi, yanılmıyorsam fena halde soğuk almıştı; bloktaki tek Yahudi olduğu için de *zur besonderen Behandlung* [özel muamele için], yani gaz odasına gönderilmek üzere ilk ayrımda işaretlendi.

Seçimden hemen sonra, kibarca "Blok Kıdemlisi" dediğimiz baş hademe, bizi onu tek başına *Waschraum'*a götürmek gibi se-

vimsiz bir ödevden kurtarmak amacıyla, bizim *Schreiber*'in önce oraya aktarılmasını sağlamak için, hemen tümüyle Yahudi hastalarla dolu olan 14. Bloka gitti.

Dönünce de, "Onu ondörde aktarıyoruz Doktor, *verstehen?*" dedi. Baş doktor, stetoskopunu kulaklarına takmış masasında oturuyor, yeni gelen bir hastayı dikkatle muayene ederek önündeki sağlık kartına yavaş yavaş birşeyler yazıyordu. İşine ara vermeden omuzlarını silkti.

Bizim *Schreiber,* üst ranzada çömelmiş, karton kutusuna itinayla bir sicim bağlamaktaydı. Bu kutuda, dize kadar gelen Çek postalları, kaşığı, bıçağı, kurşun kalemiyle birlikte, çeşitli torpillere karşılık hastaların ona verdikleri biraz domuz pastırması, birkaç dilim ekmek ve bir iki meyva vardı. Aslında bu, K.B.'deki Yahudi doktor ve görevliler arasında yaygın bir uygulamaydı – onlara Lehlere olduğu gibi paket gelmiyordu ki (yasaktı). Orasına bakarsanız, K.B.'deki Lehler de evlerinden yardım geldiği halde, hastalardan tütün ve yiyecek kaldırıyorlardı.

Ranzada *Schreiber*'in yanında yaşlı bir Polonyalı binbaşı, başparmaklarını kulaklarının üstüne dayamış, kendi kendine satranç oynuyordu; bu adam beş aya yakın bir süredir hastanedeydi, nedenini Tanrı bilir ancak. Onun altındaki gece bekçisi, tembel tembel bir oturağa işedi, sonra hemen battaniyesinin altına daldı. Öteki odalardan öksürük ve aksırık sesleri geliyor, küçük sobanın üstünde jambon cızıldıyordu; akşamüsleri hep olduğu gibi, içerisi insanı bunaltacak kadar sıcak ve nemliydi.

Schreiber, elinde paketi, sarsak sarsak ranzadan indi. Blok Kıdemlisi ona süratle bir battaniye attı ve sandallarını giymesini söyledi. Barakadan birlikte çıktılar. Penceremizden, 14 Numaranın önünde Blok Kıdemlisini *Schreiber*'in battaniyesini sırtından çekip aldığını, sandallarını çıkardığını ve sırtını sıvazladığını gördük. Sonra, bizim *Schreiber* -üstünde yalnız rüzgârdan yapraklanan geceliğiyle- bir başka hademenin yanısıra yürüyüp 14. Bloka girdi.

Akşamüstü geç bir vakit, hastalara tayınlar, çayları ve paketleri verildikten çok sonra, hademeler Müslümanları itekleyerek bloktan çıkardılar, beşerli sıraya dizdiler, battaniyelerini ve sandallarını topladılar. Nöbetçi S.S. geldi ve hademelere hiç kimsenin kaçmaması için, *Waschraum'*un yanında bir zincir teşkil etmelerini söyledi.

Penceremizden, bizim *Schreiber'*in de 14 Numaradan çıktığını gördük. Sırada yerini aldı ve hademelerin haykırışları arasında, elinde paketiyle ötekilerle birlikte hamama doğru yürümeye başladı.

"Schauen Sie mal, bakın!" diye seslendim. Doktor stetoskopunu boynundan çıkardı, ağır ağır pencereye geldi ve elini omuzuma koydu. "Biraz daha sağduyu gösterebilirdi, değil mi ama?" dedim.

Dışarıda hava kararıyordu; ancak blokların önünde hareket eden beyaz gecelikleri görebiliyordunuz, adamların yüzü artık seçilmiyordu. Sola döndüler ve kayboldular. Dikenli telden çitlerin üstündeki lâmbaların yandığını farkettim.

"Pekala bilir – onun gibi eski bir kurt," sözüme devam ediyordum, "bir iki saate kalmaz, gaz odasını boylayacak, çıplak, gömleksiz ve paketsiz. Şu son mülkiyet kalıntısına ne olağanüstü bir bağlılık! Hiç değilse birine verebilirdi. Ben olsam hiç ..."

"Sence öyle demek?" doktor ilgisizce yanıtladı. Elini omuzumdan çekti. Çürük bir dişini emiyormuş gibi, çenesini oynatıyordu.

"Bağışlayın beni, Doktor" diye ekledim, "eminim ki, siz de olsanız ..."

Doktor Berlinliydi, Arjantin'de bir kızı ve bir karısı vardı. Bazen *wir Preussen* [biz Prusyalılar] diye kendinden söz ederdi, Yahudinin acılığını eski bir Prusyalı subayın gururuyla birleştirerek.

"Bilmiyorum, gaz odasına gidiyor olsaydım, ben ne yapardım, bilmiyorum; ben de paketimi yanımda götürmek isterdim belki."

Utangaç bir gülümsemeyle bana döndü. Çok yorgun olduğunu, günlerdir hiç uyumamış gibi göründüğünü farkettim.

"Fırına götürülüyor bile olsam, yolda mutlaka birşeyler olacağına inanırdım, herhalde. Bir paket taşımak, biraz da birilerinin elini tutmak gibi olurdu, anlıyor musun?"

Pencerenin yanından ayrıldı, masasının ardındaki iskemleye oturdu, bir sonraki hastanın getirilmesini söyledi. Ertesi gün, kampa geri gönderilecek bir parti "iyileşmişler"i hazırlıyordu.

Hasta Yahudiler, *Waschraum*'u çığlık ve iniltilerle doldurdular, binaları ateşe vermek istediler, fakat aralarından hiçbiri köşede gözleri kapalı oturan (ya uyuma taklidi yapıyor ya da gerçekten uyuyordu) S.S. sağlık görevlisine el sürmeye cesaret edemedi. Birazdan ağır krematoryum kamyonları geldi; birkaç S.S. içeri girip Yahudilere herşeylerini *Waschraum*'da bırakmaların söyledi. Sonra hademeler, onları çırılçıplak -koca bir insan kitlesiyle tıklım tıklım oluncaya kadar- kamyonlara doldurmaya girişti. Pırıl pırıl ışıldaklar altında, ağlayarak, karabahtlarını lânetleyerek ve düşmemek için biribirlerine umutsuzca tutunarak sürüp gittiler.

Nedendir bilmem, ama sonradan kampta, gaz odasına yollanan Yahudilerin sözlerini hiç kimsenin anlamadığı dokunaklı bir İbranice şarkı söyledikleri anlatıldı bir süre.

AKŞAM YEMEĞİ

Karanlığın çökmesini sabırla bekledi. Güneş tepelerin ardından aşağı çoktan kaydı. Gölgeler koyulaşıyor, akşam sisi yeni sürülmüş vadileri, yamaçları kaplıyor - yer yer hâlâ kirli karlarla örtülü toprak; ama göğün yağmur bulutlarıyla yüklü sarkık karnının orasından burasından bir iki pembe demet güneş ışığı sızıyordu az önce.

Sağanak halinde esen rüzgâr, buzu çözülen ekşi toprak kokularıyla dolu, bulutları önüne takıp sürüklüyor ve soğuk bir bıçak gibi kesiyor vücudunuzu. Fırtınanın kopardığı bir katranlı kaplama levhası biteviye takırdıyor bir çatıda. Kuru, ama içe işleyen bir ayaz tarlalardan ilerleyip geliyor üstünüze. Aşağıdaki vadide, tekerlekler raylara sürtünüyor gürültüyle, lokomotifler yasla yaslı kişniyorlar. Gece bastırıyor gitgide; açlığımız arttıkça artıyor; karayolundaki trafik hemen büsbütün durdu, ancak arasıra rüzgâr, bir arabacının seslenişini, bir konuşmayı kırık dökük taşıyor kulaklarımıza ya da bir öküz-arabasının gıcırdısını, öküzlerin tembel tembel ayaklarını taşların üstünde sürtüşlerinin köydeki cumartesi gecesi dansına aceleyle giden köylü kızların tahta sandaletlerinin kaldırımlara çarparak çıkardığı sesler ve karınlarından gülüşleri, yavaş yavaş soluyor uzakta.

Karanlık en sonunda iyice koyulaştı ve yumuşak bir yağmur başladı. Yüksek direklerin ileri geri sallanan mavimtrak lâmbalar, yola uzanan kara, karışık ağaç dallarına cılız bir ışık saçmaya başladılar, nöbetçi kulübelerinin çatıları cilâlanmış gibi parladı,

bomboş kaldırım taşları da ıslak bir kayış gibi görünüyor. Askerler aydınlık çemberden geçtiler ve yine kayboldular karanlıkta. Yoldan gelen ayak sesleri yaklaşıyordu.

Sonra, kamp Kommandant'ının Şoförü iki blokun arasına elektrik fenerini tuttu. Kampın çubuklu giysileriyle yirmi tane Rus askeri, elleri arkalarından dikenli telle bağlanmış olarak yıkanma yerinden çıkarılıp meydana getirildiler. Blok Kıdemlileri, sessiz saatler boyunca hiç kımıldamadan, başı açık, karnı aç bekleyen kalabalığın karşısında sıraya dizdiler onları. Kuvvetli ışıkta, Rusların vücutları şaşılacak kadar açık seçik görünüyordu. Elbiselerindeki her kat, her kıvrım, her buruşuk; eski postallarının çatlakları; pantalonlarının paçalarından kuruyup çakıllaşmış boz çamur parçaları; koltuklarındaki kaba dikişler; hapishane giysilerinin mavi çubukları üstünde göze çarpan beyaz iplikler; torbalaşan kıçları; katılaşmış elleri ve acıdan kıvrılakalmış kansız parmakları, kıvrımlarında kan kurumuş damla damla; şişen bilekleri, paslı telin ete gömüldüğü yerlerde morarmış; çıplak dirsekleri acayip bir biçimde geriye çekilmiş, bir de oradan bağlanmış telle – bütün bunlar, çevredeki siyahlığın içinde, sanki buzdan oyulmuş gibi ortaya çıkmıştı. Adamların uzayan gölgeleri yola, üstlerinde su damlacıklarının parladığı dikenli tellere vuruyor, dışarıdaki kavruk çimenli yamaçlarda kayboluyordu.

Kommandant, saçları kırlaşmaya başlamış, cildi güneşten yanmış bir adam, köyden kalkıp sırf bu törende hazır bulunmak için gelmişti; yorgun, fakat sağlam adımlarla aydınlık alanı geçti, tam karanlığın başladığı yerde durdu, Rusların iki sırasının uygun bir uzaklıkta olduğuna karar vermişti. Ondan sonra herşey çarçabuk oldu — ama yeterince çabuk değildi yine de, onyedi saattir bir tas çorba için boş bir mide ve donan bir vücutla bekleyenler yönünden (kimbilir, belki barakalardaki tencerelerde çorba sıcaktı daha). Kommandant'ın arkasından çok genç bir Kamp Kıdemlisi çıktı ortaya, "Bu ciddi bir meseledir" diye haykırdı. Bir elini,

ısmarlama siyah ceketinin yakasının altına sokmuştu, ötekinde bir söğüt dalı vardı, çizmelerinin kenarında tempo tutuyordu konuşurken.

"Bu adamlar - bunlar canidir! Sanırım açıklamam gerekmez ... Komünist bunlar! Herr Kommandant, uygun biçimde cezalandırılacaklarını söylememi istedi size ve Herr Kommandant'ın her dediği ... Eh Çocuklar, bence siz de ayağınızı denk alsanız iyi olur, ha?"

"*Los, los,* kaybedecek zamanımız yok" diye sözünü kesti Kıdemlinin Kommandant, paltosunun düğmeleri açık bir subaya dönerek. Skoda otomobilinin çamurluğuna yaslanıyordu, bir yandan ağır ağır eldivenlerini çıkarırken ellerinden.

"Uzun sürmez bu iş" dedi, paltosunun düğmeleri açık duran subay. Parmaklarını şaklattı, ağzının ucunda bir gülümsemeyle.

Ja ve bütün kamp bu akşam yemeksiz kalacak!" diye haykırdı genç Kamp Kıdemlisi. "Blok Kıdemlileri çorbayı mutfağa taşıyacaklar gerisin geriye ... hele bir tas eksilsin, doğrudan doğruya bana hesap verecekler. Anlaşıldı mı, çocuklar?"

Uzun, derin bir iç çekiş yükseldi kalabalıktan. Yavaş yavaş arka sıralar öne doğru sokuluyorlardı; yolun yanındaki sıralar yoğunlaşıyor ve ileri sıçramaya hazırlanırcasına sırtınızdan iten adamların nefesi tatlı bir ılıklık uyandırıyordu ensenizden yayılarak.

Kommandant bir işaret verdi; karanlıktan uzun bir sıra halinde, ellerinde tüfekleriyle S.S.ler çıktı. Rusların arkasına dizildiler özenle, hepsi bir adamın gerisinde. Bunların, çalışma Komı ando'larından kampa bizimle birlikte döndüklerini anlamazdınız görünüşlerinden. Yemek yiyecek, temiz büyük ünormalarını giyecek, hattâ tırnaklarını yapacak zaman bulmuşlardı. Tüfeklerini sıkı sıkı kavrayan parmaklarının ucunda tırnakları tertemiz, pespembeydi; besbelli ki köy kızlarıyla dan-

setmeye gideceklerdi birazdan. Sert hareketlerle mermi sürdüler namlulara, dipçiklerini kalçalarına dayadılar, uçlarını da Rusların traşlı enselerine.

Kommandant sesini yükseltmeden komut verdi: "*Achtung! Bereit' Feuer!* [Dikkat! Hazır! Ateş!]" Tüfekler bir ağızdan gürledi, askerler parçalanan kafalardan üstleri başları kirlenmesin diye geriye sıçradılar birer adım. Ruslar biran ayaklarının üstünde sallanır gibi oldular ve sonra ağır çuvallar gibi yıkıldılar yere, taşların üstüne kan ve beyin parçaları dağıldı. Askerler tüfeklerini omuzlarına asarak hızla yürüyüp gittiler. Cesetler geçici olarak çitin altına çekildi. Kommandant ve maiyeti Skoda'ya bindiler; araba homurdanarak kapıya doğru geriledi.

Saçları kırlaşan, güneş yanığı tenli Kommandant gözden kaybolur kaybolmaz, ileriye doğru baskısı gitgide artan sessiz kalabalık birden haykırarak çığ gibi kapandı, kan-sıçramış taşların üstüne gürültüyle. Sonra yardıma çağrılan Blok Kıdemlilerinin ve baraka başkanlarının çabalarıyla güçbelâ dağıtıldılar ve birer birer bloklara girdiler. Ben kurşuna dizme yerinden biraz uzaktaydım, onun için ilk hamlede yola yetişemedim. Fakat ertesi gün, yine işe çıktığımızda, demir çubukları çekmeme yardım eden "Müslümanlaşmış" bir Estonyalı Yahudi, bütün gün boyunca beni inandırmaya çalıştı ki, insan beyni çiğ çiğ yenebilecek kadar körpedir gerçekte.

GERÇEK BİR HİKÂYE

Öleceğime kesin gözüyle bakıyordum. Bir saman şilteye uzanmışım, üstümde kurumuş bok ve benden önceki sahiplerinin cerahat bulaşıkları kokan bir battaniye. Öyle zayıftım ki, kaşınacak ya da sinekleri kovalayacak mecalim yoktu. Yata yata, kıçımdan omuzlarıma kadar bütün sırtım yara olmuştu. Kemiklerimin üstünde gerile kalan derim, güneşten yeni yanmış gibi kırmızı ve sıcaktı. Kendi vücudumdan tiksinerek başkalarının iniltilerini dinlemekle avunuyordum. Bir zaman susuzluktan öleceğimi sandım. Sonra, çatlamış dudaklarımı araladım, ağzına kadar dolu bir bardak soğuk su hayalledim ve açık pencereden görünen boş bir gök parçasına gözlerimi diktim. Yağmur yağacak gibi görünüyor, çünkü kül grisi bir duman damlara kadar alçalmış. Çatılardaki zift sıcaktan erimiş, güneşin altında cıva gibi pırıl pırıl parlıyor.

Kalçalarımın ve sırtımın çıplak eti yanmaya başlayınca, kaba saman döşeğin üstünde yan dönüyorum ve başımı yumruğuma dayayıp, komşu yatakta yatan şişmiş bir adamı, Kapo Kwasniak'ı seyretmeye başlıyorum. Yanındaki taburede yarısı yenmiş bir elma, öylece bırakılıvermiş bir parça kuru ekmek ve bir koca fincan kahve duruyor. Ayakucundaki çarşaflarının altına gizlenmiş bir karton kutuda da, sevgili karısının yolladığı bir sürü yeşil domates var, olgunlaşıyorlar.

Kapo Kwasniak hareketsizlikten nefret ediyordu. Kadınlar kesimindeki Kommando çalışmasını özlemle anımsıyordu. Burada sıkıntıdan patlıyordu. *Krankenbau*'da (hastanede, yani - ünlü K.B.'de) çektiği böbrek rahatsızlığı yüzünden, tek sevdiği

uğraşından, dilediği gibi yemek yemekten yoksun kalmıştı. Öte yanındaki yatakta, Hollandalı bir Yahudi kemancı, zatürreden sessiz sessiz ölmekteydi. Onun içindir ki, ne zaman benim döşeğim gıcırdasa, Kapo Kwasniak hiç kaçırmaz; dirseğinin üstünde doğruluyor, şişik küçük gözleriyle soru sorarcasına şaşı şaşı bakıyordu.

"Nihayet uykunu aldın," kızgınlıkla söylenirdi, gittikçe artan sabırsızlığını gizleyemeden. "Tanrı aşkına, birşeyler anlat be. Sağlıklı bir adamın yatakta bir 'Müslüman' gibi çürümesi ne sıkıcı belâ yahu. Sahi, farkında mısın, seçme yapmayalı yıllar oldu yine?"

Beni konuşturur, ama bayağı romanlar, macera filmleri ya da hangi tiyatro oyununu anlatsam hoşlanmazdı. Romantik edebiyatın bütün abartmalı hikâyelerinden nefret ediyordu. Fakat benim kendi başımdan geçmiş, gerçek hayattan alınma, gülünç, duygusal küçük bir olay dinleyince zevkten dört köşe olurdu – yeter ki gerçek olduğuna inansın. Ben de, sahiden başımdan geçen ilk elden bildiğim ne kadar ilginç şey varsa sayıp dökmüştüm: av hayvanlarına bekçilik eden sevgilisinin her akşam serenat yaptığı teyzem, fizik dersinde hocayı kızdırmak için sıraya kapattığımız canlı horoz ve inadına ötmeyişi. bir türlü; bazı nedenlerle bana hep Polonya'nın Eylülünü çağrıştıran, dudakları uçuklamış bir genç kız ve böyle şeyler işte. Üstelik ona yaşadığım bütün aşkları da ayrıntılarıyla anlatmıştım - ne yazık ki, topu topu iki taneydi bunlar. Hep dürüst davranıyor, mümkün olan en yalın kelimelerle ona gerçeği söylüyordum, yalnız gerçeği. Fakat zaman çok yavaş geçiyor, ateşim durmadan artıyordu; gitgide daha çok susamaktaydım.

"Bir keresinde, ben hapisteyken, bizim hücreye genç bir çocuk getirdiler. Bize, polisin kendisini güya duvara yazı yazdığı için yakaladığını söyledi," yavaşça konuşmaya başladım, dilimi acıyan dudaklarımın üstünde gezdirip ve İncilli oğlanın hikâyesini anlattım kısaca:

Çocuk yanında bir İncille gelmişti hapise, bütün gün onu okuyordu. Hiç kimseyle konuşmuyor, bizim sorduklarımıza da, çekinerek, mümkün olduğu kadar az kelimeyle cevap veriyordu. Fakat elindeki İncilin arkasına benim bir şiir yazmama izin verdi – dışarıdaki arkadaşlarıma mesaj olarak. Öğleden sonra, genç bir Yahudinin sorgusunu yapıp bizim hücreye getirdiler. Oğlana bakıp onu Gestapo Komutanlığından gördüğünü söyledi. "Niçin sen de benim gibi Yahudi olduğunu itiraf etmiyorsun." dedi, "korkma, burada arkadaşlar arasındasın." İncilli çocuk kendisini polisin tuttuğunu ve Yahudi olmadığını tekrarladı. Akşamüstü onu da birkaç tutukluyla birlikte alıp arka avluda kurşuna dizdiler.

"Bu çocuğun adı, Bay Kwasniak" dedim, gerçek hikâyelerimden birini daha tamamlamak için, acele acele, "Zbigniew Namokel'di; kendisinin bize söylediğine göre, babası bir bankanın yönetim kurulu başkanıymış."

Kapo Kwasniak yavaşça yatağının ayakucuna eğildi ve çarşafı kaldırdı. Bir domates aldı, elinde tutarak bir an tereddüt etti.

"Bu hikâye senin hayatından alınmış değil" dedi, sert sert, gözünün ucuyla bana bakıyordu. "Ben burada senden eskiyim, hem — birşey daha öğrenmek ister misin? O bu hastanedeydi, şu senin Namokel'in. Tıpkı senin gibi tifo olmuştu. Senin yattığın yatakta öldü, burada."

Yastığına dayandı rahatça, domatesi bir elinden ötekine atmaya başladı.

"Kahvemi sen iç istersen; bana yasak zaten" dedi, kısa bir duraklamadan sonra. "Ama bir daha hikâye anlatma bana."

Domatesi battaniyemin üstüne attı. Kahveyi de bana doğru itti ve dudaklarımı fincana yapıştırışımı seyretti zevkle, başını yana eğip.

SESSİZLİK

Sonunda onu Alman barakasının içinde yakaladılar, tam pencereden atlayıp sıvışmak üzereydi. Hiç ses çıkarmadan çekip yere indirdiler ve nefretten nefes nefese, karanlık bir geçide sürüklediler. Burada, açgözlü ellerle üstünü başını parçalamaya giriştiler, sessiz bir güruh çevrelerini sarmıştı.

Ansızın, kulaktan kulağa fısıltıyla bir uyarı geldi kampın kapısından. Bir bölük asker, vücutları öne eğilmiş, tüfekleri ellerinde hazır, anayoldan koşarak girdiler, giysileri çubuk çubuk çizgili adamların arasına daldılar. Kalabalık dağıldı ve blokların içinde kayboldu. Tıklım tıklım, gürültülü barakalarda mahpuslar geceleyin komşu çiftliklerden aşırdıkları yiyecekleri pişiriyorlardı. Ranzalarda ve aralarındaki geçitlerde küçük el değirmenleriyle tahıl öğütüyor, koca ağaç kütüklerinin üstünde et kesiyor, patates soyuyor ve kabuklarını yerlere atıyorlardı. Çalınmış püroları ortaya koyup kağıt oynuyor, omlet pişirmek için unla yumurta çarpıyor, sıcak çorbalarını kaşıklıyor ve tembel tembel pirelerini kırıyorlardı. Havada yiyecek kokusu, duman ve buharla karışan bunaltıcı bir ter kokusu vardı, rütubet tavanın kirişlerinde yoğunlaşıyor ve seyrek sepelek bir sonbahar yağmuru gibi iri damlalar halinde adamların, ranzaların ve etraftaki yiyeceklerin üstüne düşüyordu.

Kapıda bir kaynaşma oldu. Başında ince bir madeni miğferle genç bir Amerikalı subay bloka girdi, ranzalara ve masalara merakla baktı. Üniforması yeni ütülenmiş, tabancası kalçasının hizasına bağlı açık bir kılıftaydı. İki kişiyle birlikte gelmişti: birinin sivil ceketine, üstünde "çevirmen" yazılı sarı bir kolluk takılmıştı,

öteki Mahpuslar Komitesinin başkanıydı, sırtında beyaz bir yazlık ceket, ayağında bir smokin pantalonu ve lastik tenis ayakkabıları. Barakadakiler birden sustular. Ranzalarından uzandılar, gözlerini tencerelerinden, tabaklarından, çanaklarından kaldırdılar, subayın yüzüne dikkatle bakmaya başladılar.

Amerikalı miğferini çıkararak dostça bir gülümsemeyle "Baylar" dedi -çevirmen söylediklerini hemen cümle cümle çevirmeye girişmişti- "Geçirdiklerinizden, gördüklerinizden sonra, size eziyet edenlere karşı derin bir nefret duyduğunuzu elbette biliyorum. Fakaz biz Amerikan askerleri ve siz Avrupa halkı, yasanın yasasızlığa üstün gelmesi için döğüştük. Yasaya saygımızı göstermeliyiz. Size bu kampta olsun başkalarında olsun, suçluların cezalandırılacağını temin ederim. Örneğin, S.S.'lere ölüleri gömdürdüğümüzü kendiniz de gördünüz.

Dip ranzadaki adamlardan biri, "... tamam," diye fısıldadı, "hepsinin hastanenin arkasında işini görebiliriz. Hâlâ birkaç tane var etrafta."

"... ya da çukurların birinde" bir başkası fısıldadı, ranzasına çömelmiş, ama altındaki battaniyeyi sıkı sıkı kavramıştı.

"Susun be! Biraz daha bekleyemez misiniz? Bakalım Amerikalı ne diyecek?" Aynı ranzanın ayak ucuna yan gelmiş bir üçüncüsü kızgınlıkla fısıldadı. Şimdi Amerikan subayıyla aralarına kalabalık bir grup birikmişti, göremiyorlardı onu.

"Yoldaşlar, yeni Kommandant'ımız S.S.lerin ve mahpusların arasındaki bütün canilerin cezalandırılacağına söz veriyor" dedi çevirmen. Ranzalardaki adamlar alkışlamaya ve "yaşasın" diye bağrışmaya başladılar. Gülücükler ve el kol hareketleriyle, okyanusun ötesinden gelen genç adama dostça onaylarını anlatmaya çalışıyorlardı.

"Onun için, Kommandant sizden şunu rica ediyor," çevirmen sözüne devam etti, sesi biraz boğuklaşmıştı: "Sabırlı olmaya

çalışın ve başınıza mesele çıkarabilecek yasa-dışı işler yapmayın sakın; orospu çocuklarını kamp muhafızlarına teslim edin lütfen. Ne dersiniz, ha?"

Blok, sürekli bir haykırışla cevap verdi bu isteği. Amerikalı, çevirmene teşekkür etti, mahpuslara da iyi bir dinlenme ve en kısa zamanda sevdiklerine kavuşmalarını diledi. Dostça mırıltılar arasında bloktan ayrıldı ve bir sonrakine geçti.

Ancak o bütün blokları gezip de askerleriyle birlikte karargâhına çekildikten sonradır ki, adamımızı ranzadan çıkardık - battaniyelere sarmalanmış, ağzı tıkanmış, yüzü bir hasır şilteye gömülmüş ve vücutlarımızın ağırlığı altında ezilmişti. Sobanın yanındaki beton zemine sürükledik, orada bütün blok nefretle homurdanarak ayaklarımızın altında çiğneye çiğneye öldürdük onu.

OCAK SALDIRISI

i

Şimdi size kısa ve hisseli bir hikâye anlatmak istiyorum. Bunu savaş sonrasının ilk güzünde, Avrupa'nın tam göbeğindeki tehlikeli bir biçimde cızırdayıp duran halkların ve ulusların inanılmaz, neredeyse gülünç erime potasında bir dizi röportaj kaleme almak için karısı ve (klasik diller uzmanı bir filolog olan) metresiyle birlikte Batı Almanya'ya gelen bir Polonyalı ozandan dinlemiştim - adını söylemem gereksiz.

O sıra, Batı Almanya'da açlıktan kırılan, korkudan kıvranan, herşeyden kuşkulanan, aptallaşmış insan sürüleri kaynaşıyordu; nereye başvuracaklarını bilmiyor ve kendileri de Avrupa'da gördükleri şeyler karşısında eşit ölçüde aptallaşmış ve eşit ölçüde şaşkınlığa uğramış Amerikalı delikanlılar tarafından kentten kente, kamptan kampa sürüklenip duruyorlardı. Bu delikanlılar, Avrupa kıtasına haçlı seferlerinin şövalyeleri gibi fethetmek ve insanları imana getirmek için gelmişlerdi. Sonunda kendi işgal bölgelerine yerleşince de, büyük bir ciddiyetle, güvensiz, inatçı Alman burjuvazisine demokratik beyzbol oyununu öğretmeye ve fotoğraf makinelerine, altın dişlere, kadınlara karşılık, sigara, jiklet, prezervatif ve çikolata trampa ederek onlarda kâr-edinme ilkesinin filizlenmesi için çalışmaya giriştiler.

Başarıya -insanın ancak gözünü açıp atılgan davranarak elde edebileceği bir başarıya- tapacak yolda yetiştirilmiş, herkese eşit fırsat tanınması gerektiğine inanan, bir insanın değerini gelirinin büyüklüğü ve bir kadının güzelliğini bacaklarının uzunluğuyla ölçmeye alışkın olan bu güçlü kuvvetli, atletik, neşeli adamlar, yaşama sevinciyle ve büyük fırsatların hemen köşeyi dönünce

oracıkta olduğu umuduyla dolu, bu içten, yapmacıksız, zihinleri de üniformaları kadar temiz ve taze, yaşayışları kadar akla uygun, kendi yalın dünyaları kadar dürüst adamlar, servetlerine sahip olmayı bilememiş, işlerini kaybetmiş ve toplumun en dibine düşmüş insanlara karşı içgüdüsel bir aşağılama duyuyorlardı. Fakat kültürlerini ve zenginliklerini korumayı becermiş olan Alman burjuvazisine ve güzel, şen, kendi kızkardeşleri kadar kibar ve yumuşak Alman kızlarına karşı tutumları anlayış ve dostça bir hayranlığa dayanıyordu. Siyasetle hiçbir ilgileri yoktu (yaşamlarının o yanını Amerikan İstihbaratı ve Alman basını düzenliyordu). Artık görevlerini yerine getirdiklerine inanıyor ve vatanlarına dönmek istiyorlardı — biraz evlerini özlemiş olmaları, biraz can sıkıntısı, biraz da kendi işlerini yitirecekleri ve fırsatlarını kaçıracakları korkusu yüzünden.

Oysa, Batı Almanya'daki biz Polonyalılar için, dikkatle gözlenen, damgalanmış "yersiz-yurtsuz kimseler" kitlesinden kopup da büyük şehirlerden birine taşınmak ve orada -bir Polonya siyasal örgütüne katılıp, bir karaborsa zincirine üye olduktan sonra- normal bir özel yaşayışa girmek son derece güçtü. Bir daire, bir araba, bir metres, resmî yolculuk vizeleri edinmek, toplum piramidine tırmanmak, kendi yuvamızmış gibi bütün Avrupa'da dolaşmak ve yeniden kendimizi özgür insanlar gibi hissetmek çok zordu.

Kurtuluştan sonra, bizi çevredeki halk topluluklarından özenle ayrı tuttular; güzel, güneşli Mayıs ayı boyunca Dachau'daki kirli, DDT püskürtülmüş barakalarda bitkiler gibi boşu boşuna yaşadık. Sonra zenci şoförler bizi askerî barakalara götürdüler ve yaz için oraya yerleştirdiler. Zamanımızı koğuşta yatmak ve yurtsever yayınlara yazılar yazmakla geçirdik. Neredeyse doğaüstü denebilecek bir ticaret duygusu olan bizden yaşlı bir uğraşdaşımızın kılavuzluğuyla aklımıza gelen herşeyi alıp satmaya başladık ve buradan çıkmanın yasal bir yolunu bulmaya çalıştık.

İki ay süren bir iskelet dansı gibi, ama (günün birinde ayrıca anlatılmaya değecek kadar) gülünç çabalardan sonra, dördümüz birden Münih'teki enerjik Polonya Komitesine ait bir odaya taşındık ve bir Danışma Bürosu kurduk. Daha sonra, elimizdeki toplama kampı belgeleri sayesinde -dürüst ve yasaya uygun olarak- dört odalı rahat bir daireye geçebildik; buranın sahibi olan bir Nazi geçici olarak akrabalarının yanında kalmaya gönderilmiş, giderken de kendisine bizim için eşyalarından bazılarıyla dinî resimlerini bırakması söylenmişti.

ii

O sıralar göç etmeye can atıyorduk; dördümüzün de Avrupa ghettosundan, barış içinde okuyup yazabileceğimiz, zengin olabileceğimiz bir başka kıtaya ne kadar çabuk olabilirse o kadar çabuk kapağı atmanın dışında bir hayalimiz yoktu. Aynı zamanda, sevdiklerimizi de çılgınlar gibi aramakla uğraşıyorduk. Aramızdan biri, karısını arıyordu – onu en son, kendisi Almanya'daki bir toplama kampına gönderilirken Pruskow'da görmüştü; bir başkası Ravensbruck'ta kayıplara karışan nişanlısını; üçüncümüz Varşova ayaklanmasına katılan kızkardeşini; dördüncümüz ise, 1944 Ekim'inde Birkenau'da Gross-Rosen, Flossenburg ve Dachau'a gönderilen bir ulaşıma sokulduğu zaman çingene kampında gebe bıraktığı bir kızı. Dördümüz de, genel coşkunluğa kapılarak ailelerimizi, arkadaş ve tanıdıklarımızı aramaya koyulduk. Fakat Polonya'dan yeni gelenlere, ister göçmen olarak sığınsınlar, ister resmî görevle gönderilmiş olsunlar, sanki vebalılarmış gibi kuşku ve güvensizlikle bakıyorduk.

Resmî görevlilerle, çoğucası Kutsal Haç Tugayının Polonya İstihbarat örgütü ilgileniyordu. Göçmenler ise, adsız bir kitle olan yersiz-yurtsuzlara karışıp izlerini kaybediyorlardı; ancak arasıra bunlardan biri, bir yörenin tereyağ kralı, çorap, kahve ya da posta pulu kralı olarak suyun yüzüne çıkıyor yahut eskiden Nazilere ait

bir firmanın ya da fabrikanın işletilmesini üstüne alıyordu – bu, toplum içinde büyük bir ilerleme demek oluyordu.

Anlaşabilecek bir merakla yahut belki de, bir ölçüde, ozanı Polonya'da saran şöhretin sihirli gücünden etkilendiğimiz için, onu karısı ve (filolog) metresiyle birlikte birkaç günlüğüne bizde kalmaya çağırdık. O sırada, Kızıl Haç için çalışıyor, kilometrelerce uzunlukta kayıp kişiler listelerin düzeltiyor, basıyor ve postalıyorduk – bu nedenle, dairemiz sabahları boş oluyordu. Öğleden sonraları nehirde yüzmeye gidiyor, akşamları da hep birlikte toplama kampı üstüne bir kitap yazıyorduk.

Ozan, karısı ve metresiyle birlikte, evsahibimize ait geniş mavun yatakta günlerce dinlendi, yol yorgunluğunu üstünden attı. (Gücünü topladıktan sonra, dikkate değer bir enerji gösterdi, doğrusu: bu harap kentin her köşesini ve karaborsanın bütün inceliklerini öğrendi; bir sürü ayrı diller konuşan yersiz-yurtsuz kişiler yığınının güç sorunları üstüne ilk elden bilgi edindi.) Dinlenirken, can sıkıntısından, bizim kitabımızın bazı parçalarını okudu – fazla kasvetli buldu, insanlığa inançtan kesinlikle yoksunmuş.

Dördümüz, ozan, sessiz karısı ve (filolog) metresine karşı ateşli bir tartışmaya girdik; bu savaşta ahlâkın, ulusal dayanışmanın, yurtseverliğin, bütün özgürlük, adalet ve insanlık onuru ülkülerinin insanın elinde çürümüş bir paçavra gibi dağıldığını söyledik. Dedik ki, insanın kendisini kurtarmak için işlemeyeceği hiçbir suç yoktur. Kendisini kurtardıktan sonra da, insan gittikçe daha basit nedenlerle suç işler: önce ödev diye, sonra alışkanlıktan, en sonunda da – zevk için.

Güç, sabır isteyen toplama kampı deneyimimizin bize bütün dünyanın aslında katlanılan bir toplama kampı gibi olduğunu öğrettiğini üstüne basa basa anlattık: zayıflar kuvvetliler için çalışırlar, çalışacak güçleri ya da istekleri yoksa, ya hırsızlık edecek ya öleceklerdir.

"Dünyayı ne adalet yönetir ne de ahlâk; suç cezalandırılmaz, erdem ödüllendirilmez, ikisi de çabucak unutulur. Dünyayı yöneten erktir ve erk parayla elde edilir. Çalışmak anlamsızdır, çünkü para çalışmakla kazanılmaz, başkalarını sömürmekle toplanır. Eğer biz başkalarını dilediğimiz kadar sömüremiyorsak, hiç değilse kendimiz de elimizden geldiği kadar az çalışıyoruz. Ahlâk ödevi mi dediniz? Biz ne insanların ahlâkına inanıyoruz, ne de sistemlerin ahlâkına. Alman şehirlerinde mağazaların vitrinleri kitaplar ve dinî eşyalarla dolu, ama krematoryumların dumanları hâlâ ormanların üstünde uçuşuyor...

"Elbette bu dünyadan kaçıp ıssız bir adaya sığınabilirdik. Ama gerçekten yapabilir miydik bunu? Öyleyse Robinson Crusoe'nun yaşamını seçmektense Ford'a bel bağlamamıza hiç kimse şaşmasın. Doğaya dönmek yerine – kapitalizme veriyoruz oyumuzu. Dünyaya karşı sorumluluk mu? Fakat bizimki gibi bir dünyada yaşayan bir insan, kendinden bile sorumlu olabilir mi? Dünyanın kötü olması bizim suçumuz değil, onu değiştirelim derken ölmek istemiyoruz. Yaşamak istiyoruz - hepsi bu."

Ozanın filolog metresi, "İnsanlık değerlerini aramak için Avrupa'dan kaçmak istiyorsunuz, demek?" diye sordu.

"Herşeyden önce kendimizi kurtarmak için. Avrupa batacak nasıl olsa. Burada gün-be-gün yaşıyoruz, çevremizde yükselen tufandan bizi ayıran, incecik bir duvar yalnızca; bu set yıkılınca, insanın özgürlüğünü bir elbise gibi yırtıp atacak üstünden. Fakat kendini savunmayı secen bir kimse acaba neler yapabilir? Krematoryumun ateşi söndü, ama dumanı dağılmadı daha. Alevleri yeniden tutuşturmak için vücutlarımızın kullanılmasını istemiyoruz. Yaşamak istiyoruz biz, hepsi bu."

"Haklısınız" dedi ozanın metresi, soluk bir gülümsemeyle.

Ozan kısa tartışmamızı tek kelime söylemeden dinlemişti. Yatak odasını bir aşağı bir yukarı arşınlıyor, bize de metresine de hak

verdiğini anlatmak için başını sallıyor ve bir rastlantı sonucu, alışık olmadığı bir dünyaya toslayan bir adam gibi gülümsüyordu (çözümsel, geniş hayalli şiiri, savaştan önce de işte tam bu tutumuyla -ve uzunluğuyla- ün salmıştı). Sonunda, sessiz, düşünceli karısının hazırladığı yemeği yiyip, cinsiyeti, din ya da siyaset üstüne görüşleri her ne olursa olsun bir Polonyalının yüreğini ısıtmaktan hiçbir zaman geri durmayan bizim bol yerli votkamızı içerken, bir yandan küçük ekmek parçalarını parmakları arasında ufalayarak topakları sigara tablasına atmaya, bir yandan da şimdi size kısaca aktaracağım hikâyeyi anlatmaya başladı.

iii

Ocak ayında Sovyet orduları harekât alanlarından Vistül nehri boyunca ilerliyorlardı, planları bir "kurt sıçrayışı"yla Oder nehrine erişmekti. Ozan, karısı, çocukları ve metresiyle birlikte, Varşova ayaklanmasından sonra, kendisini Malopolska'nın büyük şehirlerinden birinde bulmuş ve şehrin hastane lojmanlarında bir doktor arkadaşının dairesine yerleşmişti. İleri hareketin başlamasından bir hafta sonra, bir gece Sovyet tank tümenleri düşmanı Kielce'de yenip, şehrin yanındaki küçük nehri ansızın geçiverdiler. Yalnız piyade desteğiyle kuzeyden banliyölere saldırarak, görevlilerini, belgelerini, mahpuslarını boşaltmakla uğraşan Almanların arasında panik yarattılar. Çarpışma sabaha kadar sürmüştü. Şafakla birlikte ilk Sovyet piyade birlikleri ve ilk Sovyet tankları şehrin sokaklarında göründü.

Başkalarıyla birlikte hastane personeli de, şehre batısından yavaş yavaş yürüyen üstü başı kirli, sakalları uzamış askerleri karışık duygularla seyrediyorlardı.

Sonra tanklar sökün etti, dar ve dolambaçlı sokaklardan hızla, gürültüyle geçti; arkalarından hantal ikmal kamyonları, bindirilmiş toplar ve mutfak taşıtları. Arada bir, kaçmayı başaramamış birkaç

biçare Almanın bir bodrumda ya da bir bahçede saklandığını haber alınca, kamyonlarından aşağı süzülüveriyor, evin arkasında kayboluyorlardı. Ama çok geçmeden geri geliyor, tutsaklarını ardıçlarına teslim ediyorlardı ve yine yavaş yavaş ilerlemeye koyuluyorlardı.

Hastanede ilk şaşkınlık ve hareketsizlikten sonra büyük bir faaliyet ve karışıklıktır başlamıştı; koğuşlar yaralı asker ve siviller için hazırlanıyordu. İnsanlar yuvalarına çöp sokulmuş karıncalar gibi telâşlı ve heyecanlıydılar. Tam o sırada hemşirelerden biri başhekimin odasına nefes nefese girdi:

"Buna sizin bakmanız gerekiyor, Doktor!"

Kolundan tutup koridora sürükledi onu. Şaşkınlaşan doktor, yere oturmuş, sırtını duvara yaslamış asker üniformalı genç bir kız gördü. Islak pantalonundan sular damlıyor ve pırıl pırıl muşambaların üstünde kirli bir gölcük meydana getiriyordu. Açık bacaklarının arasında otomatik bir Rus tüfeği tutuyordu, asker torbası da yanındaydı. Sibirya tipi kürk başlığının yarı yarıya gizlediği, solgun, neredeyse şeffaf yüzünü kaldırdı, kendisini zorlayarak doktora gülümsedi ve ağır ağır doğruldu yerden. Ancak o zaman gebe olduğunu farketti doktor.

Tüfeğini alırken, "Sancılarım başladı" dedi, "çocuk doğuracak bir yeriniz bulunur mu?"

"Bakalım buluruz" dedi doktor, sonra şakayla ekledi, "Eh demek, Berlin'e yürüyecek yerde, sen doğurmakla uğraşacaksın artık?"

Kız mecalsiz, "Herşeyin zamanı var" diye cevap verdi.

Hemşireler kadın askeri soydular, yıkadılar, ayrı bir odaya yatırdılar, üniformasını da kuruması için astılar.

Bebek sabaha doğdu. Sağlıklı bir bebekti, öyle de yüksek sesle ağlıyordu ki hastanenin her odasından işitiliyordu. Birinci gün kız sessiz sessiz dinlendi ve çocuğundan başka hiçbir şeyle il-

gilenmedi. Ama ertesi gün kalkıp giyinmeye başladı. Hemşireler hemen doktoru çağırdılar. Fakat kız sert bir tavırla kendisine karışılmamasını söyledi. Üniformasını sırtına geçirdikten sonra, bebeği kundakladı, bir battaniyeye sardı ve çingenelerin yaptığı gibi sırtına bağladı. Doktorla hemşirelere veda etti, otomatiğini ve torbasını aldı, merdivenlerden indi, sokağa çıktı. Orada gördüğü ilk adamı durdurup bir tek şey sordu:

"Kuda na Bierlin?"

Adam soruyu anlamamış gibi gözlerini kırpıştırdı, fakat kız sabırsızlıkla tekrarlayınca, anayolu işaret etti eliyle; anayoldan zırhlı araçlar ve insanlar ardı arkası kesilmeden akıyordu. Kız canlı bir baş sallamayla adama teşekkür etti, otomatiğini omuzladığı gibi, düzgün, uzun adımlarla batıya doğru yürüyüşe geçti.

iv

Ozan hikâyesini bitirmiş, gülümsemeden bize bakıyordu. Ama biz de hiçbir şey söylemedik. Sonra Rus kızı için halis Polonya votkamızdan birçok kereler kadeh kaldırdık ve hepimiz bu hikâyenin uydurulmuş olduğuna karar verdik. Ozan gerçekten şehir hastanesinde doğum yapan bir Rus askerinden söz edildiğini duymuş olsa bile, Ocak Saldırısına tüfeğinin yanısıra bir de çocukla katılan bir kadın, hiç kuşkusuz insan değerlerinin en önemlisini gereksiz yere tehlikeye atmış olurdu, insanca davranmamış olurdu.

"Bir kimsenin ne zaman gerçekten insanca davranmış olacağını bilmiyorum" dedi ozanın metresi. "Birinin ghettoya kapanıp da silâh satın almak için sahte dolar basacağım ya da boş konserve tenekelerinden elbombası yapacağım diye canını feda etmesi mi daha iyidir, yoksa ghettodan "Âriler"in yanına sığınıp canını kurtarması ve böylelikle de Pindaros'un *Epinicae*'sini okuyabilmesi mi daha iyidir?"

"Hayranım size" diyerek bardağına votka doldurdum. "Fakat bize verdiğiniz öğütleri tutmayacağız. Sahte dolar basmaya niyetimiz yok, sahicilerini kazanmayı yeğliyoruz. Elbombalarını da bırakalım fabrikalar yapsın."

"Hayranlığınızı kendinize saklayın" dedi ozanın metresi ve bardağını bir dikişte boşalttı. "Ben ghettodan kaçtım ve bütün savaşı bir arkadaşımın divanının altında saklanarak geçirdim."

Biraz durdu, hafif bir gülümsemeyle ekledi:

"Evet, ama *Epinicae*'yi ezbere biliyorum artık."

v

Bir süre sonra, ozan elden düşme bir Ford satın aldı, bir şoför kiraladı, bizden ailelerimizin adresini istedi, arkadaşlarımıza haber götüreceğine söz verdi ve karısı ve (filolog) metresiyle birlikte Polonya'ya döndü.

İlkbaharda, dört kişilik grubumuzdan da ikimiz, kitaplarımızı, Amerikan battaniyelerinden yapılmış elbiselerimizi, sigaralarımızı ve acı Batı Almanya anılarımızı yüklenip Polonya'ya döndük.

Birimiz, kızkardeşinin Varşova ayaklanması yıkıntılarından kazılıp çıkarılan cesedini buldu ve mezarlığa gömdü; şimdi mimarlık okuyor, Polonya kentlerini yeniden kurmak için. Öteki, toplama kampından sağ çıkan nişanlısıyla evlendi ve yazar oldu. Önderimiz, kapitalizmin kutsal adamı, Boston'a yerleşti.

Grubumuzun dördüncüsü, gizlice Alpleri aştı ve İtalya'daki Polonya ordusuna katıldı. Sonra bu birlikle İngiltere adalarına gönderildi. Ayrılmadan önce, bizden Birkenau'daki çingene kampında gebe bıraktığı kızı Varşova'da aramamızı istemişti. Ondan bir mektup almış ve bebeğin sağ salim olduğunu, Rusların Ocak Saldırısı sayesinde, annesi ve gaz odasına gönderilmek üzere olan yüzlerce hasta ve gebe kadınla birlikte kurtulduğunu öğrenmişti.

BİR ZİYARET

Gecenin içinde yürüyordum, sırada beşinci. Mor göğün ortasına, tutuşan insan vücutlarından fışkıran portakal renkli alevler yükseliyordu.

Arkamda, erkeklerin endişeli, ağır ayak seslerinin yanısıra, kadınların hafif, ürkek adımlarını da duyabiliyordum (aralarında, bir zamanlar benim olan bir kız da yürüyordu). Yumuşak karanlık içinde, gözlerimi koca koca açmıştım. Kanayan yaralı kalçamın ateşi bütün vücudumu sarıyor ve attığım her adımda gitgide daha çok canım yanıyordu, ama o geceden aklımda kalan tek şey, dört açılmış gözlerimle gördüklerim oldu.

O gece yarı-çıplak bir adam gördüm, kanter içinde, havası tükenmiş bir hayvan vagonundan boşaltma rampasına düştü; canlandırıcı gecenin serinliğini ciğerlerine bir çekiş çekti, ayağa kalktı, sendeleyerek bir yabancıya yürüdü, sarıldı kollarına ve fısıldadı: "Kardeş, kardeş..."

Bir başkası, dumanları tüten bir ceset yığınının üstünde yatıyordu (balık istifi trenin içindeki hava alma savaşında boğulmuştu), ama ayağından -alt tarafı ölü bir adama bunların ne gereği var diye- yepyeni subay potinlerini çıkarmaya çalışan hırsızı ansızın var gücüyle tekmeledi.

Ondan sonraki günlürde, kazma kürekle kamyonlarda çalışırken ağlayan adamlar gördüm. Ağır raylar, çimento torbaları, teskerelerle beton taşıdıklarını gördüm; toprağı dikkatle düzlediklerini, çukurlardan pislik kazdıklarını, barakalar, nöbetçi kuleleri, krematoryumlar yaptıklarını gördüm; ekzamadan yolunduklarını, ciğerlerinden hastalanıp kanlı balgamlar tükürdüklerini, tifo ateşiyle yandıklarını, açlıktan öldüklerini gördüm. El-

maslardan, kol saatlerinden, altınlardan kendilerine servetler yağıp, bunları güvenli olsun diye toprağa gömen başkalarını gördüm. Ve ellerinden geldiği kadar çok insan öldürmeyi, mümkün olduğu kadar çok kadın becermeyi bir spor sayanları.

Ağır kalaslar taşıyan, arabalar çeken, elarabaları iten ve göletlere sedler yığan kadınlar gördüm. Ama vücutlarını bir ekmek parçasına satan başkaları da vardı; ölülerden çalınmış giysiler, altınlar ve mücevherlerle kendilerine bir sevgili satın alabilenler de. Bir kız gördüm (Bir zamanlar benim olmuştu), her yanını cılk yaralar kaplamış, saçları usturayla traşlı.

Ve ekzamaları, balgamları ya da tifo ateşleri yüzünden yahut düpedüz fazla eridikleri için gaz odasına gönderilen insanların hepsi, kendilerini krematoryum kamyonlarına yükleyenlere yalvardılar, gördüklerini unutmasınlar diye. Ve insanlığın içyüzünü, gerçeğini anlatsınlar diye, bilmeyenlere.

Yaban sarmaşıklarıyla çevrili bir pencereden dışarı bakıyorum, yanmış bir ev görüyorum, eski bir sundurmanın kalıntıları, birkaç sütunu hâlâ ayakta ve daha ötede, tepeden tırnağa tomurcuklarla donanmış yüksek bir ıhlamur ağacı; yıkıntıların görüntüsü ufuk boyunca uzanıyor, gökyüzü o yana akan nehre eğilmiş.

Bir başkasının odasında oturuyorum şimdi, benim olmayan kitapların arasındayım; gökyüzünden, gördüğün erkek ve kadınlardan söz ediyorum yazımda. Tek bir düşünce var, kafamdan atamadığım – başkalarını görmüştüm, ama hiçbir zaman kendimi görememişim. Genç bir ozan, bir sembolist-gerçekçi, uçarı bir acı alayla benim bir toplama kampı zihniyetim olduğunu söylüyor.

Bir an sonra, kalemimi elimden bırakacağım ve o zaman gördüğüm insanları göresim gelecek. Bugün hangisini ziyaret etsem acaba: ayağında subay potinleri olan, havasızlıktan boğulmuş adamı mı - şimdi belediyede elektrik mühendisi, yoksa zengin bir barın sahibini mi, bir zamanlar bana "Kardeş, kardeş" diye fısıldayan.

TAŞTAN DÜNYA

Bir zamandır, benim içimde de, tıpkı anakarnında bir yavru gibi, korkunç bir düşünce olgunlaşıyor ve ruhumu ürkütücü önsezilerle dolduruyor: bu Sonsuz Evren, gülünç bir sabun köpüğü gibi, inanılmaz bir hızla şişiyor olmalı. Ne zaman, Evrenin bitiştirilmiş avuçlardaki suyun parmakların arasından sızması gibi boşluğa kaymakta olduğunu ve en sonunda, sanki katı maddeden değil de, akıcı sesten yapılmışcasına -belki bugün, belki yarın ya da birçok ışık yılı geçince- hiçliğe dönüşeceğini düşünsem kendimi tutamayıp, bir cimrinin içler parçalayıcı acıması benliğimi sarıyor.

Bu noktada, şurasını itiraf etmeliyim ki, savaşın bitişinden beri, çok ender olarak ayakkabılarımı parlatmaya kendimi zorlamaya, paçalarımda biriken çamuru hemen hiç fırçalamama, haftada iki kere yüzümü, çenemi, boynumu traş etmenin çok gücüme gitmesine, vakit kaybetmemek için uzayan tırnaklarımı dişlememe, hiç, ama hiçbir zaman nadir kitaplar ve metresler peşinde koşmamama ve böylelikle, kendi kaderimin bilinçli duygusuzluğunu bütün Evreninkiyle birleştirmeme rağmen, son günlerde, sıcak yaz öğleden sonraları evimden çıkıp, kentin en yoksul kesimlerinde yalnız başıma uzun gezintiler yapmaya başladım.

Yıkıntıların kötü kokan kupkuru tozunu derin derin ciğerlerime çekmek hoşuma gidiyor.Âdetim olduğu üzere, başımı hafifçe sola kaykıltıp, bombalanmış evlerin duvarlarının dibinde, mallarının yanına çömelmiş köylü kadınlarını, çamur birikintileri arasında, paçavra toplarının ardından koşuşan kirli çocukları, terkedilmiş caddeler boyunca güneşin doğmasından batmasına kadar tramvay raylarını çekiçleyen üstü başı tozlu, kan ter içindeki işçileri sey-

rediyorum. Ve adeta bir aynaya bakıyormuşum gibi, şimdiden taze, yeşil çimenlerle kaplanan yıkıntılar, unla katılaştırılan ekşi kaymakları ve ter kokan giysileriyle köylü kadınlar, paçavradan toplarıyla oynayan çocuklar, adaleli kolları ve yorgun gözleriyle işçiler, sokak, alan ve bunların üstünde, kuvvetli bir yelin sürüklendiği bulutlara yükselen abuk sabuk kızgın konuşmalar – bütün bunların ansızın havada yüzmeye başladığını ve birden, hepsinin biribirlerine karışıp ayağımın dibine düştüğünü apaçık görebiliyorum, sanki ağaçların ve gökyüzünün, bir köprünün altından geçen bir dereye kırık dökük yansıması gibi.

Bazan maddî duyarlığımın bile, içimde bir sakız gibi pıhtılayıp katılakaldığını sanıyorum. Dünyayı koca koca açılmış şaşkın gözlerle gözlemlediğim ve her sokaktan, bir bahçe duvarının üstünde yürüyen genç bir adam gibi dikkatle geçtiğim eski yılların tam tersine, şimdi en canlı kalabalıkların içinden tam bir ilgisizlikle kendime yol açıp, kızlar çıplak dizleri ve yağlanmış, yapılı saçlarıyla beni ayartmak isteseler de, en küçük bir duyguya kapılmadan sıcak dişi vücutlarına sürünebiliyorum. Yarı açık göz kapaklarımın arasından hoşnutlukla bakıyorum: yine kozmik bir fırtına bütün kalabalığı ta ağaçların tepelerine kadar havaya uçuruyor; insan vücutlarını dev bir girdaba emip alıyor, dehşetle açılan dudaklarını büzüyor, çocukların pembe yanaklarını erkeklerin kıllı göğüsleriyle karıştırıyor, kadın elbiselerinden yırtılmış şerit şerit kumaşlar sıkılı yumruklara sarılıyor, en tepeye köpük gibi, kar-beyazı kalçalar yığılıyor, şapkalar ve kafa parçaları alttan çıkan saç gibi deniz yosunlarına dolanmış, sonra bütün bu sihirli görünüşün karmakarışık olduğunu, insan kalabalığından oluşan bu engin yumağın cadde boyunca aktığını, lâğım mazgallarından gittiğini ve helâda sifon çekmiş gibi büyük bir gurultuyla boşluğa döküldüğünü görüyorum.

Öyleyse, gururla yürüyüp girdiğim o kocaman, granitten yapılmış, serin binada küçümsemeye varan bir saygısızlıkla dolu

oluşuma şaşmamalı. Her sabah fazlasıyla yorgun, herşeyden yakınıp duran temizlikçi kadınların dinsel bir duyguyla silkeledikleri kırmızı bir halıyla örtülen, yangından kurtarılmış mermer merdivenleri aldırış etmeden çıkıyorum. Onarılan yapının yeni takılmış pencerelerine, taze boyalı duvarlarına dikkat bile etmiyorum. Önemli kişilerin oturduğu, alçakgönüllü, ama şık döşeli küçük odalara rahat bir havayla giriyorum ve çok basit, ama yine de benim hakkım olan şeyleri, belki gereğinden biraz fazla nazikçe istiyorum – ama bunlar, elbette, dünyayı şiye şişe kabarmakta ve çok olgunlaşmış bir nar gibi patlayarak, geride yalnızca bir avuç gri, kuru kül bırakmaktan alıkoyamaz.

Yakıcı sıcak, toz ve eksoz dumanlarıyla dolu geçen bir günden sonra, nihayet serin bir akşam çöküp de, eğribüğrü yıkıntıları, gitgide kararan gökyüzünün önünde aldatıcı bir solgun masumluğa büründürürken, yeni dikilen sokak lambalarının altından yürüyerek evime dönüyorum – ev taze boya kokuyor, herhangi bir kiralama kuruluna kayıtlı değil, bir acentaya çok para vererek satın aldım. Pencerenin yanına yerleşiyorum, başım avuçlarımın arasında, mutfakta karımın yıkadığı tabak sesleriyle uyuşuyorum. Yolun öbür tarafındaki evin pencerelerine dalgın dagın bakıyorum: ışıklar, radyolar birer birer kapatılıyor.

Son birkaç an, uzaklardan gelen sokak seslerini işitmeye zorluyorum kendimi: az ötedeki tütüncüde şarkı söyleyen sarhoşlar, ayak patırdıları, istasyona giren trenlerin gürültüsü, hemen köşeyi dönünce çalışan gece vardiyasındaki işçilerin rayları ısrarla, inatla çekiçlemeleri – içimde kabaran müthiş bir kırıklık (bıkkınlık, ilgisizlik, yabancılık) duyuyorum. Sanki beni oraya bağlayan bir ip varmış da, onu koparıyormuşum gibi, pencereden olanca gücümle uzaklaşıyorum, masama gidiyorum, yine değerli zamanı boşa geçirmiş olmanın üzüntüsünü yaşıyorum, çoktan terkedilmiş kağıtlarımı çekmecemden çıkarıyorum. Bugün de dünya hâlâ uçup gitmediğine göre, yeni kâğıtlar alıp masanın üstüne itinayla di-

ziyorum; gözlerimi yumunca, rayları çekiçleyen işçiler için, yalancı kaymaklarıyla köylü kadınları, yük dolu trenler için, yıkıntıların üstünde solan gök için, aşağıdaki yoldan gelip geçenler ve yeni yapılan pencereler, hattâ mutfakta bulaşık yıkayan karım için derin bir acıma duyuyorum; çok büyük bir zihinsel çabayla, gördüğüm olayların, şeylerin ve insanların gerçek anlamını kavramaya çalışıyorum. Çünkü bu taştan oyulmuş, hiç değişmeyen, güç dünyanın şanına lâyık, büyük, ölümsüz bir destan yazmak niyetindeyim.

SİYAH SÜT

YOĞURDUMUZ KARADIR BAYANLAR BAYLAR
TADEUSZ BOROWSKİ
ve
"BÖYLE BUYURUN GAZ'A BAYANLAR BAYLAR"
ile
TOPLAMA KAMPI EDEBİYATI
ve
TÜRKİYE
ÜZERİNEDİR

Atila Türk

Polonya: SÜRGÜNDE BİR VATAN

Tadeusz Borowski Ukrayna Ovaları'nın çocuğu. "Şitomir" kasabacığında **12 Kasım 1922**'de doğmuş. I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya cezalandırılırken, yeniden "Büyük Polonya" yaratılır. Sztomir, Polonya'ya geri verilir. Tadeusz Borowski de resmen Polonyalı doğmuş olur.

Borowski'giller, Ukrayna kırlarının orta halli, kendi hallerinde Leh ailelerindendir. **Tadeusz Borowski**'nin anne tarafı da Rusya, Prusya, Avusturya-Macaristan: Polonya'nın parçalayıcı, paylaşıcıları, birbirine düşmüş: I. Dünya Savaşı patlamış! Çarlık Rusyası'nın boyunduruğundan kurtulup hiç değilse 'özerklik' adı altında bir 'Polonya

Devleti'ne yeniden kavuşma umuduyla, Almanya'nın Polonya'yı İşgali 'ni, alkışlayanlardan değildir Borowski'giller.

1933 Kışı'nda, üst dudağına henüz gölge düşmeden göçtükleri Varşova'da, Hitler'in iktidarı gasb edişi yankılanır. Nazi Orduları Polonya'yı işgal edince, Varşova Yeraltı Direnişçileri arasındadır, genç **Tadeusz Borowski**. Direniş'te, 1943'te **Gestapo**'ya yakalanıncaya kadar, 1939 Eylül'ünden beri, bir yandan **Şiir**[1] öte yandan Binalar[2] inşa etmektedir. Ülkesini, insanlarını, yeraltında ve Auschwitz cehenneminde tanıyacaktır.

İnsan, işgücü ihracı var, ithalatı da. Düşünceyi ihraç ve ithal edebilirsiniz. Peki Millî Marşı ülke dışında yazılıp bestelenmiş kaç ülke var Polonya dışında? Bir ülke ki, edebiyatı ithaldir: Yazarlarının, düşünürlerinin ezici çoğunluğu, 11. yüzyıldan beri hep vatanlarının dışında, Sürgünde üretmişler. (Her ürettikleri hemen ve unutulmazca "yerlileşivermiş", etkinliğini sürdürmüş olsa da.) Nâzım, açlığın çeşitlerini sayıyor, açlık grevi içinde tatmadığım yemek yok gibidir diyor. Polonya'nın yaşadığı **bağımlılık** çeşitlerini saymakla bitiremezsiniz. Birini, onunu, yüzünü, binini, bilemedin onbinini sürebilirdiniz. Ne yüzbini, milyonları sürgünde bir ülke? Dahası, **sürgünde bir vatan**!

İki Polonyalı'nın söyleşisi'ne tanık oldunuz mu hiç? Polonya'da olsun, Polonya dışında olsun. Sanki sizden bir şeyler gizliyordurlar."Aramızda Osmanlı mı var?" diyesiniz gelir. Lehçe, o yanyana gelmiş sessiz harflerinin çokluğuyla, "telâffuzu güç sözcükler

1) Yayınlanmış şiirlerinden günümüze kadar gelebilmiş iki örnek: **Gdziekolwick Znemia**..., 1942 ve **Stuce i Narodzie**, sayı: 6, 1943. Leh dilindeki eserlerin pek çoğunu, Auschwitz Arşivi'ni görmeden önce sağlayan Sayın *Dr. B. Dalheimer*'e; yığınla belgeyi benim için Almanca'ya çeviren Krakow'lu mühendis Sayın *Dr. Franz Cwick*'e, sabrı ve titizliği için de, teşekkür borçluyum.

2) İnşaat İşçiliği örneklerinden: Pedzick Firmasındaki çalışmasına belge: Bartnicka, J. 1972: "Biografia Borowskiego", in: **Nowe Ksialzki** Dergisi, sayı: 21.

cenneti?" Polonya lisanı, **FISILTI DİLİ**'dir. Kabadayı komşuları Rus Ayı'sı, Alman Dayı'sı ve Ukrayna Ağabey komşuları arasında sıkışıp kaldıkları için? Sınırlı özerklikler tanınarak komşularınca süreklice paylaşılmış; devlet paktlarına katılmak zorunda bırakılmış; dostluk gütmeyen komşularının güdümüne sokulup durulmuş (ve içerde hoşgörü, demokrasi koklatılmamış) bir ülkede konuşmak, fısıldaşmak olup çıkmış!

Tarih Bilinci, hassas, zor bir süreç. Polonya'da daha da güç. Tarihinde **hiç işgal görmemiş,** yaşamamış olan Japonya'da (ve Tayland), Tarih Bilinci'nin edinilmesi daha mı kolay, daha mı gerçekçi, daha mı kararlı...dır? **Tadeusz Borowski**'nin edindiği, Ulus Bilinci, Tarih Bilinci, Şiir Bilinci, Sınıf Bilinci: Polonya, Avrupa, Yahudi... bütünlüklerinde geçerli olabildi mi?

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar, Tadeusz Borowski'nin edindiği, Ulus Bilinci, Tarih Bilinci, Şiir Bilinci, Sınıf Bilinci: Polonya, Avrupa, Yahudi... bütünlüklerinde geçerli olabildi mi?

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar, Tadeusz Borowski'nin kaleminde **Vicdan'ın Gözü** idi. Azınlık'ta kaldı.

KURTARICI EXİL - KÖLELEŞTİRİCİ SÜRGÜN

Göçler, Ulusal yaşamın, özgünlüklerinin, özgürlüğün, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün tadını çıkarabilmek'lerden yoksun, yasaklı kişiler, çevreler ile sınırlı değil Polonya'da. Yoksul yığınlar da çareyi (bu kez) kendi kendilerini sürmek, yabana göçmeklerde bulmuşlar. Ülkeyi terk etmek: kıralın, soylunun, ruhbanın, kentlinin, köylünün; işverenin, işsizin, topraksızın, aydının alınyazısı olmuş mu? Olmuş. Ortaçağdan beri, savaş kurbanları bile, ülkelerinin dışında kalmış. Komşu ülkelerin iç-elleri yetmemiş, ırak, yaban-ellerine sürülmüşler.

Sürgünde sürgün sürmek gerçekliğinin, Polonya kadar "kurtarıcı exil", umut dolu göç ve köleleştirici sürgün, göçertim kılıklarına bürünerek birbirinin içine girdiği kaç ülke var?

Polonya'da Ulusal Bilinç, mitolojileştirici arayış ve anlayışların gölgesinde oluşmuş. O yüzden **Yaban** sözcüğü, terimleşip, birbirinin zıddı anlamlar edinmiş. Exil'in, Sürgünlüğün, İngiliz, Amerikan, Fransız veya Japon'un ulusal tarihlerinde hayatî, merkezî bir anlamı yok. Gerçi Alman ve Rus için Exil, bilinmedik bir yaban (ülke)değildir, ama **Leh'in Exil**'i ile karşılaştırılamaz. Polonya'daki başka: 18. yüzyılın tümünü dolduran, 19. ve 20. yüzyıllarda dalga dalga süren yaşanmışlıklar dizisidir. Leh Dili'nde **Polonia** ile **Emigracja** sözcüklerinin anlamında geçirilen maceralara, bu sözcüklerin tarihçesine özet olsun; İstanbul'a ve Buğdan, Eflâk Eyaletlerine akan Leh göçleri. 1772, 1793, 1795'lerde dalga dalga gelen göçler, Polonya'nın Sankt Peterburg-Berlin-Viyana parçalayıcıları arasında üç kez üçe bölünmesi Göçleri'dir.

Polonia: nerede yaşıyor, nerede doğmuş ve hangi ülkenin vatandaşlığını almış olursa olsun; Polonya dışındaki ('Dış Lehlik') Polonyalılar'ı anlatır. "**Emigrasya**" ise, Polonya'da yaşama olanağı bulamamış, ama kökeninin ve kültürünün bilincindeki tüm Leh'leri kapsar. (Bu iki kavram, iki yaşayış arasındaki sınırlar, geçirgen, geçişgendir.) Amma, Polonya Musevileri'ni dışarılar.

KEHİLLA: LEHİSTAN MUSEVİLİĞİ'NİN UZUN YÜZYILLARI

Batı Slavları içinde Leh Ulusal (Devlet) Birliği: Lehistan, yani Polonya Geleneği ile Polonya Musevilik Geleneği, yaşıttır: biner yılık geçmişleri var.

Avrupa Hıristiyanlığı'nda **Kıyamet Tellâllığı**'nın zirveye ulaştığı bir uzun yüzyıl olan 10. yüzyıldan beri Polonya'da Musevi Cemaati yaşıyor. İlkin Almanya, Bohemya, Bizans ve Doğu Romanya'dan göçmüşler. 13. ve 14. Yüzyıllar Almanyası'ndaki Yahudi Kırım (Kıyım)ları Polonya Musevi nüfusunu 30.000'e yükseltir. Ortak dilleri, dönemin Almancası'dır. Giderek Orta-Yüksek-Almanca'dan, kendilerine bir yeni dil, **Jiddisch**, kurarlar.

Kehilla (örgütlü cemaat) oluşları, 15. yüzyıldadır.

16. yüzyıl, Kehilla için, **Osmanlı Museviliği'nin 17. Yüzyılı**'na öncü bir **Kültür Çiçeklenmesi**'dir. (**Şabatay Sevi** *İnanç İhtilâli*'inin Polonya ve Polonya Batısı ülkeleri ile yakın, sıcak ilişkilerini hatırlayın.) Polonya Musevi nüfusu, 1648 Sayımı'nda: 300.000'dir. (Sayılmayız parmak ile, tükenmeyiz kırmak ile...)

1648 ve 1649: **Kehilla**'nın toplu kıyımlarında bir dönüm noktasıdır. Lehistan Derebeylerine karşı **Kazak** Ayaklanması, **Rus** ve **İsveç** işgalleri'yle birleşince (hemen her depremde, her salgın hastalıkta Musevi yığınların **günah keçisi** sayılması gelenekleri bu kez olağanüstü boyutlara sıçrayarak) onbinlerce Musevi katl edilir. Öldürülemeyenler kaçar, göçer.

18. yüzyılda Kehilla, Polonya'nın çöküşü ile kader birliği yaşar; Yoksulluk, Hoşgörüsüzlük, Göçleri kışkırtırken, Lehistan'ın Katolik ve Yahudi yığınlarını pek ayırd etmez.

Göçler, 19. Yüzyıl'da tırmanışa geçerken, Batı Avrupa ülkelerinden US Amerika'ya yönelir. Buna rağmen, Musevi Nüfus artışı ve Modern Musevi Aydınlanma Hareketi: **Haskala**'nın yayılışını işaret etmektedir, 1880'ler. **Yidiş Kültürü** ve modern **İbranice** çiçeklenirken, **Siyonizm** temelinde Musevi Ulusal Bilinci ve **Bund-Sosyalizm** öncülüğünde Kültürel Özerklik İdeoloji'sinin örgütlenmesi başlar.

1. Dünya Savaşı sonunda Polonya toprakları gibi, azınlık hak ve özgürlükleri de büyütülerek "garanti"ye alınmıştır. Nüfusca, Hıristiyan Avrupa'nın en kalabalık Musevi Topluluğu'nu oluşturan Polonya Yahudileri için bu garantiler işlemez: kâğıdın yüzü yumuşak, ne yazarsanız hayır demezdir. Sorun İnsan'da düğümlenir. Balık Baş'tan kokardır. Gövdesi ve Kuyruğuyla birlikte!

1918-1920: yüzlerce Polonya kentinde, kasaba ve köyünde Musevi kıyımları baş gösterir: Lehistan toplam nüfusunun % 10'unu, kent nüfusunun % 30'unu oluşturan Yahudiler'e: "Ekonomimize egemen oldunuz! Siyonizm, Alman ve Ukraynalı azınlıklarla Birlik-Cephe ku-

ruyor. Devlet'e sadakatınız yok! Sizi Polonyalılaştıracağız! Artık devlet memuru da olamazsınız! İçimizde yeriniz yok!" saldırganlıkları, İktisadî Bunalım, 1929 dünyaya yayılırken, şiddetlenir... Naziler güçlenir. Özetle Polonya Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin bu aşaması, bu dönemi, vicdanî, demokratik gelenekler edinemez.

Bu geleneksel olumsuz koşullara rağmen, **Tadeusz Borowski**'nin Ulus Bilinci, Tarih Bilinci, Sınıf Bilinci, Şiir Bilinci, **Kardelen Çiçek**'cesine oluşacaktır.

HAFIZA İLÂÇ OLUR (MU?)

Bir çiçekcik. Her çiçek gibi bir adı var: "**Unutma Beni**"!

Üst dudağına gölge düşerken her dalım oğlan. Blûzunun düğmeleri gerilirken her balım kız. Her ikisi için de 'Unutma Beni' çiçekleri, hâlâ unutulmazdır. Peki, ya "Unutma Bunu"? Unutmamak? Hafıza? Unutmak'lar?

Bireysel yaşanmışlıklar, nasıl toplumsallaşıyor? Toplumsal deneyimlerin bilince çıkarılıp yerleşmesi süreklilik kazanabiliyor mu? Kesintili! Umud gibi, unutmadan, unutmaksızın yaşanmıyor! Kişicil deneyimler, bilimsel araştırma-aydınlatmalar, medya aracılığıyla Norm'lar edinmiş olacak ki, anılır, hatırlanır, kulağa-küpe-olurlaşabilsinler? Keşke elimizde böyle bir reçete olsa! Ekmek-sağlık-ömür artacak ki, bireycil yaşanmışlık: deneyimler, toplumsal etkinliğe kavuşabilsinler! Zaman ilâcı: huzur, barış içinde yakı-merhem-onuldurucu-sağaltıcı olabilsin! Bu Özette andıklarım, hâlâ pek belirgin değil. Birer Niyet ve Umud belirtiyor daha çok.

U-nut-ma-mak?

Hafıza'nın psikolojik gücü'nü, bellek'in ruhsal yeteneklerini mi vurguluyor "unutma bunu" sorusu? Manevî sıhhat: sağlıklılık mı aşılamak istiyor? Kimin ihtiyacı yok buna?

Yaşanmışlıklardan, Dün'den, Tarih'ten Öğrenmek, Yanlış'lardan Ders Çıkarmak: Yanlışlar'ı, Doğrular-Okulu yapabilmek sayılmalı.

Varsa, bu, nasıl işliyor? Kimse, kendi yanlışını mektepleştiremiyor pek. Başkasının yanlışından öğrenmek daha kolay. Daha çok başvurulabiliyor. Daha verimli?

Yazılı Kültür(lü) Toplum'lar(ın)da, Şifahî Kültür Gelenekleri kurmak, Sözlü Tarih (Oral History) Yöntemleri'ni düzeltmek. Tarih'i, Gündelik Hayat'ı, Aşağıdan ve Eleştirel ve Yeniden yazmak. Askerî Tarih'in Yenilenmesi alanında da benzer güçlükler pusu kurmuş. Almanya en az elli yıldır bunu yaşıyor. Polonya'da.

Savaş-Kuşağı'nın çocukları, Savaş sonrası Kuşakları, Savaş'ı Duymak istediler mi? Alaman Mucizesi yaratıcıları kuşağı, başını sokacak dam'a-konuta erişir erişmez, mopetlerle İtalya'ya hücum etmeye (Turizm) can atıyordu. 1968 Kuşağı erkekler dünyası? Babalarının kendi yaşadıklarına ilgi gösterecekleri yerde, Soyut birer Dünya Tarihi Mahkemesi kurup, Başsavcılığa soyunmakla yetindiler. **Auschwitz**'ten, **Holocaust**'tan *Duymak* istiyoruz. **Nazi Ordusu'nun Cinayetleri**'ni *Bilmek* istiyoruz diyemediler. Babalarına Küsmek, karşı durmak kolay yolunu seçtiler.

Tadeusz Borowski, zor olanı seçti. Yaşadıklarını yazdı. Ve **İntihar**'ı yakışıklılaştırdı!

Auschwitz Toplama Kampı'nın Ömrü **21 Şubat-20 Mayıs 1940**'tan **27 Ocak 1945**'e kadar mı sürdü? 2. Dünya Savaşı, (Resmî Teslim Olmak tarihi) 8 Mayıs 1945'te mi, Kızılordu'ya Tutsak Düşmek'le mi (Stalingırad Bozgunu), Tutsaklık'tan Kurtulmak-serbest bırakılmak-Almanya'ya dönebilmek'le mi (1950'lerin sonu-1960'ların başları) sona ermişti?

Alman'lar, Yasa gereği (25. paragraf) **Ordu-Askerlik Sırları'nı Saklamak Zoru**'ndaydılar. Silah altında, Cephe'de ve Tutsaklık sırasında bu **Yasak** işlememiş. Askeri, astsubayı, subayı, anılarını, izlenimlerini, bildiklerini, birbirlerine anlatıp durmuşlar. Hattâ Cephe'den Ev'e **Mektupları**'nda bile. Nazi iktidarı'nın koyduğu **Ordu -Askerlik Sırları'nı Saklamak Mecburiyeti'**ne, Nazi iktidarı sırasında uyulmamış! Nazi iktidarı'nın bu **Yasağı**'na, savaş sonu'nda,

Ordu'nun Yeniden Kuruluşu Süreci'ne paralel olarak, uyulmuş. Nazi Almanyası Yasağı, Nazi iktidarında, Savaş sırasında işlemezken, yenilgi(savaş) sonrasında, demokratik koşullarda işlemeye başlamış! **Auschwitz'**ten, **Holocaust**'tan, **Ordu Cinayetleri'**nden söz etmek **Tabulaşmış, Mitleşmiş**! Nazi Suçları'na bulaşmışlık'tan Sıyrılmanın, kendi kendini Aklama'nın, Savaş Sonu'nu Yaşayabilme'nin bir yolu olmuş, susmak! Anlatırken Çarpıtmak, Anlatarak Susmak demek olmuş.

İzin verilen'i, izin verildiği kadar! Ancak Duymak istediklerimizi Dinleyerek. Duymak istediklerimizi Anlatarak! Savaş Turizmi, Delikanlı Macera Sohpetleri, Kahramanlık Menkıbeleri'nde: Cellât, Kurban (kurt, kuzu) postuna bürünüp durur! Subaylar, tarihçilik heveskârları: savaş- silâh- teknik-taktik-strateji-emir-kumanda-coğrafya-sayı soyutluklarında ayrıntılar sunarak, gerçeği-cinayeti-sorumluluğu gizlemeye çalışırlar.

Tadeusz Borowski'nin eserini kim yayınlar, kim çevirir, kim okur, kim dinler?

Tadeusz Borowski'nin Çekmeceler İçin Yazmak durumunda-zorunda bırakılmaması , çevirilip Doğu Almanya'da yayımlanmış olması... küçümsemeye gelmez. Tadeusz Borowski'nin ömrünü birkaç yıl olsun, uzatır. **Tadeusz Borowski**'nin eserini kim yayınlar, kim çevirir, kim okur, kim dinler!?

Öğrenmek'e, Hatırlamak'a hazır olmak, istemek gerekiyor.

Bu Yol'un, hem de Yukarı'dan, açılmış-desteklenmiş olması gerekiyor. (Konspirasyon) Susuş Kumkumaları'nı kırmak istiyorsanız. Ağaran varken Kararan'a Kim bakar? Vicdan'ın Gözü Kör'se hele. Söz gümüşse, Sükût altın olur. Hele söyleyecekleriniz kendinize ait değilse. Yaşadıklarınızı taşıyabilecek Omuz'a sahip olmak gerekmiyor mu?

Tadeusz Borowski'nin Bilinci'ne *Ulaşmak* kadar, bu Bilinci *Taşıyabilmek* de son derece güç.

TARİHÇİ VE HİKÂYECİ

1. Dünya Savaşı'nda 3 milyon 400 bin Leh, "Vatan"da ve "Yaban"da, Yabancı Ordularda, Cephe'nin her iki yakasında kardeş kardeşe savaşmak zorunda; cepheleri terk etmek durumunda kalmış. Çarlık, Lehistan'dan, işçileriyle birlikte 150 sanayii işletmesini, Varşova Üniversitesi'ni, hastanelerini, Yüksek Teknik Okulu'nu, bankaları vd. Rusya içlerine taşıtmıştır. "Dış Lehlilik", Kutuplardan Afganistan'a, Ukrayna'dan Pasifik'e kadar **Polonia**: Fransa'da Ordu Kurmak'tan, maddî yardımdan tutun, yayın-kültür-evleri kurmak'lara varan etkinliklerle bu Diriliş'e katılır. Amma. Ordu kurmaktan kolayı mı var? Sen gel de, Subay yetiştir. Kurmay kur da göreyim! Yaz! Kalır! Amma. Okuryazar lâzım. Okuduğunu anlayacak, anladığını hayata geçirecek. İnsan bilinci, dirayetli emeği Geceler Sabah'a devrilirdir: Polonya yeniden dirilir gibi olur. Ne ki, Savaş ve Devrim (Ekim 1917) Diriliş'e hız veremez. Bolşevizm, kendisinden yana olmayanı düşman ilan etmiştir. Polonya Millî turizmi, Antisemitizmi ile kolkoladır. Kültür ve siyaset, hayatı yıkıntıya sürükler. Tadeusz Borowski bu gerçeklikleri hayatı pahasına öğrenecektir.

Tarihçi, **Olayların Dili**'ne boyun eğmek durumunda mıdır? Tarih, **Nasılsa Öylece yazılsın** mı? Bütün **Olay**'lar, hep **Gerçeklik**'ler midir? Tarihçi, Gazeteci olmadığına göre, **Hatırlayacak** ve **Seçecek**. Tasvir edecek. Anlatacak. **Bilinç, Yorum, Duygu**... Tarihçi'ye yabancı mı kalacak? Kollektif Hafıza'nın Tarih'e (Tarih-yazımcılığına) etkileri nasıl işliyor? Diyelim, Osmanlı Tarihi, aynı zamanda (yer yer ve zaman zaman değişen) Komşuları'nın da Tarihi demek değil mi? *İngiliz Tarih Yazımcılığı'nın* **Dengeli Yansıtmak Perspektifi**, sunduğu ürünlerde *Hangi* **Sonuç**lara, **Nasıl** ulaşıyor? Alman Tarihi'nde Anglosakson Tarih Yazımcılığı'nın Babası sayılan **Gordon A. Craig,** ***19.-20. Yüzyıllar Avrupa Tarihi***'ni yazdı. Almanca'ya da çevrildi: **Geschichte Europas 1815-1980**, München, 1989. **Auschwitz**'ten **Holocaust**'tan tek kelime ile bile söz etmiyor. 1. ve 2. Dünya Savaşları'nı, Avrupa'da Egemenlik Mücadeleleri-Yarışması olarak aynı sepete-kefeye koyuyor! Prusya Militarizmi ile Nazi Al-

manyası'nın sanki hiç mi hiç Farkı yok! Sırf ve yalnız, Savaş Yönetimi-Sürdürümü bakımından ele alsa; muazzam Farkı görecek-gösterebilecekken! Bu İngiliz Bakış Açısı, 1945 Sonrası'na da bulaşmıştır: Prusya Militarizmi'ni silâhsızlandırmak deneyini, Nazi Ordusu-Devleti'ne uyguladık mı mesele kapanır! Nürnberg Mahkemeleri'nde de! Nazizm ile ciddi hesaplaşmak askıya alınır! **Auschwitz** yok sayılır! **Alman Kollektif Hafızasında** *Tarih (*2. Dünya Savaşı , Hitler, Nazi Diktatörlüğü egemenliği, **Auschwitz** tarihsel bütünlüğünden Yalıtlanır-Duralanır: bir Uçurum, bir Kesinti, hem de, bir *'teknik'* **A r ı z a**, her yerde-her zaman görülür bir **T a r i h s e l K a z a** sayılmıştır. Tarih Yazımcılığı'ndaki bu Yaklaşım, Olay-Konu Seçiminde, Yöntemlerde de işleyişini sürdürdü.

Kurban ile Kasap. Kurban ile Cellât. Av ile Avcı (ve Köpeği). Zulm ve İlm. Zalim ve Bilgin ve Paşa ve Asker. Kurban ile Cellat ve Seyirciler ve Alkışçılar. Kanedim: Cinayetler ve İnsan ve "İnsan"? Ve Objektiflik? Daha acısı, acıklısı da var: **Kurbanlararası Yarış**: Anmakta. Anılmakta. Objektiflikte... Polonyalı'lar, Katolik'ler ile (Polonyalı ve olmayan) Musevi'ler arasında.

Auschwitz Kurban Sayıları üzerinde fırtınalar koparılıyordu. **Bir Milyon**'dan Az mı, Çok muydu? Sayılar, İstatistik veriler, Kutsal Simgeler, İkona'lar haline getirilmişti. Muaviye Ordusu'nun Ali Taraftarları'na saldırırken, mızraklarının ucuna Kur'an sayfaları geçirmelerini hatırlayın. Stalin'in Cinayetleri'ne gerekçelerin, Lenin'den ezberlenmiş cımbızlama "Sure Âyet"lerden geçilmediğini hatırlayın. Polonya'da **Auschwitz** mi **Varşova Ayaklanması mı** öne çıkarılmalı'ydı **Kelime Savaşları** ortalığı kırıp geçiriyordu. Richart Luka, (**Unequal Victim**) eserinde, Katolik Polonyalı'yı kayırıyorsun diyorlardı Israel Gutman ile Shmuel Krakowski (**The Forgotten Holocaust**). Ne zaman? **Tadeusz Borowski** hepsine, hepimize, çoktan **Elveda** etmiştir.

Polonyalı Katolik'ler ile (Polonyalı ve olmayan) Musevi'ler, **Auschwitz'in 50. Yıldönümü**'mu Birlikte Anamadılar.

Tadeusz Borowski bu gerçeklikleri, bu gerçekliklerin Özü'nü hayatı pahasına öğrenecektir. Uyarılarını, Endişelerini, Önsezi-Öngörü'lerini, önce Şiirleri'nde, sonra elinizdeki Çeviride ağıtlaştırmış, dile getirmişti.

TOPLAMA KAMPI DÜŞÜNCE VE UYGULAMASI HİTLER'DEN DAHA YAŞLI

Toplama Kampı, Nazi Kampları (Sistemi bütünlüğü) eşanlamında, Nazi İktidarı'nın , Başından Sonu'nun arefesine kadar; siyasî muhalefeti ve toplumsal, ırk gerekçeleriyle Safkan Alman olmayan'ları, Musevileri, Slavları, Çingeneleri (ve diğer halk-toplum kesimlerini) Savaş Tutsakları'nı ezmek-yoketmek, Zorla çalıştırarak topluca yok etmek, Direnişi kırmak için kurduğu; Geçici Sevkiyat Kampları, Çalışma Kampları, Savaş Tutsakları Kampları, Ceza ve Toplu Kıyım Kampları, Çocuk-Gençlik-Kadın-Kampları gibi çeşitlerini de içermek üzere, kullanılır.

I. Dünya Savaşı içinde teorik temelleri atılan **Toplama Kampı** Düşüncesi, 1918'de yazıya geçirilerek, **Alman Ceza Hukuku** Klasikleri içinde yer alır.

Toplama Kampları düşüncesi'nin uygulanması için, Hitler'in iktidarı gasp etmesi de gerekmemiştir. Hıristiyan Sömürgeciliği'nin ve Hıristiyan Kapitalizmi'nin Avrupalı Amerikası'nda, yüzyıl öncesinin yaygın uygulamalarından idi. Bunu kimi US Amerikan genç-erken (ırkçı eğilimli ve sıradan) filmlerinden, Fransız sömürgeciliği, Anti-semitizm-Demokrasi- Hukuk Tarihi (**Dreyfuss Davası vb.)** filmleri ve serüven (**Kelebek** vb.) romanlarından da hatırlayacaksınız. US Amerikan **Ceza-Mapusaneler Sistemi'**nde: hem **Çalışma Kampı**'nı, hem Nazi **Alman Toplama Kampı** ve **Uniformasını,** yüzyıl öncesinden hazır bulacaksınız.

US Amerikan Gündelik Hayatı'nda **Irkçılık,** Vatandaş Harbi'ne, İç Savaş'a rağmen, üzerinden bunca onyıl geçmesine rağmen, hâlâ

ayakta. **Beyaz Hıristiyan, İsa'nın Simsiyah ve Çarmıh'a** (kendileri tarafından) gerili olduğunu görmek, göstermek istemiyor.

ECELİYLE ÖLMEK: MEZAR(L)I OLMAK BAHTİYARLIĞI

Hitler, 1933 başında iktidarı gasp ettiğinden beri **Stalin**'le, bir dizi Ticaret, Kredi [malî], Askerî ve Siyasî anlaşmalar gerçekleştirir. Hitler'den kaçıp Stalin'e sığınmış Komünist Yahudileri, Stalin, Hitler'e, Hitler'in Toplama Kampları'na teslim etmektedir! Tadeusz Borowski'ler, bu gerçekleri, Hitler-Stalin pazarlıklarında, Petrol, Krom, Pamuk vb. stratejik mallar arasında **Yahudi Komünistler**'in de dahil edildiğini, 1939 Eylülü'nde ülkesi Nazi ordularının işgalindeyken öğrenemeyecek. Savaş sonunda kurtarıldıktan sonra, umut ve özveri içinde çalışırken benzeri daha pek çok gerçekle karşılaştığında, Nazi Ölüm İmparatorluğunun Toplama Kampı Cehennemine tahammül eden T.B., artık tükenecek, intihar edecektir!

Cengiz Aytmatov'dan, Aytmatov'un babası **Törekul Aytmatov**'dan biliyoruz: Eceliyle ölmek, mezarı olmak, mezarlı olmak, mezara sahip olmak, mezara sahip çıkmak'lar, birer bahtiyarlıktır.

Törekul Aytmatov, Kırgız Aydını 138 yol-ulusdaşıyla birlikte bir geceyarısı alındığı evlerine, ailelerine bir daha dönememişlerdir. Kurşundan tasarruf etmek üzere üç insanın kafaları yanyana getirilmiş. Enselerinden bir kurşunla öldürülmüşler. Yargılanmaksızın. Alilelerine, kamuoyuna, nedeni, kaç kişi oldukları, infaz'ın nasıl ve nerde gerçekleştirildiği, cesetlerin nerde bulunduğu, hiçbir şey bildirilmemiştir. Daha doğrusu, bir TEK şey: "hain" oldukları! Ve şifahen! Cengiz Aytmatov'a, öğretmeni: '**Başın öne eğilmesin!** Yarın öğrenir anlarsın' diyecektir. Yirmi yıl taşır kalbinde, aklında yüzotuzsekiz baba'yı, Cengiz'ler. 1957 yılında, Cengiz Aytmatov'un anneciği, **eceliyle** ölünce, mezartaşı'na: "**babamız da burada yatıyor**" yazmak tesellisine başvururlar. Babaları **Törekul ve 138** ar-

kadaşını, birlikte, korkuyla, gecikmeli, yaralı anmak yolunu tutmuşlardır. Garbaçov Tanzimatçılığı'na karşı Bolşevik Darbecileri başarısızlığa uğradığında, bir 'yeni **Katyn** Örneği' daha günyüzüne çıkarılır. Törekul ve Arkadaşlarının **"toplu mezar"**ı, Stalin gizli siyasî polis şefi **Yeşov**'un telgraf emriyle birlikte kamuoyuna açıklanır. **Kırgizistan**'dan yer yerinden oynar. Kemiklerin Kabristan'a defni büyük bir Ulusal Gösteri'ye dönüşür.

"Mezar'a Sahip Çıkabilmek" bir bahtiyarlıktır. **Ruhi Su**'nun, **Deniz Gezmiş**'in mezarından tanıyor, biliyoruz. Kemalizm, **Şeyh Bedreddin**'in kemiklerini, **Serez Çarşısı**'ndan, İstanbul'a getirtmişti. Tanzimatçı Padişah Türbesi'nin gölgesinde yatar durur. **Nâzım Hikmet** Mezarcıları, Nâzım Hikmet Sevicileri bilmez mi?

Ölüm sarışın bir Almandır!

Tadeusz Borowski'giller, yürüye yürüye ölsün diye. Toplama Kamplarının Anası Dachau'ya sevk edildiği-göçertildiği için, **Auschwitz'**in kurtuluşunu-kurtarılışını yaşamaz. İtalyan Antifaşisti Musevi **Primo Levi**, Toplama Kampı **Ölüm Fabrikası Auschwitz-Buna Monowitz**'te Ölüm-Yoldaşı Charles'la birlikte, 27 Ocak 1945'te Kızılordu askerleri'ni ilk görendir:

"Dört delikanlıydılar, süvari. Makinalı tüfeklerini havaya, atlarını dörtnala kaldırmış. Tel örgüye ulaştıklarında dizginleri çekip yavaşladılar, içeriyi izlemek için. Fısıldaşıyorlar. Kısa. Bir iki kelimeli. Mahçup. Sonra yeniden, salkım salkım, karmakarışık uzanmış cesetlerde, yıkılmış barakalara ve bize: bir avuç canlı cenazeye baktılar, garip bir yadırgı füsununa sürgün nazarla. (...) Dona kaldılar. Ölüm kokuyor ortalık. Şaşkın bakakaldılar. Durakaldılar. Kar gıpgri. Gök gıpgıri . Benim gözümde askerler harikulade birer bedendiler. Biz, son on gündür, içi ölümlerle doldurulmuş hiçlikler yıldızları olarak ortalıkta dolaşıp duruyorduk. Şimdi bir çekim merkezi çıkmıştı karşımıza. Silâhlı dört erkek. Ama bize doğrultmuş değiller silâhlarını. Çocuksu köylü de-

likanlılardan dört barış elçisi. (...) Ne selâm veriyor, ne gülümsüyorlar. Sıkılganlık, çekingenlik, ille mahçubiyetten: bıçak açmaz ağızlarını. Sımsıkı kapalı. Kapkara, hüzünlü bir sahneye saplanmış faltaşı gözlerinden öyle iç parçalayıcı merhamet de akmıyor. Bu sekiz göz, bu sekiz bakış bize tanıdık. Yakın. Çoktandır tanışıyoruz. Yıllardır, aynı Hicab. Aynı Hacalet. Aynı Şerm. Aynı Hayâ. Aynı Edeb. Aynı Utanç. Yıllardır tutsak arkadaşlarımız, ölüm yoldaşlarımız, Gaz Odalarına Buyur edilmek üzere aramızdan, içimizden seçilip sökülüp alındığında, her defasında, sağ kalanlarımızın duyduğu, gazlanmayanlarımızın gözlerinden akan utanç'tı, **Kızılordu erlerinin gözlerindeki. Yaşıyor olma'nın, hayatta kalma'nın** utancı. **Ne zaman kötü muameleye, üzgü'ye, cefa'ya, ezgi'ye tanık olsak veya kendi başımıza gelse duyduğumuz; ama Almanların hiç tanımadığı."**

US Amerikan, İngiliz, Sovyet bombardımanı Toplama Kamplarına ulaştığında, Nazi SS Subayları soluğu sığınaklarda alır, kaçarlarken; tutsak-kurban yığınlar, uzun sürmüş kuraklığın ardından yağmur yağıyormuşcasına, ortalıkta dolaşmakta, kaçmayı akılllarına getirmemektedir. Sürekli, yoğun, uzun, sayılmaz ölümleri yaşamak, ölüm'ü, korku'yu, ölüm korkusu'nu unutmak mı demektir?

Binlerce Nazi Tutsak-Kurban, daha kurtarıldıkları gece ölüverir. Kurtarıldıklarını bile hatırlayamadan! Zehir zemberek zıkkım olur hatırlamak!

Toplama Kampları'ndan kaçanlar, kurtulanlar, kurtarılanlar: onyıllarca hasta olmamak-doktora gitmemek savaşı verdiler kendi kendileriyle. Toplama Kampı'nda doktora-viziteye çıkmak: **Gaz Odası'na Buyur** edilmek demekti. **Musevi** İnancı taşıyanın, **Yahudi** Kökenli olanın. **Saf-kan Alman** olmayan'ın. Slav'ın. Polonyalı'nın. Rus'un. Çingene'nin. Asker'e gitmeyen, savaşı-silâhı-öldürmeyi reddeden Yehova'nın Şahidi'nin. Katolik'in. Nazi diktatörlüğü'ne boyun eğmeyen'in. Komünist'in. Sosyal Demokrat'ın. Savaş Tutsağı'nın. Sakat'ın. Hasta'nın. Silâh üretmek için çalıştırılamayacak durumda olan'ın... yaşamaya hakkı yoktu çünkü!

Ölüm sarışın bir Almandır!

Kurtulan, kurtarılan Canlar, Ölümden Hayat'a gelmişlerdir. Yaşamak: ölümler sürdürümü-anımsamalarıdır. Baba Ocağı, Aile Limanı sığınakları da kalmamıştır, kurtulan-kurtarılan bir avuç Musevi'nin: Milyonlarla yok edilmişlerdir. Nereye, hangi Ev'e, Kim'e gitsinlerdir? Sülâleleri kurtulmuştur. Od yok. Ocak yok. Ana yok. Baba yok. Kardeş yok. Oğul yok. Kız yok. Eş yok. Akraba yok. Konu yok. Komşu yok. Mektup yok. Fotoğraf yok. Mezar yok. Kabristan yok. "Toplama Kampı yadigârı" çocukcuklar, onyıllarca: "ah biri beni evlâtlığa alsa?" Sığınacak bir dalım, bir limanım olsa?

İnsan bu. Hazırlanmak istiyor?! Sıcacık. Hatırlamak?

Nazi suçluları taksit taksit yargılanıyorlar. Salıveriliyorlar. Mahkemeler, kurbanları tanıklığa çağırıyor. Nazi Ölüm İmparatorluğu Cehennemleri Toplama Kampı'nı bir daha yaşamaktır, mahkemedeki. Çektikleri yetmemiş midir? Kurtulmuş, Kurtarılmış Kurbanlar, mahkemelere tanıklığa çağrıldıkça, kendilerinin NAFTALİN yerine kondukları izlenimindedir. "Lâzım oldukça kullanılıyoruz! Güve'ye karşı Asfinik. Bakalım bu kez nasıl kullanılacağız?" Hatırlamak? Ölüm sarışın bir Almandır.

Tarihsel Araştırma'nın önkoşulu, hatırlamak.

"Tarih Kötüdür"

Nazım Hikmet, Mapusane'de kulağını radyoya dayamış "**hayatı ciddiye al**"ıyor, "**Şu 1941 Yılı**"nı yakından izliyor: duy kulağım Fransızca, ezil yüreğim Türkçe. 22 Haziran'ı 23 Haziran'a bağlayan gecedir. Nazi Ordularının Sovyetler'e karşı, Polonya topraklarında Yıldırım Akıncılığı başlamıştır. **Cumhuriyet Gazetesi,** "*Bolşevikliğe Karşı Haçlı Seferi*" başlığı ata-rak, Hitler'e alkış tutuyordur.

Fevzi Çakmak Paşa Temmuz'da: "**Nazi Almanyası Sovyet Rusya'ya karşı tezinden hemen bir zafere ulaşırsa, Kurban edilmek sırası bize, Türkiye'ye gelecektir"** diyor.

Gerçekleyin, **Nazi Genelkurmayşefi** General **Halder,** 3 Temmuz 1941'de **Savaş-Güncesi**'ne **Türkiye'yi İşgal Planı**'nı açıkça kaydediyordur.

Auschwitz Yangını, İstanbul'u tutuşturur dur!

"Alman Üstün Irkı Ölüm İmparatorluğu bin yıl sürecek! Yahudiler'e Slav'lara yaşama hakkı yok! 1914 Dünyayı yeniden paylaşmak Denemesi'nin Sonuçlarını, o zincirleri kırdık. Yeni Dünya Düzeni, Nazi Alman Egemenliği olacak. Avrasya'yı modernleştirmekle kalıcılaşacak!" Bu Karşı-Ütopya, insanlığı kana bulamakta, dünyaya yıldırımlar yağdırmaktadır. Modernleştirme dinamiklerinin, soykırımı cinayetlerinin planlaması ve uygulamasında, Nazi Devleti, Partisi, Polisi, Ordusu; yığın ve uluslararası destekler sağlamıştır. Karşılaştırılamaz boyutları ve biçimlerinin tarihte eşi görülmemiştir. Bu Gidiş'in merkezinde Auschwitz'e olağanüstü kilit roller verilmiştir. Türkiye-Karadeniz-Kafkasya-Kıbrıs, bu planların ayrılmaz parçasıdır. Nazi Genelkurmayı, Nazi Partisi ve Alman Dışişleri Bakanlığı ile Tekelleri'nin ayrı ayrı ve merkezî siparişleriyle: Alman (Asker, Sivil) Mühendis-İktisatçı-Oryantalist ve Türkologları ile Doktor-Veteriner...lerinin hazırladıkları 1.600 plan içinde yüzlercesi: Türkiye'yi işgal Planları-Değerlendirme-Öneri-Eleştiri Raporlarıdır. Rus ve Türkîlerimiz'den "yan-katılma"lar, bu planlara, Auschwitz Yangını'na, kömür-ateşi taşımış durmuşlar.

23-28 Haziran 1941: Auschwitz İnsan Yakma Fırınları o denli yoğun çalışılmıştır ki, Krematoryum'un bacası bile dayanamaz, çatlar ısıdan. Böylece bu tarihler arasında Bayanlar Baylar'ın Gaz'a Buyur edilmelerine ve ceset yakılması'na mecburen ara verilir. Tabutlukta işkence sonu ceza çekeni, geceleri çalıştırılanı, yeni getirileni, kıdemlisi, kadını, erkeği, yaşlısı, çocuğu, Musevisi, Çingenesi... Auschwitz Tutsakları ve SS Yönetici-görevlileri ve komşu Polonya kasabalı-köylüleri: **yanık insan eti kokusu**ndan, kapkara-kaskapkahverengi Nazi bulutlarından, bir haftacık olsun rahat nefes alabileceklerdir.

1933-1938'den beri, Tuna Boyu-Eflâk-Boğdan-Polonya Yahudileri, Köstence Limanı, Tuna Nehri, Ege-Karadeniz üzerinden, İstanbul'da, Boğaz'da nefes alabiliyorlardı. Kudüs, **Hacc** için değil: **göç, vatan** tutmak için gündemdedir. Alman Nazi İktidarı'nın, Uluslararası İşbirlikçilerinin kıyımlarından, zulümlerinden kaçmaktadırlar. 390 Musevi Göçmen, 20 Mayıs 1939'da *Atrato VII* Gemisine yüklenir. 28 Mayıs'ta Filistin'e. 12 Temmuzda da 850 Maapilim (illegal Musevi Göçmen) *Patrica Gemisiyle* 22 Ağustos'ta Tel Aviv'e. Köstence'den kalkıp, sağ salim ulaşırlar. Boğazlar Musevi Göçmenler'e açıktır. Auschwitz'te Yahudi yok etmek için Gaz Odaları kurulduğundan beri, Türkiye'nin gösterdiği insanî dayanışma, Musevilerin gaz odalarından kurtarılmaları demektir. Aralık 1941: Besarabya ve Bukovina Yahudi toplu kırımından kaçabilen Museviler, yük takasıyken, hayvan nakliye gemisine, sonra yolcu Gemisine çevrilmiş **Struma**'ya Köstenceden yüklenirler. İngiliz sömürgeciliği, Filistin'e göçleri sınırladığı için, Struma yolcuları önce İstanbul'a kaçmayı, İstanbul'dan "Göçmen Kafakoçanı" sağlamayı ummaktadırlar. 769 Musevi'yi güçlükle taşıyabilen Struma, İstanbul Limanı'na ulaştığında, Siyonist Revizyonist parti eski üyelerinden oluşan Göçmenler Bürosu'nun, seyahati Türkiye vizesi olmaksızın örgütlediği ortaya çıkar. Anti-faşist Yunan güvenlik ve gümrük görevlilerinin yardımıyla Direnişçilerin Yunanistan'dan 1000 kadar Museviyi Türkiye'ye kaçırmayı başardıkları bir sırada, Filistin Yüksek Komiseri İngiliz "Sör"ü Harold Mac Michael, 769 Musevi'ye vize vermeyi reddeder. 10 Hafta boyu İstanbul limanında karantinaya alınan Struma, yakıt, su, besin ikmali yapıp yola çıkabilecek duruma gelmesin diye İngiliz makamları olağanüstü çaba sarf etmektedir. Rahmetli **Selahaddin Ülkümen**'in, 1944 yazında, Rodos Konsolosu olarak 42 Musevi'yi Auschwitz'ten kurtarışında gösterdiği Faşizme karşı; İnsan, Hayat Kurtaran Diplomatik Zafer örneği, İstanbul Limanında bir türlü gerçekleşemez! 23 Şubat 1942'de yakıtsız, susuz, yiyeceksiz 769 Musevi yüzer dünyası Struma'cık, yolcularının umutsuz direnişlerine, demokrat dünya kamuoyu protestolarına rağmen Karadeniz açıklarına terk edilir! Birkaç saat sonra, muhtemelen Sovyet

torpidosu tarafından, muhtemelen yanlışlıkla (Ağustos 1944'te **Mefkûre** Gemisi'nin başına da gelecektir aynısı) batırılır. 769 Can'dan ancak bir'i kurtarılabilir!

AUSCHWİTZ ÜZERİNE

Eylül Yenilgisi, Lehistan'ın Nazi [bizde de Faşist kullanımı yaygın] ile Bolşevik arasında paylaşılması demek. Polonya'nın % 48'ini, Hitler'in Dritte Reich'ı; % 52'sini de Stalin Sovyetleri işgal eder. Hitler, Almanya'nın Doğu sınırlarını 1914 öncesine genişletmekle kalmaz. Warhteland'ın geri kalanınıyla Silezya'yı da yutmuş olur. Doğu-Yukarı Silezya'da Kattowitz-Krakow-Skawina ile Bogumin [Almanca: Oderberg] Demiryolu Hattı'nın kesişme noktasında Bielitz İli'ne bağlı, 12.000 nüfuslu bir küçücük Polonya kasabacığı: OSWİECİM. Yıl 1939. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu **Oswiecim**'i yuttuğunda da adı **Auschwitz**'e çevrilmişti. Hitler Nazi Almanyası'nca işgalinde de. Artık **Üstün Irk Almanlar**, Berlin-Varşova-Lwow [Lemberg] ve Viyana'ya engelsiz, rahatça, trenden inmeden, gümrük denetimi olmadan seyahat edebileceklerdir. Amaç bu kadar mâsum olsaydı "seyahat özgürlüğü" uğruna katlanılır sayılabilirdi!

"***Drang nach Osten***" Şiarı "**Doğu'ya Yürü İptilası**" ikinci kez gündeme alınıyordu. İlkinde, I. Dünya Savaşı'nda: Osmanlı Memleketeyni üzerinden Bağdat Demiryolu-Bakü Petrolü-İngiliz Hindi ile Dünya Egemenliği ütopyası. Bu ikincisinde ise, Avrupa İçi'ne sıkışmış Alman Üstün Irkı'na Hayat Sahası (Lebensraum) kazanmak üzere, "aşağılık Slav ve Musevi"leri yok ederek! Türkiye'yi işgali de planlayarak, 1000 yıllık Nazi İmparatorluğu kurmak!

Nazi işgali, **Oswiecim**'in kenar mahallesi Zalose'deki Topçu Kışlası'nı Polonya askerinden temizler. 21 Şubat 1941'de Kışla onarılarak, Polonyalı 10.000 tutsak için karantina kampı olarak kullanmayı ve öldürülmüş Slav ve Musevi cesetlerinin yakılarak yok edileceği fırınlar kurmayı planlar.

İşte, "**Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar'ın** ***Tarihöncesi*** böyle başlıyor.

Nazi Hitler Orduları'nın Türkiyeyi İşgal Planları'ndaki çalışmalarını yeni tamamlamış bir genç Alman mühendis Dr. Hans Stosberg, bin yıllık Alman Dünya Egemenliği-İmparatorluğu Karşı-Ütopyaları'na hizmet vermek üzere **Auschwitz**'e atanıyor. 1941yılı sonunda, 1942 yılı için yeni yıl tebriği bastırtıyor. Bir nüshası **Katoviç Devlet Arşivi'**nde unutulmaya terk edilmiş. Yeni yıl tebriğini birlikte okuyalım:

"*1341 yılında* [hicrî yıl değil-A.T.] *600 yıl önce Alman İmparatorluğunu Moğol Akınları'ndan koruyanlar, Silezyalı Atalarımızdı! Aynı yıl* ***Auschwitz bir Alman kenti olarak*** [atalarımız tarafından -A.T.] *kuruldu. 600 yıl sonra Adolf Hitler, Avrupa'yı tehdit eden Bolşevizm'e karşı Savaşı başlatmıştır. Auschwitz'i yeniden Alman Kenti yapmaya da biz başladık.*

Dr. Müh. Hans Stosberg."

NAZİ İŞGAL POLİTİKASININ TİPOLOJİSİ

22 Ağustos 1939. Hitler, Nazi Alman Ordusu Genelkurmayı gizli toplantısı Nutku'nda, Polonya Saldırısı Talimatlarını, orgazm olurcasına böğürüyor: "**İvedi amacınız herhangi bir hatta ulaşmak değil! Polonya'yı canlı tüm güçlerini yok edeceksiniz! Acımayı kalbinizden silin, çıkarın! Vahşice vicdansız saldıracaksınız?**

Güçlü olan haklıdır! Köklerini kazıyacaksınız!"

200.000 Polonyalı çocuk, **germenleştirilmek üzere** ailelerinden kaçırılır. Güpegündüz. Hür Dünya'nın gözleri önünde. Stalin'in işbirliğiyle! 1,5 milyon Batı Lehistanlı, Doğu ve Kuzey Lehistan'a göçertilir. 2 milyon Leh. Zorla **Çalışma Kampı**'na tıkılır. 1939 Eylül Yenilgisi, Polonya Tarihi'nde de görülmedik boyutlarda kanamalı kanedimli zorunlu göçertimler başlar. Resmî askerî, koşulsuz teslim tarihi: 27 Eylül. Daha Eylül ayı dolmadan 150.000 Polonyalı, **Po-**

lonia'yı, Vatanlarını sırtlamışlardır: Romanya'ya, Macaristan'a, Letonya'ya kaçarlar. 420.000 Polonyalı asker Nazi'ler tarafından, 240.000 Polonyalı asker de Kızılordu tarafından zorla silâh altına alınır.

Alman Irkı'nın Arı-Saflığı'nı korumak ve Alman Devletiyle Alman Halkının Yük-Parazit'lerden temizlenmesi için, Melez Alman, Çingene (Polonyalı), Slav (=Polonyalı), Yahudi(Polonyalı), Sakat, Hasta yetişkin ve çocuk yok edilmek üzere Gaz'a Buyur edilenlerin sayısı Polonya arşivlerine göre: 70.273. Savaş Sonu Mahkemelerinin **Tübingen Yargılaması** kayıtlarında saptananlar: 71.088'dir. SS İstatistikçi Dr. Eduard Brandt, 1 Eylül 1941 günlemeli Maliyet Hesabı'nda, "bunların **Gaz Odaları'**na Buyur Edilip Yok edileceğine 10 yıl yaşamalarına tahammül gösterilse-izin verilseydi: sırf ve yalnız beslenmeleri için 885.439.800 Alman Markına ihtiyacımız olacaktı" notunu düşüyor! **Asmayıp da beslesinler** miydi yani!

10 Eylül 1941'de Polonya'lı erkeklerin 28, kadınların ise 25 yaşına kadar evlenmeleri yasaklanır.

Hitlerci Lebensraum Politikası'nın laboratuvarı: **deneme tahtası**'dır **Polonya**. Saldırı, Savaş, İşgal Yıldırımla onları ulus-olmak'tan çıkarmak içindir.

Polonya'da Savaş, asıl, Polonya Ordusu kayıtsız şartsız teslim olduktan sonra başlamıştır!

Bir ülkeye saldırıldığında, saldırılan ülkenin ordusu teslim oldu mu, **saldırı savaşı** bitmiş demektir. Terhis, silâhsızlandırma, sindirme, işgali gerçekleştirme-pekiştirme ve direniş olanaklarını yok etme, saldırı'nın bir parçası, sürdürümü olsa da, doğrudan saldırı savaşı sayılmaz. **Önlemler** arasında sayılır. O yüzden 27 Eylül 1939 Polonya'ya Nazi Saldırıları'nın sonu sayılmalı değil midir? Tam tersine. Polonya'da Savaş, Polonyalı için, Polonya Ordusu kayıtsız şartsız teslim olduktan sonra başlamıştır.

2. Dünya Savaşı'nda Nazizm-Stalinizm işbirlikçiliği, Polonya'yı sırf ve yalnız Kurban etmekle yetinmemiştir. Savaş, Polonya ve Po-

lonya Yahudileri için, sürekli bir sıkıyönetimler-olağanüstü haller rejimi'dir! Savaş: İdeolojik Yıkım, Köklerini Kazımak Savaşı olarak, "Barbarossa Harekâtı" adıyla Sovyetler'e Saldırı'da da daha yoğunlaşarak sürecektir, Polonya toprakları'nda. **İnsanı Toplu Yok Etme Fabrikaları** olarak, Toplama Kampları'nda da. Hem de nasıl! Nazi İşgalleri süresince bin'in üzerinde Toplama Kampı kurulmuştu. Bunların içinde en yığınsal, ölüm-öldürme hızı en yüksek, en yoğun olanları Polonya toprakları üzerinde kurulan, işletilenleridir.

Başta **Auscwitz** gelir.

Polonya'yı, Fransa'dan, Norveç'ten, Danimarka'dan, Avusturya'dan, hattâ Macaristan'dan, Çekoslovakya'dan, Bulgaristan'dan ayıran özellik, buradan kaynaklanır. Savaş Polonya'da olağanüstü **radikal** ve **yoğun** ve **şiddetli** geçtiği için, **işbirlikçi olanağı**'na yer, fırsat tanımamıştır. **Alman Nazi İşgalciliği'nin bu görülmedik, inanılmaz "Üçe Katlanmış"** (Alman Devleti'nin, bir; Nazi Partisi-Ordusu'nun, iki; Alman Irkı'nın, üç) saldırı-acımasızlığı dinmeden artarak sürdüğü için, Polonya Halkı'nın iliklerine işleyen Korku-Yılgınlık-Salgınları'na rağmen, **İşbirlikçilik** yaşanmamıştır. Eylül ayı Şokları'ndan ayılmak (intihar dizilerinin; panik, köyünükentini-ailesini terk etmenin, yığınsal göçlerin dinmesi) sınırsız öfkekin dalgalarının yerleşmesi sürecinde: "ayakta-hayatta kalabilmek, Aile bağlarını yeniden kurabilmek, Direniş için önkoşuldur" bilincine varılabilmesi kolay olmamıştır. Giderek, akılları'na, vicdanları'na mıh gibi saplanan gerçek: **Polonya'nın Geleceğine, artık Polonya Toprakları içinde, Polonyalılar Karar verecek**'tir.

Aydınlarından, yöneticilerinden "gençliğinden Yahudilerinden, çocuklarından arındırılmışlık, Polonya'nın sırf ve yalnız 1939-145'ini değil, **geleceğine de ipotek koyarak** olağanüstü, inanılmaz yıkımlar yaratmıştır. Anti-faşist ve Anti-Stalinist Direniş olanaklarını sınırlamak-kısırlaştırmak, madalyonun bir yüzüdür. Ötekisi: Demokratik, Bağımsız, Gelişmiş Polonya'yı kurmak olanaklarını sınırlaması, kısırlaştırması.

Elinizdeki Çeviri'nin yazarı, Auschwitz'te 'sağ' kalıp, kurtulmasına rağmen, Kurtuluş'tan bir avuç yıl sonra **intihar** ediyor. İntiharı'nın sebeplerinden birini burada aramak gerekir.

ATEŞ SÖNDÜKTEN SONRA DA YAKAR-YANAR

27 Şubat gecesi: **Mahkeme kararı olmaksızın tutuklama** ve **sınırsız gözaltı** süresi uygulamaları, **yıldırım sürek (insan) avları** başlar. 23 Mart 1933: **Olağanüstü Hal** ilânı. 1 Nisan: **Yahudi Boykotları Seferberliği.**

2 Mayıs: Sendikalar basılarak kapatılır.

Nazi rejimi, 10 Mayıs 1933'ten itibaren Kitap Yakmak'lara başlar. Mayıs sonunda, **Freud**'un eserleri de yakılır. Bunu duyan Freud, ki bir zamanlar "Ateş'in Gücü" üzerinde de özellikle durmuştu. **"bu ne ileri(ci)lik! Orta çağda yaşasaydım beni, vücudumu yakarlardı. Bugün kitaplarımı yakmakla yetiniyorlar.**

31 Temmuz 1933: Nazi Partisi dışında siyasî örgüt bırakılmamış. Tutuklu muhaliflerin sayısı 26.789'dur. **Kitaplarımızı yakmakla yetiniyorlar mı?** Bizi de yakmaya başlayacaklardır! Evet. Evet. Cayır cayır. Yakmadan önce, saçlarımızı kesecekler. Para eder. Bir kişi, on kişi, yüz kişi, bin kişi? Değil. Onbin can, yüzbin can? Yetmez. Milyonlarla Can. Çocuk. Yaşlı. Kadın. Erkek.. Genç... Gülemez ölü çocuklar. Büyümez ölü kız, kızanlar.

"Faşizm'in Avrupa Yahudiliği üzerinden İnsanlığa açtığı Yaralar'a tabiplik etmek? Ruh hekimliği yapmak? İnsanın tarihcil maneviyatına, tarihcil koşullarına ait ne varsa: muhafaza ediyorsun. Unutuyorsun. Yeniden hatırlıyorsun. Yeniden unutuyorsun... İnsan Eğitimi, İnsanlık Tarihi oluyor. Edebiyat Tarihi gibi.

Binlerce Polonya subayı, Nazi'lerce değil. Kızıl Ordu eliyle öldürülmüştü. Katyn'da. Rus Tank Sosyalizmi çöktükten sonra, Varşova'da, **Katyn Kurbanları Anısı'na** bir **Müze** açıldı: 1993. Beklenenin tersine, Müze, **Polonya Devleti** eliyle değil, Katyn Kur-

banları'nın hayatta kalabilmiş yakınları, çocukları, torunları ve dostlarının kurduğu bir **Vakıf** tarafından yaratılmıştı. Ne güzel! diyeceksiniz. Peki, "Devlet'in vefa borcu yok mu?!" demiyecek misiniz?! Ah. Tarih Kötüdür.

T.B.'nin elinizdeki eserini anlayabilmek için, **Nazi İşgal Politikasının Tipolojisi**'ni çizebilmek gerekiyordu.

Ateş, sırf ve yalnız, *hep* **düştüğü yeri** mi **yakar?**

Yangın ne kadar uzun sürer?

Sosyal Mücadeleler'in askercilleştiği Momentler'in kişicil ve toplumsal (bireysel ve kollektif) İzdüşümleri: İnsanlarda ve Toplumlarda (bireylerde ve uluslarda) Hatırlama Yapı'ları, Kollektif Hafıza'ları, Geçmiş'le Hesaplaşma Biçimleri-İçerikleri, Tarih Yazımcılığı, Tarihsel-Bilimsel Objektiflik Çaba ve Ürün'leri vb. üzerinde belirleyici etkilere sahip. O yüzden, bireylerde olduğu kadar (gibi) Uluslarda (toplumlarda) da, **Uzun *Ömürlü* Hafıza** ile **Kısa *Ömürlü* Hafıza** ayırımı yapılır. **Sağlık** ve **Tarih** (Bireysel ve Toplumsal Tedaviler = Psikoloji, Sosyal-psikoloji, Psikoanaliz, Nöroloji; Eğitim, Tarih Bilimi, Tarih Yazımcılığı, Tarih Eğitimi, Eğitim ve Sosyal-Malî Politikalar, Tıp Eğitimi-Tarihi vb.) alanlarında yeni kullanım, uygulayımlar ediniyor. Polonyalı Leh ile Yugoslavyalı Sırp için, hafızaları uzun ömürlü'dür denir. Katolik İrlanda Halkı için de: Cromwell Yenilgisi, sanki Dün yaşanmıştır. İngiliz'e ve Alman'a, **kısa ömürlü hafıza**'lı etiketi yapıştırılır. **Uzun Ömürlü-Dayanıklı-Güçlü Hafıza,** temelde, **Yahudi** damgalıdır. Bu gerçekliğin **Sebepleri** kadar **Sonuçları** da, üzerinde önemle durmayı gerektiriyor. **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar**'ın Okuyucuları'nın işi zor. *Bilgi*'lerini ve *Kendi*'lerini **sürekli sorgulamak** durumundalar.

Auschwitz, Irkçı Saldırı Savaşı'nın (kaçınılmaz ?!) bir Parçası değil, **Irkçı Devlet Ölüm Sanayiinin *Planlı Özü***'dür.

Tadeusz Borowski, **Alkış'**lara ve **Kargış**'lara şaşmaz ölçütler getiriyor.

Toplama Kampları SİSTEMİ:
Nazi ÖLÜM FABRİKALARI'nda Devlet TERÖRÜ DÜZENİ

DACHAU BAŞLANGICI

Toplama Kampları'nın **Hıristiyan** [Alman] *Gelenekleri,* **Avrupa**'nın yaratılması: Avrupa'nın Hıristiyanlaştırılması-Kapitalizm süreçleridir. Toplama Kamplarının Hitler-öncesi'ni özetler. **Hitler Gençliği Eğitim Kampı** olarak kurulan, **Moringen Toplama Kampları** ise, Polis, Kadınlar, Gençlik Ceza Kampları olarak 1937'de kapatıncaya kadar, Toplama Kampları olarak **Nazi Siyaseti Dersleri** verirken. Nazi Yayın Organlarından **Völkischer Beobachter**, Kampın açılacağı habe-rini, 21 Mart 1933 günlemeli Münih baskısında, şu satırlarla bildiriyor:

"Dachau yakınlarında, Çarşamba günü [22 Mart 1933-A.T] 500 [yatak-insan-A.T.] kapasiteli ilk Konzentrationslager açılacaktır. Devletimizin güvenliği tehdit eden, tehlikeye düşüren tüm Komünistleri (ve gerekirse Sosyal Demokratları) uzun vadede Mahkemelerde [yargılamak; gözaltında ve cezaevlerinde-A.T.] tutmak, devletimize ağır yüklere mal olacağı için, buraya toplanacaklardır. Onları serbest bırakmanın tehlikeleri ise ortadadır. Kışkırtıcılıklarına ve ortalığı karıştırmaya devam etmelerine izin veremeyiz. Devletimizin güvenliği uğruna, en küçük ikirciğe yer vermeksizin, bu önlemleri sürdürmek zorundayız!"

21 Mart 1933: Münih yakınında bir kasabacık: Dachau. Bir avuç çiçeği burnunda polis memuru, eski bir Barut Fabrikasından bozma Karakolda göreve başlar. 22 Mart 1933: İlk tutuklular getirilir. Siyasî'dirler. Özel tutsak giysisi: uniforma'lar içine sokulmamışlardır henüz. Saçları bile kesilmez. 23 Mart sabahı: tutuklular, kendiliklerinden, emirsiz, zorlamasız, Barut Fabrikasının harabeleri arasında, soğuğa karşı, temizlik için işe yarayacak malzeme aramaya başlıyorlar.

Bir hafta geçmeden, SS Güruhu, "Kamp"ı basıyor. Görevli polis memurlarını toplayıp tehdit ediyorlar: "Nedir bu yaptığınız kepazelik!? Bu ikinci sınıf domuzlara insan gözüyle bakıyorsunuz! Buna izin veremeyiz! Bunlar insan değil! Onlar iktidarı ele geçirselerdi, kellelerimizi koparmışlardı çoktan. Şimdi iktidar bizim! En küçük duygusallığa yer yok! Aranızda kan görmeye tahammül edemeyecek olanlar varsa, onlar bizden değildir. Hemen ayrılsınlar saflarımızdan! Bu köpoğlu köpeklerden ne kadarını temizlersek, beslemek zorunda kalacağımız pisboğazlar, o kadar azalır. Haydi bakalım! İş başına!"

NAZİ TOPLAMA KAMPLARI SİSTEMİ

1933 Haziran sonu: Dachau TK Kumandanı Hilmar Wäckerle'nin acımasız kıyıcılığı yeterli görülmüyor, değiştiriliyor. **Sahipleri ve yönetimi Nazileştirilen IG-Farben Dev Kimya Tekeli'nin Güvenlik sorumlusu** Theo dor Eicke, Dachau Kumandanlığına atanıyor. Kişicil Kumandan Terörü, böyle kurumsallaştırılacaktır. **Dachau Ekolü**'nün Yetişmelerinden biri de **Adolf Eichmann**'dır. 1933 Sonbaharı'na kadar, **Dachau tipi** Toplama Kampları'nda Yahudi, Komünist, Sosyal Demokrat vd. muhalif parti yönetici-aktif üyeleri, aydın sayıları çoğaldığı için, bir Yönetmelik hazırlanır: 1 Ekim 1933: Eicke'nin **TK Nizamnamesi** yürürlüğe girer, Temmuz 1934: Eicke'nin Dachau TK Nizamnamesi, tüm TK'ları için geçerlik kazanır. Aynı gün **SA Şefi E. Röhm** ve arkadaşları öldürülürler. Röhm, 1933 Hitler iktidarını '**Bitirilmemiş Devrim**' sayıyordu. **NSDAP** Programı'nda yer alan kimi Anti-kapitalist maddelerin, kodaman tekeller dışı kapitalistlere karşı olduğunu kavrayamıyor. İşsizler ve küçük burjuvazinin üst tabakaları ordusu olan bu 'treni kaçırmışlar yığını SA, bu Nazi kaba sopa maşaları, Nazi iktidarında bunca yıla rağmen iş sahibi olamamış, somut maddî çıkar paylaşımında yaya kalmışlardır. Röhm, bu hoşnutsuzluğu tırmandırınca, **Volkswagen** Tekeli ve Alman Ordu Genelkurmayı (ki, SA rekabetinden: silâh: silâh-taşır kullanır'lık tekelindeki bu başıbozukluktan, başından beri endişeli-hoşnutsuzdur) bir

gecede SS'leri motorize edip, düzenli ordu birlikleri ile birlikte SA'ya saldırtıverir1 Araya kan girmiştir. **SA-SS hesaplaşması** cinayetler kılığına bürünür: 1934-35: **E. Roehm**'cü SA'lar, intikam peşinde, 150 SS öldürüp her cesede bir etiket takarlar: "**RR**!" ['Rols-Roys' değil! **Röhms** Rache: Röhm'ün Öcü!] Ordu, **açıktan cinayetlere bulaşmamış** görünmeyi başarmakta ustadır. 2 Dünya Savaşı içinde de bu ince politikasını sürdürür. Kimi gerçekler var ki, ilkin Paradoks'muş gibi gelir: **Alman Ordusu'nun Nazi Partisi'ne ihtiyacı yoktu**. Nazi İktidarı, Alman Ordusunun aktif-gönüllü desteği olmaksızın, ancak birkaç ay , bilemediniz bir iki yıl iktidarda kalabilirdi. **Ölüm Fabrikaları** Toplama Kampları'nın kurulup yönetilmelerinde de Ordu'nun dolaylı-sessiz desteği ne söz, bizzat (24.000 silâhlı ordu mensubu, Kampların güvenlik ve yönetiminde görev alarak) Doğrudan, Aktif Ordu Desteği söz konusudur!

Sıkça vurgulayışım bu yüzdendir: olarak **Auschwitz**'ler, Yeni Dünya Düzeni'nin merkezi'nde, merkezi'ne kurulmuş Nazi Ölüm İmparatorluğu'nun Ölüm Fabrikaları'dır. Nazi Toplama Kampları Sistemi'nin kurulup yerleşme serüvenlerini özetlemeye, kaldığımız yerden devam edelim.

Berlin yakınında **Sachsenhausen TK** kurulur. 1936'da artık SS **egemenliği** kesinleşmiştir. Ekim 1935-Mayıs 1936: Gestapo'nun Toplama Kamplarına gönderdiği Sosyal Demokrat ve Komünist tutuklu sayısı: 7.226. Mart 1933-Ağustos 1935: sırf ve yalnız Bavyera Eyaleti Sosyal Demokrat ve Komünist'lerinden Dachau TK'na kapatılanlar: 23.100.

Almanlar **Sayın Muhbir Vatandaşlaşmak** için kuyruğa giriyor: 1933-1939: sırf ve yalnız Münih Kenti'ndeki örgütleri'nin SS'leştirilmesi tamamlanmıştır. **210.000** SS içinde **10.000 Kurukelle**, [Kurukafa Sancakları (*Totenkopfstandarten*) mensubu] Toplama Kampları yürütücü-yönetici çekirdeğini, oluşturacaktır.

1937 Temmuz: **Buchenwald** Toplama Kampı işletmeye açılır: ilk siyasîleri, 52 muhaliftir. 13-15 Ağustos, ilk ölüler: 3 can. İlk firar de-

nemesi ve ilk kurşuna dizme: Aralık 1937. Mevcut: 2.561. **Kurukelle SS Ocak, Oba, Sancakları**: Dachau, Sachsenhausen ve Buchenwald TK'larına dağıtılırlar. Bu üç **TK** dışındaki Toplama Kampları (SS yönetiminde, merkezî plan uyarınca yeniden -yenileri açılmak üzere) kapatılır. **1938: Çekoslovakya sınırında Flossenbürg** (ilk) **Kadınlar Toplama Kampı** kurulur. Toplama Kamplarında Yahudi sayıları birdenbire ve olağanüstü artmaya başlar.

Buchenwald TK'nda 1938 Aralığında mevcut: 11.028. Öldürülen tutuklu: 771.

Toplama Kampları'na bağlı ve TK yakınlarında kombina fabrikalar kurulur. Ucuz işgücüdür tutsaklar. Ölünceye kadar çalıştırarak, muhalefeti, aşağılık ırkı ve ideolojiyi yok etmek Nazi planları uygulamaya konulmakta, artık Alman tekellerini kârları, US Amerikan askerî harcamalarıyla yarışabilecek düzeye gelmektedir. IG-Farben dev Tekelinin kârları ile Nazi Partisine yaptığı bağışlar da rekorlar kırmakta!

Dachau'da 1934 sayımında: **"işten, çalışmaktan kaçmak-kaytarmak suçluları"** 250 Yahudi'dir. Nazi Alman'ın gözünde **Yahudi, Tembellik** demektir. Yahudiyi aşağılamak, eziyet etmek yol-yöntemlerinden biri Musevi yaşlı, çocuk, kadınlarına süpürge, bez, tencerelerle mutfak temizletir gibi, kışta, karda, toplu alaycı-kışkırtıcı-aşağılayıcı küfür-sataşmalarla; ayakta, toplu Alman seyirciler önünde, gün boyu caddeleri, sokakları temizletmektir. Diğeri de Toplama Kampı'na tıkmak. Bu iki Yol ve Yöntem'in gerekçesi: **çalıştırarak insanlaştırmak eğitimi**'dir! Artık 1939'da **Buchenwald** TK içinde Yahudiler için özel Kamp kurulur. Geceleri de çalışmak zorundadır Yahudiler. Bu duruma *"Yahudi Ayrıcalığı"* adı verilir! 6 Ekim 1939'da **Hitler** Polonya'nın işgali ardından **"Avrupa Etnocoğrafyası'nda Yeni Düzen yaratacağız!"**

Lichtenburg Toplama Kampı 1935 sayımı: **"Eşcinsel olmak suçluları"** 325!

Esterwegen TK 1935 sayımı: **" Meslek suçluları"**nı tutanağa geçirir.

1938: **"Yahudi Olmak suçluları"**: 24.000'i Buchenwald TK'nda olmak üzere 36.000!

Ravensburg TK 1938 sayımı: **"Kadın olmak suçluları"**nı tutanağa geçirir.

1938: **"Yahudi Olmak suçluları"**: 24.000'i Buchenwald TK'nda olmak üzere 36.000!

Dachau'da 1941 Aralık sayımı: Nazizm'e boyun eğmemiş 1.700 Papaz.

Toplama Kampı tutsaklarının bileşimi belirginleşip, kesinlik kazanmıştır: aktif-pasif siyasî-dinî muhalif, Yahudi, Çingene, Savaş Tutsakları, sakat-hasta-deli, eşcinsel... ve âdi suçlular. Muhalefeti sindirmek-yok etmek amacı çatlar. Yahudi'yi, Slav ırkı'nı, muhalefeti ve savaş tutsaklarını ölüm tokluğuna mecburen çalıştırarak yok etmek.

Bunun için, **sessiz, temiz** *yığınsal yok etme yolu* **(temiz nötron Nazi bombası)** da hazırdır: **Çalıştırılıp aşırı kâr ve silâh üretemeyecek durumda olan çocuk, yaşlı ve hasta**'lara: **Böyle Buyurun Siklon B Gazı'na Bayanlar Baylar**. Toplama Kampı Cehennemindeki, Yaşamak Umudun yitirmiş **Müslüman**'lara: canınız cehenneme! Nerede, nasıl, ne zaman ölürseniz ölün! Artık Toplama Kampları, **Ölüm Fabrikaları Cehennemi**dirler. **Her üç tutsağın**, tutuklunun **ikisi de öldürülecektir.**

Dachau TK'na kayıtları yapılmış kurban sayısı: 206.000. Bunlardan ölüm kayıtlarına ulaşabildiklerimiz ise: 31.951 can'dır!

Berlin'in 25 km. kuzeydoğusunda 8.000 yatak kapasiteli, 8,5 m. yüksek kalın duvar ve elektrik yüklü dikenli telleriyle **Sachsenhausen** Toplama Kampı'na, Eylül 1936'dan Şubat 1945'e kadar kaydedilen 135.000 tutsaktır: başlangıçta kızıllar çoğunluktaydı, sonra Yahudi, Çingene, asosyaller ve âdi suçlular, Yehovanın Şahidleri, eşcinseller, Nazi Ordusundan atılma erler, hüküm giymiş SS Subayları,işgal edilen ülkelerin savaş tutsakları ile dolup taşar. 1941'den itibaren, Tutsaklar: zehirli kurşun ile vücutta yara açmak, zehirli serum şırıngalama, soğuğa dayanma vb. tıbbî-askerî deney tahtası olarak

kullanıldılar. Kızılordu yaklaşınca, Nazi Asker postallarının dayanıklılığı denenir: Tutsaklar yayan 235 kilometre mesafedeki Dachau'ya sevk edilirler.

Toplama Kampları Nazi İşbirlikçi İktidarları ve Dünya Savaşı-Alman ve Polonya dışına taşar, tüm Avrupa'ya yayılır.. Sözgelimi **Hollanda**'da, 1933'te Tutuklama Kampı biçiminde başlıyor. 1934-36'da Topla ma Kampı işlevi üstleniyorlar. 1936-39'da ise, Cezalandırma-Öc alma Kamp-Üsleri haline gelerek artıyorlar. 15 Toplama Kamp'ında Cinayet sayısı 2.387'ye yükseliyor.Hollanda ve Alman Tekelleri ile Nazi Savaş Endüstrisi için Çalışma Kampları olarak 2. Dünya Savaşı boyunca işletiliyorlar.

Buchenwald Toplama Kampı örneği: 30 Eylül-9 Ekim 1944: Danimarka'da tutuklanan Polislerden 1.953'ü Buchenwald TK'na sevk edilir. 1943 yılı sonunda TK mevcudu: 37.319.Nisan 1944: **Buchenwald** (Ana-Esas) Toplama Kampı'na bağlı Çalışma Kampları'ndan **Dora'**da **"V2"** [İkinci Öc Alma] **Raketi** üretimine başlanır. **Buchenwald** mevcudu 30 Haziran 1944'te: 61.156'yı bulur.1 Ağustos 1944: **Buchenwald TK**'na bağlı olarak Fichtenhain'da Anti-Nazi (Muhalif) Subay Aileleri için özel bir Kamp kurulur.

Hailfingen Çalışma Kampı,Yahudi, "Müslümanlar"ı yok etmek için kurulmuş bir Toplama Kampı'dır. Kamp 1938'de, bereketli tarım arazisinde kurulduğunda, çevre köylü Almanları'nca hiç hoş karşılanmaz. "Hayırsız" bir Girişim sayılır. Haklı çıkar sofu Hıristiyan köylü.İlk Sovyet Savaş Tutsakları Kampa getirildiğinde, Hailfingenli'lerin içine bir hüzün,bir "korku" çöker. Rus'ların yüz ve gözlerinde: öyle, propaganda edildiği gibi, "Kahraman Nazi Alman Orduları'na yenilmiş-teslim olmuşluk" izi yoktur. Halleri perperişandır. Kimi Hailfingen'li, İnanç (İlk-Genç Hıristiyan) Merhameti-Vicdanı-İnsancıllığıyla: tutsaklara gizlice yiyecek yardımında bulunur. Kocalarının, oğul-damat-torun ve komşularının...,, geleceklerini satın almak" endişesiyle?,, Kocam, oğlum, damadım tutsak düşerse, bu, onların da başına gelirse; önlerine varsın,ellerine ulaşsın iyiliğim.Sağ salim yuvalarına dönebilsinler?"diye mi?

Keşke Alman köylüsünün çoğunluğuna bu merhametin binde biri misafir olabilseydi! Kötülük unutulmaz (unutulmasın) da iyilik mi unutulur (unutulsun)?

Sonra? Savaş da Biter ya. B.Brecht: "**Barış patladı**" diyor, 1945'te. Bir tabur Fransız askeri gelir: Haziran 1945'tir. Hailfingen Kampı'ndan sağ kurtulanların "**Toplu Mezar**" ihbarı, Fransız İşgacilerinden Emir tepkileri yaratır: Hemen civar köylüleri toplansın! Duyduk duymadık demeyin! Bu Nazi Mezalimi Kanıtı Toplu Mezar bulunsun!. Cesetler toprak altından çıkarılsın! Temizlensin! Katolik göreneklere göre birer Tabut'a yerleştirilerek Tailfingen Belediye Mezarlığı'na defn edilsin! Emir demiri keserdir. Almanca emirler dilidir, yerine getirilmek içindir. Bu arada iki Nazi (Parti üyesi) sakatlanıncaya kadar dövülür.

Suçlunun cezalandırılması mı; suçun toplu itirafı mı? Ya "Kurtarıcı Fransız"a ne demeli? Eşeğine,**Vichy** İşbirlikçileri'ne vuramayan, Kolanı'na, yenik, silâhsız komşu halkı içinde insalcıl kalabilmiş köylüsüne vuracak ille!

AUSCHWİTZ TOPLAMA KAMPI:ANUS MUNDİ
[Dünyanın Götü]

SİKLON B: Gaz Odalarının Besini

Öldürücü Gaz. Billurî Hidrojen Siyanür: **Siklon B,** adını, Tropik bölgelerde görülen **Bora, Tayfun, Tornado, Urağan gibi** girdablı: döngülü **Kasırga**'lardan alır. İnsanlığı Çarmıh'a geren Nazi uygulayımları'na uygun bir ad olur **Siklon B.** Toplama Kampları Tarihçesi'ne Buyur Edilmek, Faşizm'in Cinyetleri Tarihi'ne Giriş: **Siklon B** ile,1940 Dönemeci'ndedir.

Haşeratla mücadele maddelerinde Ticari markalar; Cyanosil, Siklon B, Frankfurt'lu Firma **DEGESCH: "Deutsche Gesellschaft für Schadlungsberkampfung mbH'** ürünüdür. **Siklon B**

dağıtımında iki **tekel:** 1-Elbe Nehrinin Batısı için: **Heli** Frankfurt Toptancı AŞ. 2- Elbe Nehrinin Doğusu için: **Testa** Hamburg Haşere firması, Cinayet-Ölüm pazarı'nı paylaşmışlardır.

5 Haziran 1940 SS Yönetimi Genelgesi:elbise ve binaları haşereden temizlemek için Siklon B kullanmak yasaklanır! Ne için, Kimler için kullanılacağı planlanmış yani! **Haşerelere yazık olur**. Auschwitz-Tutsakları'na karşı (**Asit hidro siyanik siklon** ile **lekeli humma salgısına karşı,** ama **toplama kamplarında yaşama hakkı olmayan Yahudi-Slav-muhalif-direnişçi-Çingene-sakat-bulaşıcı hastalık sahibi/taşıyıcı** canları **yok** etmek için) kullanılacak.

10 Mayıs 1940: Belçika, Fransa, Hollanda, Lüksemburg'a saldırı. Akaryakıt karneye bağlı. Gaz Odalarına Kok Kömürü dumanı üfleyecek Avandanlıklar geliştiriliyor. 5 Haziran 1940: Auschwitz inşaat İdaresi sorumlusu SS Subay Gaz kaçırmayan malzemeler karneye bağlandığı için, Gaz Odalarında, Hidrojen ile birleştiğinde öldürücü-etkisi çok yükselen,kristal (billuri) biçimli Siyan, Siyonojen yerine, sıcak hava ile birleştiğinde öldürücü etkisi çok artan kullanımını öneriyor: Kok Kömürü kullanımı ile Krematoryum ve Gaz Odalarını birleştirecek bir yeni sistem tasarlanıyor.Yığınla "Yahudi İnsanı" en kısa zamanda ama en ucuza, en hızlı biçimde nasıl yok edebiliriz'in ince hesapları böyle yürütülüyor. Krematoryum fırınlarını kuran iki firma var: **Topf** ve **Kori** Dagesch ile dev Kimya tekeli IG Farben şirketlerinin belgelerini, Frankfurt Ticaret ve Sanayii Odası Arşivi-Wiesbaden Ticaret ve Sanayi Odası Eyalet Arşivi'nden izleyebilirsiniz.Auschwizt'ten kaçıp Müteffik Kuvvetlere ulaştırılan bu Ölüm Fabrikası uygulamalarının Raporları, kurtarılanların İfade ve Anıları, Savaş Sonu Nazi Suçlularının Yargılanmalarındaki soruşturma dosyaları.. Bunların tümü, birincil temel SS Arşiv olmaksızın, gerçekliliği tüm ayrıntılarıyla aydınlatmamıza yetmiyordu. **Auschwizt İnşaat Şubesi Arşivi,** kampın boşaltılması sırasında acele ve korku, telaş içinde havaya uçurulup yakılmadan, imha edilmeden, Kızılordu'nun eline geçiyor. Sovyet Memur Bolşevikleri, dar görüşlülük-bencillik-tembellik ve küçük hesap kaygılarıyla ne ken-

dileri arşivi kullanıyor, ne de başkalarının kullanmasına izin veriyorlardı. Sonunda bu çember kırıldı. **J-C** Prissac,bu arşivi didikleyerek, meslek bilgileri ve sabnyla Gaz Odaları-Siklon B karanlığını aydınlığa çıarmayı başardı: **Auschwitz. Technique and Operation of the Gas Chambers,**New York,1989.

Siklon B'nin etkileri özel deneylerde sınandıktan sonra, ilk kez, Sovyet Savaş Tutsakları üzerinde denenmişti: 3 Eylül 1941. Savaş Alman topraklarına geri gelinceye kadar, (1944) sonu kullanımı sürdürüldü.

Siklon B yerine şişelerde **Karbonmonoksit** ve Dizel Motorunun dışkısı: **Egzos Dumanı** da, diğer Toplama Kampları Ölüm Fabrikalanndaki toplu Cinayetlerde kullanılıyordu.

Faşizm'in Cinayetleri Tarihi'ne Giriş: İkinci Dönemeç

"BÖYLE BUYURUN DUŞ'A BAYANLAR BAYLAR": 1941'den
"BÖYLE BUYURUN SAUNA'YA BAYANLAR BAYLAR':'1944'e

Yaşama hakkı tanınmayan Yahudi-Slav-muhalif-direnişçi-Çingene-sakat-bulaşıcı hastalık taşıyıcıları savaş tutsaklarını aynı zamanda ve kısa sürede ve en sayıda insanı, en ucuz, en sessiz, en "temiz" biçimde yok edebilmek, öldürebilmek için Kızılhaç Postuna bürünmüş Alman Faşizmi'nin SS celladları'ınca bulunan en uygun, en etkili yöntem, Toplama Kampları'nda DUŞ ODAları, SAUNA aldatmacasıydı.

Emzikli bebekler, küçük çocuklar, kızlar ,kadınlar ,hamile anneler,yaşlı nine-dedeler, hastalar, sağlar ,yetişkin erkek ve kadınlar; sadece cinsiyetlerine göre ayrı ayrı, "soyunma" "duş" "Gaz Odalarına, dolduruluyor, sıkış tepiş. Bu **Siklon B** Kullanım Mekânı Gaz Odaları'nda Öldürülen Kurbanların Cesetleri Krematoryum'lara taşımak, Fevkalâde Müfreze(Özel-Olağanüstü Komando)nin görevleri

arasında. Bu **Sonder Komandolar** aynı zamanda insan yakma,kül etme yüksek fırınları'nda ateşçi-kürekçi-hammal olarak da çalıştırılıyor. Ceset Küllerinden altın diş eriyiklerini toplamaya da mecburlar. Tanıklık olanakları kalmasın diye kısa süre sonra kendilerine aynısı uygulanıyor. Cellâd Muavinleri'nden biri, bu tasfiye (yokedim-likidasyon)lardan 5 (beş) kez kurtulup, sağ kalabilmiş **Filip Müller**, izlenimlerini, anılarını anlatmakta yalnız değil. Pek çok tanık kurban Anıları var elimizde. Hayat bahasına çekilmiş (gizli) fotoğraf ve çizilmiş (gizli) resim de.

"ARBEİT MACHT FREİ"

Çalışarak Özgürlüğüne Kavuşabilirsin Yalanı

Auschwitz de içinde, tüm Nazi Toplama Kampı Ölüm Fabrikalannın Cümle Kapısı alnına asılı demir levhada yazılıdır. Aslında: **seni çalıştıra çalıştıra öldüreceğim** demektir. Auschwitz'te daha ilk gün, kampın şefi (Führer'i) şecaat arz e derken sırkatin söyler:

"Hepiniz bir Alman Toplama Kamp'ındasınız. Kampa, kapısında **Arbeit macht frei** yazısının altından **girilir!** Alman Toplama Kampı'nın bir tek **ÇIKIŞI** vardır: **Kramatoryum Bacası!** Bizim için hiç biriniz, hepiniz, insan sayılmıyorsunuz, değilsiniz. Hepiniz bok, gübre yığınısınız. Tümünüzü gerektiği gibi yetiştirip hizaya getireceğiz.Yakında hepiniz buna tanık olacaksınız. Sizin gibi düşmanlarımıza, Almanların, nasıl acımasız, merhametsiz, sert olduğumuzu göreceksiniz. Topunuzu Krematoryumlarda kül edip savuracağız. Çocuklarınızı, eşlerinizi, ailenizi unutun. Burada köpekler gibi gebereceksiniz!"

Auschwitz Toplama Kampı Arşivi'nde
Auschwitz'ten sağ olarak kurtarılanların
Tanıklık İfade Tutanakları.

...**Tercüme, T. Paczula**'nın ifadesinden alıntıdır.

TOPLAMA KAMPI SOSYAL SINIFLAR DÜZENİ

ARİSTOKRATLAR, PARYALAR, PEMBELER MORLAR SİYAHLAR YEŞİLLER, KIZILLAR, MÜSLÜMANLAR, ÜÇGENLER VE YILDIZLAR VE SARILAR

İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir.

Mekân ile Zaman düzenekleri-düzenlemeleri, Sosyal Davranış, Sosyal İlişkiler (Sosyal) Çalışma İlişkilerini yönetir. Zor'lar ile sınırlanmış, zor'la sıkıştırılmış mekânlar örgütüdür Toplama Kampları Sistemi.

İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir. Mapusane mekânlarında Zaman? **Nâzım Hikmet'in Dört Mapusanesi**'ni milyon'la çarpmanız gerekecektir: **Günler ağır, yıllar tez geçiyordur.** "Küçük bir zaman dilimi. Diyelim bir gün. Saatleri aşağılamalarla dolu bir gün. Sonsuzmuş, bitmeyecekmiş gibi gelir. Daha büyükçe bir zaman dilimini alalım. Meselâ bir hafta. Günlerden oluştuğu halde, öylesine tez geçiverir. Rüzgâr gibi. Bunu kampta kime söylediysem bana hak vermiştir: Burada **bir gün, bir haftadan uzun sürer"**. (...)

Toplama Kampı'nda Mekân parçalanmıştır. Dış Dünya ile ilişkiler, sıkıca, kesinlikle, süreklice kesilmiştir.

Terörist Kampı'nda mekân parçalanmıştır. Dış dünya ile ilişkiler sıkıca, kesinlikle, süreklice kesilmiştir. Terörist iktidarın mekânı parçaladığı Toplama Kampı'nın tutsakları da parçalanmış vücutlara sahip olabilirler ancak. Tutsakların vücutları, bedenleri; Terörist İktidarın belirlediği ÂN, HIZ, YÖN, HAREKET...ler ve GERÇEKLİK; OLAY, DAVRANIŞ...lar olarak varolabilirler. Toplama Kampı'nda nerede, ne zaman olsanız; nereye, ne zaman gitseniz, Terörist İktidarın Mutlak Denetim Mekânları-Zamanları içindesinizdir! Tek başınıza sıçamazsınız bile. Aynı, bir tek fosseptik çukuru deliğini, çiş-komşunuzla (ki, tesadüfî, yarışarak kazanılmıştır bu komşuluk) aynı anda kullanmak zorundasınızdır. Başınızda zebella gibi dikili, kuyruğa girmiştir koğuşdaşlarınız, sıçabilmek için. Veya hendek üzerine atılmış bir kalas üzerinde, telgraf tellerine konmuş kuşlar gibi, aranızda kargalar da çoktur, bir iki düzine erkek kuyruktan sıra size geldikçe, kalas üzerine tüneyerek, çaputtan üniformanın pantalonunu indirerek... Özel, bireycil mekân ve zaman bırakılmaz size! Tek başınıza ağlamak, tek başınıza özlemek olanaklarınız elinizden alınmıştır. Paramparça edilen Bedeniniz, topyekûn Nazi işgali altında başınıza özlemek olanaklarınız elinizden alınmıştır. Paramparça edilen Bedeniniz, topyekûn Nazi işgali altındadır! Ortalama birer metrekarelik "özel" alanlarda komşunuzu bile seçemezsiniz! Bir gün değil, bir hafta değil, bir ay değil, bir mevsim değil, bir yıl...?!

Burunlarınız ve Kulaklarınız ve Gözleriniz ve Ağızlarınız ve Elleriniz ve Ayaklarınız, bu cehenneme getirilmeden önce, ne iş görürlerdi! Hatırlayabiliyor musunuz? Kulak ve Göz: mesafe duyumlarımızdı. Barakalara yoğunlaştırılmış- sıkıştırılmışlıklar yüzünden, koku alma-koklama, tad alma organlarımızın toptan (vücudumuzun toptan) işgaline mahkûm edilmişizdir.

Terör, İktidardaysa, Zamanı ve Mekânı, iktidarının Amaçları'nın uydurur, uydurmuştur.

Kışla deneyiminden geçmiş olan, askerliğini yapmış yetişkin erkeklerin, Nazi toplama kampları'na adapte olabilmeleri daha yüksek

sayılabilirdi. Ne ki, Auschwitz, Prusya Kışlası değildir. Hayvan yetiştiriciliği pratiklerinden olan sıkı tâlim-terbiye ve disiplin Auschwitz'te ikincil önemdedir. Prusya kışlası'nda olsun, askercil örgütlerde olsun, talim-terbiye, disiplin, burun sürtmeler, birer ana süreçtir. Acemi askeri: söz dinleyen, boyun eğen biri yapmak, ama beraberlik duygusu, tim zihniyeti aşılamak için uygulanır. Auschwitz'te aşağılamak, amacın bizzat kendisidir. Terör sürsün diyedir. Özellikle ve özenle heterojenleştirilmiş Kamp Blokları'nda, Nazi Disiplini'nin bu tutsaklarla, bu tutsaklar bileşiminde gerçekleştirilemeyeceğini SS kendisi de adı gibi bilmektedir. Terörcü Mutlak İktidar, Kaos-'a-Kargaşa'ya muhtaçtır: durmadan disiplin sağlamalıdır. Düzenlilik, disiplinlilik, SS İktidarı için "işsizlik" demektir. Auschwitz İktidarı, durmadan kargaşa, kaos (yaratmak) ihtiyacındadır: durmadan aşağılamak, sürekli işkence etmek, bıkmadan saldırmak, her daim pataklamak-küfür etmek zorundadır, cibilliyeti gereği. Böylece durmadan kargaşa doğurur. Nazi Terörünün, Kurbanları arasında Dayanışma'yı kışkırttığı da olmuştur. Yahudi Sevkiyatı hazırlıklarında: "kaçacak her Yahudi için onunuzu kurşuna dizeriz ha!" Sırf bu yüzden, dayanışmayı kışkırtıp-dayanışmayı ezmek için Toplu Kurşuna Dizmeler eksik değildir.(...)

İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir.

Örnek olsun. Nerede, ne Zaman (Ne ve Nasıl) öğrenileceğine İktidar karar verir. Nerede, Ne zaman (Ne ve Nasıl) öğrenil (e)meyeceğine de. Terör, İktidardaysa, iktidarı Amaçları'na uydurur, uydurmuştur. Terörist İktidar, Mekânı ve Zamanı, tutsakların yetenekleri gelişsin, verimlilik artsın diye, disiplin sağlamak için kullanmaz. Böylesi amaçları hiç olmamıştır. **Ceza Zamanları**'nın kullanımında da. İyileştirmek, düzeltmek, sağlamlaştırma, sağlıklılaştırmak, ilerletmek, eğitmek amaçlı Ceza Zamanları yoktur. Terörist İktidarın (...) İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir.

Örnek olsun. Nerede, ne Zaman tapınılacağı'na İktidar karar verir. Nerede, ne Zaman tapınıl(a)mayacağı'na da. İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir.

Örnek olsun. Nerede, ne Zaman çalışılacağına İktidar karar verir.

Nerede, ne Zaman çalışıl(a)mayacağına da. Toplama Kampı Mekânında, Çalışma Zamanı, İşgünü: 11 (onbir) saattir. Sirenler sabah saat, 4 (dört), 4.30'da inlemeye başlar. Kimileyin yarım saat, sabah cimnastiği bahaneli eziyetle başlar işgünü. Daha işe başlamadan yorulmuşsunuzdur. İşbırakım zamanı, Grev değil, işgününün sonu: yemek-dinlenmek, yarın çalışabilecek güce erişmek için başlamış değildir. Toplu Ölüm-Silah fabrikalarından kampa tahta nalınlar içinde, yayan, döneceksinizdir. İktidar, zamanın ve mekânın örgütleyicisidir.

Örnek olsun. Nerede, ne Zaman gömüleceğinize İktidar karar verir. Terörist İktidar, anonim yığınsal ölümleri, Siklon B'lerle-Fenol ile hızlandırılmış toplu öldürümleri; ölümden sonra da cezalandırır: gazlanmış, yakılmış, kül olmuşsunuzdur. Külünüz havaya savurulur. Terörist İktidar, gömülmenizi, mezarınızın olmasını yasaklamıştır. Kökünüzü kazımak, izinizi silmek, sizden bir iz kalmasına göz yummamak demektir. Sizinkiler, çocuklarınızınkiler yetmez. Atalarınızın Mezar Taşlarına, Kabristanlarına saldırır. Örnek olsun: **Selânik Üniversitesi**, yok edilen **Selânik Musevi Mezarlığı** üzerin(d)e kurulmuştur. Geçmişinize, geleceğinize kasdı vardır! Terör İktidarı, böylesi temellere yaslanırdır. Terör İktidardaysa, iktidarı Amaçları'na uydurur, uydurmuştur.

Örnek olsun. Nerede, ne Zaman, ne Kadar, Kiminle, nasıl ÖLE (BİLE)CEĞİNİZ'e Terörist İktidar karar verecektir! **Ölümler** artık **Tanrı'nın tekelinden, Nazi Devlet'i Tekeli'ne geçer. Yaşamak Suç** olur! Ölümler, **yığınla** ölümlerdir: **Yığınsal Ölümler**, **Terörist Nazi Devlet Mecburiyeti**'dir.

"**Kapitalizm'den söz etmek istemeyen, Faşizm konusunda ağzını açmasın**" diyor **Frankfurt** *Ekolü*'nün kurucu Fenerleri'nden **Horkheimer**.

Zor'lar ile sınırlanmış, zor'la sıkıştırılmış **mekânlar-yoğun zamanlar örgütü** Toplama Kampları Sistemi: insan(lar)ı yok etmekleri planlandığı, örgütlendiği mekândır. İnsan'ın yok edilmeye başlandığı ikinci örgütleme, Zaman'dır. İnsan'ın yok edilmesi Toplama Kampı (Sistemi) Zamanı'nda sürdürülür. Bu, **Sosyal Zaman** ile **Tutsak-Tutuklu Zamanı**'dır.(...)

Tutsak için Toplama Kampı Mekânı'nda Olağanüstü Zaman, Unutul(a)maz Zaman hangisidir? 1- Auschwitz'te ilk gün. Toplama Kampı Mekânı'na **Giriş**. 2- Avluda **ilk İdam**. 3- Bulaşıcı hastalık **salgını**. 4- Kampın burnunun dibinde, diyelim **Nobel**'le ait **Dinamid Fabrikası**'nın açılışı. 5- **Auschwitz Sonder Komandoları'nın İsyanı**. Dışardan ve elli yıl sonra bile, azımızın aklına geliyor: Peki, "**Kurtuluş**'un yeri yok mu, Olağanüstü, Unutulamaz Zaman'da?"

Eşitsizlikler, Anonimlikler Cehennemidir Toplama Kampları. Bir yanda, açlıktan-çalıştırılmaktan ölen, cinsel yaşamları da Nazi işgaline uğramış tutsak çoğunluğu. Öte yanda, bir eli yağda bir eli balda, elini sıcak sudan soğuk suya sokmayan, sevgilisi-hizmetçisi oğlanlarla kadınlardan harem kurmuş tutsak azınlığı. Kampın Sosyal Düzeni'nde Sosyal Sınıfların ayırdlanış yadlanışlarını, tutsak üniformalarının renklerinde, göğüslere, sırtlara, kollara takılı işaretlerde özetlenmiş buluyoruz.

ÜNİFORMA VE İŞARETLER VE RENKLER: YAVAŞLATILMIŞ ÖLÜMLER DEMEK OLAN ÖMRÜNÜZÜ NE KADAR UZATABİLECEĞİNİZİ VEYA İŞBİRLİKÇİLİĞİNİZİN DERECESİ'Nİ SİMGELİYORDUR

TADEUSZ BOROWSKİ'NİN ANISI ve EMEĞİ ÖNÜNDE EĞİLMEK SAYGI ÖFKE VE UTANÇ İLE:

Feylesof, Sosyoloj, Musiki bilgini, bestekâr (komponist), piyanist bir Nazi kurbanı Alman Yahudi: Theodor Wisengrund Adorno (1903-1969) "**Auschwitz'ten sonra şiir yazmak barbarlık olur**" çığlığını attı. Çok tartışıldı. Şimşekleri çekmişti üzerine. Lisanî biçimlerden hiçbiri, bu elle dokunulamaz-anlaşılması güç Ölüm Fabrikası toplama kampının kurtarılışından sonra, yarin kiraz dudağını-alyanağını-memelerinin terini, yani insancıl olan ne varsa: duyguların estetiğini

şiirleştirmeye, lisanî biçimlerden hiçbiri muktedir değildir, demek istedi.

Pearl Harbor (gerçekten Ansızleyin-Beklenmedik) **Saldırısı** ile Japonlar, US Amerikan Ulusal (Tarih) Bilinci'nde; **Nazi Orduları**'nın **Sovyetler**'e (sağır sultanların duyup, körlerin de gördüğü, uzun hazırlıklı 'ansızleyin') **Saldırısı** da Rus Ulusal (Tarih) Bilinci'nde olağanüstü ŞOK'lar yaratmıştı. (Bu iki Süper Güc'ün son elli yıllık Stratejileri, bu Kâbuslar'ın gölgesinde yaratıldı. Her iki Şok-Kâbus, iki Sistem'in nitelik farklarının da turnusolu olmuştu: Nâzım'ın Moskovası dahil hiçbir Sovyet kentinde bir tek telefon rehberi bile bulamazdınız. Yassah Gizli Hemşerim! Oysa US Amerikan Atom deneme askerî üslerinin ayrıntılı gösterildiği haritaları her isteyen peynir ekmek gibi satın alabilirdi. Rus perdesini yırtmak için, Türkiye'deki US Amerikan üsleri kullanılınca, tepedeki tepişme yüzünden, ülkemizin, nükleer savaş sahnesine dönüvermesine ramak kalmıştı, Küba Krizi'nde!) **Auschwitz-Şoku dünya edebiyatını felç etmeye yetemezdi**. Japon ve Alman Nazi Saldırılarının şokuyla, bu iki (Sam ve İvan) Kaba-Dayı, kendi topraklarında ve Avrupa'da olmamak üzere, yerel, bölgesel savaşları kışkırtıp duruyorlardı ya. Dünya Tarihinin Merkezi Avrupa ve Dünya Kültürünün biricik Aracı Almanca mı yani?! Şimdi de şiirimize mi diktatörlük yapacaksın, (a benim Musevi) kardeşim demeye gerek görmeden, şairler şiirler yazdılar. Şiiri sürdürdüler! Zaten Adorno, çok geçmeden, Türkünün, Ağıdın, Ezginin yetenekleri, olanakları tükenmiştir tezini, geri almıştı. Sonuç-Ders çıkarmakta bile, Toptancılıkları ne yer, ne gerek kalmıştı. Hele Şiire komutan, kâhya kesilmek? Hayır. Hayır. Adorno'ya çok görmeyin, tezini! Daha 1933'lerde, Nazi Almanyası'ndan kaçan Alman dili'nin ustalarından kimileri, bir daha Almanca yazarsam elim kırılsın! diyorlardı. Çokdilli (poliglot) Yahudi Nazi Kurbanları, Auschwitz Depremi'ni, Auschwitz Cehennem Âteşleri'ni yıllar yılı kelimelere dökemediler. Yazdıklarında Almanca dışı dilleri kullandılar. Onları anlamaya çaba gösterdikçe, hoşgörünün, hoşgörünüzün sınırlarını fark edecek, şaşıracaksınız. Ateş ilkin düştüğü yeri yakar. Gelgör, Gerçek çok yanlı.Auschwitz ve TarihBilimi, Auschwitz ve Edebiyat, **Auschwitz-Miladı** karşısında,

Auschwitz'in anlatılamazlığı, açıklanamaz sorunlarıyla uğraşısını daha sürdüreceğe benzer.

AUSCHWITZ'ten sonra da şiir yazmak gerekir. Auschwitz'ten sonra şiiri Alman dilinde yazmak gerekir.

Tadeusz Borowski, daha ilk Auschwitz Günleri'nden beri, Şiiri terk etmemişti. Aralık 1943'te **Auschwitz-Birkenau**'da *'Sevda ve Hasret Türküleri*'ni sürdürür.[3]

Auschwitz Kızılordu'nun eline geçerse, arkamızda hiçbir iz bırakmayalım, Kampın tutsaklarını yeraltına çektiğimiz savaş sanayii fabrikalarında ölesiyle çalıştırırız, tahliyede sevkiyatı kışın ortasında ve yayan gerçekleştirelim ki, nakliye masraflarından, ölü yakma ek işlerinden tasarruf ederek Musevi ve Slav toplu yok edimi hızlansın diye. **Auschwitz** SS yönetimi, **Auschwitz Kurban Tutsaklarını Ölüm Yürüyüşü**'ne (Todes Marsch) çıkarmıştı, 1944 Aralık sonunda. Tadeusz Borowski de bu Todes Marsch ile yüzlerce kilometreyi, "ağaçlardan donmuş kuşların döküldüğü" soğuklarda, yayan yürüyerek Ölüm'ü bir kez daha yenerek, Toplama Kampları'nın Anası **Dachau**'ya getirildiği için, kurtuluş'u Kızılordu eliyle Auschwitz'te

3) Bu Türküyü, **Czeslaw Los** ile **Müller-Ott'un birlikte gerçekleştirdikleri Almanca Çevirisinden Türkçeleştiriyorum. (Şiir, kapağını ve kapak ceketi'ni verdiğim 'Biz Auscwitz'ydeydik' derlemesindedir.)**

Gazeller çoktan düştü ağaçtan.
Hasretim beni sana gönderiyor. Bırak beni yürüyem, gidem.
Bizi dikenli tellerle ayıran bu dünya kötü.
Kötü seni yalnız rüyalarımda yaşamak.
Bir yol ayırımında uzaklara savurdu bizi dünya.
Adım gibi biliyorum unutmam mümkünsüz seni.
Sevdan bir bahar ağacı gibi çiçekleniyor.
Çırpınır durur kalbim kafeste bir kuştur.
Bak şu karın yağışına. Pırılgümüş teller germiş.
Yüzünü gözüme alıyorum. Gözlerini ve gözyaşlarını.
Ayışığı bizi altın bağlarla birleştirecek.
Sevdamın bağı ölümden güçlüdür.

27 Ocak 1945'te değil, Dachau'da, 29 Nisan 1945'te US Amerikan 7. Ordu kuvvetleri yönetiminde yaşar. Ölümler'i, bu kez de yenmiştir."Birleşmiş Milletler Sosyal Yardım Rehabilitasyon İdaresi"[4] tarafından savaş sonu koşullarında olağanüstü sayılabilecek olanaklarla Faşizm'in yaraları sarılmaya çalışılmaktadır. Kayıp Vatandaşları Aramak, İz Sürmek, Kaçıp yeraltına inmiş Nazi Suçlularının peşine düşmek, Yeni Dünya kurmak. Ütopyalar yarışıdır. Belçika ve Fransa'ya geçer. **Tadeusz Borowski** USA işgal bölgesindeki kurtarılmış kamplarda yardıma koşarken, yaşadıklarının edebî tanıklarını toparlamaya, derlemeye çalışmaktadır. **Auschwitz**'ten Ölüm Yoldaşları, **Wanusz Siedlecki** ve **Krystyn Olszewski** ile (fotoğrafları ekte) bu girişimlerini kitaplaştırır. Münih'te.[5] Varşova'ya dönünceye kadar, 1946 Mayıs ikinci yarısı, Musevi ve Leh Polonyalı'lardan Müttefik ordularında faşizm'e karşı savaşmış yurttaşlarıyla, Nazi Ölüm Fabrikalarından kurtarılmış ölüm yoldaşlarıyla, kendisiyle , yakın geçmişle hesaplaşmalar, bilinç mücadeleleri içinde, şiirlerini çoğaltırken, ailesi, eviyle ilişkiler kurmaya ve kayıp vatandaşlarını izini sürmeye çalışmaktadır. Yayın faaliyetleri, iki meyve daha verir.[6]

4) United Nations Relief and Rehabilitation Administration

5) Tadeusz Borowski ve Krystyn Olszewki, 1945: **Poszukiwanis - Tracing.** Monachium. Kapağı ekte.
Toplama kampında yaratılmış, ağızdan ağıza dolaşmış, ezberlenmiş, unutulmuş, yazıya geçirilmemiş ürünler güldestesidir.

6) Kendi şiirlerinin (Cereyan Adına) 1946. Münih baskısını bulamadım. Almancasının 4. baskısında (1987), **Im Namen der Strömung** olarak veriliyor, München-Zürich. **Paydos**'un kapağını da ekte veriyorum. Iniona Nurtu, Münih, 1946. Çıkardığı edebiyat dergisinin ilk sayısı, 15 Mayıs 1946 günlemeli: **Ziemia Ludzie, Miesiecznik**. Belgesel Broşür: **Sylismy w Oswiecimiu**, [Biz Auschwitz'te idik] de bu sırada yayınlanıyor. Kapak ceketlerini ekte göreceksiniz. Tadeusz Borowski'nin bu dönemi ve ülkesine dönüşünden intiharına kadar ve sonrası yankılarını ayrıntılarıyla veren ciddi bir çalışma örneği: Dewnowski, Tadeusz, 1977: **Ucieczka z Kamiennego Swiata. O Tadeusz Borowskim. Wydanie drugie przejrzane i uzupelnione,** Warszawa, Panstwowy Instytut Wydawniczy.

Siyasî göçmenlerle hesaplaşırken, **kavruk işçi** edâlıdır:

Eğer birbirimizi anlamıyorsak
İşgal'de ülkeyi terk eden arkadaşım
Bil ki, suç, ikimizin de boynunda
Biz, herbirimiz yanıldık.

Yabancı ordularda çarpışırdın sen,
Halkların özgürlüğü için.
Beni SS'in biri Toplama Kampı'nda
Köpekmişim gibi boka çalardı.

Bir askerin hür yüreğiyle
Rüzgâr gibi zaptettin dünyaları.
Kötürümdün gencecik seyrettim ben
Krematoryumda gazlanan milyonları.

Dünya sana renkli bir filmdi.
Saçını sallasan ellisi, elini sallasan binellisi, kızların.
Benim kızlara kükürt ve Mitigal taşıdım ben
Auschwitz fabrikasında.

Sen zevke daldın.
Oranın çikolataları.
Alman ekmeği boğazımı yakıyor bugün bile
İğretiyor çürümüş şalgam kokusu.

Dikendi. gözüne batıyordu Alman'ın
Polonya üniforması, Bayrağı.
Sen nerden bileceksin
Tahta takunyalar ve Çubuklu çaputlar giyinmeyi.

Tanıyordun Polonya'yı. Vatanını sadece
Basında, radyodan, hasret ve törenlerden.
Ben Vatanı Kampta
Yoldaşların ceset kokularında tanıdım.

Eğer bir gün göz göze

Karşı karşıya gelirsek
Birbirimize yakın olacağız
Anlaşamayan iki yabancı.[7]

Dachau'da kurtarıldıktan hemen sonra, kızı Auschwitz Ölüm Fabrikası'nda Gaz Odası Sauna'ya Buyur edilen Auschwitz krematoryumunda yakılan büyük Polonya Şairi **Stanislaw Wygodzki**'ye adadığı başlıksız şiirinde, iç hesaplaşmalar içinde, kekrek yangınlarda buruludur:

Döneceksin. Kimsenin umurunda değil.
Tanıdığın avluya atacaksın adımını
Penceresinden Leylâklar bakan evin.
Ansızleyin hüngür hüngürsün: "Evlâdım. Yavrum. Kızım benim."

Ben de döneceğim, bulacağım hısım akrabayı.
Varşova'nın bir köşesinde, Milanowek'te belki.
Cümbür cemaat masaya oturacağız.
Kaşıklayacağız çorbayı yavaş yavaş.

Biri yanıtlayacak: "ilginçti be."
İç geçirecek biri: "zavallı delikanlı."
Bu dünyadan öte dünyaya bakar gibi göz atacağım dünyaya.
İnsanlardan öyle uzak. Öyle yabancı[8]

1946 Yazı'na girerken Varşova'dadır. işi vardır. Gazeteci. Redaktör. İstediği bir geçimlik iş'tir, üstelik. Ama asıl, Auschwitz Hafızası (Tarihsel Bellek) ve Auschwitz Bilinci ('Tarih Bilinci)

7) **Imıona Nurtu**, Münih, 1946'dan. Sayın Monika Ordun-Krzak'ın Almancası'ndan Türkçeleştirdim.

8) T.B.'nin Auschwitz-Dachau Şiirleri'nden bir derleme, geçenlerde bir rastlantı eseri elime geçti: **Mein Schatten in Dachau**, [Dachau'daki Gölgem] München, 1993. Bu şiiri Almanca'ya kim çevirmiş, bilinmiyor. Bu bilgi beni son derece sevindiriyor. T.B.'nin ilgileneni, seveni, hem de içten, sıcağı sıcağına, çokmuş! Dachau'da ve Münih'te türkülenip bestelenmiş. Ağızdan ağıza dolaşmış. Şairi daha ne beklesin şiirinden!

çabalarına katkılarda bulunmak istemektedir. Bu yolda Dachau'dan beri gerçekleştirdiği etkinlikleri yetersiz saymaktadır. Sanki yakın geçmişi hatırlamak, Auschwitz deyince, **Halk** (Batı Almanya örneği) ve **Parti** (Sovyet Rusya örneği) şaşılığı ile dinmeyecek **bir hafıza kanaması** yaratılacağını-yaşanacağını (*Moral Insanity*), şair duyarlığı ile sezmiş gibidir. "Yaşadığımı yazmak istiyorum. Ama kimsenin bilmediği bir Dil'de yazana kim bakacak? Kim okuyacak? Kim anlayacak? Kim inanacak? Sanki taşlar için, ağaçlar için yazacakmışım gibime geliyor!" Auschwitz'in Gerçek Tanıklığı?! Yürek ister! İnsancıl cesaret yanında, sanatçıl cesaret gerektirir...

BÖYLE BUYURUN GAZ'A BAYANLAR BAYLAR

İnsan bu. Vicdan muhasebesi yapacak. Kendisiyle hesaplaşacak. "Nefis mücadelesi, mücadelelerin en zor'u, en derin'i, en yükseği'dir" buyurmuş Muhammed Hazretleri. İnsan bu. Karanlığın sınırlarını arayacak. Öfke'nin. Hınc'ın. Kin'in. Neme lazım'ın. Hoşgörü'nün. Bağışlayıcılık'ın. İntikam'ın. Ve İntihar'ın sınırlarını zorlayacak. Hayat ve Ölüm sarkaçlanışlarını yaşayacak. Susacak. Ve.Şiir de yazacak. Yazdı da. Adorno'ya rağmen. Adorno'dan haberi olmadan. Adorno'nun haberi olmadan.

Ne ki, Auschwitz'in Türküsü'nü yazmak, kolay değil. Tarih Felsefesi'yle Ahlâk'ı sentezleştirmek, yumurtada tüy bitirmek gibidir.

Tadeusz Borowski, Auschwitz'i, kısa anlatı, öyküler halinde kaleme almaya başlamıştır. **Taş(tan) Dünya,**[9]

Elveda Meryem[10] hemen Almanca'ya çevrilir. 1949-1950: Doğu Berlin'de muhabir gazetecidir. Bu denemeleri bir kitap boyutu ve bütünlüğü kazanıncaya kadar beklememiştir, kitabını yayınlamak için, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi, Mete Tunçay'ın Çevirisi'ndeki öykü-anlatılarını birer ikişer yayınlar. Evlenmiştir. Sağlığına hâlâ kavuşamamıştır.

9) **Die Steinerne Welt**, 1948, Doğu Berlin.
10) **Abschied von Maria**, 1948, Doğu Berlin.

T. Borowski, 3 Temmuz 1951'de, yirmisekizbuçuk yıl yaş, ömrün Polonya gibi ortasında, ölüme yuva kurar. **İntihar** eder.

Gel! Sen! Antifaşist Direniş. Auschwitz. Uzun Ölüm Yürüyüşü. Dachau...larda günbegün, yüzbeyüz tehditkâr ve davetkâr ölümleri yen.

Auschwitz Depremi'ndeki o, fabrikalaştırılmış, ticarîleştirilmiş ölümlerin. O, her saati yavaşlaştırılmış, uzatılmış, kollektif ölüm-açlıkları'nın tadını çıkar da. Özgürlüğe, ün'e ve hayat'a elvedalaş.

Şiirlerin ve öykülerin en güzelini daha yirmi'ye değmeden kaleme al da. Mezar taşını kendi elinle yazarcasına, bizi Auschwitz Müzesi'ne davet edercesine:

"Şöyle buyurun bayanlar baylar! Üzünçlerinizi çıkarıp asın şuracığa. Burada susabilirsiniz."

Ah! Hayat! Az yanımda kal.

Auschwitz, Avrupalı Hıristiyan Kültürünün, Uygarlığının Mezar Taşı değil midir?

İnsanlık, **Auschwitz**'te Çarmıh'a gerilmişti.

1954'te Varşova'da **Bütün Eserleri** yayınlanır. 1. cilt: Şiirleri: *Wiersze*. 2. cilt : 1945-1947 Düzyazıları-Denemeleri: *Proza*. 3. cil: Eebiyat ve sanat eleştirileri: *Kyrytyka literacka i artystyczna*. 4. cild: Gazete yazı makaleleri: *Publicystyka*. 5 cild: 1948-1951 Düzyazı-Denemeleri: *Proza*. Ön-Son-Söz'lerini **Jerzy Andrzewewski** yazmış. Elinizdeki Çeviri bütünlüğünde, Almanca'ya ilk çeviri: **Şu Bizim Auschwitz**[11] Sonra Auschwitz Müzesi'nce Auschwitz'te ve Varşova'da Almanca yeni baskıları yapılır. Bunları, Avusturya ve İsviçre baskıları izler. Artık yazıları, eserleri, kendisinden daha yaşlı. 1964'te Hollanda dilinde: **Stenen Wereld**, Amsterdam ve Fransızca'da: **Le monde de pierre,** Paris çevirilerininin ardından 1957'de İngilizcesi yayınlanır: ilkin B.Vedder çevirir:: **This way for**

11) **Bei uns in Auschwitz**, 1963, Doğu Berlin.

Gas, Ladies and Gentlemen, London.

Mete Tunçay elinizdeki eseri (bu?) İngilizcesi'nden çevirmişti.

Son, yakın yıllarda gerçekleştirilen yeni baskıları ile, kimi Almanca çevirilerinde Polonyalı Edebiyat Eleştirmeni **Andrezew Wirth**'in değerlendirmesi; Doğu Galiçyalı Bireysel Psikolojinin kurucularından büyük yazar ve düşünür **Manes Sperber**'in Sunuş'u, hattâ öykü-anlatıların tümü yer almıyor. Eserin adı, başlığı değişip duruyor, sanki başka başka emekler söz konusu! Demek gereken özen, ilgi, saygı gösterilmiyor, artık. **Vietnam** örneğindeki gibi. Kurtuluş mücadeleleri yıllarca aktif desteklenmişti. Kurtulduk, bağımsızlığımızı ilan ediyoruz dedi demediler, hemen tüm ilgiler bıçak gibi kesiliverdi.Oysa asıl bağımsızken Batının Aydınların Desteğine ihtiyaçları vardı. Polonya için de öyle. Duvar daha çökmeden, ilgileri sönmüştü. Doğu Avrupa Araştırma Enstitülerinin kapılarına da kilit vuruldu çoktandır. Kâr-Nato kuyrukları, yatırım girişimleri moda artık. Yeni dünya düzeni, Ar'larına pembelik, Vicdanlarına göz takabilecek mi?

SİYAH SÜT

Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar!

Auschwitz Edebiyatı'na Bir İki.

Söyleşilerimiz genelde, Monolog olmasını istediğimiz diyaloglardır. Dinlemesini bilmek bir güzel sanat. İştahla, ikide bir karşımızdakinin sözünü keseriz. İkide bir sözümüz kesilirken hırçınlaşır, kızgınlaşır, kırgınlaşırız. Bu alışkanlığımızı unutturan, 'dinlemesini öğrenme okulu' açan, kimlerdi? Nefesimizi tutarak, anlatanın sözünü kesmeden? Çocukluğumuzu geri getirelim mi? Masal dinlerkenki...

Auschwitz yâdigarı dedeler, nineler var ya. Hani nesli tükenmekte olan. Onları dinlerken kulak kesilirsiniz. İzlerken dörtgözle. Nefesinizi kesersiniz.

Masal okumaktan. Masal dinlemekten bıktınız mı?

Her masal, her Trajedi, önünde sonunda, **anlaşılır** birer Anlatı Gösterileri'dir.

Auschwitz Yadigârları'nı dinlerken, okurken, (filmlerini) izlerken, dinlediklerinize, okuduklarınıza, izlediklerinize inanasınız gelmez. İstemezsiniz inanmak, Alfabeyi, kerrad cetvelini unutuvermişsinizdir. İnanılmazlıklar, anlaşıl(a)mazlıklar katmerleşir. Olaylar. Yapılar. Araçlar. örgütler. İnsanlar. Davranışları, Duyguları. Düşünceleri. Bilmeceleşir. Auschwitz'i dinlemek, okumak dediniz mi, milyonlarla elem'i, acı'yı sırtlanırken; on milyonlarca soru ile dolacak, taşacaksınızdır. Aaaa?! İmkânsız. İm-kân-sız. Bu kadarı da, böylesi de o-la-maz! dedirten Alman "Faşizm"i, bir imkânsızlığa daha olanak tanımış oluyor: **Siyah Süt.**

Siyah Süt. Yani **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar!** Yani **Auschwitz Edebiyatı**'nda Tadeusz Borowski, öncü-özgünlüğü.

Tadeusz Borowski'den **önce** (bu kesin), yüzyılımızın bu en kanamalı,taş olsan çatlatıp ağlatacak yaşanmışlıklarına, **Auschwitz Cehennemi** (İnfernosu'na) böyle Ayna tutan çıkmadı. Bir Auschwitz Çığlığı, bir Auschwitz Bungun Anıtı vardı. Durup duruyordu: Pizza Kulesi kıskanır. Aman yankı verme, sakın dokunma! Bir Tadeusz Borowski çıktı.Vicdanlar'a Gözistan oldu. Kendisiyle hesaplaşmak isteyenlerin ellerine fitil işlemez hançerler tutuşturdu. **ardından**, aynı Yol'u yürümüş bir **Primo Levi** çıktı. **Tüm Toplama Kampı Edebiyatı** unutulsa , ikisi, dimdik ayakta. Vicdanlı okuyucularının elinden düşmeyecekler. Keskin ve sımsıcak insancıl bakışlarıyla, bu iki Anaşahin, yüzyılımızın insanı'na yaklaşımlarıyla hep üzerimizde, yanıbaşımızdadırlar. İlki ağabey kaldı: Ölüler büyümez? ikincisi babadede olmaya sabr etti. İkisi de, H a y a t ı aşırıca tanımanın Kurbanı. **İntiharları**'yla, Hayat'ı da, Ö l ü m' ü de, aynı ceberutu ve şiddetiyle karşılayıp uğurladılar.

Yaşadıklarıyla Yazdıkları öpüşüyor. Tadeusz Borowski'nin: **Tehdit**'le **Baştan Çıkarıcılık**'ın; **Korku** ve **Umut**'un, bu eşi az bulunur c e h e n n e m î bir **Trajik-Destan'ı**.

Trajedi'nin bir Anavatanı var, Anaçağı da: Antik Yunan. Orada, zaman, **Kreon-Antigone** ilişkisine dayalı. Bu "Taraf'lardan biri'nin yanında yer almak" şeması, artık kullanılabilir değil. İki değer sistemi'nden birini yanında yer almanızı isteyen Sülale-Saray Cinayetleri'nin **Shakespear'cil** Trajedisi de kullanılmazlaşmıştır. Bu iki zirve deney, her **yeni** cinayet'in, **yeni** insanlık suçu'nun, **yeni edebiyat** getirdiğini, hiç değilse, sezdirmeye yetebilir. **Shakespeare**'e borcumuzun özü bu. Çağdaş Yorumlarında, Sahne Düzenlemelerine bel bağlamak zorlamaları doyurmadı, kandırmıyor. (**Opera** da, aynı zorlama imdatlarına baş vuruyor. Ses kayıt tekniği ihtilâllerinin yardımı, sokak-açık hava opera deneyleri bile, devlet-kent(belediye) desteklerine rağmen, Opera'nın ölümüne koşusunu durdurmuyor. Nâzım'ın, Moskovaları'nda: "Bolşoy Opera-Tiyatrosu'nu ahır yapsalar hiç üzülmem' abartması, bir alandaki yarı aydınlığı'nı, Tiyatro'nun en zayıf yanı oluşunu, gösterse de; şair önsezisinin keskinliğini belgeler.)

Kanedimler (Cinayet'e **Karac'oğlan**'ın karşılığıdır) insanlık suçları, **Auschwitz** ile artık **yepyeni** olmuş. İhtilalle, nitelik sıçramasına uğramış. **Auschwitz Ölüm Fabrikası** Yepyeni'dir. Demem, Auschwitz **Trajedisi**, Auschwitz **Destanı** da, yepyeni olmalıdır. T. Borowski, bu ihtilâli ilk başarandır.

Yoğurduğumuz karadır abiler

Elinizdeki, okuduğunuz bu çeviri, T. Borowski'nin hayatının bir parçası: en yoğunu ve ömründen uzun. Ve acımasız gerçekliklerdir. Ve artık Tarih oluyordur. Anlatıları. Anlattıkları. Yaşadıklarının sanatcıl yansıtılmasında kullanabileceği edebî araçlar, revizyondan geçirilmeden gerçekleştirilebilir türden değil. Çünkü Gerçek, Trajik. **Trajik Gerçeklik,** otomatikce, doğrudan doğruya **edebî trajik**'e varmıyor, ulaşmıyor. Doğa, sırlarını nasıl Kurbanlar almadan vermiyorsa (doğal âfetleri, laboratuvar, deney kazalarını anımsayalım), Toplum da, sırlarını, gerçekliklerini, yasallıklarını öyle tez, kolay ve

kurbansız vermiyor. T.B. bu gerçeğin bilincinde.

Soru(n) şu: Nazi Devletinin, örgütlü, planlı tekeli altında, Parti, Polis, Ordu eliyle, geniş Alman halk yığınlarının Aktif ve hemen tüm Avrupa Hıristiyan Dünyasının (ve Amerika'sının pasif, Japonya'nın aktif) Desteği ile, milyonları Yok Etmek Cinayetleri'nin merkezine kurulmuş Auschwitz Toplama Kampı'nı, bu Ölüm Fabrikasını, bu İnsanlık (insanî değil) Trajedisi'ni, edebî, insanî eserde, edebî trajik'le nasıl gerçekleştireceğim?

Tarih'te Kahramanlar var. Bu Kahramanlar, Alçak Kahramanlar da olabiliyor. (Al! Çiviyi! Duvara! O Duvarınız! Vız!) Tarih'in de Seyircileri var! Seyircileri var! Seyircileri! Trajedinin Kahramanları yok mu? Var! Orta Oyunu'nun ve bunun İzdüşümü-kopyası **Comedia dell'arte**'nin de.

Böyle Buyrun Gaz'a Bayanlar Baylar'da Kahramanlar? Varlar. Böyle Buyrun Gaz'a Bayanlar Baylar'ın Kahramanları, **Alternatifsiz Kahramanlar**'dır! Antik Yunan olsun, "Şekspiryen" olsun, Auschwitz öncesi Trajedi'lerin: İyi-Kötü, Ak-Kara'...lı; İki'li, İkilemli yani, Seçenekleri, Alternatifleri ömrünü tüketmiş. **Böyle Buyrun Gaz'a Bayanlar Baylar**'da Kahramanların önündeki her seçenek, **Çöküş**'e, **Çürüyüş**'e gidiyor, çünkü. (Tavla Oyunu tiryakileri hatırlar: Altı Kapıyı almış, Zar-Tutar-köftehor. Rakibine vermiş Zar'ları, Salla sallayabildiğin kadar! Hem vuruyor. Vururken bağırıyor: Ne vuruyorsan 'lan! Auschwitz'i yaşamış olanlardan tanıştıklarıma anlattım bunu. Keşke söylemez olaydım: çocuksu yakıştırmama çocuk gözleriyle bakakaldılar. Dudaklarında apacı, zehir zıkkım tebessümle: Keşke... Nerde böyle İnsanî Oyun'lar... Auschwitz'te Ölüm'den kurtuluş yok. Ölü'yü diriltmek mümkün değil.)

Tadeusz Borowski'nin Anlatımı'nda, yüzeysel bir hinoğlu hin'lik, ahlaki bir vurdumduymazlık var'mış gibi gelebilecek sahnelere tanık oluyoruz. Çünkü: yaygın bir yanılsama, bönyargı, bekârın karı boşayıcılığı kolaycılığı kol geziyor. Özeti şu: Kutsallık, Ulvîlik, Yücelik, insacıllık'tan yana olmak ile; Nazi'den, SS'ten, Cinayetten, Cani'den yana olmak arasında bir "Temel" Seçim söz konusuymuş görünüyor!? Özeti şu: İnsanlardan üstelik Cehennem'e ka-

patılmışlarken, ya Peygamber ya da Cani ol'malarını emr etmek-beklemek Hakkı'nı bize kim vermiş?! Önümüze böylesi bir ikilemi, seçeneği dayatmak İnsancıl mı?

Bu yüzden değil mi, **gerçek tekelcisi** Dinlerin, İnançların, İdeolojilerin, Siyasî Partilerin İktidarların: arkalarında uçsuz bucaksız mezarlıklar-harabeler bırakarak, birer birer, cümbür cemaat çözülüp gidişleri...

Temel sloganları ne idi? "**Benden yana olmayan, benim düşmanımdır!**" Ne yazık ki, hâlâ sahip çıkanı var. Ne yazık ki, hâlâ çoğunluktalar!

Böyle Buyrun Gaz'a Bayanlar Baylar, **Yeni Trajedi**'dir. Kahramanlarının alternatifsiz olduğu bir **Objektif Trajedi**. Yeniliği'ni yeniden açıklamaya gerek kalmayacak kadar biliyoruz. Objektifliği? Şu demek: Böyle Buyurun Gaza'da, Kahramanların trajedileri, Karakter **Boyutları**'ndan değil, Karakter Koşulları'ndan kaynaklanıyor. **Objektif Trajik Kahraman**'ın aklanması için, sırf ve yalnız **Çektikleri**'ne bakmak çıkar yol değil. **Koşulları**'na bakmalıdır.

Böyle Buyurun Gaza'nın Kahramanları, Seçeneksiz. Seçenekleri yok. Sözgelimi **ortaklaşa-toplu ölümler bile dayanışma yaratmamıyor**. Tesadüfi, sıradan tehlikelerle gelen ölümler ile, toplu Gaz'lanmak arasında ne fark var? Ölü'yü diriltmek im-kân-sız! Alternatifsizlik, seçeneksizlik üzerinde biraz daha duralım mı?

Düşman önünde, karşısında veya Kurban yanında ölümü göze almaya değer kılacak neler var?

'Bir İsyancının Ölümü' Anlatısı'nı hatırlayın. Ölüm kol gezmektedir. Komşusuna bir şeker pancarı, pancar şalgamı yemekle açlıktan ölmekten kurtulabilecekken, yani ömrünü bir şalgamlık uzatabilecekken, komşusuna sunmak dayanışmacılığı ile, komşusunu ölümden kurtaracağını düşünüyor. Bu özveri, okuyucu alkışlarını hak ediyor! Oysa şalgamı kim yese ölecek, o açlık koşullarında. Zehirli olduğundan değil. Yavaşlatılmış yoğun, uzun açlık içindekiler, birdenbire şalgamı mideye indirdiler mi, çölde kanıra kanıra su içerek susuzluk ölümünden kurtulacağını sananlar gibi, hemen öleceklerdir. Bir

şalgam önce öleceksiniz yani. Açlıktaki komşusuna yardım etmemek-dayanışmamak, (yarım Alma! Gönül alma!) iyi değil. Kötü. Ama yardım etmemek, dayanışmaktan da az kötü teğil, sonuç itibariyle. İki seçeneğin, ikisinin de sonu Ölüm. **Tadeusz Borowski**, Bir İsyancının Ölümü'nde daha şaşırtıcı, acımasız, "kötü" bir seçenek sunuyor okuyucusuna. Şeker pancarı, bu Ölüm Fabrikası'nda, yaşlı (başka) bir koğuş komşusuna satılıyor. Elindeki son, tek lokma ekmek'le takas ediliyor.

Kahramanlarımız ve seçenekleri ve olanakları, bulanakları... bitmek tükenmek bilmiyor!

Uzun lafı, nutku bırakın. Eğri oturup doğru konuşun. Siz. Siz olsaydınız ne yapar, hangisini seçerdiniz?

Elveda Meryem'deki örneğe bakalım. Kalın-yüksek duvarlarla çevrilmiş Musevi Mahallesi'ne kapatılmışsınız. Birkaç on bin kişilik mekânda, birkaç yüzbin kişisiniz. Bir lokma bir hırkaya çalıştırılıyorsunuz. Hastalık, pislik diz boyu. İnsanlık haklarınız elinizde alınmış. Yarın başınıza daha ne çoraplar öreceklerini bilmiyorsunuz. Kelle fiyatına kaçmayı başarmışsınız bu Ghetto'dan.Gel gör, kızınız ve damadınız içerde, getto'dadır. Sonunda Onların kaçamayacakları belli olmuştur. Bu sonuç üzerine, hayatınız pahasına kaçtığınız cehenneme geri dönüyorsunuz, gizlice. Yine hayatınız pahasına. Sırrınızı dostunuz bakkalla paylaşıyorsunuz. O da aynı inançtadır: **"İyi ettin be! Hiç değilse... en azından, İnsan gibi ölürsün."**

Alman Nazizmi'nin kurban ettiği Musevi sayılarını kılı kırka yara yara saymanın elbet bir anlamı, gereği var. Sonuç neyi değiştiriyor.

1926 Viyana doğumlu **Raul Hilberg**. 1938'de babası tutuklandığında Dachau Toplama Kampı'na sevk edilmekten kurtuluyor: "bacağımın birini I. Dünya Savaşı'nda kaybettim. Beni serbest bırakmak zorundasınız' diye çıkışıyor. Merhametli ve aynı cephede çarpışmış Avusturya memuru salıveriyor. Tarihte tesadüflerin rolü büyük. 1939'da Küba üzerinden US Amerika'ya kaçıyor, göçüyorlar, ailecek. 1942 sonrası Kimya fakültesindeki tahsilini yarıda bırakıp Savaş'a katılır. 1945'te Bavyera'dadır. Nazi Partisi

Merkez Kütüphanesi'ne görev verilir. Nazi tutsakların sorgulanmasında görev almayı beklerken USA'ya, Askerî İstihbarat Kolejine geri çağrılır. Kimya'dan vazgeçer. Siyaset Bilimi'ni seçer.Prusya Bürokrasisi uzmanı, Nazi Almanyası kaçkını bilgin, hocası Hans Rosenberg, 'Ulusal Devletlerin Yükselişi' Kursunda, 1660-1930 arasını ele almakta, 1933-1945 dönemini ağzına almamaktadır. Sorar: Peki milyonlarca öldürülen Yahudiler? Yanıt: 'İlginç ama karmaşık bir sorun!' O kadar. Demek, sorusunun yanıtını kendisi bulmalıdır. 1948'de Avrupa Yahudiliğinin Yok Edilişi Üzerine doktora tezine başlar. 1990'lara değin, yarım yüzyıl çalışır bu alanda. Hilberg Hoca'nın hesaplamalarına göre 'beş milyon yüz bin'dir (5.100.000) Musevi kurban sayısı. Musevi sosyolog **Jacob** [bizim Yakub] **Leszcyski**, hesaplamış: beş milyon dokuz yüz elli yedi bin (5.957.000) Yahudi öldürdü Naziler diyor (**Encyclopaedia Judaica** Kudüs 1972 baskısındaki makalesinde.) **Jacob Robinson** ise, 5.820.960 Musevi can'ın öldürüldüğünü saptıyor. Almanya'da uzmanların (**W. Benz**'in başkanlığındaki) kollektif çalışmalarında değişik sayısal sonuca ulaşılmıştır. **Holocaust Ansiklopedisi**, kurban sayısının en fazla 5.596.000, en az 5.860.000 olabileceğini tahmin ediyor. İstatistik tablolar, ülkelere göre de düzenlenmiş. Ben, uzun uzun, ayrıntılarıyla Auschwitz Kurban Sayılarının dökümünü çıkardım. Musevi Nazi Kurban sayılarını kılı kırka yar yara saymanın elbet bir anlamı, gereği var. Sonuç değişmiyor ama!

Gaz odalarında öldürülenlerin, dahi mi, sıradan biri mi olduğunun ne önemi var?

Yeni Trajik Olan'da, ayırımlar silinmiş. Neden? Nazi Ölüm İmparatorluğu'nun Auschwitz gibi Ölüm Fabrikaları'nda **Mekânizma**, zorunlu olarak **aynı**. Değişmiyor. Bireycil Kahramanlıklar, kahramanlar bireyselliği de siliniyor. Biricik Kaatil ve biricik Kurban bulunmadığı için değil. Kaatili ile Kurbanı'nın ilişkisi, Anonimliğe indirgendiğinden. Ortada sadece Ölüm Fabrikası, Faşist Mekânizma kalıyor!

Cinayet, pek çok insanın katıldığı bir dizi kararların sonucu. Cinayetin,duygu ve düşünce ile ilişkileri koparılmış. Nerde sebep

başlıyor, nerede hangi sonuca yürüyor, ne zaman? Zorunluğun yeri nerede? Boşuna yorulmayın. Bulamazsınız. Özgür davranış ve düşüncenin yeri yok çünkü. Kâtli ve Kurban kavramları da göreceleşmiş. Kurbanlar arasındada kâtilden geçilmiyor. Kurbanla kâtil(i) kol kola. Çünkü, Nazi ölüm fabrikasının mekânizması, kurbanları kâtil yapıyor. (**Moral Insanity**!) Okumuştuk:

"**Ağaçlar ve taşlar gibi duygusuzlaşmışız. Kesilen ağaçlar gibi susuyoruz. Bize Umut'u yitirmeyi öğretmediler ki. O yüzden Gaz Odası'nda ölüyoruz. Gaz Odası'na giderken acele etmekte birbirimizle yarışıyoruz**!"

Uluslararası **Auschwitz Komitesi**'nin Fransız Seksiyonu'ndan Sayın **Jaques Furmanski**, Gaz odasına buyur edilmek üzere ayırıldığı-seçildiğinde ekmek dilenmeye başlayan bir ölüm yoldaşından söz eder, 14 Ocak 1944 günlemeli (gizli-elyazması) raporu'nda: "**Allah aşkına bir dilim ekmek?! Tok ölmek istiyorum, n'olur**?!"

Bu eserin best seller olmamasına şaşmıyorum. Bilinç işkencesine hazır okuyucu çoğunluklarına henüz ulaşmış değiliz. Alaşılmış **ya alkış ya kargış** ikilemlerine, siyah beyaz seçeneklere yaslanmıyor çünkü Tadeusz Borowski. Vicdanının gözü kör olmayanlar henüz çoğunluk değil.

Bu eserin best seller olmamasına şaşmıyorum. **İntihar** etmiş olanı, Dinler de, İdeolojiler de, Siyasî Partiler de sevmez ve sevdirmezler. Dinlerin ve egemen kamuoyu'nun **Bönyargı**larla damgalayıp aşağıladığı İntihar, kişicil bir "kurtuluş" arayışı, girişimidir. Başkasının hayatını tehlikeye sokmadıkça, insan, öncelikle kendisine karşı sorumlu olmasın arağmen, hiçbir zaman, toplumsal ilişkilerinden soyutlan(a)maz.Egemen inanç, egemen kanı, egemen siyaset: İntihar edeni, bir kez daha öldürür!

İNSAN BİR SIRÇA KÖŞK VE ZOR:

Vay vay çanakları var ya hani. Kilitli vitrinlere özenle yerleştiririz. Çin'den, İznik'in Mavisi'nden. Taştan. Topraktan. **İnsan**

bir sırça köşktür. Ve Ölümlü. Ölümcül. Hayvanlar Âlemi'nde Çocukluğu en uzun sürer bir acaip mahlûk. Büyük Bilgin Dr. **Ümid Hassan**, (İstanbul'da şairliğinde mi, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de mi tam bilmiyorum) küfürcül kargışları için atasözü yaratmış: "**İnsanoğlu İnsan**!"

Böyle Buyurun Gaz'a, İnsan; İnsan Nasıl İnsan Oldu; Barbar ve Uygar Nedir sorularına yeniden yanıtlar aratıyor. İnsan'ın İnsan olması'nda iki büyük ihtilâl var: **Ateş'in Toplumsallaşması** süreci ile Kuvvet'e, **Zor'a Başvurmamak** (Toplumsal Güvenlik) Sözleşmesi serüvenleri. Birincisi ile: Pişmiş et yer, Aydınlık'ta yaşar, Mezar'ı var, Sevdâ Âteşi Ocaklı biricik, tek yaratık olurken: ikinci ihtilal ile: bir sırça köşk olduğunu, öğreniyor. Yani güçlü, sağlıklı, yiğit, korkusuz, varsıl, zengin, güzel de olsa; güçsüz, hasta, alçak, korkak, yoksul, çirkin tarafından bile "kırılabilir", öl-dü-rü-le-bi-lir olduğunu öğreniyor. (Tersini, sıfatların yerini, sıralamasını değiştirerek de kullanabilirsiniz. Kutsal Kitaplardan, ceza yasalarından alınmamışlardır!)

Kurnazlığın, İhanetin, Hilenin, Korkunun... Tarihlerini yazan çıkar bir gün.

İngilizce'de, Amerikanca'da *Uygarlık* ne ise, Almanca'da *Kültür* o'dur. Türkiye Türkçesi'ndeki kullanımlar, biraz daha farklı. İslâm Dilleri (Arapça, Farsca) ile Fransızca'nın etkisinden olmalı. **Göçebe Türk'ün Türkçesi**'ni bilmediğimizden ve **Göçebe Türk'ün Türkçe Bilinci**'ne yabancılaştığımızdan herhalde, **Uygarlık Kültürü** dediğimizde, bu deyişimizle, Zaman ve Mekânca **Ortaçağ(lar)** kavramında olduğu gibi, ortaklık sağlayamıyoruz. Sağladığımızı varsayarak söylemiş olayım: **Uygarlık Kültürü**, Zor'a baş vurmak, zor kullanmak'la yaratılıyor. Kuvvetlinin, güçlünün, silahlının kurnaz'ın, hilekâr'ın, hain'in elinde: Zor, işkence, idam, kan'a susamışlık'lara dönüşüyor. Uygarlık Kültü yığın cinayetlerinin dinamizmidir. Bu, Zor'un Mutlakiyeti'nde, mutlak zor'un egemenliğindeki İnsan, Özgürlük sınırlarını paramparça etmiş. Zâlime alimlik eden, avcıya köpeklik edecekler eksilmiyor. Zulm de. İğrenç olana, nefret ettiğine gizli bir hayranlıkla, tutkuyla bağlanıyor. Sırf ve yalnız Silâh'ın, silâh üretiminin Tarihi'ne baksanız, bir Başlangıç olabilir.

Tadeusz Borowski'yi hangi nedenlerle Alkışlamalı? Özgünlük ve başarısının sırrı ne?

Acımasız gerçekçi! Yersiz, haksız, ölçüsüz aşırılıklara düşmüyor: Auschwitz SS Yönetimi'ne, gizli açık İşbirlikçilere, **Kapo, Yeşil, Müslüman**...lara sırf ve yalnız verici, küçültücü, kargışlayıcı olmamayı başarıyor. Kızıl ve Yoldaş ve Partili ve Ulusdaş ve Vatandaş ve Dindaş ve Hemşehri ve Ahbapçavuş...larına alkışçı, kayırmacı, övünmeci, şişinmeci tekelciliklere düşmemek! Olayların dili'ne uymak. Bönyargısız açıklık ve İçtenlik ve Açık yüreklilik ilkelerini titizlikle uyguluyor.

"Gerçek açlık, yanıbaşınızdaki insanı yenebilir nesne olarak algıladığınızda başlar!"

Acımasız Gerçekçi. Nazi suçlularını, sırf ve yalnız şeytancıl (küfür, kargış konusu) yapmadan, Kurbanları Tanrıcıl (tapınç malzemesi) kılmadan.

Eşeğine vuramayıp palanına vurmaklara gün doğmuştur. Kurbanlar, Ölüm Fabrikasının yöneticilerine, sorumlulara, koşullara öfkelenemez olurlar mı hiç? Öfkelenirler elbet. Kaçarlar. Direnirler. İsyan eder, Ayaklanırlar! Ama çoğunluk? Onlar, öfke ve hınçlarını, kendilerinden daha güçsüz ölüm yoldaşlarından çıkarmaktadırlar.

Gaz Odasına buyur edilerek öldürülmek için ayıklanmış, seçilmiş bir Anne, kendi doğurup beslediği büyüttüğü kızını görmezden gelecektir. Açlık mı? Susuzluk mu? işkence mi? Verem mi? Tifus mu? Gözünüzün önünde toplu idam edilme, kurşuna dizilme, gaz odalarına gönderilme mi? Ailenizden birinin hayatı mı? Hangisi Direncinizi kırmaya yeter?

Siz hangisini tercih ederdiniz?

Tercihlerinizden hangisi, sizi kendi gözünüzde ve başkalarının gözünde daha İnsan, daha Onurlu, daha ...ne kılardı? Birini bile tercih etme özgürlüğünüz yok! Hepsine mecbursunuz. Hiçbirini seçemezsiniz. Hepsine mecburlanmışsınız.

Siz hangisini tercih ederdiniz? Ölüm Fabrikası'na ölüm (ömür) boyu kapatılmış biri olarak? Siz hangisini tercih ederdiniz, Ölüm Fa-

brikasından kurtulmuş bir yazar olarak yaşadıklarınızı yansıtmak istediğinizde? Hangi Açı'yı kullanırdınız Auschwitz Toplama Kampı'na bakarken?

KAPO'NUN PERSPEKTİFİNDEN YANSITMAK "SUÇU"

Tadeusz Borowski, Cellâdla, Zâlimle Kurban arasındaki bir "aracı" (işbirlikçi) açısından, **Kapo'**nun perspektifinden, Kapo'nun gözüyle baktığı için, kıyasıya eleştiriliyor. ***Tolstoy***, *Harp ve Sulh*'unu aşağıdakiler açısından yazmamış! demek: soylu ve subay ve aydın iken, en çok bildiğini ve içinden çıktığını değil, az ve dışardan bildiğini yazmalıydı iddiasında bulunmaktır. (Savaşlar içinde, Kafkasya Cephesini, diyelim Çeçen düşmanı bir Rusofil olarak yansıttığını görmek, çağının ulusculuğu ile biçimlendiğini göstermek başka.) **Vedat Türkali,** niye İstanbul ve Aydın romanları yazıyor? Sıkıysa, Anadolu, köylü romanları yazsın! Ençok, içinden ve en iyi bildiğini yazmak edebî suçunu işlemeye mecbur mu?

Ne denir? Böyle soranlara-buyuranlara, Akıl, İnsaf, Merhamet nasip olsun!

Saturday Evening Post şefredaktörü: 1965-69. *Newsweek* ve *Daily News* redaktörlerinden. Harvard'da Tarih okumuş. Ünlü. Bay *Otto Friedrich,* buyurgan savuruyor: "T. Borowski, **Brechtkâri bir Kredo** olan [Brecht gibi aşırı cereyanlara kelime-i şahâdet getirdiği] **Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar** eserinde ne anlatıyorsa, **kendisinin bir Kapo olduğu**nu kanıtlıyor"muş. Artık gizlenemiyormuş bu gerçek. Hem zaten **Stalinci Polonya Rejimi'nde de yüksek bir polis memuru** olmuşmuş![12]

Hiçbir kanıt getirmiyor! Bok atmayı beceriyor ama!

12) Friedrich, Otto, 1982: **The End of the World**, New York içinde, sonra **The Kingdom of Auschwitz**, New York, 1994 içinde, bu iftirasını yineliyor. Tarcisius Schelbert tarafından Almanca'ya çevirisinde daha ballandırılmış: **Königreich Auschwitz**, 1995, Frankfurt, s. 143, 147 ve 52.

Önce Kapo'nun ne olduğunu, ne olmadığını, kökenini, sonra Tadeusz Borowski'nin Kapoluğu'nu; en son da Stalinci yüksek polis memuru olduğu iddiasına eğilelim.

Tadeusz Borowski'nin, tüm ölümlerin tadını çıkarır, tadmadığı ölüm yok gibidir olduğu başka. O'nu bir kez daha öldürmeye kalkmak ve O'nu bir kez daha öldürmeye kalkana karşı susmak başka!

Nazi Toplama Kampları Sistemi ve Auschwitz Cehennemi üzerine kütüphaneler dolduracak çalışmalar yapılmış. Kapo üzerine bütünsel, ayrıntılı bir bağımsız çalışma yok. 2.000 sayfalık dört cilt **Holocaust Ansiklopedisi** 1.000'in üzerinde madde içinde, *Kapo*'ya yarım sayfa ayırmış. Ceza-Çalışma Kampları ile Antisemitizm'in tarihsel kökenlerine ilgi gösterildiği halde, Kapo'nun bu bağlamda ele alınabileceğini düşünen çıkmamış. Özetle, söylencelere dayalı Kapo açıklamaları şunlardır.

İtalyanca Şef anlamındaki **Kapo**'dan gelirmiş: Otto Bey, Güney Almanya'da yol inşaatlarında çalışan İtalyan Göçmen işçilere değnekçilik, çavuşluk yapan Alman ustabaşları'na, Almanca Kopf=Baş'ın İtalyancası Capo olduğu için, diyor. Bu söylence, efsane, yakıştırma, en çok tekraralananı. Kendisine ait değil. Bunu bilen Dachau Toplama Kampı sâkinleri, Münih güney Almanya'da ya, bu Kapo kullanımını yarattılar diyor, Otto Bey. Bir başka yakıştırma daha ekliyor: **KAPO**, **KA**mp **PO**lisi demektir diyor. **KA**meradschafts **PO**lizei=**Yoldaş Polis** yakıştırmasıyla, Stalinci yüksek zulümler polis memuru karalamasına cük otursun hesabında! Üzüm yedirmek değil, bekçiyle üzüm-şarap severleri tokuşturmak meramı. Bir karataş'la, bin kızıl kiraz düşürecek. Kış kışlığını gösterecek elbet. Meyvedâr olamayan ağaca taş atılmaz. Bunu biliyoruz. Kapo'nun kökenleri sorununu kapatalım istiyorum. Benim Tez'im şu:

Mekânizmaları anlayıp çözmeye çalışmak. Karanlık, çelişki neredeyse, oraya ışık taşımak. Bu görevi üstlenerek, Almanya'da, Büyük İnanç Altüstlükleri, inanç yarışları-mücadelelerinin askercilleştiği dönemlere baktığımızda, hep **Kapo**'ların yaratıldığını görüyoruz: **Alman-Türk İlişkileri** genelinde hiç dokunulmamış **Türkçe Öğrenme'nin Tarihi** ve **Osmanlı Tarihi** bakımından da güncel

sayılabilecek örnek olduğu için de anmaya değer: 30 **Yıl Savaşları**'nı, hiç değilse lâfzen hatırlayacaksınız. Bohemya'da Protestan İnanç Özgürlüğü'ne saldırıların askerîleşmesi'ni etiketliyor. **Habsburg Hanedanı**'nı yeniden Katolikleştirme Toplu Cinayetleri yani, Prag'tan, Kuzeybatı Almanya'dan tüm Avrupa'ya yayılan bir Sosyal Yangın. **Sosyal Ölümler** salgını. Avrupa Hıristiyanlığı'nın Din ve Dünya Derebeyleri, sidik yarıştırıyorlar. Sonuçları belirleyecek olan 1620 ve 1626 Savaşları'nda, Bavyera Generali Johann Tserclaes'in komutasındaki Liga Ordusu'na en hayatî yardımı yapan **Albrecht von Wallenstein**'dır. (Bizim Evrenos Paşa gibi) Karşılığını görür: Uçsuz bucaksız topraklar bağışlanmış, Alman Kayzeri'nce de soylu derebeyi kılınmıştır. Kıraliyet Generalliği'nin Adı: Elkaabı: **Capo**'dur. Demek **Kapo***'nun Alman geleneği*'nde,Hıristiyan Alman Orta Çağı'nda Şafak Sökerken karşılığı: **Kapıkulu Paşalık**'tır!.

Kimi Nazi yazışmalarında: *Kapo* yerine "*Capo*" kullanılmış. Capo Wallenstein, Kapoluğunu (Paşalığını) kendi hesamına ordu kurmakta kullandı. Himmler ve SS, özel mülkiyetlerinde, silâhlı birlik, silâh fabrikası, büyük işletmeler girişimleriyle de bilinir. **Schiller**'in Capo'lara sunturlu Küfürleri'ni okumak keyif verici. Tadeusz Borowski, küfrü tercih etmiyor. Schillerlik yapılacaksa bunu okuyucusuna bırakıyor.

Demek, İtalyan inşaat işçisinin tarzanca Alman Dili bilgisi'ni efsane dayancası etmeye gerek yok. Toplama, Çalışma Kampı Hitler'den yaşlı. Ama Toplama Kampları, Auschwitz'ler: öz be öz, Hıristiyan-Alman Malı. Kapo da öyle. Avrupa Hıristiyan Kültürü, Avrupa Hıristiyan Uygarlığı olmasaydı, Nazilik zor doğar, tutunur idi.

Kapo'nun tarihsel kökenleri için, burada bu kadarı yeter. Kapo'nun ne olmadığı, ne olduğu üzerinde de durmak gerekiyor, **Tadeusz Borowski'nin Kapoluğu'**nu aydınlatmak için.

Kapo, genelde, Nazi İşgalindeki ülkelerde kurulan Nazi Toplama Kamplarında zorla çalıştırılan tutsaklardan **Amele Grupları**'nın başına konan, seçilen Değnekçi, Çavuş, Usta, Ustabaşılarını anlatır. **Ayrıcalıklarla** donatılmışlardır: Kışlık giyecek. Pabuç. Sıcak üç öğün. Özel odacıkları. Oğlan Hizmetçi-sevgililer ve Kadınlar

Kısmı'ndan sevgililer. Dayak yememek. Tersine: dövmek, işkence etmek tekeli... gibi. Kapo'lar, Çalıştırma-İş Örgütlenmesi içinde kâhya olsalar da, Nazi Toplama Kamplarının özü, amacı, Çalışma Kampı olmadığı, tutsakları manen-madden çökertmek, insanlıktan çıkarmak olduğu için, meslekli, eğitilmiş usta, ustabaşı değildirler. Ölüm Fabrikası Cehennemi'nin Zebanileri'dirler! Hitler'in planları tutmayınca, (Yahudi Bolşevizmi'ni, Slav ırkını yok etmek üzere Sovyet İşgali, yıldırım hızıyla gerçekleştirilemeyince) 1942'de, tutsak, tutuklu kurbanlara, köle-ucuz-ölümü tokluğuna işgücü gözüyle bakıldığında da, kampların yaşama koşulları biraz olsun hafiflemiştir. Ama Kapo'lar: ustalar arasından, eğitilmiş uzman işçilerden seçilirleşmemiştir.

Eşkiya dağda nasıl kendisine yataklık eden köy (at-avrad-silâh-ekmek-haber ve genellikle Ağa adına sosyal isyancılık) olmadan (dağda) tutunamazsa, öyle: Toplama Kampı SS Yönetimi, yüzbinlere varan tutsakları, Alman Tekelleri-Ordusu ve Savaş'ın isterlerini, Nazi ideolojik vicdansızlıkları: öc alma-yok etme-ezme planlarıyla bütünleştirebilmek, Yahudilik-salgın hastalık bulaşmasın, kurbanı-tutsağının ulaşabileceği mesafeyi (tampon) doldursun vb. Yönetim Tekniği biçimlerinden biri olarak yaratmıştır, *Yerinden Yönetim*'in **Kapo** Maşaları'nı. Musevi Çoğunluklu Ölüm Fabrikaları'nda günlük hayat'ın ve iş'in örgütlenmesinde, Alman Tutsakları kayırmak SS İdeolojisi'ni de yansıtır, **Alman Kapo**'lar ve **Oberkapo** çoğunluğu!. Kapo'lar, özünde SS-**İşbirlikçileri**'dir. Çoğunluğu **Yeşil**'lerden seçilmiştir. Bu, Kapo'ların sırf ve yalnız yeşil-işbirlikçi olduklarını göstermez. **Yahudi Kapo**'lar da vardır. (**Gillo Pontecorvo**, 1960'ta **Kapo** adlı filminde, Musevi Kapo'yu yansıtmıştı.) Lagerkapo, Oberkapo, Unterkapo'lar (**Kampkaposu, Başkapo, Başaltıkapo**: Kırkpınar güreşleri terimlerinden ödünçledim. Pehlivanlarımız ve izleyicileri bu densiz yakıştırma ödünçlememden dolayı beni bağışlasınlar lütfen, anlaşılır olmayı denemek istedim) var ki, Anı, İfade tutanakları vb. dışında literatürde pek anılmazlar. Kapolararası Hiyerarşi, pazubentlerinden anlaşılır.

Auschwitz Edebiyatı içinde olduğu gibi, Nazi Yargılamalarında

da Kapo'lara rastlarız: 1 numaralı Kapo: Bruno Brudniewicz. 2 Numaralı: Sopasız, yumuşak bakışlı Otto. 3 Nolu: Ayı kırması acımasız Leo Wietschorek. Revir Kapolarından Bay Bock. Lâkabının tam zıddı "Anacık"-Kapo. Lagerkapo: Jupp. Oberkapo: Pressen. Kapo Z...ski. Meslekten Boksör Kapo Walter. Eşcinsel Kapolar. Falan. Tutsaklar Kapo ile konuşurken esas duruş çekmek, şapkalarını çıkarmak, gözlerinin içine bakmak, tekmil vermek; Küfredilmek, dövülmek, ezilmek, aşağılanmak zorundadırlar. Filan. Ne ki, tüm Yeşil-Alman-Kapo'lar işbirlikçi-gaddar, kıyıcıdır demek mümkün değil. Stalingrad Dönemeci sonrasında: savaşın kazanılması suya düşüyor, yarın hesap verme günü gelebilir. Tedbirlerini almalı. Aşağımdakilere davranışımı, yukardakilere; yukardakilere yaltaklanmamı, aşağıdakilere belli etmeden, yarınımı güvenceye alayım düşüncesinin uygulamalarını, anılardan, yargılama ifadelerinden biliyoruz.

Bir de, **Kızıl-Kapolar** var! Hayat kurtardıkları, ölüm yoldaşlarına insancıl davranmaya çalıştıkları kesin. Yine tüm Kızıl Kapo'lar böyle idi demek mümkün değil! **Auschwitz Gerçekliği**'nin bu özünü en açık Tadeusz Borowski'nin eserinden öğreniyoruz.

Jurnalcıbaşı Otto Efendi: **Tadeusz Borowski Kapo olduğunu saklıyor, oysa eserinde anlattıkları, anlatış yöntemi, Kaponun teki olduğunu ifşa ediyor** buyurmuştu ya. Sinek mide bulandırır. Bok at. Kokusu, lekesi kalır. Hayır. Daha ince Otto Hazretleri. Auschwitz Cehennemi'nde ölmediyse, kimbilir bunu nelere borçlu! Ne pahasına hayatta kaldı kimbilir! Baksana, kurtarıldıktan sonra Stalinci polis teşkilatının başına getirilmiş, talimli! Otto Efendi, ince! **Auschwitz Yalandır!** Korosu'na katılacak değil ya. Tadeusz Borowsi'nin Kapo'luğu, bir tek işbirlikçilik örneği kanıtlanarak anılsa, anlamı olurdu! Yok böyle bir örnek, kanıt. Veremiyor. Veremez. Çünkü yok! Yayınlanmamış Auschwitz Anıları da dahi okuduğum, elden, gözden geçirdiğim, tercüme ettirdiğim yüzlerce eser, binlerce belgede yok! Otto Efendinin ideolojik şaşılığı, gerçek tekelciliği vb. dışında kişicil kuyruk acısı mı vardır, fitne-ficir biri midir meraklarını giderebilecek durumda değilim. **Pusulası bozuk** asıl. Sorun burada. Vicdanının gözünü körelten bu. Hazret-i Otto, kurban ile cani'yi koşullar ile

çekileni, sap ile samanı karıştırıyor: Sen neden, nasıl ölmedin, kurtuldun sorusu yerine, [ki, böylesi soruları, önce kendilerine en ciddî sıoranlardan ikisi: **Tadeusz Borowski** ve **Primo Levi**'dir!] şunları sorabilmeliydi:

Kurban, tutsak olarak, Nazi dehşeti'ni, Nazi Terörü'nü nerde yaşamaya başladın? Almanya'da mı? Nazi işgali altındaki ülkelerde, işgaller sırasında mı? Hangi nedenle Nazi hışmına uğradın? Hangi kökenin, eylemin, düşüncen yüzünden? Savaşta mı, Direnişte mi tutsak düşmüştün? Hangi farklı ön-hazırlık, deneyimlerin vardı Gestapo'nun eline düşmeden? Musevi Ghettosu yaşamın uzun mu sürmüştü? Örgütsel direniş içinden mi, bireysel tevekkül içinde mi yakayı ele vermiştin? Auschwitz'e giden yol nerelerden geçiyordu, ne kadar sürüyordu? Aymazlık, saflık, vurdumduymazlıklara mı savrulmuştun? Beraberinde getirdiğin manevî zenginlikler nelerdi? (İnanç, aile, dayanışmacılık gelenekleri...) Beraberinde getirdiğin maddî zenginlik nelerdi (Gençlik, sağlık, meslek, dil bilgisi, uzmanlık, altın...) Koşullara uyma yeteneğini askerlikte, direniş'te, ailende, iş hayatında mı edinmiştin? Bunların ne kadarını kullanabildin? Auschwitz'e ne zaman kapatıldın? Polonya işgaliyle? İşgal başında? Sovyetler'e yıldırım saldırılar sırasında? Stalingrad sonrası? Nazi Geri-Çekilişi döneminde? Gaz odaları, krematoryumlar kurulmadan önce? Sonra? Kışın? Tifüs salgını sırasında? Kamp Komutanları değişirken mi? Dahası var.

Tesadüfler, şans ne denli yardıncın oldu? Bunların ne kadarının bilincine varabildin, kullanabildin? Örgütlü, direnişçi, vicdanlı, merhametli kâtip, revir doktoru, hastabakıcı ve Kapo'lardan birinin koğuşuna, çalışma birliğine, nöbetine, atölyelerine mi düşmüştün? Cellâda boyun uzatmaz tedbirliliği, sürekli uyanıklıkπ kendi yeteneklerin miydi? Kulağına fısıldayan, deneyim aktaran, yardım eden, yıldızı seninle barışıvermiş birilerinin, Kapo'ların vb. ...tesadüflerinin yeri ne idi?

Tadeusz Borowski, **yeteneklerini, şansını, insan kalabilmiş yeşil-kızıl-Alman-Leh-Kapo'ların yardımlarını kullanabildi, Kapo oldu: Suç işledi** demek **ne demek?!**

Tadeusz Borowski, Kilise avlusundan mı toplanıp getirilmiş? Auschwitz Kapısında, davul zurnayla mı karşılanmış?. Gelir gelmez mi Kapo seçilmiş? Neden Kapo seçilmiş? Hangi ölüm yoldaşını ezmiş? Hangi işbirlikçi Kapo'ya, SS'e kapılanmış? Yahudi olmamak, Kapo olmak, kızıl kapolardan olmak suç mu? Auschwitz cehenneminde ölmemiş, kurtulmuş olmak, suç mu?

Tadeusz Borowski'nin Stalinci Polisliği'ne gelince.

Yazarımızın Bolşevikliği, söz yerindeyse, **Kuvayı Milliyeci** karakterdedir. Ancak 1946 sonrasında Stalinizm'in gerçek yüzünü seçebilecek duruma, konuma gelecektir.[13]

Yoğurdumuz Karadır Bayanlar Baylar çığlığının sahibine sahip çıkmak düşüyor.

Jurnalcilerbaşı olarak, konumunu, olanaklarını iddialarını kanıtlamak için kullanacakken. Yüksek polis makamı kapmış!? Kanıtı? İntiharının ardında hangi yurtsever, ideolojik kavgaların yattığını araştırabilecek konuma, olanaklara sahipken, Otto Efendiler neden böyle?

Siyah Süt, hepimizin. **Yoğurdumuz karadır abiler**.

Tadeusz Borowski, trajik olanı yansıtışı'nda: zahirî Siniklik ve ahlâkî Lâkaydîlik sandırarak, İnsan'a ait, İnsancıl Olan'ın boyutlarını oya gibi işliyor.

Ustalıkla. Rahatça. Teklifsiz.

Kesinlikler, Yasallıklar varsa, onları, Kolaylık ve Ucuzluk ile ele vermiyor.

Zor, Değerli, Kalıcılıklara vurgun bir kere.

Ve Şair. Ve **Yunus** soyundan, Öz'ü yakmasını beceriyor.

Tadeusz Borowski'nin Yunusluğu, Yunuscalığı bir ucuz yakıştırma değil. Yunuscul Düzgün Odun Arayışı'nın **Auschwitzçesi**'ni ilâhîleştirmesinden. Yunus'un İlâhîleri, Türkiye'nin sınırlarını aşan milyonlarca hane'de ve alfabesiz kadınlarımızca ve

13- **Dewnowski**, Tadeusz, 1977, s. 299-385.

yüzyıllardır ve ezbere, aşkla yinelenir. Tadeusz Borowski'yi bir bilginimiz keşfedip Türkçeleştirir. Bir Vicdan Baba, koruyup besler, büyütür bu çeviriyi. Yunus'un düzgün odun arayıcılığı, genelde, cık cık'lı, baş sallamalı, bıyıkaltı gülümsemelere çarpmıştır. Kefere'den bir dayanca ile, **Dipnotu'nun Tarihi'ne Katkı** yapmış; Yunus'un **Doğruculuğu**'nu alkışlayıp, bunu hafife alanların (sol) kulağına küpe takmış olayım: Immanuel **Kant** , 1784'te, "Dünya Vatandaşlığı Niyetinde Genel bir Tarih Üzerine Tasarımlar"nda (Idee zur einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht) Yunus'un doğru odun seçiciliği'ni yineliyor: **"İnsanın eğrilttiği dilme tahtalarla düzgün odalar kuramazsınız!"**

(Toplu Yazıları'nın 1910 baskısında, c. 8, s. 23.)

Auschwitz'teki yangın, İstanbul'u da yakabilir, tutuşturabilir. Auschwitz (Musevilerimiz ve olmayanlarıyla) bizim kanayaklı Kızkardeşimiz.

Olmaz, olamaz, deniyordu. Oldu işte.

Hâlâ dehşetler, hayretler içinde: nasıl olur, nasıl oldu diye birbirimize, kendi kendimize sorup duruyoruz.

Toplam altı milyon Yahudi Kurban'ın bir milyonu, Auschwitz'te yok edildi.

Oldu işte!

Yine olabilir.

Hem de her yerde!

Belirtileri, heveslileri ile!

Frankfurt-Auschwitz 1995-1996.

A L B Ü M

Haziran 1926, Zytomierz: Annesi Teofila Borowski'nın kucağında

Varşova 1938:"Lise'yi bitirdiğimdir." Ailesiyle diploma kutlama günü'nde

Varşova - 1942
Tadeusz Borowski

Ukranya'dan Polonya asıllı
aileler zorla göçertilirken
Temmuz 1932

Doğumyeri Zytomierz,1928

Eylül 1939:Nazi Alman İşgalcileri'nden kaçış dalgası sırasında,
Genç Direnişçiler arasında Varşova'da

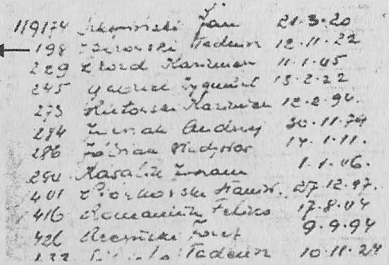

Varşova- Prag Semti'nde yolda. 1941.
Soldan sağa: Tadeusz Borowski, Regina Maria Rundo, Stanistaw Marczak-Oborski.

Tadeusz Borowski'nin tutsak numarası

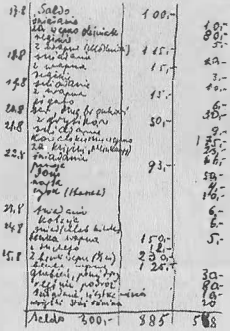
Auschwitz'ten Natzweiler Toplama Kampı'na sevkiyat listesi

1.11.1945: Dachau-Allach Kampı Polonya Komitesi'nin hazırladığı Kızılhaç yardım pulları.
"Bana Hürriyet'te kavuşan bu bağış pullarına şükranlar olsun."

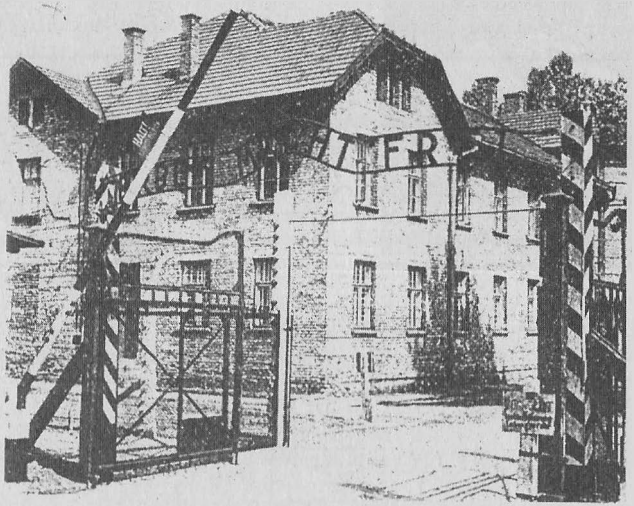
Artık elle çoğaltmaklara son! Yeni kullanıma giren kopya makinasından çıkmış ilk eseri. İki yaprak şiir! Kapak 1942.

Pedzich [Penaji okunur.] firmasında çalışan depo görevlisi'dir. (Arkasında şiir denemeleri'nden biri)

Auschwitz 1944: Kendin Yaz. Kendin Çoğalt. Gizli şiirler!
"Arkamızdan bizi anan çıkar belki."

"U nas w Auschwitzu..." : [Şu bizim Auşviç]
Auschwitz Toplama Kampı: Nazi Alman İmparatorluğu Cehennemi'nin Giriş KapısıDemir Levha'da : ARBEIT MACHT FREİ yazılı:
Çalışmak özgür kılar'mış!!!

Absender:
Meine Anschrift: Schutzhäftlinge
Name: Tadeusz Borowski
geboren am: 12. XI. 1922
Gef.-Nr. 119198 Auschwitz O.S.
Block 20 B

Gönderen
Adresim : Tutsak
Adı : Tadeusz Borowski
Doğum Tarihi: 12.XI.1922
Tutsak Numarası:119198 Auschwitz / Doğu Silezya [Polonya yok!]
Blok 20-B

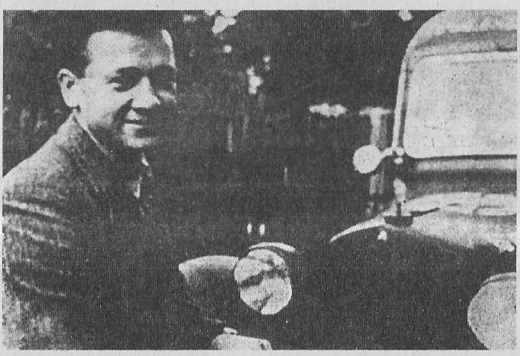
Eylül 1945, Münih.
Yenilenmiş Kafakoçanı'ndaki Yeni resmi.

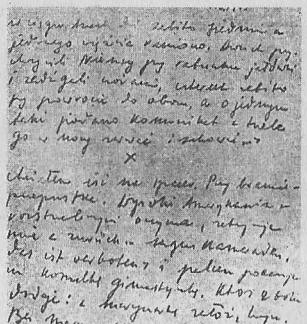
1946, Münih

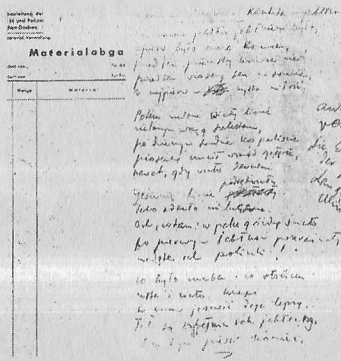
1945 Sonbaharı. Murnow'a gezi sırasında.
"Asker olmak için hiçbir şeyim yoktu."

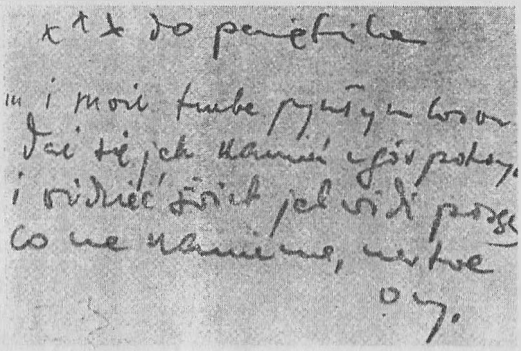
Eylül 1945 Münih.
Münih Kızılhaç'ına ait Kayıblar Bürosu'nda, ailesi'nin izini soruştururken.

24 Haziran 1945. Alman Ölüm Nazi İmparatorluğu yenilmiş, Savaş ve Toplama Kampı Ölüm Fabrikaları tutsaklığı sona ermiştir. Evi'ne, Yuva'sına, Vatanı'na dönebilecek duruma gelinceye kadar, US Amerikan İşgal Kuvvetleri'nin bakımında; Freimannre'deki Dipisow kampı'nda tuttuğu Günce'sinden bir sayfa.

Dachau. Allach Toplama Kampı'na sevk edilmiştir. 1945 Toplama Kampları'nın ilkinde ve tutsak kayıt fizi'nin arkasına düştüğü notlardan.

Kurtarılmış Almanya'da son şiirlerinden biri,
Güncesindeki elyazısıyla: [Polonya'ya Dönünce] "Karara Böyle Varıldı."

Nihayet! Annesini koluna, kardeşini yanına almış..
Temmuz 1946

Kristin Olşewski ile Münih'te, 1945 yayınladıkları ortak eserlerinin kapağı
Poszukiwania: Arayış: **Saman kağıda Silkilen Yazılar**
Kapak'ta İngilizce Başlık, US Amerikan İşgal Kuvvetleri'nin (Bauyena'daki Basın-Yayın-Sansürü Uygulamasından kaynaklanıyor.
Bruşur: (Broşür) iki dilli değil!

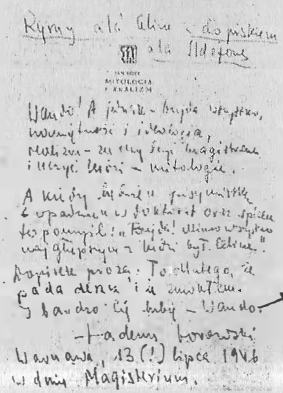
Ülke ve İnsan.
Aylık Dergi,Münüh, Say:1, 15 Mayıs 1946
günümüze ulaşabilen tek, biricik nüsha!

Imiona Nurtu: Kurbanlar Adına
Münih, 1945 kitabının Kapağı

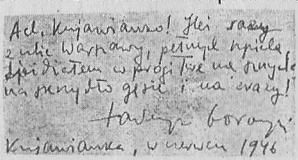

J.W. Goethe'yi Anma Toplantısı'nda Polonya Yazarlarından bir grup ile. Eylül 1949, Weimar (Doğu Almanya)
Soldan sağa: T.B., Leon Kruczkowski, Alexander Wat, Adam Wazyk ve Edmuna Osmanezyk [Osmancık]
E. Osmancık, Nazım'ın Dostları arasında olacaktır, soraki yıllarda. O sırada Leh-Alman ilişkilerinin düzelmesi için uğraşıyordu. Silezyalı olduğu için kültür dili Almanca idi. Nazım'la Fransızca-Almanca konuşurlardı.

"Seni Seviyorum, Wando."

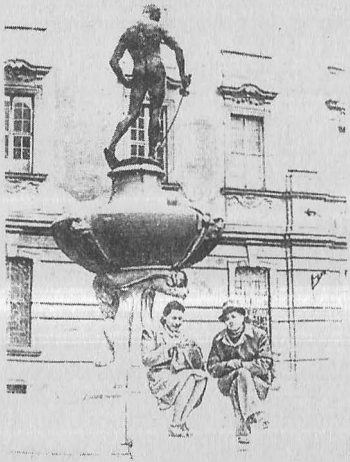
13 haziran 1946. Wandzie Leopold'a adanmış satırlar...

İşgal Sırasında, Anlatı, Yazma
1946 Varşova.

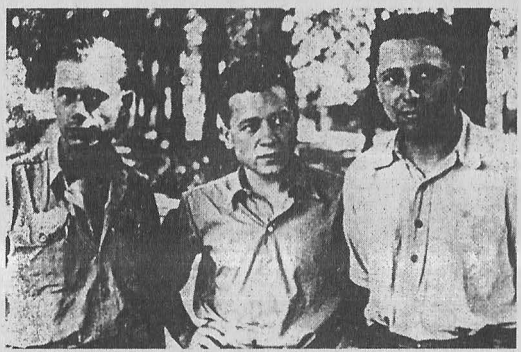
Varşova, Mareşal Caddesi'nde Ewa Fiszer ile.

Varşova Üniversitesi önünde, Wandg Leapold ile. Mart 1947

Eski Sakyonya (sonra Brandenburg,Doğu Almanya) daki Quedlinburg Kenti'ni ziyareti sırasında. İskender takma adını kullanan,Mar'la tanışıp Rusya'dan kaçan yazarın adıyla anılan Gerzen(Rusça'da H sesi,yok ya: Herzin'i öyle çağırıyorlar) Kulesi'nde şiir yazdı:
"İstemeyerek ama merakla gitmiştik..."

Toplama Kampı Edebiyat Grubu:
Byliśmy w OŚWİÇİMİV :Bn Auschwih Teycük'in yazarları:
Soldan sağa: Tanusz Nel Siedlecki, T.B.,Krystyn Olszewski
Münih, 1946.

Doğu Alman Yazarlar Birliği Kongresi'nde: Temmuz 1950'de Mieczystaw Justrun ile.

Nieborowie'de genç yazarlarla buluşma. Üstte, ayaktakiler sırasında sağda ikinci: T.B. Nisan 1951 (Sol üstte Bertold Brecht)Arnold Zweig ve Anna Seghers (ortada oturan) ile.

Görsel Belgeleri, MariaBorowska(eşi'nin) mirasçılarından yayın izniyle birlikte,karşılıksız sağlayan Sanat Tarihi Doktoru sayın B. Dalhemier'e, Polonya Dili (lehçe)den Almanca çevirileri sabır ve titizlikle yapan Sayın Mühendis Dr. Krakowpu Franz Cwick'e içten teşekkürlerimi yineliyorum. Atilâ Türk.

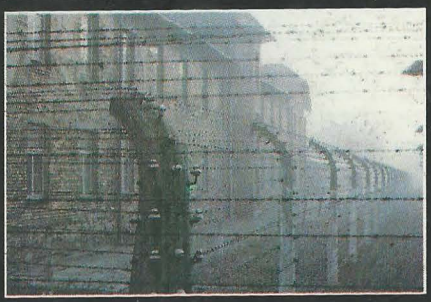

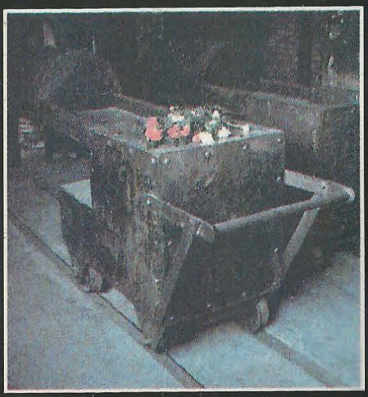
İntahar-Ölümünden Sonra: Son resimlerinden birine, Bertold Brecht, Anna Seghers ve Amold Zwig şunu yazıyorlar:
"Bize morol dayancası verenleri, Genç Doğu Almanya Direnişçileri unutmayacak."
Bütün eserleri, yeniden ve külliyat halinde basıldı. Anlatıları (Taştan Dünya, Elveda Mariya vs.) sahnelendi, filme alındı.

Auschwite, IV. Krematoryum'un kuzeyinden, 1944,gizli çekilmiş:
Açıkhavada ceset yakılıyor.APMO*NR.280

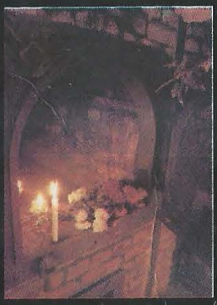

GÖÇEBE YAYINLARI

ISBN 975-8143-16-6

9 789758 143160